IVSTI LIPSI
PHYSIOLOGIAE STOICORVM LIBRI TRES:

L. ANNÆO SENECÆ, *aliiſque ſcriptoribus illuſtrandis.*

PARISIIS,
Ex Officina Plantiniana.
Apud HADRIANVM PERIER, via Iacobea.

M. DCIIII.
Cum Priuilegio Regis.

Digitized by Google

Digitized by Google

AD ILLVSTRISSIMVM ET EXCELLENTISSIMVM Principem D. Petrum Enriquez comitem Fontanum, gubernatorem ducatus Mediolanenſis.

QVOD iamdiu deſtino, & debeo facere, vt publicè monumentum aliquod gratitudinis meæ in te exſtet, id nunc, cum bono Deo, efficiendi occaſio nata videbatur. Edebam iſta ad ANNÆI SENECÆ lucem: ſcriptoris, qui Hiſpaniam veſtram ingenio, ſi quiſquam veterum, & ſalutaribus ſcriptis illuſtrauit: ac videbar iure ad Hiſpanum iterum Principem iturus. præſertim eum, qui virtutem &

generoſum illud Honeſtum amaret: quod Seneca ſcriptis ſuis vnicè hominum animis inſeruiſſet. Itaq; mitto, & tibi conſecro partem, quæ PHYSIOLOGIAM continet: in qua & ſublimia quædam de Deo, Fato, Prouidentia reperies. ad quæ mirari liceat humanum ingenium, ſine adminiculo Sacrarum litterarum, aſſurrexiſſe. Grata, vt ſpero, habebis: ego quidem ſemper in animo infixa tua beneficia, quæ, cum feliciter hic apud nos imperares, plena manu in me contuliſti. Studia & ingenium meum excitaſti, vel irrigaſti, & perfuſum me largiter fateor benignitatis tuæ FONTE. Sunt vetera quidem iſta, ſed eo cariora: & *bonis meritis*, vt quiſpiam ait, *cum ætate dignitas & pondus accedit*. Sicut parentes magis magisq; in dies veneramur & amamus, fratres etſi æquales, leuius: ita

beneficia antiqua ſanctiora ſunt, etſi prçſẽtia ſuauiora. Enimuerò & tota Belgica tibi debet, çternumq; debebit: quam tu in arctiſſimis rebus, & medio ardore duplicis belli, prudentia, & virtute, & addo felicitate, explicaſti, & reſpirare iuſſiſti pçne oppreſſam. Neque defendiſti ſolùm, ſed fines protuliſti, & opida recepiſti vel adieciſti, quç recipi, adiici, vix in votis noſtris certe in ſpe non erat. Sed hæc alibi opportunius meliuſque dicentur: nunc quod inſtitui, munus meum vides ab animo vtique commendandũ vt alia deſint: & tu facies, pro cetera tua benignitate, Illuſtriſſime Princeps. Louanij III. Kal. Martias, M. DC. IIII.

AD LECTOREM.

HABES & hæc PHYSIOLOGICA, Lector, eadem fine & cautione, qua priora. Itaque illic dicta, & hic puta. Sunt noua quædam aut inopinata hodie, ſcio : ſed an ideò calcanda? Diſputatione tamen non libuit attollere : & quædam poterant: ſed poſuiſſe mihi ſatis fuit, & ipſa Stoicorum ſenſa explicaſſe. Quædam & improba ſunt, non nego: ac cum Liuio, trāſſcribo equidem plura, quàm credo: ſed Sole religionis noſtræ ſepoſito, & hæ ſtellæ poterant lucere. Alia vero ſublimia & magnifica ſunt,

Et quæ non fricti ciceris probet
aut nucis emptor:

ſed ij qui pleno pectore ſapiant, & ad honeſta toto impetu eant.

* Κορινθίοις δ' οὐ μέμφεται τὸ ἴλιον.

* Corinthiis vero Ilium haud iraſcitur.

Ego iuſtam à te rem oratum volo: vt hæc ad Senecam, tum ad verum aptes: & illum ſic ames, vt hoc non deſeras: atque ita diu ſalue.

I. LIPSI PHYSIOLOGIAE STOICORVM

LIBRI PRIMI.

DISSERTATIO PRIMA.

Aditus in ſermonem. aliquid de ordine in docenda Philoſophia, iuxta Stoicos. Placere quibuſdam, & nobis, à Phyſicis ordiri.

MANVDVCTIO tua nuper me ad Stoicã Philoſophiam duxit: nondum in ipſam, & in aditu ac veſtibulo videor hærere. Luſtro animi oculis ſublime, pulchrum ædificiũ: ecquid inducis & interiora illa das vſurpare? LIPS. Pæne æquũ petis: in via poſui, & iure perducã. Sed & otium nunc ac feriæ: quas vbi melius vtiliuſque, quam in hoc ſtudio ac meditatione, tecum ponam? Ariſtotelem memini ſcribere: Ἀνδρείας μὲν καὶ καρτερίας δεῖν πρὸς τὴν ἀσχολίαν, φιλοσοφίας δὲ πρὸς τὴν σχολήν: *fortitudine & tolerantia in negotio opus eſſe,* vij. Polit. cap. xv.

Philoſophia in otio. Pulcherrime. vbi res & opus, exſerenda ſunt quæ Philoſophia docuit, & robur animi oſtendendum: vbi quies & ceſſatio, illa vſurpanda, & præceptis eius parandi atqui inſtruendi velut ad aciem ſumus. Sed tu ecquid vacuus, & auidus? AVD. Vacuus? vaſculum vides inane, & optimi liquoris tamen capax. Auidus? vix ſomnus mihi quietus, ita turbat hoc deſiderium & cupido. Gratificare, exple, & ſiſte. LIPS. Sede, & ſedabo hanc ſitim: pro mea quidem copia, & captu. Nam ardua, ſed ita me Deus, pulchra, ſplendida, auguſta aggredimur: quæ autem? cum Lucretio.

Iam tibi de ſumma cæli ratione, deumque
Differere incipiã, & rerum primordia pandã.

Hæc enim Philoſophia, & præſertim Phyſiologia promittit. Scis porro & audiſti, trina eſſe Philoſophiæ membra: *Logicã, Phyſicã, Ethicam*: ordine tractanda: ſed quo, dubitatur. *In Zenone.* Laërtius Stoicos ipſos diſſentire inter ſe ait: *& quoſdam mixtim has Partes* (alij *Locos*, alij *Species*, quidam *Genera* appellarunt) *tradere ac docere, qui cenſent etiam inter ſe confuſas mixtaſque eſſe. Alij diuidunt*, inquit, *& primam Logicam ſtatuunt ac docent: dein Phyſicam: poſtremò Ethicam ipſam: quæ ſententia eſt Zenonis, Chryſippi, Archidemi. Alij autem ab Ethica inchoant, vt Diogenes, alij hanc ſecundo loco conſtituunt, vt Apollodorus. Porro autem Panætius & Poſidonius à Phyſica initium ſumunt.* *De Stoic. pugnis initio.* Hæc in Laërtio ita leges, parte vna ambigenda, quæ eſt de *Chryſippo*. Nam ipſa eius verba in Plutarcho habes, vbi *Ethicam ſecundo loco*

tradi vult, vt Apollodorus: nō autē *tertio*, vt hic Laërtio ſcriptum. Sed plerique tamen *Phyſicā* vltimo loco ſtatuunt: & in ipſa Phyſica locū de *Diis* vltimum: διὸ καὶ τελετὰς (ait Chryſippus) ἐκάλεσαν τὰς τούτων παραδόσεις: *ideoque & Teletas* (ea vox Græcis *Finem* ſignificat, itemq. *Sacrorum initiationes, & ritus*) *appellarunt, traditiones de Diuinis*. Hæc ita illi nobis in diſſenſu Panætij & Poſidonij, magnorum auctorū, ſententia placeat, & conſentiā ſciſcamq. *Phyſica* primo loco tradi. Puerisne? non mehercules: ſed qui paullum maturiores ad diſciplinā hanc accedunt. Voluptas in ea parte maior, idonea ad alliciendum & tenendum: dignitas etiam maior, & ſplendor, admirationi excitandæ: denique animi preparatio & cultus, ad *Ethicam* cum fructu audiendam. Itaque vt de *Logica* ambigere aliquis iure poſſit, an non præëat: ſic de *Ethica*, vix debet. In *Logica* enim manifeſtior ratio, quod acuit animos, & ad Veri Falſique diſcrimen & iudicium format: imo & viā modumque Scientiæ ſternit. Itaque, vt verum fatear, aliqua eius notitia, ſed ſummaria, vtiliter præmittatur: cetera ſeponi poſſunt, imo & argutiæ multæ abiici aut deponi. *Quæ dementia eſt, ſuperuacua diſcere. in tanta temporis inopia?* Nos autem eam hic inſuper habemus, Auditor: quia & Ariſtotelea illa accurata imbutum te ſcio, & in Stoicas ſpinas non lubet nunc ingredi, cum in triſtitia hac temporum ſuauius aliquod pabulum animo conueniat, reficiendo & erigendo.

Ibid.

Sen. Epiſt. 49.

DISSERT. II.

Phyſica laudata Naturam communem & noſtram eo ducere: fructum etiam inuitare.

POteſtne autem ſuauius, honeſtius, vtilius iſto *Phyſicorum*? Natura totum ſinum ſuũ offert, & pandit: ſupera, media, infera: cælum, terras, ignem, aquas, aëra, quidquid iis continetur, Deum, Genios, Homines, ad hæc ſpectanda & noſcenda inuitat. Quem enim alium, quã te, id eſt Hominẽ? *Non habet Natura inter maxima operũ ſuorũ, quo magis glorietur, aut cui glorietur:* vt ſcitiſſime Seneca dixit. Naturã dixi intellego Deũ. Epictetus: Ὁ θεὸς τὸν ἄνθρωπον θεατὴν εἰσήγαγεν αὐτοῦ τε καὶ τῶν ἔργων τῶν αὐτοῦ· καὶ οὐ μόνον θεατὴν, ἀλλὰ καὶ ἐξηγητὴν αὐτῶν. *Deus hominem induxit in hunc Mundum, inſpectorem & arbitrum ſui, atque operum ſuorum, nec ſolum inſpectorem, ſed enarratorem.* Ita certe. magna hæc & pulcherrima moles, tot varia & magna per eam ſparſa, hominis cauſſa condita: homo autem, vt Deum norit, tum & iſta, *ne tanta eius opera ſine teſte ſint.* Itaque inuitat eo, vt dixi, atque adeo corpus & habitum noſtrum huc direxit. *Ille certe vultus noſtros erexit in cælum, & quidquid magnificum mirumque fecerat, videri à ſuſpicientibus voluit.* Ipſe etiam animus eo ducit, vagus natura, & varietate ac nouitate rerum lætiſſimus. Ille in hoc corpore, velut in cuſtodia clauſus, premitur: niſi contemplatio acceſſit, *quæ illum reſpirare rerum Naturæ ſpectaculo iubeat, & à terrenis dimit-*

De Beneſ. 6. cap. 23.

Sen. De Vit. Beat. ca. 31. Epiſt. 94.

Epiſt. 65.

tat ad diuina. Hæc libertas eius, hæc euagatio eſt: ſubducit interim ſe cuſtodia, in qua tenetur & cælo reficitur. Cęlo, atq. etiã terra: cuius incola eſt & toti⁹ mundi ciuis, noſſe patriã ſuam auet. Quid incola? imo aduena, & vt in magnum conuentum ac Panegyrim qui veniunt, partim emunt partim vendunt, honeſtiſſimi quique ſpectandi gratia fruuntur: ſic iſte ingenuus, & altæ originis ſuæ memor, non emit, vendit, agellos, pecudes, ędes, magiſtratus: ſed cauſſas magni Conuentus, & quæ in eo, inquirit: Quis mundum hunc condidit? quis adminiſtrat? quæ illa mira in aëre, tonitru, fulmen, venti? qui in cælo perennes & lucidi ignes? Mare cur vices ſuas fluendi refluendique habet? in terra quid eſt quod eam concutit & mouet? Atque in hac inquiſitione deinde mulcens quædam, & ſimul percellens, admiratio: quæ mater, vt ſic dicam, Sapientiam parit. Plato: Μάλα φιλοσόφου τοῦτο τὸ πάθος, τὸ θαυμάζειν. οὐ γὰρ ἄλλη ἀρχὴ φιλοσοφίας, ἢ αὕτη *Valde Philoſophi illa affectio eſt admirari: neque alia origo & initium* Philoſophia *quam iſta.* Nobilis diſcipulus, ab eo: Διὰ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν Propter *admirationem, homines olim & nunc* Philoſo*phari cœperunt*. Ita eſt. ab illa inquirere in cauſſas rerum cœperunt: & repertis, ipſa deſijt: ſecutusque pulcherimus Philoſophiæ fructus, *Nil admirari*. Ab inquiſitione enim cognitio & Veritas: *qua nullus animo ſuauior eſt cibus*. Seneca noſter appoſite: *Quod erit pretium operæ? quo nullum maius eſt Noſſe natu-*

In Theæteto.

Ariſtot. 1. Poſt-phyſ. cap. 11.

Lactant. 1 cap. 1.

6 Natur. Quæſt. cap. 4.

rum. Neque enim quidquam habet in ſe huius materiæ tractatio pulchrius, cum multa habeat futura vſui, quam quod hominem magnificentia ſui detinet: nec mercede, ſed miraculo colitur. Et mehercules in ipſa ea cognitione alij etiam fructus, vt Seneca tangit. Qui? duo præcipui, Modeſtia, & Magnanimitas, quos Cicero porrigit & reuelat. *Modeſtiam quandam*, inquit, *rerum cæleſtium cognitio adfert iis qui vident, quanta ſit etiam apud Deos moderatio, quantus ordo*: & magnitudinem animi, *Deorum opera & facta cernentibus*. Veriſſime. nec ad Modeſtiam ſolum ab illa moderatione componimur, ſed etiàm à comparatione noſtri noſtrorumque, & quam vilia, fugacia, leuia hæc omnia, præ illis auguſtis & æternis ſint. Idem Cicero alibi de vtroque affectu: *Erigimur, elatiores fieri videmur, humana deſpicimus: cogitanteſque ſupera atque cæleſtia, hæc noſtra, vt exigua & minima contemnimus*. Tunc ſcilicet iuuat, *inter ſidera ipſa vagantem, diuitum pauimenta ridere, & totam cum auro ſuo terram*. Et ab ea deinde parte *terrarum orbem deſpicientem, anguſtum, & magna ex parte mari opertum, dicere: Hoc eſt punctum, quod inter tot gentes ferro & igni diuiditur.* Quid autem, cum homines videt varia & magna vt putant molientes? mercimonia, vadimonia, bella agitantes? quid dicet, niſi

It nigrum campis agmen?

Et reuera, *Formicarum iſte diſcurſus eſt, in anguſto laborantium.*

4. *De Finib.*

Senec. 1. Quæſt. Nat. Præf.

Ibid.

Ibid.

Itaque mi Auditor, ſuauitate & fructu impulſi, huc eamus:

----cælum, mare, ſidera, ſolem,
Lunaique globum

auidi luſtremus: & totum hunc Naturæ ſinum excutientes, opibus doniſque eius, gnari gratique perfuamur.

DISSERT. III.

Phyſica partitio. & à Principijs ordiendum videri, primumque à Deo & diuinis. quæ pars Theologia Naturalis dicta.

AVD. Ah, fruamur, iam induc me, & oſtende. LIPS. Diffuſum & multiplex opus eſt: ſed ordine & compendio contrahemus. Stoicorum partitio hæc fuit, ex Seneca: *Naturalis pars Philoſophiæ in duo ſcinditur, Corporalia & Incorporalia. Vtraque diuiduntur in ſuos, vt ita dicam, gradus. Corporum locus in hos primum in ea quæ faciunt, & quæ ex his gignuntur. Gignuntur autem Elementa.* Itaque duplex erat tractatio, *Corporum*, & *Non corporum*. Ad Corpora ſpectant Principia, id eſt Senecæ verbis, *Quæ faciunt*, & deinde *Elementa*, quæ ſcilicet fiunt, & ex *his Gignuntur.* Elementorum nomine ipſe Mundus comprehenditur, qui quattuor his præcipuis membris conſtat: & reliqua minora deinde ex illis fiunt. *Non-corpora* autem ſunt Stoicis * (poſtea videndum) *Vacuum, Tempus, Locus, Categorema*, & ſi quid eſt tale.

Epiſt. 109.

* *Lib.* II. *Diſſert.* 5.

Sed ex Senecæ igitur verbis ordiri à Principijs debemus: & ratio eo ducit, à ſimplicibus ad compoſita facere gradũ, Duo ea ſunt, *Deus* & *Materia*, quod ſtatim diducam: ergo à Deo ordiendum, quod faciemus cum bono ipſo Deo. Hæc pars *Theologia* Græcis dicitur, interdum *Prima Philoſophia*, aut ſimpliciter *Sapientia*, ab eminenti ſcilicet dignitate. Nam quid maius aut amplius, quam Deum & diuina intueri, agnoſcere; ipſum illum *Principem*, minores *Genios*, *Prouidentiam*, *Fatum*, & quæ adhærent? Eſt autem iſta Theologia, *Naturalis* antiquis dicta: quia vel apetit naturam iſtorum, vel & cauſſas in vero, & in natura habet. Nam alioqui triplex iis fuit *Theologia*, Varrone apud Auguſtinum pulchre diſtinguente, *Fabularis*, *Naturalis*, *Ciuilis*. *Fabularis, qua maxime vtuntur Poetæ: Naturalis, qua Philoſophi: Ciuilis, qua Populi.* Addit deinde, & partite explicat: *Primum genus quod dixi, in eo ſunt multa contra dignitatem & naturam immortalium ficta. In hoc enim eſt vt Deus aliquis ex capite, aliquis ex femore ſit, alius ex guttis ſanguinis natus: in hoc, vt Dii furati ſint, vt adulterauerint, vt ſeruierint homini. Denique in hoc omnia Dijs attribuuntur, quæ non modo in hominem, ſed etiam quæ in contemptiſſimum hominem cadere poſſunt. At ſecundum genus eſt, quod demonſtraui, de quo multos libros Philoſophi reliquerunt. In quibus eſt, Dij quid ſint, Vbi, Quod genus, Quale, Ex quonam tempore, an ſempiterno fuerint: an ex Igne ſint, vt credit Heraclitus, an ex Numeris, vt Pythagoras: an ex*

6. De Ciuit. cap. 5.

Atomis, vt Epicurus. Sic alia, quæ facilius intra parietes in Schola, quã extra in Foro ferre poſſunt aures. Tertiũ genus eſt, quod in vrbibus ciues, maximé ſacerdotes noſſe atque adminiſtrare debent. In quo eſt, quos Deos publice colere, quæ ſacra & ſacrificia facere quẽque par ſit. Et clauſula eius, ac iudicium: : *Prima Theologia maxime accommodata eſt ad theatrum, ſecunda ad mundum, tertia ad vrbem.* Ex quibus liquet, ait Auguſtinus, illum palmam tribuere *Secundæ, quam pertinere teſtatur ad Mundum, quo iſti nihil excellentius opinantur in rebus.* Obſerua, de Mundo. quidni autem ad eum pertineat *Naturalis Theologia*, cum ipſe *Natura* ſit *rerum*, mox docendum: & Dij hanc ſedem habeant, ac regnum? Itemque obſerua, *iſtos nihil excellentius opinari: quos iſtos?* Stoicos proprie. qui Mundum etiam faciunt Deum. Ecce igitur Theologiam, de qua nobis diſſerendum, & primo quidem: ſiue quia *Deus* Stoicis inter prima principia, vt dixi, ſiue quia dignitas hoc poſtulat, & primum ſummumque illud rerum inter prima dici. Priorem rationem etiam Cicero expreſſit: *Qui intelligentiæ Sapientiæque ſe amatorem profitetur, neceſſe eſt Sapientis intelligentiſque Naturæ* (id eſt Mundi) *primas cauſſas conquirere: deinde ſecundas rerum earum quæ neceſſario mouent alias, cum ipſa ab alijs mouentur.* Ades igitur animo, & ad alta hæc atque diuina mecum tranſcende. Non enim, vt plerique alij Philoſophi, pauca & tenuia de his Stoici, ſed vbertim & accurate ſcripſerunt & quamquam pauca exſtent, tamen

De Vniuerſo.

vel ex ijs videbis & miraberis, quo mentem miſerint, & quam ad ipſius Veri ſæpe metã. O quam decet germanũ Philoſophũ! qui quãtum
Sen. Epiſt. 78. poteſt, *animum deducit à corpore, & multum cum meliore ac Diuina parte verſatur: cum hac querula ac fragili, quantum neceſſe eſt.* Itaque de illo vere dicitur:

Mente Deos adiit, & quæ Natura negauit,
Viſibus humanis, oculis ea pectoris hauſit.

Quidni autem adeat? illinc ortus, illuc redit:
Natur. Quæſt. 1. in præfat. *& hoc habet argumentum diuinitatis ſuæ, quod illum diuina delectent: nec vt alienis intereſt, ſed vt ſuis.* Atqui non capiet, inquies. Conabitur & vel veſtigiis aliquid indagaſſe, quid aſſecutum eſſe? delectabit. Ariſtoteles hoc pulchre: *Et ſi res mortales iſtas inferaſque, quod eæ propiores nobis & magis familiares ſint, plenius noſſe*
De partib. anim. 1. cap. vlt. *poſſimus: tamen res illas ſuperas ſi vel leuiter attingere datur, ob eius notitiæ excellentiam, illa ipſa leui magis paſcimur & oblectamur, quam ſi iſta vniuerſa norimus. Non aliter quam amatoribus ſuauius eſt, amicæ ſuæ vel partem oculo delibare, quam aliarum tota membra corpuſque inſpicere.* Pulchre, inquam: & tantum intereſt inter vtraſque illas notitias, quantum inter humum & cælum, hominem & Deum. Conemur igitur τὰ μὲν (vt cum Ocello dicam)
De Natura Vniuerſi. τεκμηρίοις σαφέσι παρ' αὐτῆς τῆς φύσεως ἐκμαθόντες, τὰ δὲ καὶ δόξῃ, μετὰ λόγου, τὸ εἰκὸς ἀπὸ τῆς νοήσεως στοχαζόμενοι: *alia quidem certis indiciis ſigniſque ab ipſa Natura diſcentes: alia opinatione etiam, Rationis auxilio, ad id quod probabile eſt intellectu ducente, aſſequentes*

quentes. Nam certa & plena horum ſcientia, vni Deo conuenit: quod Plato tibi dicat: τὸ δὲ κινδυνεύει τῷ ὄντι ὁ θεὸς σοφὸς εἶναι, καὶ ἡ ἀνθρωπίνη σοφία ὀλίγου τινὸς ἀξία, καὶ οὐδενός: *Ita eſt. ſolus Deus reuera ſapiens habendus: & humana omnis ſapientia in paruo, aut nullo eſt.* Itaque iam nunc ad Modeſtiam te meque voco, me differēdi, aut afferendi, te cenſendi vel aſſentiendi: & cum Ariſtotele præſçribo, numquam nos verecundiores *eſſe debere, quàm cum de diis agitur.* O iure, ô merito! *Si enim intramus templa compoſiti, ſi ad ſacrificium acceſſuri vultum ſubmittimus, togam adducimus, & in omne argumentum Modeſtiæ fingimur: quanto hoc magis facere debemus, cum de ſideribus, de ſtellis, de Deorum natura diſputamus: nequid temere, nequid imprudenter aut ignoranter affirmemus: aut ſcientes mentiamur.*

In Apolog.

Sen. 7. Quæſt. Nat. cap. 30.

DISSERT IIII.

Duo rerum Principia Stoicis eſſe, Efficiens & Patiens: illud, Deum, hoc, Materiam.

HAbes de Theologia: ordiamur, & quidem à *Principiis* primis. Ea differunt ab *Elementis*, quod clarum eſt: etſi Seneca etiam hac voce viſus comprehendere in hiſce verbis. *Ipſe Elementi locus, vt quidam putant, ſimplex eſt: vt quidam, in Materiam & Cauſſam omnia mouentem & Elementa diuiditur.* Itaque quidam vna voce & loco vtraque illa Principia comprehendebant: alij aliter, quibus Stoici, opinor, noſtri accedebant,

Epiſt. 89.

Nam ita Laërtius, inter Stoica: Διαφέρειν δὲ φασιν τὰς ἀρχὰς, καὶ στοιχεῖα. τὰς μὲν γὰρ, εἶναι ἀγεννήτους, καὶ ἀφθάρτους· τὰ δὲ στοιχεῖα κατὰ τὴν ἐκπύρωσιν φθείρεσθαι. ἀλλὰ καὶ σώματα εἶναι τὰς ἀρχὰς καὶ ἀμόρφους, τὰ δὲ, μεμορφῶσθαι. *Differre aiunt Principia & Elementa. nam illa, genituræ & corruptionis eſſe expertia, hæc autem, in Vniuerſi conflagratione interire. Item* corpora ſed informia eſſe Principia, hæc autem formas ſuſcipere.* Clarū eſt, neque aliter Plato & Ariſtoteles cēſuerūt. Elemēta prius aliquid habēt, & ipſa è principiis oriūtur. At Principia ideo dicta, quia nihil iis prius, & cauſſam vt ſint præbēt aliis, cauſſā ipſa nō agnoſcūt. Variis varia ſunt, & vix vlla in re maior, quā in hoc capite, diſſenſus: ſed Stoici duo ea ponūt *Agēs & Patiens*: ſiue Deū, & Materiā. Laërtius: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς ἀρχὰς εἶναι τῶν ὅλων δύο, τὸ ποιοῦν, καὶ τὸ πάσχον: τὸ μὲν οὖν πάσχον εἶναι, τὴν ἄποιον οὐσίαν, τὴν ὕλην. τὸ δὲ ποιοῦν, τὸν ἐν αὐτῇ λόγον τὸν θεόν. *Videtur Stoicis duo eſſe vniuerſorum Principia. Efficiens & Patiens Et Patiens quidem, qualitatis exſortem eſſentiam, Materiam: Efficiens autem, Rationem quæ in ipſa eſt, ſiue Deum.* Seneca itē diffuſe: *Dicunt, vt ſcis, Stoici noſtri, duo eſſe in rerū natura, ex quibus omnia fiāt: Cauſsā, & Materiā Materia iacet iners, res ad omnia parata, ceſſatura ſi nemo moueat: Cauſa antē, id eſt Ratio, Materiā format, & quocūque vult, verſat: ex illa varia opera producit. Eſſe ergo debet aliquid Vnde fiat, deinde à Quo fiat: hoc Cauſſa eſt, illud Materia.* Et ſtatim: *Quærim⁹ quid ſit Cauſſa: Ratio faciēs, id eſt Deus.* Iterūque: *Nēpe vniuerſa ex Materia,*

Eadē Stob. in Phyſic. c. 13. Et Plu. 1. De Plac. cap. 1.

**De hac lectione aut ſententiâ dico lib. 1. infrà, Diſſert. 5.*

Epiſt. 65.

& ex Deo, cōſtant. Cicero: *Naturā diuidebāt in res duas: vt altera eſſet Efficiēs, altera autē quaſi huic ſe præbens, ex qua efficeretur aliquid. In eo quod Efficeret, Vim eſſe cenſebant: in eo quod efficeretur, Materiam quandam: in vtroque tamen vtrumque. Neque enim Materiam ipſam cohærere potuiſſe, ſi nulla Vi contineretur, neque Vim ſine aliqua Materia. Nihil eſt enim, quod non alicubi eſſe cogatur.* In quo tamen opinio ſiue error vetus notandus, cenſentium Materiam ſimul Deo æternam, hoc alterum ſine altero fuiſſe. Obſerua etiam, *Naturam ſic diuidi* quod Platonicum eſt, itemque Stoicum: & in illorum dogmatis Apuleius. (*De Dogmate Plat.*) Τὰς οὐσίας, *quas Eſſentias dicimus* (ſiue *Naturas*) *duas eſſe ait Plato, per quas cuncta gignantur, Mundusque ipſe. quarum vna, cogitatione ſola, concipitur* (Deus): *altera, ſenſibus ſubijci poteſt*, quæ eſt Materia. Itemque de eo Laërtius: (*In Platone*) Δύο τῶν πάντων ἀπέφηνεν ἀρχάς, θεὸν καὶ ὕλην· ὃν καὶ νοῦν προσαγορεύει, καὶ αἴτιον: *Duo rerum omnium Principia Plato ſtatuit, Deum & Materiam, quem illum etiam Mentem appellat, & Cauſſam.* Hæc autem vetus, & ab ipſo (*Odyſſ. δ*) Homero eſt opinio, vt cenſent. qui *Proteum* (*Empir. aduerſ. Mathem.*) *& Eidotheam induxit allegorice: primam quidem & principem cauſſam* (ipſa vox dicit) *Proteum appellans: qua autem in ſpecies vertitur eſſentiam, Eidotheam.* Quid Thales? *Mentem & Aquam* Initia poſuit: recta interpretatione, Deum & Materiam. Pythagoras idem: cui Μονάς, *Vnio*: eſt Mens ſiue Deus, Δυάς, *Binio*, Materia. Simile in pleriſque aliis, ſi lubet

examinare: & veritas hæc multis innotuit.

DISSERT. V.

Eaipſa, Naturas appellari: ſed eminenter, Deū. Itemque Mundum in hoc nomen venire.

DIximus *Eſſentias* ſiue *Naturas* duas eſſe: quod vberius paullo diducendum eſt, & mens ac ſermo hic Stoicorum explicanda. Lib.7.cap.3. Lactantius præeat: *Stoici Naturam in duas diuidunt partes. vnā quæ efficiat: alterā, quæ ſe ad faciendū tractabilē præſtet. In illa prima, eſſe Vim faciendi, in hac Materiam, nec alterū ſine altero eſſe poſſe. Ita iſti vno Naturæ nomine res diuerſiſſimas cōprehenderunt, Deum & Mundum, Artificem & Opus. dicuntque alterum ſine altero nihil poſſe, tanquam Natura ſit Deus Mūdo permiſtus. Nā interdū ſic cōfundūt, vt ſit Deus ipſa Mens mundi, & Mundus ſit corpus Dei.* Habes fere quæ Cicero ſupra, ſed paullo magis explicata: videſque & Deum *Naturam* dici, & Materiam. Sed illum maxime, quatenus tamen inſertus eſt Mundo, & molem hāc animat, continetque. Laërtij iſta mēs: In Zen. φύσιν ποτὲ μὲν ἀποφαίνονται τὴν συνέχουσαν τ κόσμον. ποτὲ δὲ τ φύουσαν τὰ ἐπὶ γῆς: *Naturam modo dicunt, eam quæ Mundum continet, modò illam quæ gignit producitque ſuper terram.* Prima illa dictio, eſt noſtra: & Cicero palam huc adſpexit, imo vertit, cum ſcripſit: De Nat. Deor.2. *Natura eſt igitur quæ continet Mundum omnem, eumque tuetur: atque ea quidem non ſine ſenſu atque ratione*, Sine ſenſu, quomodo poſſit, cum ipſa ſit illa *ſentiens & intelligens*,

id eſt Deus? Idem ſcriptor: *Mundum & eius partes Natura ſentiente teneri, in qua Ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. Quam vim Animum eſſe dicunt Mundi, eandemque eſſe Mentem Sapientiãque diuinã.* Vides clarè hanc Naturam, Mentem eſſe Dei & Rationem, vno verbo Deum: quid enim in illo, niſi noſtra diſtinctione diſtinctũ, Seneca: *Quid aliud eſt Natura, quam Deus & diuina Ratio, toti mundo & partibus eius inſerta.* Et alibi cauſſam etiam appellationis adiungit. *Vis Deum Naturam vocare? non peccabis. eſt enim ex quo nata ſunt omnia.* Lactantius ponit hoc, & approbat: *Melius igitur Stoicorum omnium acutiſſimus Seneca, qui vidit nihil aliud Naturam eſſe, quã Deum.* Ipſum hoc Plinius, plurimum ſane Stoicus: *Declaratur Naturæ potentia, idque eſſe quod Deum vocamus.* Et iterum: *Hic eſt Deus, per quem intelligitur eadem, & parens rerum omnium & magiſtra, Natura.* Sed in verbis Lactantij etiam erat, *Mundum à Stoicis Naturam vocari.* Quod verum eſt. vt in Seneca: *Quocunque venerimus, eadem rerum Natura vtendum eſt.* Plinio: *Idemque Mundus rerum Naturæ opus, & rerum ipſa Natura.* Quid ita: quia mundus & à Deo prima Natura factus eſt, & ipſe illi inſertus, facit Mundum dici Deum Confundunt igitur, vt Manilius, obſcuriuſculo aliter verſu:

4. De Benef. cap. 7. *2. Quæſt. Nat. cap. 45.* *Lib. 2. cap. 6* *Lib. 2. cap 7* *Conſol. ad Helu. cap. 8.* *Lib. 2. cap. 1.*

> *Materiaque datum eſt cogi, ſed cogere Mundo:* *Lib. 1.*

quod eſt, Materiã pati, Deum agere, qui dicitur & Mundus. Atque eadem iſta Natura

Conſolat. ad Heluiã. ca. 8 rerum, *Communis* etiam Stoicis dicitur, vt à Particulari cuiuſque rei abiungant. Sic Seneca: *Duo nos pulcherrima, quocumque mouebimur, ſequentur, Natura Communis, & propria Virtus.* Chryſippus apud Plutarchum: Ὅτι δὲ ἡ κοινὴ φύσις, καὶ ὁ κοινὸς τῆς φύσεως λόγος, οὐδὲ τοὺς ἀντίποδας λέληθεν: *Quod ſit aliqua communis Natura, & Communis etiam ipſius Naturæ Ratio, nec Antipodas quidem latet.* Obſerua. Communis eſt Natura, atque etiam Ratio in ea Communis, quæ omnia digerit & format. Longe enim Stoici noſtri ab illis, qui brutam aliquã & ſine ſenſu Naturã ſtatuebãt, omnia gignentẽ ac conſeruantem. Inter quos Strato Phyſicus nobilis, apud Lactantiũ: *Habere Naturã in ſe vim gignendi & minuendi, ſed eam nec ſenſum habere vllũ, ne figurã.* Idem magnus ille Hipocrates videtur cenſuiſſe. Ἀνευρίσκει, inquit, ἡ φύσις αὐτὴ ἑωυτῇ τὰς ἐφόδους, οὐκ ἐκ διανοίας: *Inuenit ipſa ſibi Natura vias, nõ ex ratiocinatione.* Et iterũ: Ἀπαίδευτος ἡ φύσις, ἐκ τοῦ σαύου μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιεῖν *Indocta eſt Natura, ex ſeipſa gnara eorum quæ facere debet.* Profecto hi tales Diuinitatẽ cõcutiunt, aut euertunt; & *cũ vellent perſuadere*, ait Lactantius, *nihil eſſe diuina mente perfectũ, Naturã dixerunt eſſe rerum omnium matrem: quaſi dicerent, omnia ſua ſponte eſſe nata.* Et de iiſdem ipſis: *Probabile eſt, inquiunt, Materiam rerum & habere & habuiſſe Naturam ſuã & vim.* Quaſi igitur in ipſa Materia tale inſitum quod produceret: ſed brutũm & ſenſus expers, vt Materia ipſa. Quod refellit idem egregie: *Quam*

Lib. de Ira, cap. 10.

6. Epidem.

Lib. 3. cap. 28.

vim potuit habere, nullo dante? quam Naturam, nullo generante: Si habuit vim, ab aliquo eam aſſumpſit: à quo autem aſſumere, niſi à Deo potuit: Sed & Plato oſtendit, olim ſic fuiſſe qui deſiperent plures. τοῦτο τὸ τῶν πολλῶν δόγμα, inquit, καὶ ῥῆμα, τὴν φύσιν πάντα γεννᾶν ἀπό τινος αἰτίας αὐτομάτης, καὶ ἄνευ διανοίας φυούσης: *Hoc multorum dogma eſt, Naturam omnia gignere ſua ſponte & vi, ſine Ratione aliqua producente.* Quid autem tu Plato? Ego vero aſſero, inquit, ὅτι μετὰ λόγου τε καὶ ἐπιστήμης θείας καὶ ἀπὸ θεοῦ: *quod cum Ratione fiant, & diuina Scientia, & ab ipſo Deo.* Iterumque alibi: τὴν φύσιν μετὰ λόγου, καὶ σὺν λόγῳ καὶ νῷ, τὰ πάντα διακοσμεῖν: *Naturam iuxta Rationem, & cum Ratione ac Mente, cuncta adornare.*

In Sophiſta, & 10. De Legib.

In Phileto.

DISSERT. VI.

Definitio Communis Naturæ, id eſt Dei. Ignem, eſſe, & dici Stoicis atque etiam priſcis.

SED quæ eſt igitur Stoicis iſta Natura, & quomodo definitur? Habes apud Laërtium: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς τὴν μὲν φύσιν εἶναι πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον εἰς γένεσιν. ὅπερ ἐστὶ, πνεῦμα πυροειδὲς καὶ τεχνοειδές *Senſent ipſi Naturam eſſe ignem artificialem, via progredientem ad generationem. quod eſt, Spiritus ignis & artis ſimilitudinem præ ſe ferens.* Ipſa hæc finitio Zenoni tribuitur à Cicerone: *Zeno Naturam definit, ignem eſſe artificioſum, ad gignendum progredientem via.* Quare *Ignem*? quia Stoici vim & vitam omnem Mundi, atque

In Zenone.

2. De Nat. Deor.

ipſum adeo Deum in igne ponebant, imo Deum eſſe. Sed ignem non quemcumque, non hunc noſtrum corruptorē & corruptibilē, ſed *artificioſum*: id eſt, artificem atque opificem, condentem ratione & velut arte, vegetantem ac ſeruantem. Dixi *velut arte*, & Laërtius bene interpretatur: ſimile dumtaxat aliquid in eo Spiritu ignis & artis eſſe. Cicero hoc explicat: *Artis enim maximè proprium eſſe creare & gignere: quodque in operibus noſtrarum artium manus efficiant, id multo artificioſius Naturam.* Itaque dicitur ab iiſdem *Natura, magiſtra artium reliquarum*: item *prouida & ſollers*: denique, *qua nihil poteſt eſſe callidius.* Ideoque iidem Stoici plurimum generationi rerum *Rationem* præficiunt, & ſic loquuntur. vt Seneca: *Quæ Ratio merſa & confuſa diduxerit.* Iterum: *Incorporalis Ratio ingentium operum artifex.* Quia ſcilicet artifice hac Ratione adminiſtrāte Deus è confuſa & rudi Materie omnia formauit. Hæc igitur Natura: atque adeo hæc eſt Deus. Semel enim & ſerio hoc diſce, Ignem iſtum & *Naturam* ἐξόχως & eximie, ſupra Materiam dici, eumdemque Deum: & fieri omnia ab illo, atque etiam (ita locuti noſtri ſupra, ſi obſeruaſti) ex illo. Nihil enim eſt ſine mixtione hac aliqua Ignis. Itaque Stoici iidem hanc dictam definitionem tribuūt etiā Deo. Plutarchus & Stobæus apertè: *Deū Stoici dicunt* εἶναι πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον ἐπὶ γενέσει κόσμου, ἐμπεριειληφὸς πάντας τοὺς σπερματικοὺς λόγους, καθ' οὓς ἕκαστα καθ'

Ibidem.

Cicero pluribus locis.

De vit. beat. cap. 32.

εἱμαρμένην γίγνεται: *Eſſe ignem artificioſum, via vadentem in generatione Mundi, continentem intra ſe omnes ſeminales rationes, iuxta quas ſingula Fato deinde fiunt.* Ait, ἐπὶ γενέσει: quod tamen in Athenagora, vbi eadem hæc deſcriptio, legitur, ἐπὶ γενέσεις: *in generationibus.* quod non reiicias, imo eligas pro Stoica mente, qui plures Mundos. alium poſt alium, à conflagratione conſtituebāt. Dicit & *Mundi*, non rerum ſingularium *generationem*: quia primarium Dei opus illud eſt, & in eo, occultis Fati ſeminibus, ſingularium rerum ortus abortuſque, & quod adhæret, inclui. Nam Ignis ille *complectitur*, inquit, *in ſe rationes omnes ſeminales*: id eſt, rerum omnium ideas, ſiue exemplaria formaſque, vt Plato appellat. Sed noſtri *Seminum* comparatione magis vtuntur: quia incluſa in iis & occulta, quæ mox producuntur. Placuit & Triſmegiſto hæc imago. *Vides, inquit, agricolam, ſemen in terram proiicientem, ibi frumentum, ibi hordeum, ibi aliud? Tale eſt Deus, qui in cælo quidem ſeminat immortalitatem, in terra mutationem, in Vniuerſo motum & vitam.* Ecce ſeminales *Rationes*: & ipſa ea voce Damaſcenus noſter vtitur & agnoſcit πάντων, inquit, αἴτιος, καὶ πάντων τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ τὰς αἰτίας ἐν ἑαυτῷ περιέχει: *Deus omnium auctor eſt, & omnium quæ ſunt rationes in ſe & cauſſas iam ante habet.* Ipſe inquam, habet & continet: ideoque bene è Stobæo & Athenagora ἐμπεριειληφὸς protuli: etſi in Plutarcho ἐμπεριειληφότος editur, *continentis*, vt ad *Mundum*, referatur. Vlti-

De Reſurre.

Cap. 14.

De Orthodox. fide, cap. 13.

mum deinde erat, *iuxta eas rationes Fato omnia fieri.* quæ eſt implexa ſeries cauſarum, & rebus inſita, locis ſuis & temporibus proferenda: de qua dictum alibi & dicendum. Iam hæc, opinor, capis. AVD. Capio, non etiam probo. nam quis Deum ignem cenſeat, aut quæ ratio huc duxit? LIPS. Neque nimis tamen hæc aliena à Ratione, imo à Religione noſtra cenſe, cui dictio iſta alludit: non enim dicam, aſſentit. De Ratione, mouit eos quod à calore aut igne omnem vigorem & vitam viderent, vt tetigi: in ipſo etiam Animo noſtro acrimoniam & ſenſum. Itaque iamdiu ante Parmenides & Hippaſus dixerant, *principiũ rerum Ignem eſſe*: quid niſi Deum? Heraclitus etiam apertius, Deum definiuit. τὸ περιοδικὸν πῦρ ἀΐδιον: *ambientem & circulantem ignem æternum,* id eſt aſtra & ætherem. Homerum etiam eo trahere poſſis, qui θεσπιδαὲς πῦρ, *diuinũ ignẽ* ideo dixiſſe videatur. NÃ. HIPPOCRATES

De Princip. quidem apertiſſime: Δοκέει δέ μοι ὃ καλέομεν θερμὸν ἀθάνατόν τε εἶναι, καὶ νοεῖν πάντα, καὶ ὁρῆν, καὶ ἀκούειν, καὶ εἰδέναι πάντα τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι: *Videtur mihi id quod Calidũ, ſiue Ignem, dicimus, immortale eſſe, & intelligere omnia, & videre & audire, & ſcire omnia præsẽtia & futura.* Poteſt aliquid, ante natos Stoicos magis Stoicũ? Tribuit enim Æternitatem, *Senſus, Intellectum, Scientiam & Præſcientiam, Neque diſſimilia Plinius de Deo: *Quiſquis eſt*, inquit, *Deus, totus eſt ſenſus, totus viſus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus ſui.* Quid mirum tota hæc

**Melius, quam ſupra de Natura.*

in eo eſſe, à quo ſic largiter dimanant partita omni æuo in omnes? Sed profanos vt omittam, ſacri ſcriptores huc etiam eunt. Liceat Ter-maximum inter eos recenſere, cuius philoſophia valde cum Moſaica (in multis quidem) conſentit. Ille paſſim Deum φῶτα, ſiue *Lumen*, & Dei filium, φωτεινὸν, λόγον, *Lucidum verbum* appellat. Ille autem Stoicorum ignis, Lux & Splendor verius eſt cum calore tamen, quam denſus aliquis Ignis. Enimuero ipſe Moyſes imaginem iſtam Deo donat: & *apparuiſſe ſibi* ſcribit, *in rubo ardente*: Iſraëlitis præiuiſſe, in *columna ignis*: ſed & *Ignis conſumens*, alibi appellatur. Quid, quod ſacer ille Spiritus in Apoſtolos venit & ſe oſtendit, *in Linguis igneis*? Non quod Ignem Deum dicamus, abſit: ſed quod ille *diuinæ proprietatis* (verba Dionyſij Areopagitæ) *inter hæc, quæ ſub oculos cadunt, plurimas imagines habeat*. Itaque Stoici haud nimis abſurdi, ſi diuinitatem illi dederunt: quod & conſenſu pleræque gentes, velut natura præeunte, fecerunt. qui Veſtam ſcilicet & ignem perpetuum coluerunt. De quo ſcripſimus aliquid in Syntagmate, *De Veſta*. *Cap. 15. de Diuin. Nō.*

DISSERT. VII.

Aliæ definitiones Dei, in quibus, Spiritus, Animus, Mens, Ratio dicitur, & per omnia diffundi.

AT vero cautius etiam & veritati propius Stoici locuti, cum Deum definierunt non *Ignem*, ſed *Spiritum igneum*. Ita enim Poſidonius, cuius hæc verba in Stobæo? Θεός ἐστι πνεῦμα νοερὸν καὶ πυρῶδες, οὐκ ἔχον μορφὴν, μεταβάλλον δὲ εἰς ἃ βούλεται, καὶ συνεξομοιούμενον πᾶσιν. *Deus eſt Spiritus intelligẽs & igneus, formã ipſe non habẽs, ſed in omnes ſe vertẽs & omnibus aſſimilans.* Ait? *Spiritũ* eſſe, & quidẽ *intelligentem*: quis hæc abnuat? addit *Igneum*, & ſenſu aliquo feras, vt ſit in illo puro & æthereo igne. Sic enim & Democritus: θεὸν εἶναι νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ *Deum eſſe Mentem in igne ſphærico*. Et Plato apud Iuſtinum Martyrem, Deum locat ἐν τῇ πυρώδει οὐσίᾳ, *in ignea ſubſtantia*. Addit, *Formam non habere*. veriſſime: & huc Lactantius adſpexit, dum ſcripſit: *Stoici negant vllam formam habere Deum*. Sed quanquam ipſe formam nõ habeat, non certe vllam aſpectabilem, tamen omnes formas format, atque in iis ſe oſtendit. Ipſa hæc Poſidonij: ita Triſmegiſtus: Μίαν μὲν οὖν ἰδέαν ἔχει θεὸς, ἥτις ἐστιν ἰδία αὐτοῦ: ἥτις ταῖς ὄψεσιν οὐχ ὑποπίπτει, ἀσώματος. καὶ πάσας
cap. II. διὰ τῶν σωμάτων δείκνυσι *Vnam quidem Ideam & formam Deus habet, quæ propria eſt eius ſed quæ humanis adſpectibus non ſubiicitur,*

vt qua ſit incorporea? & omnes tamen formas per corpora oſtendit. Itaque bene dicitur, Deum nemo vidit: &, omnes in omnibus cottidie vident. Sed redeo ad *Spiritum*, ne craſſulos ita fuiſſe Stoicos opinemur. Idem igitur Poſidonio iamante Zeno dixerat, θεὸν εἶναι πνεῦμα διῆκον δι' ὅλου τοῦ κόσμου: *Deum eſſe Spiritum, pertinentem per totum Mundum.* Quod tamen Cicero vertit: *Rationem quamdam, per omnem Naturam pertinentem*: & ipſa hæc adtribuit Zenoni. Nam *Rationem* aut *Spiritum* dicas, haud intereſt, aut leuiter intereſt: ſicut ſi *Animam; Animum, Mentem* (nam & ſic appellant:) niſi quod illa nobilior Animæ pars, *Animus, Mens, Ratio* magis ſueuit vocari. Ita enim iterum hoc ipſum aliter reddit Cicero, ſed Pythagoræ adſcribit: *Deum eſſe Animum, per Naturam rerum omnem intentum & commeantem.* E quo totidem verbis Minutius Felix eleganti illo Dialogo tranſcripſit. Eſt igitur hæc omnia: & ſic Virgilius: *1. De Nat. deo.* *Ibidem*

Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem.

Et Cicero: *Mundum eſſe ſapientem, & habere mentem, qua & ſe & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat. Mundum*, inquit, *fabricata eſt*: ſcimus. ſed quod præit, *& ſe fabricatam* eſſe, quo ſenſu verum erit. Nam Mens quidem illa æterna: niſi velit. in exuſtione Mundi, hanc Mentem confuſam cum Materie ſedem & ſplendorem nondum *4. Acade.*

habere; fabricare eà ſibi & diſponere in cõdito
iam Mundo, Sed ſimplicius fortaſſe ſcribi:
quæ & ipſum fabricata. At his etiam nomini-
Lib. 1. Matheſ. bus Iulius Firmicus, iuratiſſimus Stoicus, Deũ
deſcribit: *Mens illa diuina, Animuſque cæleſtis
per omne mundi corpus, in modum circuli collo-
catus, & nunc intrinſecus, nunc extrinſecus po-
ſitus, cuncta regit atque componit: & propria
originis generatione conceptus, ſe ad creanda
& conſeruanda omnia, ignita & ſempiterna agita
tione perpetuat.* Quæ verba rebus fæta & gra-
uida, aperienda & educenda leuiter in lucem
ſunt. *In modum circuli* collocat: quia in Æthe-
re *Principale* hoc (mox dicendum) ponunt.
Addit, *intrinſecus & extrinſecus* eſſe. id eſt, in
1. Natur. Quæſt in Præfat. Mundo, & extra eum in Vacuo ferri: atque
vt Seneca loquitur, *opus ſuum intra & extra
tenere.* Deinde, *propria originis generatione
conceptum*: quod ſane illa Tullij adfirmat, aut
explicat & iam nil mutemus. Conceptus &
genitus, ſed à ſe dici poteſt: quia in Chao, vt
** Lib. 2.* dixi, cùm in Ignem omnia verſa, & ipſe dein-
de Ignis in Aquam (* infra explicanda) opus
habet ſeſe educere, & puritati priſtinæ aſſere-
re, atque ita, quodam ſenſu, generare. Sed
vt in re pergam, hiſipſis vocibus Senecà affi-
cit & Iouem appellat *Animum ac Spiritum
mundani huius operis.* & quare omnia iſta? quia
ire volebant & commeare per omnia, àtque vt
verbis illorum dicam (in Laërtio) εἰς ἅπαν κόσ-
μου μέρος διήκειν τὸν νοῦν, καθάπερ ἐφ' ἡμῶν
τὴν ψυχήν: *per omnia Mundi membra Men-
tem pertinere, vt in nobis hanc Animam.*

Nota, nota. eſt magni huius Mundi ſua quædam Anima, vt in paruo hæc noſtra: atque illa rector eſt, & Deus. Eſt Academicorum vetus ſententia, & ponit ita Cicero: *In Natura ſentiente Ratio perfecta ineſt: quam vim Animum dicunt eſſe Mundi* & adſignificat Stoicos tenuiſſe, Cleantes quidem & Oenopides ex iis apud Stobeum: θεὸν εἶναι τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν *Deum eſſe, Mundi animam.* Et Lactantius vniuerſe: *Ita Stoici interdum confundunt, vt Deus ſit ipſa Mens Mundi, & Mundus corpus ſit Dei.* 1. Academ.

DISSERT. VIII.

Mundum ipſum Deum etiam Stoicis dici, ſed proprie tamen eius Animam.

ET ſane Stoici ſæpe ſic loquuntur, etſi parum ſane, atque adeò ipſum Mundum, hoc aſpectu, faciunt Deum.

Manilius:

------ viuere mundum
Et rationis agi motu: cum ſpiritus vnus
Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem,
Omnia peruolitans, corpuſque animale figuret.

Vult Animal eſſe Mundum, ratione regi, Spiritu vegetari & irrigari. Hoc iamante Plato: Ζῶον ὁ κόσμος, καὶ λογικὸν καὶ ἔμψυχον: *Animal eſt Mundus, & Rationale & Anima præditum.* Poſidonius Stoicus: κόσμος

οὐσία ἔμψυχος καὶ αἰσθητική: *Mundus natura animata & ſentiens*. Talem igitur naturam,
Lib.1. dicebant Deum. Iterum Manilius:

Qua pateat Mundum diuino numine verti,
Atque ipſum eſſe Deum.

15 de Præpar. Euang. Didymus apud Euſebium: Οἱ Στωϊκοὶ δὲ ὅλον τὸν κόσμον, σὺν τοῖς μέρεσιν αὐτοῦ, προσαγορεύουσι θεόν: *Stoici totum Mundum, cum partibus eius, appellant Deum.*
Epiſt.9 ... Ipſa hæc noſter Se-
Epiſt.97. neca: *Totum hoc, quo continemur, & vnum eſt, & Deus eſt: & ſocij eius & membra ſumus* Iterumque alibi: *Totum hoc, quo diuina &*
Lib.7.ca.3. *humana concluſa ſunt vnum eſt: membra ſumus corporis magni*. Et Lactantius eos refutans:
2. Quæſt. cap.45. *Nam ſi hæc omnia quæ videmus, Dei membra ſunt, iam inſenſibilis ab his conſtituitur Deus.* Multa enim in Mundo ſcilicet, aut plurima, ſine ſenſu. Tamen hanc ſententiam iterum Seneca aſſerit: *Vis Deum Mundum vocare? non falleris. ipſe enim eſt totum quod vides, totus, operibus ſuis inditus, & ſe ſuſtentans vi ſua.* Itaque pro hoc ſenſu, in parte vera Tertulliani ſcriptio: *Platonici & Stoici corporalem ſtatuunt Deum*: ſcilicet Mundum. Et ſi Pla-
Apolo.c.47 to primam Mentem magis pro Deo agnoſcit Deo, inquam, primo. Ita Seneca in frag-
6. de Ciuit. cap.10. mento quodam, apud Auguſtinum: *Ego feram aut Platonem, aut Peripateticum Stratonē? quorū alter* (Plato) *Deū ſine corpore fecit, alter ſine animo*, Plato enim ſupremam Mentem architectricem agnoſcit, liberam & ſecretam ab omni contagione mortali, atque vt Cicero loquitur, *Deum ſtatuit* ἀσώματον, *incorporeum:*

rum: at Strato eumdem ſine Animo, id eſt Naturam hanc rerum & Mundum, ſine Mente gubernante. Hæc ſententia Stratonis eſt, quam Manilius tangit:

Aut neque terra patrem nouit, nec flamma, nec aer
Aut humor, faciuntque Deum per quatuor artus,
Et Mundi ſtruxere globum, prohibentque requiri
Vltra ſe quidquam.

Id eſt, Siue quattuor elementa non habent auctorem & originem, ipſa ſunt & faciunt iuncta Deum, nec alium præter ſe, aut ſupra ſe, habent. Sed ad Stoicos. quia igitur Mundus Deus, dabant etiam ei globoſam formam. Seneca: *Si rotundam illis qualem Deo, dederint formam.* Epiſt. 94. Idem in Claudium ludens: *Dic nobis qualem Deum iſtum fieri vultis? Stoicum? quomodo poteſt rotūdus eſſe vt ait Varro, ſine capite, ſine praputio?* Obſerua hæc poſtrema, iocoſe in Epicureos dicta, qui Deū faciebāt humana ſpecie: at Stoici negabāt, & animal quidē eſſe, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπόμορφον: *ſed non humana aliqua forma.* Hæc eſt ſententia, quam neque nos, neque itē Plutarchus ſanam habet: & iis obiicit, ὅτι θεὸν ἀρχὴν ὄντα, σῶμα νοερὸν καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ ποιοῦντες, οὐ καθαρὸν, οὐδὲ ἁπλοῦν, οὐδὲ ἀσύνθετον, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου καὶ δι' ἑτέρου ἀποφαίνουσι: *quod Deum, qui principium eſt, Corpus tamen intelligens & Mentem in materie faciunt, atque ita non purum, neque ſimplicem, neque incompoſitum, ſed ex alio & per aliud conſti-*

examinare: & veritas hæc multis innotuit.

DISSERT. V.

Ea ipſa, Naturas appellari: ſed eminenter, Deū. Itemque Mundum in hoc nomen venire.

Diximus *Eſſentias* ſiue *Naturas* duas eſſe: quod vberius paullò diducendum eſt, Lib.7.cap.3. & mens ac ſermo hic Stoicorum explicanda: Lactantius præeat: *Stoici Naturam in duas diuidunt partes. vnā quæ efficiat: alterā, quæ ſe ad faciendū tractabilē præſtet. In illa prima, eſſe Vim faciendi, in hac Materiam, nec alterū ſine altero eſſe poſſe. Ita iſti vno Naturæ nomine res diuerſiſſimas cōprehenderunt, Deum & Mundum, Artificem & Opus. dicuntque alterum ſine altero nihil poſſe, tanquam Natura ſit Deus Mūdo permiſtus. Nā interdū ſic cōfundūt, vt ſit Deus ipſa Mens mundi, & Mundus ſit corpus Dei.* Habes fere quæ Cicero ſupra, ſed paullo magis explicata: videſque & Deum *Naturam* dici, & Materiam. Sed illum maxime, quatenus tamen inſertus eſt Mundo, & molem hāc animat, continetque. Laërtij iſta mēs: In Zen. φύσιν ποτὲ μὲν ἀποφαίνονται τὴν συνέχουσαν τὸν κόσμον. ποτὲ δὲ τὴν φύουσαν τὰ ἐπὶ γῆς: *Naturam modo dicunt, eam quæ Mundum continet, modò illam quæ gignit producitque ſuper terram.* Prima illa dictio, eſt noſtra: & Cicero palam huc adſpexit, imo vertit, cum ſcripſit: De Nat. Deor.2. *Natura eſt igitur quæ continet Mundum omnem, eumque tuetur: atque ea quidem non ſine ſenſu atque ratione*, Sine ſenſu, quomodo poſſit, cum ipſa ſit illa *ſentiens & intelligens,*

id eſt Deus? Idem ſcriptor: *Mundum & eius partes Natura ſentiente teneri, in qua Ratio perfecta inſit, quæ ſit eadem ſempiterna. Quam vim Animum eſſe dicunt Mundi, eandemque eſſe Mentem Sapientiãque diuinã.* Vides claré hanc Naturam, Mentem eſſe Dei & Rationem, vno verbo Deum: quid enim in illo, niſi noſtra diſtinctione diſtinctũ, Seneca: *Quid aliud eſt Natura, quam Deus & diuina Ratio, toti mundo & partibus eius inſerta.* Et alibi cauſſam etiam appellationis adiungit. *Vis Deum Naturam vocare? non peccabis. eſt enim ex quo nata ſunt omnia.* Lactantius ponit hoc, & approbat: *Melius igitur Stoicorum omnium acutiſſimus Seneca, qui vidit nihil aliud Naturam eſſe, quã Deum.* Ipſum hoc Plinius, plurimum ſane Stoicus: *Declaratur Naturæ potentia, idque eſſe quod Deum vocamus.* Et iterum: *Hic eſt Deus, per quem intelligitur eadem, & parens rerum omnium & magiſtra, Natura.* Sed in verbis Lactantij etiam erat, *Mundum à Stoicis Naturam vocari.* Quod verum eſt. vt in Seneca: *Quocunque venerimus, eadem rerum Natura vtendum eſt.* Plinio: *Idemque Mundus rerum Naturæ opus, & rerum ipſa Natura.* Quid ita: quia mundus & à Deo prima Natura factus eſt, & ipſe illi inſertus, facit Mundum dici Deum Confundunt igitur, vt Manilius, obſcuriuſculo aliter verſu:

4. De Benef. cap. 7.
2. Quæſt. Nat. cap. 45.
Lib. 2. cap. 6
Lib. 2. cap 7
Conſol. ad Helu. cap. 8.
Lib. 2. cap. 1.

> *Materiæque datum eſt cogi, ſed cogere Mundo:* Lib. 1.

quod eſt, Materiã pati, Deum agere, qui dicitur & Mundus. Atque eadem iſta Natura

Conſolat. ad rerum, *Communis* etiam Stoicis dicitur, vt à
Heluiā.ca.8 Particulari cuiuſque rei abiungant. Sic Seneca:
Duo nos pulcherrima, quocumque mouebimur,
ſequentur, Natura Communis, & propria Vir-
tus. Chryſippus apud Plutarchum: Ὅτι δὲ ἡ
κοινὴ φύσις, ϗ ὁ κοινὸς τῆς φύσεως λόγος, οὐδὲ
τοὺς ἀντίποδας λέληθεν: *Quod ſit aliqua com-*
munis Natura, & Communis etiam ipſius Na-
turæ Ratio, nec Antipodas quidem latet. Ob-
ſerua. Communis eſt Natura, atque etiam
Ratio in ea Communis, quæ omnia digerit &
format. Longe enim Stoici noſtri ab illis, qui
brutam aliquā & ſine ſenſu Naturā ſtatuebāt,
omnia gignentē ac conſeruantem. Inter quos
Strato Phyſicus nobilis, apud Lactantiū: *Ha-*
Lib. de Ira, bere Naturā in ſe vim gignendi & minuendi, ſed
cap. 10. *eam nec ſenſum habere vllū, ne figurā.* Idem ma-
6. Epidem. gnus ille Hipocrates videtur cenſuiſſe. Ἀνευ-
ρίσκει, inquit, ἡ φύσις αὐτὴ ἑωυτῇ τὰς ἐφό-
δους· οὐκ ἐκ διανοίας: *Inuenit ipſa ſibi Natura*
vias, nō ex ratiocinatione. Et iterū: Ἀπαίδευτος
ἡ φύσις, ἐκ τοῦ σαίου μαθοῦσα τὰ δέοντα ποιεῖν
Indocta eſt Natura, ex ſeipſa gnara eorum quæ
Lib. 3. cap. *facere debet.* Profecto hi tales Diuinitatē cōcu-
28. tiunt, aut euertunt: & *cū vellent perſuadere*, ait
Lactantius, *nihil eſſe diuina mente perfectū, Na-*
turā dixerunt eſſe rerum omnium matrem: quaſi
dicerent, omnia ſua ſponte eſſe nata. Et de iiſdem
ipſis: *Probabile eſt, inquiunt, Materiam rerum*
& habere & habuiſſe Naturam ſuā & vim. Qua-
ſi igitur in ipſa Materia tale inſitum quod pro-
duceret: ſed brutūm & ſenſus expers, vt Ma-
teria ipſa. Quod refellit idem egregie: *Quam*

vim potuit habere, nullo dante? quam Naturam, nullo generante: Si habuit vim, ab aliquo eam aſſumpſit: à quo autem aſſumere, niſi à Deo potuit: Sed & Plato oſtendit, olim ſic fuiſſe qui deſiperent plures. τοῦτο τῶν πολλῶν δόγμα, inquit, καὶ ῥῆμα, τὴν φύσιν πάντα γεννᾶν ἀπό τινος αἰτίας αὐτοματῆς, καὶ ἄνευ διανοίας φυούσης: *Hoc multorum dogma eſt, Naturam omnia gignere ſua ſponte & vi, ſine Ratione aliqua producente.* Quid autem tu Plato? Ego vero aſſero, inquit, ὅτι μετὰ λόγου τε καὶ ἐπιστήμης θείας καὶ ἀπὸ θεοῦ: *quod cum Ratione fiant, & diuina Scientia, & ab ipſo Deo.* Iterumque alibi: τὴν φύσιν μετὰ λόγου, καὶ σὺν λόγῳ καὶ νῷ, τὰ πάντα διακοσμεῖν: *Naturam iuxta Rationem, & cum Ratione ac Mente, cuncta adornare.*

In Sophiſta, & 10. De Legib.

In Phileto.

DISSERT. VI.

Definitio Communis Naturæ, id eſt Dei. Ignem eſſe, & dici Stoicis atque etiam priſcis.

SED quæ eſt igitur Stoicis iſta Natura, & quomodo definitur? Habes apud Laërtium: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς τὴν μὲν φύσιν εἶναι πῦρ τεχνικόν, ὁδῷ βαδίζον εἰς γένεσιν. ὅπερ ἐστὶ, πνεῦμα πυροειδὲς καὶ τεχνοειδές *Senſent ipſi Naturam eſſe ignem artificialem, via progredientem ad generationem. quod eſt, Spiritus ignis & artis ſimilitudinem præ ſe ferens.* Ipſa hæc finitio Zenoni tribuitur à Cicerone: *Zeno Naturam definit, ignem eſſe artificioſum, ad gignendum progredientem via.* Quare *Ignem*? quia Stoici vim & vitam omnem Mundi, atque

In Zenone.

2. De Nat. Deor.

ipſum adeo Deum in igne ponebant, imo Deum eſſe. Sed ignem non quemcumque, non hunc noſtrum corruptorẽ & corruptibilẽ, ſed *artificioſum*: id eſt, artificem atque opificem, condentem ratione & velut arte, vegetantem ac ſeruantem. Dixi *velut arte*, & Laërtius bene interpretatur: ſimile dumtaxat aliquid in eo Spiritu ignis & artis eſſe. Cicero hoc explicat: *Artis enim maximè proprium eſſe creare & gignere: quodque in operibus noſtrarum artium manus efficiant, id multo artificioſius Naturam.* Itaque dicitur ab iiſdem *Natura, magiſtra artium reliquarum*: item *prouida & ſollers*: denique, *qua nihil poteſt eſſe callidius.* Ideoque iidem Stoici plurimum generationi rerum *Rationem* præficiunt, & ſic loquuntur. vt Seneca: *Quæ Ratio merſa & confuſa diduxerit.* Iterum: *Incorporalis Ratio ingentium operum artifex.* Quia ſcilicet artifice hac Ratione adminiſtrãte Deus è confuſa & rudi Materie omnia formauit. Hæc igitur Natura: atque adeo hæc eſt Deus. Semel enim & ſerio hoc diſce, Ignem iſtum & *Naturam* ἐξόχως & eximie, ſupra Materiam dici, eumdemque Deum: & fieri omnia ab illo, atque etiam (ita locuti noſtri ſupra, ſi obſeruaſti) ex illo. Nihil enim eſt ſine mixtione hac aliqua Ignis. Itaque Stoici iidem hanc dictam definitionem tribuũt etiã Deo. Plutarchus & Stobæus apertè: *Deũ Stoici dicunt* εἶναι πῦρ τεχνικὸν, ὁδῷ βαδίζον ἐπὶ γενέσει κόσμου, ἐμπεριειληφὸς πάντας τοὺς σπερματικοὺς λόγους, καθ' οὓς ἕκαστα καθ'

Ibidem.

Cicero pluribus locis.

De Vit. beat. cap. 32.

εἱμαρμένlω γίγνεται: *Eſſe ignem artificioſum, via vadentem in generatione Mundi, continentem intra ſe omnes ſeminales rationes, iuxta quas ſingula Fato deinde fiunt.* Ait, ἐπὶ γενέσει: quod tamen in Athenagora, vbi eadem hæc deſcriptio, legitur, ἐπὶ γενέσεις: *in generationibus.* quod non reiicias, imo eligas pro Stoica mente, qui plures Mundos. alium poſt alium, à conflagratione conſtituebãt. Dicit & *Mundi*, non rerum ſingularium *generationem*: quia primarium Dei opus illud eſt,& in eo, occultis Fati ſeminibus,ſingularium rerum ortus abortuſque, & quod adhæret,inclui. Nam Ignis ille *complectitur*, inquit, *in ſe rationes omnes ſeminales*: id eſt,rerum omnium ideas,ſiue exemplaria formaſque, vt Plato appellat. Sed noſtri *Seminum* comparatione magis vtuntur: quia incluſa in iis & occulta, quæ mox producuntur. Placuit & Triſmegiſto hæc imago. *Vides, inquit, agricolam, ſemen in terram proiicientem, ibi frumentum, ibi hordeum, ibi aliud? Tale eſt Deus, qui in cœlo quidem ſeminat immortalitatem, in terra mutationem, in Vniuerſo motum & vitam.* Ecce ſeminales *Rationes*: & ipſa ea voce Damaſcenus noſter vtitur & agnoſcit πάντων, inquit, αἴτιος, καὶ πάντων τοὺς λόγους τῶν ὄντων, καὶ τὰς αἰτίας ἐν ἑαυτῷ προέχει: *Deus omnium auctor eſt, & omnium quæ ſunt rationes in ſe & cauſſas iam ante habet.* Ipſe inquam, habet & continet: ideoque bene è Stobæo & Athenagora ἐμπεριειληφὸς protuli: etſi in Plutarcho ἐμπεριειληφότος editur, *continentis*, vt ad *Mundum*, referatur. Vlti-

De Reſurre.

Cap. 14.

De Orthodox. fide, cap. 13.

mum deinde erat, *iuxta eas rationes Fato omnia fieri.* quæ eſt implexa ſeries cauſarum, & rebus inſita, locis ſuis & temporibus proferenda: de qua dictum alibi & dicendum. Iam hæc, opinor, capis. AVD. Capio, non etiam probo. nam quis Deum ignem cenſeat, aut quæ ratio huc duxit? LIPS. Neque nimis tamen hæc aliena à Ratione, imo à Religione noſtra cenſe, cui dictio iſta alludit: non enim dicam, aſſentit. De Ratione, mouit eos quod à calore aut igne omnem vigorem & vitam viderent, vt tetigi: in ipſo etiam Animo noſtro acrimoniam & ſenſum. Itaque iamdiu ante Parmenides & Hippaſus dixerant, *principiũ rerum Ignem eſſe*: quid niſi Deum? Heraclitus etiam apertius, Deum definiuit. τὸ περιοδικὸν πῦρ ἀΐδιον: *ambientem & circulantem ignem æternum,* id eſt aſtra & ætherem. Homerum etiam eo trahere poſſis, qui θεσπιδαὲς πῦρ, *diuinũ ignẽ* ideo dixiſſe videatur. NA̅. HIPPOCRATES quidem apertiſſime: Δοκέει δέ μοι ὃ καλέομεν θερμὸν ἀθάνατόν τε εἶναι, καὶ νοεῖν πάντα, καὶ ὁρῆν, καὶ ἀκούειν, καὶ εἰδέναι πάντα τὰ ὄντα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι: *Videtur mihi id quod Calidũ, ſiue Ignem, dicimus, immortale eſſe, & intelligere omnia, & videre & audire, & ſcire omnia præſẽtia & futura.* Poteſt aliquid, ante natos Stoicos magis Stoicũ? Tribuit enim Æternitatem, *Senſus, Intellectum, Scientiam & Præſcientiam, Neque diſſimilia Plinius de Deo: *Quiſquis eſt*, inquit, *Deus, totus eſt ſenſus, totus viſus, totus auditus, totus animæ, totus animi, totus ſui.* Quid mirum tota hæc

De Princip.

**Melius, quam ſupra de Natura.*

in eo eſſe, à quo ſic largiter dimanant partita omni æuo in omnes? Sed profanos vt omittam, ſacri ſcriptores huc etiam eunt. Liceat Ter-maximum inter eos recenſere, cuius philoſophia valde cum Moſaica (in multis quidem) conſentit. Ille paſſim Deum φῶτα, ſiue *Lumen*, & Dei filium, φωτεινὸν, λόγον, *Lucidum verbum* appellat. Ille autem Stoicorum ignis, Lux & Splendor verius eſt cum calore tamen, quam denſus aliquis Ignis. Enimuero ipſe Moyſes imaginem iſtam Deo donat: & *apparuiſſe ſibi* ſcribit, *in rubo ardente*: Iſraëlitis præiuiſſe, in *colomna ignis*: ſed & *Ignis conſumens*, alibi appellatur. Quid, quod ſacer ille Spiritus in Apoſtolos venit & ſe oſtendit, *in Linguis igneis*? Non quod Ignem Deum dicamus, abſit: ſed quod ille *diuinæ proprietatis* (verba Dionyſij Areopagitæ) *inter hæc, quæ ſub oculos cadunt, plurimas imagines habeat*. Itaque Stoici haud nimis abſurdi, ſi diuinitatem illi dederunt: quod & conſenſu pleræque gentes, velut natura præeunte, fecerunt. qui Veſtam ſcilicet & ignem perpetuum coluerunt. De quo ſcripſimus aliquid in Syntagmate, *De Veſta*. *Cap. 15. de Diuin. Nō.*

DISSERT. VII.
Aliæ definitiones Dei, in quibus, Spiritus, Animus, Mens, Ratio dicitur, & per omnia diffundi.

AT vero cautius etiam & veritati propius Stoici locuti, cum Deum definierunt non *Ignem*, ſed *Spiritum igneum*. Ita enim Poſidonius, cuius hæc verba in Stobæo? Θεός ἐστι πνεῦμα νοερὸν καὶ πυρῶδες, οὐκ ἔχον μορφὴν, μεταβάλλον δὲ εἰς ἃ βούλεται, καὶ συνεξομοιούμενον πᾶσιν· *Deus eſt Spiritus intelligẽs & igneus, formã ipſe non habẽs, ſed in omnes ſe vertẽs & omnibus aſsimilans.* Ait? *Spiritũ* eſſe, & quidẽ *intelligentem*: quis hæc abnuat? addit *Igneum*, & ſenſu aliquo feras, vt ſit in illo puro & æthereo igne. Sic enim & Democritus: θεὸν εἶναι νοῦν ἐν πυρὶ σφαιροειδεῖ *Deum eſſe Mentem in igne ſphærico.* Et Plato apud Iuſtinum Martyrem, Deum locat ἐν τῇ πυρώδει οὐσίᾳ, *in ignea ſubſtantia.* Addit, *Formam non habere.* veriſſime: & huc Lactantius adſpexit, dum ſcripſit: *Stoici negant vllam formam habere Deum.* Sed quanquam ipſe formam nõ habeat, non certe vllam aſpectabilem, tamen omnes formas format, atque in iis ſe oſtendit. Ipſa hæc Poſidonij: ita Triſmegiſtus: Μίαν μὲν οὖν ἰδέαν ἔχει θεὸς, ἥτις ἐστὶν ἰδία αὐτοῦ: ἥτις ταῖς ὄψεσιν οὐχ ὑποπίπτει, ἀσώματος· καὶ πάσας διὰ τῶν σωμάτων δείκνυσι *Vnam quidem Ideam & formam Deus habet, quæ propria eſt eius ſed quæ humanis adſpectibus non ſubiicitur,*

cap. 11.

vt quæ ſit incorporea? & omnes tamen formas per corpora oſtendit. Itaque bene dicitur, Deum nemo vidit: &, omnes in omnibus cottidie vident. Sed redeo ad *Spiritum*, ne craſſulos ita fuiſſe Stoicos opinemur. Idem igitur Poſidonio iamante Zeno dixerat, θεὸν εἶναι πνεῦμα διῆκον δι᾽ ὅλου τοῦ κόσμου: *Deum eſſe Spiritum, pertinentem per totum Mundum.* Quod 1. *De Nat. deo.*
tamen Cicero vertit: *Rationem quamdam, per omnem Naturam pertinentem*: & ipſa hæc adtribuit Zenoni. Nam *Rationem* aut *Spiritum* dicas, haud intereſt, aut leuiter intereſt: ſicut ſi *Animam; Animum, Mentem* (nam & ſic appellant:) niſi quod illa nobilior Animæ pars, *Animus, Mens, Ratio* magis ſueuit vocari. Ita enim iterum hoc ipſum aliter reddit Cicero, ſed Pythagoræ adſcribit: *Deum eſſe Animum, per Naturam rerum omnem intentum & commeantem.* *Ibidem*
E quo totidem verbis Minutius Felix eleganti illo Dialogo tranſcripſit. Eſt igitur hæc omnia: & ſic Virgilius:

Spiritus intus alit, totamque infuſa per artus
Mens agitat molem.

Et Cicero: *Mundum eſſe ſapientem, & habere mentem, qua & ſe & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat. Mundum*, 4. *Acade.*
inquit, *fabricata eſt*: ſcimus. ſed quod præit, *& ſe fabricatam* eſſe, quo ſenſu verum erit. Nam Mens quidem illa æterna: niſi velit in exuſtione Mundi, hanc Mentem confuſam cum Materie ſedem & ſplendorem nondum

habere; fabricare ea ſibi & diſponere in cõdito iam Mundo, Sed ſimplicius fortaſſe ſcribi: *quæ & ipſum fabricata*. At his etiam nominibus Iulius Firmicus, iuratiſſimus Stoicus, Deũ deſcribit: *Mens illa diuina, Animuſque cæleſtis per omne mundi corpus, in modum circuli collocatus, & nunc intrinſecus, nunc extrinſecus poſitus, cuncta regit atque componit: & propria originis generatione conceptus, ſe ad creanda & conſeruanda omnia, igr.ita & ſempiterna agitatione perpetuat*. Quæ verba rebus fæta & grauida, aperienda & educenda leuiter in lucem ſunt. *In modum circuli* collocat: quia in Æthere *Principale* hoc (mox dicendum) ponunt. Addit, *intrinſecus & extrinſecus* eſſe. id eſt, in Mundo, & extra eum in Vacuo ferri: atque vt Seneca loquitur, *opus ſuum intra & extra tenere*. Deinde, *propria originis generatione conceptum*: quod ſane illa Tullij adfirmat, aut explicat & iam nil mutemus. Conceptus & genitus, ſed à ſe dici poteſt: quia in Chao, vt dixi, cùm in Ignem omnia verſa, & ipſe deinde Ignis in Aquam (* infra explicanda) opus habet ſeſe educere, & puritati priſtinæ aſſerere, atque ita, quodam ſenſu, generare. Sed vt in re pergam, hiſipſis vocibus Seneca afficit & Iouem appellat *Animum ac Spiritum mundani huius operis*. & quare omnia iſta? quia ire volebant & commeare per omnia, atque vt verbis illorum dicam (in Laërtio) εἰς ἅπαν κόσμȣ μέρος διήκειν τ̃ νοῦν, καθάπερ ἐφ᾽ ἡμῶν τὴν ψυχήν: *per omnia Mundi membra Mentem pertinere, vt in nobis hanc Animam.*

Lib. 1. Matheſ.

1. Natur. Quæſt in Præfat.

** Lib. 2.*

Nota, nota. eſt magni huius Mundi ſua quædam Anima, vt in paruo hæc noſtra: atque illa rector eſt, & Deus. Eſt Academicorum vetus ſententia, & ponit ita Cicero: *In Natura ſentiente Ratio perfecta ineſt: quam vim Animum dicunt eſſe Mundi* & adſignificat Stoicos tenuiſſe, Cleantes quidem & Oenopides ex iis apud Stobeum: θεὸν εἶναι τὴν τοῦ κόσμου ψυχὴν *Deum eſſe, Mundi animam*. Et Lactantius vniuerſe: *Ita Stoici interdum confundunt, vt Deus ſit ipſa Mens Mundi, & Mundus corpus ſit Dei.* 1. Academ.

DISSERT. VIII.

Mundum ipſum Deum etiam Stoicis dici, ſed proprie tamen eius Animam.

ET ſane Stoici ſæpe ſic loquuntur, etſi parum ſane, atque adeò ipſum Mundum, hoc aſpectu, faciunt Deum.

Manilius:

> ------ *viuere mundum*
> *Et rationis agi motu: cum ſpiritus vnus*
> *Per cunctas habitet partes, atque irriget orbem,*
> *Omnia peruolitans, corpuſque animale figuret.*

Vult Animal eſſe Mundum, ratione regi, Spiritu vegetari & irrigari. Hoc iamante Plato: Ζῶον ὁ κόσμος, καὶ λογικὸν καὶ ἔμψυχον: *Animal eſt Mundus, & Rationale & Anima præditum*. Poſidonius Stoicus: κόσμος

rerum: at Strato eumdem ſine Animo, id eſt Naturam hanc rerum & Mundum, ſine Mente gubernante. Hæc ſententia Stratonis eſt, quam Manilius tangit:

> *Aut neque terra patrem nouit, nec flamma, nec aer*
> *Aut humor, faciuntque Deum per quatuor artus,*
> *Et Mundi ſtruxere globum, prohibentque requiri*
> *Vltra ſe quidquam.*

Id eſt, Siue quattuor elementa non habent auctorem & originem, ipſa ſunt & faciunt iuncta Deum, nec alium præter ſe, aut ſupra ſe, habent. Sed ad Stoicos. quia igitur Mundus Deus, dabant etiam ei globoſam formam. Seneca: *Si rotundam illis qualem Deo, dederint formam.* Epiſt. 94. Idem in Claudium ludens: *Dic nobis qualem Deum iſtum fieri vultis? Stoicum? quomodo poteſt rotũdus eſſe vt ait Varro, ſine capite, ſine præputio?* Obſerua hæc poſtrema, iocoſe in Epicureos dicta, qui Deũ faciebãt humana ſpecie: at Stoici negabãt, & animal quidẽ eſſe, ἀλλ' οὐκ ἀνθρωπόμορφον: *ſed non humana aliqua forma.* Hæc eſt ſententia, quam neque nos, neque itẽ Plutarchus ſanam habet: & iis obiicit, ὅτι θεὸν ἀρχὴν ὄντα, σῶμα νοερὸν καὶ νοῦν ἐν ὕλῃ ποιοῦντες, οὐ καθαρὸν, οὐδὲ ἁπλοῦν, οὐδὲ ἀσύνθετον, ἀλλ' ἐξ ἑτέρου καὶ δι' ἑτέρου ἀποφαίνουσι: *quod Deum, qui principium eſt, Corpus tamen intelligens & Mentem in materie faciunt, atque ita non purum, neque ſimplicem, neque incompoſitum, ſed ex alio & per aliud conſti-*

tuunt. Tamen Varro mitigare & ad veritatem magis flectere videtur, ſi bene exaudimus.

7. de ciuit. cap. 6.

Pulchra hęc eius in Auguſtino: *Varro de Naturali Theologia praloquens dicit, Deum ſe arbitrari animam mundi: & hunc ipſum mundũ eſſe Deum*. Sed diſcrimen deinde addit, quod valde velim notes. *Sicut hominem ſapientem, cum ſit ex Animo & Corpore, tamen ab Animo dicimus ſapientem, ita Mundum Deum dici ab Animo, cum ſit ex Animo & corpore*. Hoc vult, Mundum à ſe aut per ſe non eſſe Deum tantum à parte meliori, id eſt Mente illa æterna, quæ tamẽ inſita Mundo, vt illa aliquo in Homine. Non igitur Mundus οὐσιωδῶς & ſua natura Deus, ſed κατὰ μετάδοσιν vt dicunt Græci, & quia communicat & participat illam Mentem. Tale omnino etiam Chryſippus, apud Tullium: *Vim diuinam in Ratione eſſe poſitam, & vniverſæ naturæ Animo atque Mente: ipſumque Mundum Deum dici, & eius Animi fuſionem vniuerſam*. Id eſt, Primo quidem & vere Deus eſt Ratio ſiue Mens: ſecundario tamen & Mundus, per quem Animus ille ſe *fudit*, & qui infudit. Seneca eo collineat: *Quid eſt Deus? Mens vniuerſi. Quid eſt Deus? totum quod vides, & quod non vides totum*. Primo & hic Mens eſt Deus, ſecundo hæc Mentis ſedes & vniuerſi moles, Triſmegiſtus etiam clariſſime: Δεύτερος θεὸς, ὁ κόσμος, καὶ ζῶον ἀθάνατον: *Secundarius Deus, Mundus, & animal immortale*. Et ſubiicit pulcherrime: πρῶτος γὰρ πάντων, ὄντως καὶ ἀΐδιος, καὶ

1. Queſt. in Præf.

Cap. 8.

ἀγέννητος, καὶ δημιουργὸς τῶν ὅλων, θεός: *Primus enim omnium, reuera eſt Deus, ille æternus, & ingenitus, & omnium conditor atque opifex*. Itaque & Stoici ſæpe ſic attollunt, & à corpore Mundi iſto auellunt. vt Seneca: *Quid inter naturam Dei & noſtram intereſt: noſtri melior pars eſt Animus: in illo nulla pars extra animum*. Sed & ſuperiora, quæ attuli, eodem eunt: ſequamur. Nam quod illos longius duxit, & induxit, hoc fuit, quod ſociabant hunc Animum cum Mundo, vt partem, & formam: at nos ſcimus, cum Lactantio, *Diuinum quidem Spiritum eſſe vbique diffuſum, eoque omnia contineri, nec tamen ita, vt Deus ipſe, qui eſt incorruptus, grauibus & corruptilibus miſceatur elementis*. Continetur rebus, non confunditur, format eas, non forma, animat etſi non anima. Bene, vt pleraque Damaſcenus: Αὐτὸς ὁ θεὸς διὰ πάντων ἀμιγῶς διήκει καὶ πᾶσι μεταδίδωσι τῆς ἑαυτοῦ ἐνεργείας, κατὰ τὴν ἑκάστου ἐπιτηδειότητα καὶ δεκτικὴν δύναμιν: *Deus ipſe omnia peruadit, ſed ſine mixtione, & omnibus vim & efficaciam ſuam participat, ſed pro cuiuſque aptitudine & captu*. Cõcludimus denique, & in parte tuemur Stoicos Plutarchi hiſce verbis: Θεὸν καὶ κόσμον καὶ ἀστέρας, καὶ τὴν γῆν λέγουσι· τὸν δὲ ἀνωτάτω πάντων, νοῦν ἐν αἰθέρι: *Deum Stoici dicunt, & Mundum, & Stellas, & Terram, ſed ſupremum illum, mentem in æthere*. Ipſa eſt intima mens eorum, alia poſſe dici Deos, & diuinitatem communicare: ſed vnum, verum,

1. Quæſt. i Præf.

Lib. 7. cap. 6

cap. 16.

1. De Placit. cap. 7.

ſummum eſſe *Mentem*: atque eam in *Æthere* Non enim otioſus hoc quoque audi. quia Principale iſtud Animæ, ſiue Grecis ἡγεμονικὸν, in æthere ſedem habet. Etſi cum aliquo inter eos diſſenſu nam *vulgo Stoici* ait, Laërtius, *Ætherem faciunt mundi ἡγεμονικὸν, at Poſidonius Cælum, Cleanthes Solem.* Cleanthis opinio placuit Plinio, qui ſcripſit: *Mundi totius Solē eſſe Animum, ac planius mentem: hunc principale*, agnoſce τὸ ἡγεμονικὸν, *naturæ regimen ac numen credere decet, opera eius æſtimantem.* Neque hæc tamen ita læue capies, quaſi ipſa illa ſint Deus, ſed vt dixi, domus eius & ſedes: vt arx iſta capitis Mentem noſtram, Platonicis quidem, habet. Tertullianus calumniam, liceat dicere, Zenoni ſtruxit, cum impingit, *Aëra & Æthera deos ſtatuiſſe.* Numquam, illo quidem ſenſu, fecit: neque, opinor, Chryſippus, etſi Cicero etiam de illo, quod *diſputarit Æthera eſſe eum, quem homines appellant Iouem.* Imo in æthere, & rem dixiſti.

Lib. 2. cap. 6.

Aduerſ. Marc. 1. cap. 13.

1. De Nat. d. or.

DISSERT. IX.

Obſcura aut impenetrabilis Dei notitia: ſermones ancipites: attribui tamen quædam rectè à Stoicis, & primo Unitatem.

De Allegoriis.

VIdes Animam Mundi igitur Deum iis eſſe: atque illam Ignem, aut verius in Igne. Quod Philo etiam Iudæus prorſus haud abnuit, diſtinguitque: τὴν τῶν ὅλων

ψυχὴν θεὸν εἶναι, κατ' ἔννοιαν: *Vniuerſi Animam Deum eſſe, quodam intellectu.* Quo? quia nos & omnia viuimus, & mouemur, & ſumus in Deo. Siquid verbis aliter dixerunt, abeat: & miremur in via, & ſic prope metam Veri fuiſſe: nec inſultemus in communibus Orbis tenebris non perueniſſe. Quis enim à ſe, & ingenij ſolius luce, videat & noſcat illum *infinitum, immenſum, & ſoli ſibi quantus eſt notum*? Imo vero, ait Damaſcenus argute τοῦτο μόνον αὐτοῦ καταληπτὸν, ἡ ἀπειρία καὶ ἀκαταληψία. *Solum hoc eius comprehendi poteſt, quod comprehendi non poteſt.* Et hoc Seneca vidit, & fortiter extulit: Nemo nouit Deum. *multi de illo male exiſtimant impune.* Quin & cauſſas alibi inquirit, & promit: *Siue illi tanta ſubtilitas & claritas eſt, quantam conſequi acies humana non poteſt, ſiue in ſanctiori receſſu maieſtas tanta delituit.* Piæ & bonæ rationes: addo & tertiam è Damaſceno: *Cognitio eorum eſt quæ Sunt, at Deus ſuper ipſum Eſſe Eſt: ergo & ſupra atque extra notitiam, quia ſupra Eſſentiam.* De natura itaque eius propria omittamus, nec ipſi Chriſtiani eius gnari, niſi quatenus diuinæ litteræ nos docuerunt, leuiter & in guſtum. Nam, vt iterum Damaſcenus, ὅσα συνέφερεν ἡμῖν γνῶναι, ἀπεκάλυψαν. ὅσα δὲ οὐκ ἐδυνάμεθα φέρειν, ἀπεσιώπησαν: *Quod ex vſu noſtro ſcire erat: aperuerunt, quod non tale, & ferre aut capere non poteramus, tacuerunt.* Iis igitur miſſis, magis quæ de ipſo dici & attribui ſolent, luſtremus: & per ea in

Minut. Felix.

Epiſt 31.
7. Queſt. cap. 31.

amorem ſimul & admirationem eius ducamur. Enimuero ſagaces in iſtis Stoici, ſed & veraces. Sunt autem trium fere generum, quæ de illo vſurpamus. primum negando, & ἐξ ἀφαιρέσεως, vt dicunt Græci: ſicut cum Infinitum, Immenſum, Incorporeum dicimus. nihil enim adſtruimus, nec eſſe ſignificamus ſed aliquid non eſſe. Alterum, κατὰ σχέσιν, *iuxa habitum*, vt cum Dominum, Rectorem, Patrem appellamus: ſignificantes tale agere, & taliter affectum eſſe. Tertium denique, quod κατὰ φύσιν, *ſecundum naturam* dicunt: cum aliquid conamur ei inſitum & amicum oſtendere, vt Iuſtum, Bonum, Sapientem eſſe. Primum genus tutiſſimum eſt, & admirationi, ſi non notitiæ, facit: alterum tenue, & non niſi à noſtri, aut operum eius, adſpectu ductum: tertium conatur adire, ſed arcetur, & aliquid circa naturam, ſi non ipſam, libat. Plura in his talibus ſunt, Stoicis etiam tractata: ſed ego eximia tria tangam, quæ valide & vtiliter adſtruxerunt: *Vnum* eſſe, Bonum eſſe, *Prouidum* eſſe. De primo, præiuerant iam alii Philoſophi & pulchre Pythagoras: qui non *Vnum* proprie vult & *Solum* dici, ſed μονάδα καὶ ἑνάδα: *Solitatem & Vnitatem*. Optime. non enim oportet ſpecie accidentium de illo dicere, aut ſentire: ſed magis & deceat & doceat, vt ſubſtantiam efferri. Philo Iudæus: ὕπαρξις ἐστὶν ὃ καταλαμβάνομεν αὐτοῦ. τὸ δὲ χωρὶς ὑπάρξεως οὐδέν:

Quod Deus ſit immu-tabilis

Subſtantia eſt, quidquid de illo concipimus,

& extra ſubſtantiam nihil. Ergo Iuſtitia magis Deus & Sapientia eſt, quam Iuſtus & ſapiens etſi modulo noſtri captus non damnamus ſic loqui. Teneamus tamen illud Arnobij: *Quidquid de Deo dixeris, quidquid tacitæ mentis cogitatione conceperis, in humanum tranſilit & corrumpitur ſenſum: nec habet propria ſignificationis notam, quod noſtris verbis dicitur, atque ad negotia humana compoſitis.* Sed pergamus in re, & addamus, Stoicos quoque Deum vnice Vnum ſenſiſſe, etſi nominibus pluribus effecerunt. Laërtius inter Zenonia: Ἕν τε εἶναι θεὸν, καὶ νοῦν, καὶ εἱμαρμένην, καὶ Δία· πολλαῖς τε ἑτέραις ὀνομασίαις προσονομάζεσθαι: *Vnũ quid eſſe Deũ, ſed tamen Mentem, & Fatum, & Iouem, aliiſque pluribus nomenclaturis ſolere efferri.* Hoc & Minutius noſter Felix de iis atteſtatur: *Zeno*, inquit, *& Chryſippus, & Cleanthes, ſunt & ipſi multiformes, ſed ad vnitatem Prouidentiæ omnes reuoluuntur.* Aliter alij de Deo, ſed de Vno omnes loquuntur & adfirmant. Multitudo autem illa nominum, non enim numinum, ortum habuit à vi aliqua & peculiari affectu vel effectu, quem volebant expreſſum. Seneca: *Quæcumque voles nomina propria. Deo aptabis, vim aliquam effectumque cæleſtium continentia: tot appellationes eius eſſe poſſunt, quot munera.* 4. *de Benef. cap.* 7. Sed eius, & vnius. Ecce, idem alibi, *Vis illum Fatum vocare: non errabis, hic eſt ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſſa cauſſarum. Vis illum Prouidentiam: recte dices. eſt enim cuius conſilio huic Mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, &* 2. *Quæſt. cap.* 45.

actus ſuos explicet. Vis Naturam vocare? non peccabis. eſt enim ex quo nata ſunt omnia, cuius Spiritu viuimus. Vis Mundum? ipſe eſt enim totum quod vides, totus ſuis partibus inditus, & ſe ſuſtinens vi ſua. Atque idem loco priore ſubiicit, eundem eſſe *Liberum patrem*, & *Herculem*, itemque *Mercurium*: & quæ talia Stoici è mythica hiſtoria ad myſticos ſenſus referebant: & operoſe referebant, ſatis ſibi in iſtis allegoriis, ſiue vt ipſi appellabant ὑπονοίαις, placentes & plaudentes. Cicero: *Magnam ſuſcepit moleſtiam, & minime neceſſariam Zeno primus, poſt Cleanthes, deinde* Chryſippus *commentitiarum fabularum reddere rationem, & vocabulorum, cur quidque ita appellatum ſit, cauſſas explicare.* Culpat & Lactantius Stoicos, *quod cum non peruiderint quid in vero ſit, conentur fabulares Deos cum rerum naturalium ratione coniungere.* Et vero tenuia hæc plurimum, aut infirma, & argutiis ſæpe ridendendis. Exemplum & guſtum è Laërtio habe. Ὁ θεὸς πολλαῖς προσηγορίαις ὀνομάζεται, κατὰ τὰς δυνάμεις. Δία μὲν γάρ φασι, δι᾽ ὃν τὰ πάντα. καὶ Ζῆνα καλοῦσι, παρ᾽ ὅσον τοῦ ζῆν αἴτιός ἐστιν, ἢ διὰ τοῦ ζῆν κεχώρηκεν. Ἀθηνᾶν δὲ, κατὰ τὴν εἰς αἰθέρα διάτασιν τοῦ ἡγεμονικοῦ αὐτοῦ: *Deus pluribus nominibus appellatur, vt ſunt poteſtates. Nam & Dia Græci dicunt, quod per eum ſint omnia: & Zena, quatenus vitæ eſt auctor, vel quod per vitam tranſiuit, Athenam etiam ſiue Mineruam, quod in Æthere Principale eius ſit extenſum.* O viri graues & ſerij! magis

3 de Nat. deor.

1. Cap. 17.

talia licebat agere. Sed in verbis Laërtij obiter moneo, quod legitur διὰ τοῦ ζῆν κεχώρηκεν, falſum videri, ſcribendúmque τοῦ ζεῖν. Duplex enim etymon adſignant, vel à *vita*, vel à *feruore*: atque hoc poſtremum de iis Athenagoras: *Ζεὺς, ἡ ζέουσα οὐσία, κατὰ τοὺς Στωϊκούς: Zeus, feruens eſſentia, iuxta* Stoicos: id eſt Ignis.

DISSERT. X.

Eundem Bonum & Beneficium eſſe, & hanc velut propriam eius notam, & nomen.

VNum igitur iam Deum donant: ſed qualem illum? dixi, *Bonum Prouidumque.* Quæ duo pluribus verbis, ſed eodem fere ſpectantibus, eximie aperuit ille inter Stoicos eximius Cleanthes: qui *Theogoniam*, ſiue *Deorum genituram* inter alia ſcripſit. Verſus ſunt in Clemente Alexandrino (nam verſibus pleraque ille vſus) plane aurei, imo de Deo diuini.

Εἰ τὸ ἀγαθὸν ἐρωτᾷς μ' οἷον ἐστ', ἄκουε δή.
Τεταγμένον, δίκαιον, ὅσιον, εὐσεβές,
Κρατοῦν ἑαυτοῦ, χρήσιμον, καλὸν, δέον,
Αὐστηρὸν αὐθέκαστον, αἰεὶ συμφέρον,
Ἄφοβον, ἄλυπον, λυσιτελὲς, ἀνώδυνον,
Ὠφέλιμον, εὐάρεστον, ἀσφαλὲς, φίλον,
Ἔντιμον, ὁμολογούμενον……
Εὐκλεὲς, ἄτυφον, ἐπιμελὲς, πρᾶον, σφοδρόν,
Χρονιζόμενον, ἄμεμπτον αἰεὶ διαμένον.
Ἀνελεύθερος πᾶς, ὅστις εἰς δόξαν βλέπει,
Ὡς δὴ παρ' ἐκείνης τευξάμενος καλοῦ τινός.

Eos ita reddimus;

Si quale ſit bonum rogas, ita accipe
Eſt ordinatum, iuſtum, & eſt ſanctum, pium,
Sui potens, commodum aliis, pulchrũ decens,
Rectum atque conſtãs, ſemper antẽ conferens,
Expers metu, dolore, curis omnibus,
Iuuans, benignum, ſtabile, amicum, amabile,
Honore dignum, confitendum.....
Et glorioſum, non ſuperbum, quod gerit
Curam omnium, placens, & viribus valens,
Aeui vetus, culpæ inſcium, ſemper manens.
Ah vilis ille, Opinionem qui adſpicit,
Tamquã duce hac venturus ad Veri ſcopum.

Conſidera mi Auditor, ſuntà profano ſacri verſus & ſenſus: ac negem aliquid tam ſublime & auguſtũ ab alio veteris æui ſcriptum. Finis ipſe & clauſula, quàm damnat non oculte receptas de Numine *opiniones*? vana illa gentilium, & à vero loginqua? Sed attributa ipſa & elogia ſi vides, quid vberius aut veriusdici poteſt? Omnia autem in forma illa ſermonis (obſerua) qua Subſtantia notatur, vt ante attigi *Deus bonum vtile, iuſtum*. Et cum pluſcula ſint, id quoque obſerues, omnia fere ad duo hæc capita reuocari, *Bonum, prouidumque*. Prima eſt ipſa Bonitas: quam quot nominibus deſcribit, & inculcat ἀγαθὸν, χρήσιμον, συμφέρον, λυσιτελὲς, ὠφέλιμον, φίλον, πρᾶον: atque ipſum Deum initio *Bonum* appellat. Recte. nam & Dionyſius Areopagita conſentit, *Primariũ & peculiare hoc Dei nomẽ eſſe: ipſamque ſubſtãtiam diuinam, Bonitatem appellari*. Triſmegiſtus pariter: Τὸ ἀγαθὸν ἐν οὐδενὶ εἶναι, εἰ μὴ ἐν μόνῳ τῷ θεῷ, μᾶλλον δὲ, inquit, τὸ ἀγαθὸν αὐτός ἐστιν

De diuin. nominib. cap. 4.

Cap. 6.

ὁ θεός:*Bonũ in nullo, niſi in Deo eſſe. Imo vero ipsũ bonum eſt Deus.* Quare? quia Natura eius Bonitas: nec poteſt aliter eſſe. Noſter Seneca: *Quadam ſunt, quæ nocere non poſſunt, nullãque vim niſi beneficam et ſalutarem habent: vt Dij immortales. qui nec volunt obeſſe, nec poſſunt. natura enim illis mitis & placida eſt, tam longe remota ab aliena iniuria, quam à ſua.* Iterumque alibi: *Quæ cauſſa eſt Diis benefaciendi? Natura. Errat, ſi quis illos putat nocere velle: non poſſunt. nec iniuriam accipere queunt, nec facere.* Et vis argumentum Bonitatis certius, quã quod peſſimis, & in ſe ingratis, imo maledicis atque impiis, non ceſſant cottidie benefacere: *Ecce ſceleratis Sol oritur, & piratis patẽt maria.* Quid amplius? *Beneficia ſua ignorantibus dare incipiunt, ingratis perſeuerant.* Ignorantibus? vide pueritiam noſtram, fateberis: bona percipimus, ante eorum ſenſum. Ingratis: reliquum omne æuũ. Et quotuſquiſque agnoſcit, imo cogitat: quam multi dubitant, diſputant, abnuunt: *Et nihilominus, more optimorum parentum, qui maledictis ſuorum infantium arrident, non ceſſant beneficia congerere de beneficiorum auctore dubitantibus.* Omnibus, inquam, ſine diſcrimine: nõ aliter quã Sol ille in promiſcuo lucet. Neque enĩ hic vt in theatris, ſparſio aliqua eſt aut miſſilia, in paucos & apprehẽſuros: eſt in omnes, eſt in immerentes, eſt in abnuentes. *Æquali tenore bona ſua per gentes populoſque diſtribuunt, vnam ſortiti potentiam, prodeſſe.* Atque hoc dogma ita proprium Stoicis, vt Tertullianus ab eo errorem Marcionis deri-

De Ira 2. cap. 27.

Epiſt. 95.

Sen. IIII. De Benef. cap. 26.

7. De Benef. cap. 31.

Ibidem.

Ibidem.

uet: *Inde*, inquit, *Marcionis Deus melior, de tranquillitate à Stoicis venerat.* Quia ſcilicet Deum ſemper Bonum iſti ſtatuebant, & nihil ab eo mali manare, Ponticus ille fatue fabricandum alium ſtatuit, huius auctorem. Fruſtra, & longe à Stoicorum ſenſu.

DISSERT. XI.

Denique Deum Prouidum & curatorem omnium eſſe, atque etiam ſingulorum. Qui aliter, reiecti.

SED tertium inter Attributa erat, *Prouidentia*, Deo ſemper à Stoicis aſſerta, & Cleanthis etiã illis verſibus nomine Επιμελοῦς itemque συμφέροντος, inſerta. Aſſerta autem ab illis ſic crebro, ſic valide, vt ludus iocuſque fuerint aduerſariis: qui hanc, *fatidicam Anum Stoicorum* appellabant. Sed ades, noſtra Anus, ades, amanda nobis ſuper omnes Veneres, & Venerum Amores. Te aſſerimus, & cum Seneca, *præeſſe vniuerſis Prouidentiam, & intereſſe nobis Deum.* Ita ſane. gubernat & præëſt illud Numen, ſed adeſt etiam & intereſt, & ſcienter & cum inſpectione nos regit. Cicero: *Prouidentia Dei Mundum, & omnes eius partes ab initio conſtitutas eſſe, & omni tempore adminiſtrari.* Nota duo Prouidentiæ ab eo ſubiici, Conſtitutionem rerum, & Adminiſtrationẽ. Iungi enim hæc duo debent. & *Neceſſe eſt* (ait Damaſcenus) *eumdem eſſe Conditorem rerum &*

De Prouid. cap. I.

II. De Nat. deor.

Adminiſtratorem: neque poſſunt, aut debent diuidi. Sic enim imbecillitati alteruter eſſet obnoxius, quaſi aut iſte Condere non poſſet, ille non Adminiſtrare & conſeruare. Sicut parentis boni eſt & gignere prolem, & deinde alere atque educare: ita & magni illius noſtri. Cicero igitur hæc duo bene iungit, ex noſtrorum ſententia: *Materia vniuerſæ Fictricem ac moderatricẽ eſſe diuinã Prouidentiam.* Quis enim credet, ait Seneca, *ſine cuſtode tantũ opus ſtare, & hũc ſiderũ curſũ diſcurſumq. fortuiti impetus eſſe:* Quis etiam credet, hæc tam pugnantia ſeruare ordinem & ſtatum, niſi Rector ille ſit, *cuius conſilio huic Mundo prouidetur, vt inconcuſſus eat, actuſque ſuos explicet?* Sed vim huius Prouidentiæ, & variantes etiam ſuper ea ſenſus, pulcherrime Epictetus exſequitur, apud Arrianum: *Quod ad Deos attinet, ſunt qui negent vllum Numen eſſe. Sunt qui eſſe donent, ſed ignauum, incurium, & nulli rei prouidere. Sunt tertij, qui & eſſe, & prouidere, ſed non niſi magnis & cæleſtibus, terrenorum autem nulli. Quarti, & cæleſtibus & terreſtribus, ſed vniuerſis dumtaxat, non autem ſingulis & vnicuique ſeorſim. At quinti in qua parte Vlyſſes & Socrates, aſſerunt ſtatuuntque. Quod te ô Deus nec in minimo motu lateam aut fallam.* Ecce pulchrum adſcenſum, & vere adſcenſum à tenebris & impietate paullatim ad lucem & veritatem: quam quinta illa ſententia eſt amplexa: id eſt, noſtra. Ita enim & Platonici, & noſtri, omnia nimia, maxima, Prouidentiæ ſubiici, *nec ſine Ratione, quamuis ſubita, ac-*

3. De Nat. deor.

De Prouid. cap. I.

Sen. 2. Quæſt. cap. 45.

I. Diſſert. cap. 12.

cidere. Nihil eſt à caſu, vbi caſus maxime apparet: ſed occultum aliquid diuini conſilii eſt, quo diriguntur. Plato ſermoni ſuo toti de Diis hoc velut fundamentum præſtruit: ὡς εἰσὶν ἐπιμελούμενοι πάντων, σμικρῶν καὶ μειζόνων *Quod curent omnia, magna ea ſint aut parua.* Atque id ratione etiam ſcita docet alibi, his fere verbis, aut ſenſu: *Cum Dii ſint, non conuenire vt otioſi degant: curare ergo res humanas. Cum autem omniſcij ſint, etiam minima videre & noſſe cenſendum eſt, eaque igitur curare. Quidni: procul enim ab iis ignauia & inertia: nec minor poteſtas eorum in minutis, quam in magnis: neque indigna etiam maieſtate illorum hac cura. Imo eam velut gradum ad maiora illa habent.* Optime, & varia ac valida ratio in paucis verbis. Itaque apud Ciceronem Stoice dicitur: *Non vniuerſo generi hominum ſolum, ſed etiam ſingulis, à Diis immortalibus conſuli ac prouideri.* Quid hominibus ſingulis? imo animalibus, imo animalculis & inſectis: & iidem Stoici (idem Cicero) *Dei maieſtatem vſque ad apium formicarumque perfectionẽ deducunt.* Si perfectionem, etiam curationem. Bene & hoc Damaſcenus: πρόνοιά ἐστι βούλησις θεοῦ, δι' ἣν πάντα τὰ ὄντα τὴν πρόσφορον διεξαγωγὴν λαμβάνει: *Prouidentia eſt diuina voluntas ſine ſententia, per quam omnia quæ ſunt conuenientem ordinem & regimen habent.* Itemque Alexandrinus ille Clemens: Ἐστὶν ἡ πρόνοια ἰδία, καὶ δημοσία, καὶ πανταχοῦ: *Eſt prouidentia priuatim, & publice, & vbique.* Eſt & in actibus ſingulis ſingulorum, vt Lactantius: *Cu-*

Senec. De prouid. cap. 1.

In Epinō.

Lib. 10. de Legib.

3. De Nat. deor.

4. Academ.

rat hominum vitam Deus, ac ſingulorum actus animaduertit. Nonne ipſum hoc eſt, quod ſupra noſtræ partis Epictetus, *Te Deus nec in minimo fallo*: Atque hæc cum ita habeant, quidam Fortunæ omnia tranſſcribunt: *neque hæc* (ait Seneca) *intra vulgum dementia eſt, ſed Sapientiam quoque profeſſos contigit. Sunt enim qui putent, ſibiipſis animum eſſe, & quidem prouidum ac diſpenſantem ſingula, & ſua & aliena: hoc autem Vniuerſum, in quo nos quoque ſumus expers eſſe conſilij, & aut ferri Temeritate quadam, aut Natura neſciente quid faciat.* Errant hic profecto, mi Seneca, etiã ſapientiam profeſſi: Nec Epicurus ille ſolum, cuius nota deliria, & qui de Beata illa Natura profatur.

De Ira. cap. 17.

1. Quæſt. in Præfat.

Immortali æuo, ſumma cum pace, fruatur,
Semota à noſtris rebus, ſeiunctaque longe:

longe ſemota, atque adeo extra Mundum etiam proiecta. Non ille, inquam, ſolum: ſed quod miremur, Plinius, ille in pleriſque Stoicus germanus. At hic quam degenerat: *Irridendum* inquit, *agere curam rerum humanarum illud, quidquid eſt, Summum.* Et cauſſam addit: *An tam triſti atque multiplici miniſterio non pollui credamus, dubitemuſve:* Ne dubitemus quidẽ, Plini, adeo nõ credamus. Quid enim cẽſes, humano more quodã agere & curare, ſollicitũ, diſtrictũ, diſtractũ, iratũ? Erras. ille cũ sũma quiete, & placide agitãs, hæc agit: οὐ μεριζόμενος (ait Clemẽs) οὐκ ἀποτεμνόμενος, οὐ μεταβαίνων ἐκ τόπου εἰς τόπον, πάντη δὲ ὢν πάντοτε, καὶ μηδαμῇ περιεχόμενος, ὅλος νοῦς, ὅλος φῶς, ὅλος ὀφθαλμός, πάντα ὁρῶν, πάντα ἀκούων, πάντα εἰδώς:

Lib. 2. cap. 7

7. Stromat.

non diuiſus, aut diſtractus, non tranſiens è loco in alium, ſed vbique ſemper exſiſtens, & nuſquā circumſcriptus : totus mens, totus lux, totus oculus, omnia videns, omnia audiens, omnia ſciens. Et quam pronum tibi hæc credere ſi vel eadem his verba tua attendiſſes : *Quiſquis eſt* Deus *(ſi Mundo eſt alius) & quacumque in parte, totus eſt ſenſus, totus viſus, totus auditus.* Talem & tantum cum facias, quid metuis, cum Epicuro aliquo, pollui aut fatigari? Et tamen à Sapientia cum hoc dogma ſpernas, Prudentiæ tranſcribis, & ais : *Deos curam agere rerum humanarum, credi ex vſu vitæ eſt.* Imo ex ratione eſt. quam, vt alios omittam, te quoque teſte princeps ingeniorū, Homerus agnouit. Ille quam non ſæpe, ſed vbique eam adſtruit? Alibi, de Ioue:

-----ὅςε καὶ ἄλλους
Ἀνθρώπους ἐφορᾷ, καὶ τίνυται ὅςις ἁμάρτῃ.

Odyſſ. N. V. 213.

----*mortalia facta*
Mortaleſque videt, delinquentes quoque punit.

Ecce inſpectionem, ecce & animaduerſionem. Quin idem apud eum Iupiter effatur.

----μέλουσί μοι, ὀλλύμενοί περ:
----*habeo curæ & pereuntes.*

Non potuit longius penetrare in adyta Prouidentiæ, quam vt diceret, tunc quoque cum pereunt non negligi à Deo, ſed bono aliquo fine perire, aut denique ſe diſponente. Plura in illo ſublimi poëta ſunt, omitto: & Stoicis hoc teſtimonium à Tullio attribuo,

Ratio-

Rationem de Prouidentia deorum ab illis ſanctiſſime & prouidentiſſime eſſe conſtitutam. 3. De Nat. deor.

DISSERT XII.

E Prouidentia Fatum conſequi. quid illud? & quomodo libertatem Deo non tollat.

EST ita. & gradum ab hac ad *Fatum* conuenienter profero: quia illud ab iſta eſt, & valde cum ea nexum, imo innexum. Itaque ab ipſis Stoicis confunduntur hæc ſæpe: ſi tamen diſcerni placet, ſic fiet. Vt Prouidentia in ipſo Deo ſit ſcientia, vel ſententia, omnium, hæc diſtinctius lex ipſa & decretum ſingulis datum. Itaque à Deo eſt iſtud, magis quam in ipſo. Addo, quod illa velut Proconſul eſt, qui decernit & ſtatuit, iſtud, velut lictor, qui ſententiam illam facto promit, & omnibus propalat. Ita Apuleius, ex ſententia Platonis: *Fatum eſſe, per quod ineuitabiles cogitationes Dei atque incepta cōplentur*: Nota, *cogitationes*: Ita enim primā *Prouidentiā* (ſummi Dei) definiebant Platonici, vt eſſet: τοῦ πρώτου θεοῦ νόησις, εἴτε βούλησις: *ſupremi Dei cogitatio ſiue voluntas. Secundam* autem volebant dici *ſecundorum Deorum, cælum permeantium, per quam inferiora & mortalia omnia diſpenſarētur, generi cuique ſiue ſpeciei ipſi tuendæ & ſeruandæ. Tertiam* denique, *quæ Genios circa terram tangit, humanorum actuum arbitros & cuſtodes.* Plut. de Fato.

Ita per gradus diſtinguebant, & ad nos deriuabant: vt *prima prouidentia Fatum contineret, ſecunda, ipſa eſſet Fatum: tertia, quod ex Fato eſſet*, Plutarchum, ſodes, vide libello huic rei proprio: & Apuleio, qui iſta conformiter, ſed breuius, lucem ab eo mutuare. Nos ad Stoicos imus, tot diſcriminum incurioſos. Ab vno Deo iſta omnia, imò confundunt ſæpe cum Deo. Seneca: *Vis illum Fatum vocare? non errabis. hic eſt, ex quo ſuſpenſa ſunt omnia, cauſſa cauſſarum.* Optime, optime. ratione tamen & intelligentia diſtinguimus, vt ſæpe dixi. *Lex* eſt à Deo. vt ipſe Seneca: *Omnia certa & in æternum dicta Lege, decurrere*: id eſt, Fato. Cicero: *Omnia æterna Legis imperio* fieri. Plato, ἀδρα-στίας νόμον, *Adraſtiæ legem* dixit. An non & Pindarus intellexit, cum νόμον πάντων βασιλέα, θνατῶν τε καὶ ἀθανάτων εἶναι, *Legem omnium Reginam, mortalium immortaliumque eſſe?* puto, intellexit. & certo iam Manilius:

De Dogm. Platon.

1. Quæſt. Natur.

De Prouid. cap. 5.

10. de Rep.

> *Sed nihil in tota magis eſt mirabile mole,*
> *Quam ratio, & certis quod legibus omnia parent.*

Lib. 1.

Habes Prouidentiam, quæ *Ratio* eſt, & eius prolem, Fatum, *Legum* nomine dictam. Homerus pulcherrime βουλὴν θεοῦ, ſtatim initio operis

> ----Διὸς δ' ἐτελείετο βουλή:
> ---*Iouis eſt perfecta voluntas.*

ſiue potius, *conſilium & decretum*. Atque ô diuinum vatem! qui caput hoc Sapientiæ humanæ, ita mihi videtur, ſtatim operi præſcripſit, ſuæ indicem vel teſtem. Narrabo, inquit, &

ſanam hæc atque iſta: iras, bella, funera: ſed iamnunc prædico & moneo, ab hominibus iſta, ſed ex Dei voluntatę, adminiſtrata. Neque enim, quæ vel fortuita putantur, ab hac lege ſecludimus: neque incidunt ea ipſa, ſed veniunt. *Cauſſa pendet ex cauſſa, priuata ac publica. Longus ordo rerum trahit.* Sophocles * μάλα στωϊκῶς, id eſt σεμνῶς:

Sen. De Prouid. cap. 5.

**valde Stoice, id eſt, grauiter.*

Ἐγὼ μὲν οὖν καὶ ταῦτα, καὶ τὰ πάντ' ἀεὶ
Φάσκοιμ' ἂν ἀνθρώποισι μηχανᾶν θεούς.
Ὅτῳ δὲ μὴ τάδ' ἐστὶν ἐν γνώμῃ φίλα
Κεῖνος τ' ἐκεῖνα στεργέτω. κἀγὼ τάδε:

Aiace Flagell.

Ego quidem igitur iſta, & alia item omnia,
Accidere nobis cenſeam Fato Deum,
Quod ſiquis hæc in mente non probat ſua,
Ille alia teneat & ſequatur, iſta ego.

Sed aiebat Seneca *Longum ordinem rerum* eſſe: quid ita? quia *cauſſarum implexa ſeries eſt,* vt idem alibi: ſiue vt Stoici, apud Laërtium: αἰτία τῶν ὄντων εἱρομένη: *cauſſa rerum implicata.* quia ſcilicet εἱρμὸς quidam eſt, & *nexus ac catena.* Id quo ſenſu dicant, Chryſippus apud Agellium explicet, ſeria definitione: Εἱμαρμένην εἶναι, φυσικὴν σύνταξιν τῶν ὅλων, ἐξ ἀϊδίου, τῶν ἑτέρων τοῖς ἑτέροις ἐπακολουθούντων ἀπαραβάτου οὔσης τῆς τοιαύτης συμπλοκῆς: *Fatum eſſe, naturalem compoſitionem vniuerſorum, ab æterno, mutuo ſeſe conſequentium, immutabili & inuiolabili hac complicatione.* Obſerua & ſcrutare. eſt *Na-*

3. De Benef.

Lib. 6. cap. 2.

turalis compoſitio: nempe rebus inſita à Communi & prima illa Natura, id eſt Deo: ideoque & *Naturam*, Fatum appellant. Sed quia (noſtro intellectu) *Ratione* quadam & diſcretione Deus hoc facit. & applicat, plurimum *Rationem* (vt ipſam *Prouidentiam*) dicunt. Vt cum definiunt, Εἱμαρμένην λόγον, καθ' ὃν ὁ κόσμος διεξάγεται: *Fatum, Rationem ſecundum quam mundus adminiſtratur.*

Laert. in Zen.

Itemque diffuſius: λόγον, καθ' ὃν τὰ μὲν γεγονότα γέγονε, τὰ δὲ γινόμενα γίνεται, τὰ δὲ γενησόμενα γενήσεται: *Rationem, per quam facta, ſunt facta, fiunt, quæ fiunt, fiẽt quæ fiẽt.*

In Stob. Phyſic.

Et diſcernẽtes deinde à Prouidentia: λόγον τῶν ἐν τῷ κόσμῳ προνοίᾳ διοικουμένων *Rationem eorum quæ in Mundo, Prouidentia adminiſtrantur.* Anteriorem cauſſam hic vides, & iſtam ex ea natam aut ſubſequentem. Sed additur in Stobæanis: μεταλαμβάνει δὲ τοῦ λόγου, τὴν ἀλήθειαν τὴν αἰτίαν: τὴν φύσιν. τὴν ἀνάγκην *Mutat interim* (Chryſippus) *& pro Ratione ſupponit Veritatem, Cauſſam, Naturam, Neceſſitatem.* Vt ſit Fatum nempe *Veritas, Cauſſa, Natura, Neceſſitas* eorum quæ ſic fiunt. Sequebatur, *Ab æterno*. Ita nam in Dei mente hæc conſtitutio, & cum Æterno illo æterna. De *cõplicatione inmutabili* additur. quod ad ordinem ſeriemque cauſſarum facit. Prima illa cauſſa (Deus) alias atque alias ſubſerit, miro & incomprehenſo nobis nexu: ſic, vt quæ Fato eueniunt, euenire per Naturam & Rationem videantur. Hæc eſt illa Sapientia inſcrutabilis *à qua eſt omnis modus, omnis ſpecies. omnis ordo, menſura*

Auguſtin. 5. de Ciuit. cap. 11.

numerus, pondus: à qua eſt, quidquid naturaliter eſt: cuiuſcumque generis eſt, cuiuſcumque æſtimationis eſt: à qua ſunt ſemina formarum, formæ ſeminum, motus ſeminum atque formarum. Quid opus periſſologia? à qua eſt, quidquid eſt: Peccatum autem ab ea non eſt, quia nec eſt. Pelagus hoc, mi Auditor, imo abyſſus, imo chaos, ſi ingrederis: & ſic ſe habere potius, quàm quomodo habeat, ſcimus. Eſt igitur *ſeries & connexio*, atque ea immutabilis: quia ab immutabili Deo. Ideoque & *Neceſſitas* cohæret: quæ ſoror eſt, vt ſic dicam, & gemella Fati. Triſmegiſtus: πάντα δὲ γίγνεται φύσει καὶ εἱμαρμένῃ, καὶ οὐκ ἔστι τόπος ἔρημος προνοίας. πρόνοια δὲ ἐστὶ, αὐτοτελὴς λόγος τοῦ ἐπουρανίου θεοῦ. δύο δὲ τοῦ τοῦ αὐτοφυεῖς δυνάμεις· ἀνάγκη καὶ εἱμαρμένη: *Omnia Natura & Fato fiunt, nec eſt locus vacuus à prouidentia. Eſt autem Prouidentia, in ſe perfecta Ratio cæleſtis Dei. Cui duæ ſunt cognatæ facultates, Neceſſitas & Fatum.* Pulchre diſtinguit, & has ex illa deducit. Quid ergo? inquiunt. Neceſſario hæc ſic fiunt? & nec Deus mutat? nec Deus. Aſper initio ſermo, ſed examinatus, Stoicorum etiam vero ſenſu, miteſcit. Voces quidem aſpernamur, quæ dicunt: τὴν πεπρωμένην μοῖραν ἀδυνατά ἐστι ἀποφυγέειν καὶ θεῷ. *Deſtinatam ſortem nec Deo fas effugere.* Item:

Ad Ammonem.

Herodot. I.

Δοῦλοι βασιλέων εἰσὶν οἱ βασιλεῖς θεῶν,
Ὁ θεὸς ἀνάγκης:
Sunt regibus ſerui, rex ſeruus eſt Deo,
Deus Neceſſitati,

Philemon.

Etiam noſter doctor: *Eadē Neceſſitas & Deus.*

De prouid. cap. 5. *alligat: irreuocabilis diuina pariter atque humana curſus vehit. Ille ipſe omnium conditor ac rector ſcripſit quidem Fata, ſed ſequitur. Semper paret, ſemel iuſſit.* Hæc talia, parum decore ex dignitate Dei dicta: etſi, vt tetigi, interpretatione ad verum liquidumque deducas. Hoc enim volunt, ſemel ſtatuta Deum non mutare.

Finxit in æternum cauſſas: quæ cuncta coercet.
Lucan. 2. *Se quoque Lege tenens.*

Non quia imbecillitas aliqua in Deo ſit, aut
1. Quæſt. Natur. Fatum dominetur: ſed quia placuit ei ſtare Decreto. Nimirum (vt noſter Seneca) *imminutio maieſtatis ſit, & confeſſio erroris, mutanda feciſſe. Neceſſe eſt ei eadem placere, cui*
Sen. 6. De Benef. cap. 21. *niſi optima placere non poſſunt.* Dic mihi, nonne *vir bonus* (quatenus bonus) *non poteſt non facere, quod facit? non enim erit bonus, niſi fecerit.*
Ibid. Simile, ſi quid tamen ſimile, in Deo: qui vt Deus, nihil mauult, aut mutat. *Magnum hoc argumentum eſt firmæ voluntatis, ne mutare quidem poſſe.* Quod ſi aliunde eueniret, aut cogeretur, ſane impotentia eſſet. at iam
Ibid. cap. 21. *non externa deos cogunt, ſed ſua illis in legem æterna voluntas eſt.* Itaque non poſſunt videri non poſſe, quia nec volunt. An tamen non iſta ſeruitus eſt? minime. Seneca egregie: *Nec*
1 Quæſt. Natur. *Deus ob hoc minus liber aut potens eſt: ipſe enim eſt Neceſſitas ſua.* Vides pium ſenſum: nec fortaſſe aliter, apud germanos Stoicos, in tota iſta re Fati fuit. Quod Auguſtino etiam arbitro dicam. qui reiecto *Fato Aſtrologorum,*

infert: *At qui omnium connexionem ſeriemque cauſſarum, qua fit omne quod fit, Fati nomine appellant, ij ſunt noſtri, non multum cum eis de verbi controuerſia certandum atque laborandum eſt: quandoquidem ipſum cauſſarum ordinem, & quandam connexionem, ſummi Dei tribuunt voluntati.* Addit alia, & alibi ex ipſo Seneca approbat hanc eorum mentem eſſe.

5. De Ciuit. cap. 8.

Eod. lib. cap. 9.

DISSERT. XIII.

Obiectiones contra Prouidentiam & Bonitatem Dei: quæſitumque primo, Vnde Naturalia mala?

AVd. Attenta equidem aure iamdiu bibo: ſed quid ſi animo nonnihil renitenti alibi, aut aſſenſum certe retinenti? Nam ſunt in iſtis ſpinæ vel aculei, qui pungunt: & das mihi operam in euellendis? L i p s. Curioſum ingenium hic aſperner, vt rem dicam: & cum Damaſceno moneam, πάντα θαυμάζειν, πάντα ἐπαινεῖν, πάντα ἀνεξετάστως ἀποδέχεσθαι τὰ τῆς προνοίας ἔργα, κἂν φαίνεται πολλοῖς ἄδικα, διὰ τὸ ἄγνωστον εἶναι καὶ ἀκατάληπτον τοῦ θεοῦ τὴν πρόνοιαν: *Omnia admirari, omnia laudare, omnia ſine inquiſitione ſuſcipere Prouidentiæ opera, etiamſi multis iniuſta videantur, quia ſcilicet ignota eſt, imo comprehendi nobis impotens diuina Prouidentia.* Audin' hoc, & tutius ſanctiuſque ſic eſſe, Alioqui pelagus eſt, vt dixi: & cymbulam ingenii ſi immittis, fluctuabit, aut mer-

Lib. 2. Fid. Orth. cap. 29.

get. Avd. Curioſam inquiſitionem tecum abdico: ſed quæ prima fronte omnibus occurrunt & obturbant, quæ culpa ſit me attigiſſe, te reieciſſe? Neque enim alio fine quęro: & fauebo equidem Dei cauſſam agenti. Dic igitur, ſodes. ſi à Prouidentia & à Deo omnia bona: vnde Monſtra, vnde Venena, & Noxæ in iſto orbe ſunt? Vnde in nobiſipſis interna hæc vere mala, & Vitia ac peſtes animorum? quis genuit, quis ſuſtinuit & ſeruauit? Denique in ipſa gubernatione, quanta iniquitas apparet? cum boni tolluntur, aut premuntur, mali viuunt, vigent: & præmia ac pœnæ iniuſta plurimum lance penſantur. Hæc quantumuis ſedatum ingenium excitent, compoſitum turbent: vtique ſic in oculos ſenſuſque incurrentia, & cottidianis exemplis prompta. Remoue obſecro, quamuis leui manu: & quod iterum teſtor, pronum ad fidem me habe & ſequentem. Lips. Vetera moues, remota pleraque aliis, & *De conſtãt.* * alibi ipſi mihi, certe in parte. Nunc tamen ordine, quia valde vis, faciam: ſed compendio, quà poteſt, & vt dicta non iterem, quod odi. Tria viſus obiicere Bonitati & Prouidentiæ, *Naturalia* mala, *Interna*, & *Externa*. *Naturalia*, quæ primo & per ſe à Natura videntur, eaque duplicia, *Rara* & *Vulgata*. *Rara*, quæ non via ſolita, nec ſemper, ſed ob cauſſam eueniunt: ideoque *Monſtra* aut *Prodigia* vocamus. Ea fere ſunt, in *Exceſſu*, *Defectu*,

Mixtione, *Modo*. *Exceſſu*, vt homo biceps, quadrimanus, tripes. *Defectu*, vt Vnimanus. *Mixtione*, vt Homo porcino capite, Vitulus humano. *Modo*, ſiue in magnitudine & menſura, magna nimis, ſiue parua; vt Gygas, vt Nanus. ſiue etiam in *Situ* membrorum partiumque: vt Caput in femore, Oculi in pectore: & vno verbo, quidquid extra communem ordinem legemque profertur. At *Vulgata* ſunt, quæ ſemper & ſua indole talia: & facta nataque videntur in malum aut noxam. vt ſunt Serpentes, Feræ quædam, Venena, & quæ eius ſortis occurrunt. Hæc obiicis, & iam olim alij: breuiter & leuiter refutamus. Primum de *Raris*, fatemur ea contra, aut præter, Particularem cuiuſque generis naturam eſſe, ſed non contra Communem. Ariſtoteles: Ἔστι γὰρ τὸ τέρας τῶν παρὰ φύσιν τι. παρὰ φύσιν δ' οὐ πᾶσαν, ἀλλὰ τὴν ὡς ἐπὶ πολύ. παρὰ γὰρ τὴν ἀεὶ, καὶ τὴν ἐξ ἀνάγκης, οὐδὲν γίνεται παρὰ φύσιν: *Monſtrum eſt aliquid præter Naturam, ſed non omnem, illam tantum quae ſolens & vſitata eſt. Nam praeter illam Sempiternam, & quae ex neceſſitate eſt nihil omnino fit.* III. *De Generat. Animal.* Hoc dicit. reſpectu cuiuſque ſpeciei, Homo aut Vitulus talis, Monſtrum & Malum videtur. Communem illam ſi adſpicis, & Deũ, non eſt. imo velut luſus aliquis eius aut oblectamentum. Itaque ille idem ſcriptor has appellat Naturæ quaſdam παρεκβάσεις, *exerrationes* aut *exceſſus*: non aliter quàm

in longo magnoque curſu, extra lineam leuiter, nec indecore, licet tranſilire. Et cauſſas tamen hæc ſuas habent, faciles indagari; à Materie nimia, aut pauca; ſic aut ſic diſpoſita; à Gignentium adfectione aut habitu, in opere aut poſt opus. Plura ſunt, non hic inquirenda: ſed Vniuerſum ſi ſpectes, mala aut fœda hæc negamus, imo in ornatum eſſe, & plenis perfectiſque illis magis adgnoſcendis. De *Vulgatis* autem, ſcio apud Ciceronem eſſe qui inclamet: *Cur omnia noſtri cauſſa Deus cum fecerit, tantam vim natricum viperarumque fecit? cur mortifera multa, multa pernicioſa, terra marique diſperſit?* E Sacris noſtris prompta erat reſponſio: te faciente, ô homo, fecit. In prima origine hæc omnia ſine noxa erant, nobis obnoxia: in Deum ſurrexiſti, communẽ conditorẽ: ergo illa etiã in te vt vindicatura, & à prima ſua natura demutarunt. Sed pro communi etiam Philoſophia hoc licet dicere: iſta tam diuerſa, tam varia, facere & requiri ad ornatum perfectionemque magni Mundi? Mundi? etiam ad Dei potentiam ſapientiamque notificandam. Potes tu illas Araneorum ſubtiles & intextas telas intueri, ſine admiratione conditoris; potes viperæ colores, volumina, indolem potes vel moleſtum illum & ſuſurronem culicem, ſine ipſo hoc cogitationis fructu? At enim aiebat, *noſtri cauſſa Deus hæc fecit*: contra nunc eſt, & nocent. Noſtri: ſecundario quidem, ſed primum, ſua. Gloriæ eius hæc ſeruiunt, mundo toti ſeruiunt: nec ſolius

4. Academ.

hominis adſpectum haberi, verecunde quidem petas. Tamen an non & iſta humanis vſibus ſe præbent: Omitto, quod imperium in hæc tam aſpera, & calide nocentia exercemus, & cuncta à natura nos fugiunt: ſed vim etiam & vſum occultum habere, prior & hæc ætas docuit, ac poſtera docebit. Ne ſtulte & propere damna: ſed, vt Naturæ quidam peritus venator, indaga magis & inquire. Auguſtinus eo vocat: *Diuina*, inquit, *nos admonet Prouidentia, non res inſipienter vituperare, ſed vtilitatem rerum diligenter inquirere: & vbi noſtrum ingenium vel infirmitas deficit, ibi credere occulta: ſicut alia, quæ vix potuimus inuenire. Atque hæc ipſa aut humilitatis exercitatio eſt, aut elationis attritio.* Pulcherrima clauſula. quid vis ô homo: ſtuporem tuum diuinæ Sapientiæ opponere? quidquid non capis, carpere? Demitte & inclina te potius: & ſcito arcana hæc Naturæ adyta magno illi Pontifici adeunda tantum: fortaſſe minoribus etiam ſacerdotibus, id eſt Geniis, haud ſemper aperta. Quid nobis profanis? caligamus, & in primam illam Cauſſam fruſtra oculos immittamus.

11. de Ciuit. cap. 22.

DISSERT. XIIII.

Secundo quæſitum, Vnde Interna mala, id eſt Peccata? Stoicos etiam à Fato & Deo remouere: & quomodo.

SED *Naturalia* hæc in paruo ſunt, nec niſi obſtreperi opponant: *Interna*, id eſt vere Mala, magis angunt. Peccata & ſcelera ſunt fuerunt, & erunt: vnde ea, ſi non ab omnium factore? Quin & Plutarchus Chriſippo obiicit, dixiſſe: *nullam eſſe intemperantiam, nullam fraudem, cuius non ſit Iupiter architectus.* Sed hæc vane obiici, & à parte non à iudice dici, ex ipſo Chryſippo liquet. Palam ille deteſtatur: *& ad eos ſe applicat potius* (ait Cicero) *qui neceſſitate motus animos liberatos volunt.* Apud Ciceronem, ſed & Agellium, excerpta etiam ſunt eorum, quæ Chriſippus pro hac ſententia ſcripſit: in adfirmatione certa, in explicatione inuoluta. Cicero ait, Cauſſas eum diſtinguere *Perfectas & Principales*, aliaſque *Adiuuantes & Proximas.* Secundum illas igitur, principium quidē motus & actionis dari; ſed talis talis que motus, à cauſſis Proximis, id eſt à Voluntate & nobis. *Vt*, inquit, *qui cylindrum protruſit, dedit ei principium motus, volubilitatem autem non dedit: ſic viſum obiectum inprimet in animo ſuam ſpeciem, aſſenſio autem erit in noſtra poteſtate: ea que quemadmodum in cylindro dictum eſt, extrinſecus pulſa quod reliquum eſt, ſuapte*

De Fato.

Cicero ibid.

vi & natura mouebitur. Sed quod in *Viſo* Cicero dicit, & hæret, parum pro inteiiore ipſa rovidetur: & credo plura addidiſſe, quæ æuo exciderunt. Agellius magis accedit aut init, nisi fallor : & Chryſippea hæc ſic compendio refert, hauſtá è libris eius De *Prouidentia*, qui vtinam exſtarent! & ſi nec Laërtius eorum meminit, notabili in hac parte defectu. Sic, inquam refert : *Quanquam ita ſit, inquit Chryſippus, vt ratione quadam principali neceſſario coacta atque connexa Fato ſint omnia, ingenia tamen ipſa mentium noſtrarum proinde ſunt Fato obnoxia, vt proprietas eorum eſt ipſa & Qualitas. Nam ſi ſint per naturam primitus ſalubriter vtiliterque facta, omnẽ illam vim qua extrinſecus ingruit, inoffenſius tractabiliuſque tramittunt. Sin vero ſunt aſpera, & inſcita, & rudia, nulliſque artium bonarum adminiculis fulta, etiamſi paruo, ſiue nullo, Fatalis incommodi conflictu vrgeantur, ſua tamen ſcaeuitate & voluntario impetu in aſſidua delicta & errores ruunt. Idque ipſum, vt ea ratione fiat, naturalis illa, & neceſſaria, rerum conſequentia efficit, quae Fatum vocatur. Eſt enim genere ipſo quaſi fatale & conſequens, vt mala ingenia peccatis & erroribus non vacent.* Addit que ipſum illud exemplum ſiue imaginem, de cylindro. Lib. 6. ca.

Hæc ſi bene examinas, ſignate ab illo & ἐνεργῶς ſcripta : hoc colligas, Chryſippum Fatum in cauſſis primis conſtituere, vt qui talis & talis à natura &

ingenio ſuo eſt; talia faciat excipiatque: qui alius, alia. Sed ipſum illud ſic facere, à voluntate ſit, quam tamen bonitas aut ſcæuitas naturæ huc illuc inclinat. Vt lignum illud rotundum, ſiue turben, in pronum labatur ſuopte ingenio, quadrũ nõ itẽ, & reſiſtat. Et addebat amplius, nõ debere *ferri audirique homines aut nequam, aut ignauos, & nocentes, & audaces qui cum in culpa & maleficio reuicti ſunt, perfugiunt ad Fati neceſſitatem, tanquam in aliquod aſylum: & quæ peſſime fecerunt, ea non ſuæ temeritati, ſed Fato adtribuenda eſſe dicunt.* Hæc ex illo: ipſum, vti dixi & itero, vtinam legiſſe fas nobis ſit: Sed hæc non alio, mihi quidem, videntur ire: quam per Naturam, ſiue Deum, quæ prima cauſſa eſt, homines alios aliter factos, ideoque ad bona aut mala inclinare: ſed tamen cauſſas illas primas & inſitas temperari aut flecti leuiter à voluntate poſſe, quæ inter proximas iuuanteſque cenſetur. Cum ergo inclinamus, aut præmium nobis iure eſſe ſi ad Bona, aut pœnam, ſi ad Mala. Manilius his interpres, aut adſertor: Omnia, inquit, Fato eueniunt.

lib. 4. *Nec tamen hac ratio facinus defendere pergit,*
Virtutemve ſuis fraudare in præmia donis.
Nam neque mortiferas quiſquam minus oderit herbas,
Quod non arbitrio veniunt, ſed ſemine certo:
Gratia nec leuior tribuetur dulcibus eſcis,

Quod natura dedit fruges, non vlla voluntas.
Sic hominum menti tanto ſit gloria maior,
Quod cælo gaudente venit: rurſusque nocentes
Oderimus magis in pœnam culpamquè creatos.

Satis aperire mihi Stoicorum mentem germanus Stoicus videtur: etſi nimis fortaſſe ad fatalia ſua aſtra nos ligat. Sed heus Chryſippe, ſi à Natura hæc conſtitutio aut deuergium: Deum à malo qui excuſas: quomodo non ille *Naturæ* auctor, atque ipſa Natura, malum maloſque genuit, ſi tales fecit? Hoc caput eſt, & arx vt ſic dicam cauſſæ, nunc adeunda & occupanda. Aio Stoicos Mali principium non in Deo, ſed in Materia (quæ tamen Deo, vt ipſi aliique voluerunt, æuo æqualis, & æterna) in Materia, inquam, conſtituiſſe. Itaque cum Deus homines aliaque faceret, omnia bona & in bonum finxiſſe: ſed repugnantem aliquam vim & malitioſam in illa fuiſſe, atque eſſe, quæ alio traheret: atque hinc *Interna*, atque etiam *Externa*, mala extitiſſe. Valde notabile, & vetus dogma: inter religionis etiam noſtræ proceres decertatum. De Stoicis, Seneca aperte dixerit: *Utrum Deus quod vult efficiat, an in multis rebus illum tractanda deſtituant: & à magno artifice formentur praua multa, non quia ceſſat ars, ſed quia id in quo exercetur* (Materia) *inobſequens arti eſt*. Nota, 1. *Quæſt. Natural. in Præf.*

Materiam *incbſequentem*, & ab ea *Praua* eſſe. Plato ſæpe hæc tangit, & huc tranſit: vt cum dicit Materiam, aut in ea ψυχὴν, ἄτακτον, καὶ κακοποιὸν: *Animam, incompoſitam & mali auctorem, ſiue maleficam.* iterumque: ἐναντίαν καὶ ἀντίπαλον τῇ ἀγαθουργῷ φύσει: *aduerſariam & rebellem Benefica Natura*, id eſt Deo. Animam ſiue Vim in Materia dicit: neque enim ipſam per ſe vult malam, ſed latens in ea aliquid, quod in generatione ſe exſerit & promit. Imo duas

De Iſide & Oſir. *Mundi animas ab eo ſtatui, natu iam grandiore, in Libris de Legibus, & cum diu fluctuaſſet, Beneficam ac Maleficam:* Plutarchus eſt auctor. Non abit ab hoc ſenſu etiam Triſmegiſtus:

Cap. 14. Αὐτῷ τῷ ποιοῦντι οὐδὲν κακὸν, οὐδ' αἰσχρὸν νομιζόμενον. ταῦτα γάρ ἐστι τὰ πάθη τὰ τῇ γενέσει παρεπόμενα, ὥσπερ ἰὸς τῷ χαλκῷ, καὶ ὁ ῥύπος τῷ σώματι: *Ipſi factori Deo nullum malum aut turpe adſignandum. nam hæ ſunt affectiones generationis aſſeclæ, ſicut ærugo, æris ſordes corporis*, Paria Tyrius etiam Maximus, inter Platonicos, Sermone huic argumẽto. Verba hæc pauca eius habe:

Serm. 25. Καθάπερ οὖν ἐν ταῖς τῶν τεχνῶν χειρουργίαις, τὰ μὲν ἡ τέχνη προηγουμένως δρᾷ, στοχαζομένη τοῦ τέλους, τὰ δὲ ἕπεται τῇ χειρουργίᾳ, οὐ τέχνης ἔργα, ἀλλ' ὕλης πάθη, σπινθῆρές τε ἐξ ἄκμονος, καὶ ἐκ βαύνου αἰθαλώσεις, καὶ ἄλλο ἐξ ἄλλης πάθος, ἀναγκαῖον μὲν τῇ ἐργασίᾳ, οὐ προηγούμενον δὲ τῷ τεχνίτῃ. οὕτως ἀμέλει καὶ ὅσα περὶ γῆν πάθη γίνεται, ἃς καλοῦμεν κα-

κῶν

κῶν ἀνθρωπίνων ἐμβολάς, ἐνταῦθα ἡγητέον καὶ ἀναίτιον καὶ τὴν τέχνην, εἶναι δὲ ταῦτα τῆς ὅλης δημιουργίας ὥσπερ τινὰς ἑπομένας καὶ ἀναγκαίας φύσεις: *Sicut in opificio manualium artium aliud ipſa ars ex profeſſo facit, intendens operis ſui finem, alia conſequuntur opificiò non artis opera, ſed materiæ affectus (vt ſcintillæ ex incude reſilientes, vt fuligo è fornace, & aliud ex alia materia) quæ neceſſario adhærent opera, nec tamen artificis propoſito: tale nimirum in his quæ circa terram eueniunt, quæque incurſus humanorum malorum vocamus. In quibus innoxiam & inculpatam artem cenſendum, ſed eſſe hæc Fabricæ totius Vniuerſi velut neceſſarias quaſdam & conſequentes naturas.* Quæ ad *Externa* etiam aut *Naturalia mala* ex mente eius ducas: ſicut & Senecæ iſta: *Quare tamen Deus tam iniquus in diſtributione Fati fuit, vt bonis viris paupertatem, vulnera, & acerba funera adſcriberet? Non poteſt artifex mutare materiam, hæc paſſa eſt.* (De Prouid. cap. 5.) Itaque, vt addit languida & ignaua ingenia *inertibus nectuntur elementis, vt efficiatur vir cum cura dicendus, fortiore Fato opus eſt.* Neque abnuit, in principiis Fati aliquid eſſe, id eſt in natura ipſa ſingularum rerum, quod huc aut illuc ducat: ſed ſi in malum là Materie ſic affecta. Vetus, vt dixi, hoc dogma: & an non Pythagoræ etiam? cuius illud traditur: τῶν ἀρχῶν τὴν μὲν μονάδα, θεὸν, καὶ τἀγαθόν. τὴν δὲ ἀόριστον δυάδα, καὶ δαίμονα, καὶ τὸ κακόν, περὶ ἣν ἐστι τὸ ὑλικὸν πλῆθος: (Euſeb. De Præpar. lib 14.) *Principiorum alterum eſſe Vnionem, id eſt*

Deum & Bonum: alterum infinitum Binionem id eſt Dæmonem, & Malum, circa quem Materialis multitudo eſt. Sed & priſci aliquot in Eccleſia noſtra, ſiue extra eam, tenuerunt, vt Hermogenes, Tertuliano oppugnatus: qui, vt huius verba ſunt, *Materiam æternam cum Creatore proponebat, vt Malum à Materia, non à Creatore deduceret.* Oppugnauit & Maximus libello, vt apparet, docto & arguto: cuius magna lacinia Euſebianæ veſti eſt inſerta: & digna videri. Tangit hanc ſententiam & Arnobius, eruditus ille Afer, ſed parum fortiter reiicit, imo propior videtur adhærenti. Scribit alibi: *Quid ſi prima Materies, quæ in quattuor rerum elementa digeſta eſt, miſeriarum omniū cauſſas ſuis continet irritationibus inuolutas?* Ita enim priſca lectio, antehabenda editæ, *in rotationibus:* quia ſignificat, aliquid in ea eſſe occultum, quod mala prouocet & irritet. Siquid tamen mutandum, *in rationibus* magis vellem. Hoc ibi, velut adſentiens: ſed alibi ſpernit, & impugnat. *Mala ergo, dicitis, vnde hæc omnia? Ex elementis inquiunt, & ex eorum inæqualitate, ſapientes. Quod qui fieri poſſit, vt quæ ſenſum, & iudicium non habent, malitioſa eſſe perhibeantur & noxia, aut non potius ille ſit malitioſus & noxius, qui res peſſimas, & nocentiſſimas futuras, in alicuius operis aſſumpſit affectum, eorum eſt, qui adſerunt prouidere.* Bene, dico, impugnat. quomodo enim bruta & inſenſa Materia, ſit praua? viditque Plato, & fugit: qui *Vim* in

Cap. 10. & alibi.

De Præparat. Euang. lib. 7. ca. vlt.

Lib. I.

Lib. II.

ea, & *Animam* maleficam ponit. Tamen iterum Arnobius iudicium à ſe abdicat, & alibi fatetur libere, Non liquere. *Quid ergo nos?* inquit: *mala vnde? Reſponſionis neceſſitas nulla eſt. ſiue enim poſſumus dicere, ſiue minus valemus nec poſſumus. vtrumque apud nos parum eſt: nec in magnis ponderibus duximus vel ignorare iſtud, vel ſcire. vnum ſolum poſuiſſe contenti: Nihil à Deo principe, quod ſit nocens atque exitiabile, proficiſci.* Vides fluctuationem eius in Mali cauſſa: aſſertionem tamen boni ſemper & ſolum Dei. *Edem libro.*

DISSERT. XV.

Alia reſponſio noſtra, & firmior, ſuper iſtis Diſtincta Mala Supplicij, & Delictis & quibuſque ſuus auctor aſſignatus.

QVanto autem clarius hæc gentilis eius, & æuo paullo anterior, Tertullianus, ô magnum Eccleſiæ lumen, niſi caduca ſtella fuiſſet! Is diſtincte admodum obiectiunculis & Gentilium, & Hæreticorum, reſpondet: quorum adſidua iſta, Vnde mala Interna, aut Externa: Et Marcion ille famoſus, vt elideret, duos Deos inducebat, Bonum & Malum: & vtrumque, talium auctorem. Quod ſumptum à Magis Chaldeorum aliquis dicat: quorum fuit,

*Vide Plutarch. de Iſid & Oſirid. Laert. in præfat. aliique.

* *Duo principia rerum eſſe. Bonum Dæmonem & Malum: quorum: ille Iupiter ſiue Oromaſdes, illorum lingua, iſte Pluto, ſiue Arimanius diceretur,* Ab illis, inquam, propius & vicinius hoc ſumpſerit, quam à Stoicis, qui Materiam cauſſam Mali, ſed non Deum, faciebant, Sed ad rem. in illum ita ſcribit: *Mala dicuntur, & Delicta, & Supplicia. Sed adhibita diſtinctione vtriuſque formæ, ſeparatis malis Delicti, & malis Supplicij, malis Culpæ & malis Pœnæ, ſuum cuique parti definimus auctorem. Malorum quidem Peccati & Culpæ Diabolum, malorum vero Supplicij & Pœnæ, Deum creatorem: Vt illa pars, Malitiæ deputetur, iſta, Iuſtitiæ, mala condentis iudicia, aduerſus mala Delicti.* Optime. Mala culpæ, vere mala, non ſunt à Deo, mala pœnæ, dictione & opinione mala, ſunt (audacter dicimus) ab illo. Damaſcenum audi, Græcum Afro congruentem: *Dupliciter Malũ dicitur. Natura, quod virtuti aduerſatur, & Diuinæ voluntati. Opinione, quod ſenſu noſtro tale eſt: vt ſunt calamitates, & adflictiones. Nam hæc in ſpecie mala, re bona ſunt, ſapientibus conuerſionis & ſalutis cauſſa,* Addit deinde ſcitum corollarium: Ἰστέον δὲ, ὅτι καὶ τούτων ἡμεῖς αἴτιοι. τῶν γὰρ ἑκουσίων κακῶν τὰ ἀκούσιά εἰσιν ἔκγονα: *Siendum, quod & horum nos cauſſæ ſimus. Nam malorum quæ à voluntate ſunt, hæc quæ contra eam, ſunt proles.* Quid poteſt verius aptiuſque? Externa mala tu accuſas: te potius, & interna: tua, quibus hæc prouocaſti, & (illius metaphora) procreaſti. Ante ſanctum vi-

Lib. 2. cap. 14.

Lib. 4. cap. 20.

rum, quàm ſapienter hoc magnus ille Homerus? Apud quem Iupiter,

> Ω πόποι, οἷον δή νυ θεὺς βροτοὶ αἰτιάωνται. *Odyſſ. a*
> Ἐξ ἡμέων γὰρ φασι, κακ' ἔμμεναι. οἱ δὲ καὶ αὐτοὶ
> Σφῇσιν ἀτασθαλίῃσιν ὑπὲρ μόρον ἄλγε' ἔχουσιν:
> *Vah, quam nunc homines iniuſte numina culpant!*
> *Ex nobis namque eſſe mala aiunt. at ſibi ipſi*
> *Nequitia propria, præter Fatum, mala gignunt.*

Potuiſſe aliquem profundum hoc Prouidentiæ penetrare, ſi non cæleſti aura prouectum profecto fuit. Stulti, inquit, mortales Deum inſcribunt cladibus auctorem: ſeſe debent. Non enim ille, niſi ob proprias eorum culpas, hæc immittit, nec Fato ſimpliciter, niſi adtextu cauſſæ talis, deſtinauit. Punit, ſed quia peccarunt. Nexa hæc sũt: & ideo Zeno noſter olim, ſeruo in furto deprehẽſo, cũ caſtigaret, atque ille reclamaret, *Fatale mihi furari: Et cadi, inquit.* Igitur non hæc Mala, ſed Opinione tantum, ſiue vt Seneca, *Specie.* Ita enim alibi: *Dii nec dant malum, nec habent: ceterũ caſtigant quoſdã, & coërcẽt, & irrogant pœnas, & aliquando ſpecie mali puniunt.* *Epiſt 95.* Iam hæc capis, & adſentiris. Aud. Capio, adſentior: nec vel ius eſt in hos teſtes refragari. tamẽ explicatius, quæſo, Malorũ cul pæ da auctorẽ. *Diabolũ*, aiebas ex Tertulliano.

Sed quid? an non & hunc Deus fecit? ergo malum, & mala. Lips. Reſpondeo. Diabolum auctorem ſui ſibi mali fuiſſe, noſtri ſuaſorem. Quomodo? nam Deus hunc quoque bonum fecit primitus, ſed liberi ſui arbitrij & ſpontis: elegit autem malus eſſe. itaque ſi quæris, Vnde malum? cum Damaſceno dicam, τῆς
Lib 4. cap. 21. αὐτεξουσίου γνώμης τοῦ διαβόλου εὕρημα: *Spontaneæ voluntatis Diaboli inuentum.* Ipſe ſibi, & ex ſe, fecit: ſi eo verbo in re nihili eſt vtendum. Malum enim non eſt aliquid, *quod Eſt*, haud magis quam Tenebræ aut Cæcitas: ſed dumtaxat priuatio & deliquium boni. Et inde aptiſſima voce latini *Delictum* dicunt. Ergo non proprie dixerim *Factum*, aut *Productum*: magis admiſſum & inductum: ſicut luci tenebræ, Soli nox ſuccedit. Creationem igitur non quære: cauſſam potes. atque ea eſt Voluntas. Auguſtinus ſubtiliter, vt ſolet, *Mala voluntas eſt efficiens operis mali, malæ autem Voluntatis efficiens, eſt nihil.* Iterumque: *Nemo quæ-*
12. de Ciuit. cap. 6. ca. 7. *rat efficientem cauſſam malæ voluntatis. non enim eſt Efficiens, ſed deficiens, quia nec illa effectio eſt, ſed deffectio.* Tenebras nemo videt, ſilentium nemo audit, intelliguntur abſentia contrariorum, quæ ſunt. ita hic, quod Malum eſt, non vides, neque proprie ſubſiſtit: neque omnino, vt verbo dicam, eſt. Ecce in exemplo. Fornicatio actus eſt, & malus. ſubſiſtit & eſt aliquid ſed ea parte non malus, qua eſt amor, coniunctio, actio: ea tantum, qua præter aut contra Deum eiuſque legem exer-

cetur. Itaque initium habet, boni abſentiam, auctorem, voluntatem, incitatorem, Diabolũ. Heu ſubtilia, & noſtræ Theologiæ! inquies. Sunt, & non ſunt. nam & Plato & Platonici ſic adſtruxerunt. Ille alibi, in oratione Lacheſis: Ἀρετὴ δὲ ἀδέσποτον· ἣν τιμῶν καὶ ἀτιμάζων πλέον καὶ ἔλαττον αὐτῆς ἕκαστος ἕξει· αἰτία ἑλομένου· θεὸς ἀναίτιος: *Virtus dominum non habet, libera eſt. quam vt quiſque colit aut negligit plus minuſ-ve ex ea habebit. cauſſa eligentis: Deus autem extra culpam.* In arbitrio & voluntate vtrumque eſt noſtra, Virtus Vitiumque: καὶ τὴν μοχθηρίαν, ait Tyrius Maximus, ἡ τῆς ψυχῆς ἐξουσία κυΐσκει τε καὶ τελεσφορεῖ: *& Malitiam libertas animæ & parturit & parit.* Satis iam dedi Deum non auctorem: & cum Platone hoc claudimus: Ὁ θεός τε, καὶ πάντα τὰ τοῦ θεοῦ, πάντῃ ἄριστα ἔχει: *Deus & omnia quæ à Deo, ſemper & vbique optime habent.*

Lib. 10 De Rep.

In Timæo.

DISSERT. XVI.

Tertio quæſitum de Malis Externis: & reſponſum. Videri etiam minima illorum à Deo eſſe.

AVD. Et ſatis accepi equidem: ſed de *Externis* malis leui ſermone, & vt tranſiens, libaſti. Non tanti ſunt? Atqui, Deus bone, quam culpant? Poëtæ, oratores, ipſi philoſophi inclamant, & ab hoc adſpectu

non Prouidentiam tantum, ſed Deum pæne tollunt. Iuuenis aliquis obiit: vir bonus, & vita dignus, obiit? audi voces.

-----ignoſcite faſſo,
Ouid. *Sollicitor nullos eſſe putare Deos.*

Alterius: *Conualeſce. ne optimi Senatoris longa* Symmachi lib. 8. *vexatio faciat fidem, Nihil curare cæleſtes.* Quid muliercula, quæ è ſepulchro clamat? Procope manus leuo contra Deum, qui me Quadrigar. innocentem cito ſuſtulit. Quid ergo? melius erat *nocentem*? Iterum alius? *Hæc maxima verſatur Deorum iniquitas, quod optimum quemque non ſinunt diurnare.* Iam vbi boni iacent, mali florent & vigent: quot querelæ?

Marmoreo Licinus tumulo iacet, at Cato paruo
Pompeius nullo: credimus eſſe Deos?

Iaſon ad Medeam, in ſcelere felicem:

Sen. in Med. *Teſtare nullos eſſe, qua veheris, Deos.*

Alius Tragicus:

Τολμῶ κατειπεῖν, μή ποτ᾽ οὐκ εἰσὶ θεοί,
Κακοὶ γὰρ εὐτυχοῦντες ἐκπλήττουσί με:
Audeo profari: Suntne vel regnant Dei:
Namque improborum me atttonat felicitas.

Iterum Poëta:

Manil. 4. *Quinetiam infelix Virtus, & noxia felix,*
Et male conſultis pretium eſt, Prudentia fallit:
Nec Fortuna probat cauſſas, ſequiturque merentes:

Sed vaga per cunctos, nullo diſcrimine, fertur.

Feratur: quid deinde infertur?

-----iamiam neque Dii regunt,
Neque profecto Deum ſummus rex omnibus curat.

Non ſit finis eiuſmodi ſermonum: quos impios ſcio, & expuo: ſed cogitationum vmbras iſtas quis poteſt ſtatim & fortiter pellere, niſi Ratione munitus? quam à te exſpecto. LIPS. Ego vero tranſiui, vt ais, & attigi: quid enim opus dicta mihi aut aliis iterare? Olim in *Conſtantia* ſatis oſtendi cauſſas ſuas & iuſtitiam hæc omnia habere, quæ in prima fronte alieniſſima ab ea videntur. Quid ipſe noſter Seneca, nonne proprio libello *Prouidentiam* ſatis aſſeruit contra eiuſmodi vellicationes aut morſus? Et pleræque iſtæ Affectuum voces ſunt non Iudiciorum. Matrem tu illam audies, vt ratione loquentem, quæ amiſſo filio,

Atque Deos, atque aſtra vocat crudelia?

Audies, ſed vt matrem. Tale in aliis, qui de immatura aliqua morte queruntur: in qua ſenſus & rationis compotes gratulari & gaudere debebant. Nugatiora hæc ſunt. At floret & diues eſt aliquis malus. Magnum! habeat ſibi, in curam, angorem, ruinam. Pauper, bonus. Quid mali? niſi iis qui *hac ſola mala autumant, qua non faciunt malos: & magis erubeſcunt* (ab Auguſtino mutuor) *ſi Villam malam habeant, quam ſi Vitam.* Alibi diſtinctius de cauſſis diximus: ſedſemel nunc

3. De Ciuit. cap. 1.

& vniuerſe, in iſtis omnibus opinione Malis, aut Punit Deus, aut Exercet. Punit malos, aut iunctos malis: exercet ſuos & firmat. Iunctos dixi. nam ſępe contagione quadam, vt mali bonorum, ſic boni malorum conſortes fiunt, vtrique ob vtroſque. Nec Homerus hoc neſciuit: qui de Græcis adflictis cauſſam red-

Od. ſ. γ. dit,

---ἐπεὶ ὄ τι νοήμονες, ὄ τι δίκαιοι
πάντες ἔσαν
----*quia nec ſapientes, ſed neque iuſti*
Omnes viuebant.

Audis, *omnes?* ob mixtos malos: male fit igitur & probis: ſed ob probum aliquem finem. Au-

4. De. Ciuit. cap. 3. guſtinus: *Iuſtis quidquid malorum irrogatur, non eſt pœna criminis, ſed virtutis examen.* Stringo, etſi in lato ad curſum campo: alia nos vocant. A V D. Ego tamen leuiter teneo aut tuus Seneca; hunc audi, & te indulge. Ille vero in his *Externis*, non agnoſcere aut approbare Prouidentiam videtur: certe non ſemper. Verba eius perpendenda: *Deos eſſe, qui vniuerſa vi ſua temperant, qui humani generis*

Epiſt. 10. 5. *tutelam gerunt, interdum curioſi ſingulorum.* Scis eum verba bene librata dare: quid hoc eſt Deos *Vniuerſa* curare, *Generis* totius humani tutelam gerere, etiam *Singulorum*, ſed *Interdum?* Quid, inquam, niſi interdum negligi & ſeponi? Conſequitur, quoquo te vertas: nec aliud in mente ſenſit. Eſt nempe

1. De Natur. Deor. hoc, quod Balbus ille Stoicus apud Tullium adfirmat, *Deum ſingulos homines curare*: ſed cum exceptione, quam addit; *Nec vero hæc*

ita refellendum eſt, vt ſi ſegetibus, aut vinetis, cuiuſpiam tempeſtas nocuerit, aut ſiquid è vitæ commodis caſus abſtulerit, eum, cui quid horum acciderit, aut inuiſum Deo, aut neglectum à Deo iudicemus. Magna dij curant, parua negligunt. magnis autem viris proſpere eueniunt ſemper omnes res: ſiquidem ſatis à noſtris (Stoicis) *& à principe Philoſophorum* Socrate *dictum eſt, de vbertatibus Virtutis & copiis*. Hæc illuc eunt, vt Deus inſuper habeat, & quaſi cōniueat, dentur Externa, non dentur ſingulis, Bona ſiue Mala: & ſatis, ſi virtus adſit: in qua vna Felicitas & beatæ vitæ ſumma. Et Cotta in refellendo, prorſus hoc apprehendit *Singulos non curari* ſemper à Diis, ex Stoicorum ſenſu: in hac, dico, Externorum parte. Vbi, ergo Lipſi, Prouidentia tua omnium, & ſingulorum? LIPS. Immota, nec hic Auſtellus turbarit. Seneca, & alij, aliquid vacillant: ſed non vt neſciri iſta à Deo faciant, non opinor, ſed patiente eo, & velut conniuente, euenire. In Materia hæc inſita erant, vt dictum eſt: ideoque quadam tenus à Prouidentiæ lege exempta: ſi ita accipis, vt nolis immitti ea, ſed permitti. Non aliud hic video: imo illud video, Senecam toto libello *De Prouidentia* huic neglectui aduerſum, & ex deſtinato omnia, & conſulto, & bono etiam noſtro fieri. Sed iam ad planiora, & minus aſpera.

Lib. 3. extremo.

DISSERT XVII.

Triplex obiectio contra Fatum : ordine ſoluuntur ſingula.

AVD. Nec nunc dimittam. In Prouidẽtia acquieſco, fluctuo etiam in Fato. Immobile dixiſti : quomodo poteſt, triplici iſta iniectione, Primum, Magia & Genij inferi vel aerii mutant, aut incidunt: vſu notandum,& Lucano alibi clare ſcriptum. Deinde, Deus ipſe mutat, qui precibus exoratur, & flectitur, atque adeo pœnitet, quod ipſe in Sacris de ſe dicit. Tertio, ſi pertendis omnino immutabile, Peccata ab eo non excludes, quidquid ante dixeris, & neceſſario eueniant ex Præſcientia illa diuina. Has quoque nubeculas ſi pellis, ô te meum Solem, & fato mihi quoque datum ad animum ſerenandum! LIPS. De Fati ſerie diximus: tu quoque videris eam nectere, & catenam ſtruere interrogationum. Soluamus tamen leui opera, nec fortaſſe implicita nimis, quæ offers. De Magia, commemini ſane Lucanum ſcribere, vbi Theſſala illa magua ad Pompeium filium:

Lib. 6. *----conceditur arti,*
Vnam cum radiis prefferunt ſidera mortem,
Inſeruiſſe moras: & quamuis fecerit omnis
Stella ſenem, medios herbis abrumpimus annos.

Hoc in Singularibus fatis iactat, ſed in Publicis, abdicat.

Nam ſimul à prima deſcendit origine
Mundi.
Cauſſarum ſeries, atque omnia Fata laborent
Si quidquam mutaſſe velis, vnoque ſub ictu
Stat genus humanum: tunc, Theſſala, turba fatemur,
plus Fortuna poteſt.

Hæc poëta ille ita diuiſim, qui amat quidem Stoicus ſæpe eſſe: in hac tamen ſententia hæreo, nec temere decido. Quid vult? ſingularia Fata ab æterno & à *prima origine Mundi*, vt loquitur, non definita: apparet: aut ſaltem ſeorſim cauſſas ſuas habere, nec cum aliis implexas. Itaque ſolicitari & moueri, ſine confuſione aut turba Vniuerſi. Aliter in Publicis, quę plures tangunt, & pluribus nexa ſunt & iniuncta. Iſta, dico, mens videtur: ſed vana. Nam quantumuis ſubitum aliquid aut inopinatum à Magia interuenit (neque enim negamus:) noſtro tamen ſenſu id fit, Deo iam ante viſum & ſcitum. Talis, dico, illa ſubita cauſſa, inter medias eſt, & adiutrices illius Fati. Quod autem de Publicis ait, non mutari: id ſane verum, nec magis tamen minuſve, quam Priuata: ſed hoc ſingulare habent, quod noluerit minutos iſtos Genios hic inſeri, & totum illud notabile & nobile regimen ſibi aut altioribus Geniis, adſeruauit. Itaque mirum ſatis eſt, omnem Genialem collatam o-

ſeram nihil in Regum conſilia vel arcana, nihil in Iudicum decreta aut pœnas: addo, parum aut nihil in rem nummariam, aut theſauros poſſe. Vim illorum & ſubtilitatem ſi vides: quid facilius, quam in cubicula Principum irrumpere, litteras tollere aut ſuppoñere? In arcam meam, aut Craſſi potius alicuius penetrare, & vim pecuniæ auferre, clientulis ſuis largiri? Non poſſunt: refrænat benignus, & noſtri curator Deus, ne ſi hæc talia faciant, magis ad ſe alliciant, & in barathrum ſecum trahant. Atque hoc de Magia igitur, ex vero ſi vides, non refellit Fatum: ſi ex Lucani ſenſu, dubito, & ne ille quoque voluerit (ſupra dictum) cum patruo ſuo neglegi interdum res aut Fata *Singulorum*. Altera iniectio, de Precibus, & Deum flecti ac mutari. Pro vulgo ſatis hic loqueris, & altius ire te volebam, & preiui. Quid? Deum tu cenſes mutare ſententiam? ira aut miſeratione, humanum in morem, tangi? Immutabilis eſt: & Sacra quod ſic loquuntur, pro captu noſtro eſt, & figurato dumtaxat quodam ſermone.

14. De Ciui. cap. 11. Auguſtino hoc credes, ſic ſcribenti: *Deus etſi dicitur ſtatuta mutare, vnde tropica locutione in Scripturis ſanctis etiam pœnituiſſe legitur, iuxta id dicitur, quod homo ſperauerat, vel naturalium ordo cauſſarum geſtabat: non iuxta id, Quod ſe omnipotens facturum eſſe præſciuerat.* Item alibi: *Cum Deus mutare dicitur voluntatem, vt quibus lenis erat, verbi gratia, reddatur iratus: illi potius, quam ipſe, mutantur: & eum quodammodo mutatum, in his, quæ*

22. De Ciuit. cap. 2

patiuntur, inueniunt. Sicut mutatur Sol oculis ſauciatis, & aſper quodammodo ex miti, & ex delectabili moleſtus efficitur: cum ipſe apud ſeipſum maneat idem qui fuit. Tale in Hieronymo, cum ad hanc obiectionem reſpondet: *At prædixit aliquid Deus.* addit: *Non enim prædixit, ut veniat, Sed ne veniat & ideo comminatur, vt conuertatur ad pænitentiam cui minatur.* Et a ſibi planiſſime cum Auguſtino: *Ad preces Ezechiæ & Niniuæ Dei ſententia commutata eſt: non vanitate iudicij, ſed eorum conuerſione qui meruerant indulgentiam.* Iam tertium quod opponebas, eſt à Præſcientia Dei, quaſi euentus alligante, & ſibi adſtringente. Id firmum cum primo videatur, infirmiſſimum eſt inſpectum & exploratum: Qua Præſcientia? nego in Deo eſſe, Non enim præſcit proprie, ſed ſcit, nec præuidet, ſed videt. Noſtræ imbecillitatis verba ſunt, qui tēpora partimur, nec aliter intelligimus: Deo omnia cuncta, nexa, vnita, Præteritū, præſens, Futurum. Omnia, inquā, in præſenti & in oculis habet, & Æternitas illi eſt momentum. Imagine aliqua hoc diſcrimen Maximus Tyrius oſtendere voluit. comparatque *Diuinam mentem Soli, qui vno intuitu, quod vbique eſt luſtrat: hominem Viatori, qui longa mora, & temporum interuallo hæc & illa videt, & non videt.* Tenuis comparatio, ſed illuſtriorem vnde ſit dare? Itaque fæx & ſordes noſtri intellectus ſunt, cum argutamur de hac Præſcientia: cogita autem vere Scientiam eſſe: & ſimul capies, quam nulla neceſſita

In Ezech. cap. 33.

In Daniel. cap. 4.

Serm. 1.

ab ipſa impreſſa. Ecce ego te in conuiuio video potantem, ſaltantem, amplexantem: certo quidem video, nec fallor: nunquid ergo cauſſam præbeo, aut cogo? Negabis, & hic nega. Illud magis vrgeat aliquis: An non vult igitur illa fieri? Vult, non vult: & diſtinguo. Eſt volontas in Deo, quæ Græcis Theologis κατ' εὐδοκίαν dicitur: id eſt *volunta iuxta id quod libet, & placet:* atque ea eſt vere & proprie voluntas. Eſt altera κατὰ συγχώρησιν, *ex permiſſione & conceſſu:* qua habet ſe in modum ſinentis magis, quam aſſentientis. Illa prior in Bonis eſt, aut Mediis: hæc altera in vere Malis, id eſt Peccatis. quia videt fieri, & patitur (quid enim illo inuito fiat) ſed cauſſas medias liberas & ſui iuris fecit, nec immutat. Iterum curioſulus: At potuit feciſſe hominem in bono firmum nec malo flexilem: cur non fecit? Stulte cauſſa à cauſſa ipſa petitur: aliquid tamen, vt homo, dicam. Liberum feciſſe voluit, & decuit illum ſublimem inter omnia animalia, illum Deo propinquum. Perfectus homo non erat, ſi liber nõ erat. Denique ſic placuit, cui niſi optimum placere non poteſt: quid inquiris? *Et quãquam præſcierat* (Tertullianus) *hominem male inſtitutione ſua vſurum: quid tam dignum Deo, quam grauitas, quam fides inſtitutionum qualiumcumque?* Sed gradum iam refreno: Prouidentia & Fatum verbis ſatis aſſerta ſunt, magis ſeipſa cottidie factis. Teneamus vtraque manũ, amplectamur toto animo, omnibus & ſingulis hæc interuenire. Homerus clamat:

Adu. Mar. 2. cap. 7.

--μοῖραν

--μοῖραν δ' ὄυτινα φημὶ πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
Ου κακὸν, ουδὲ μὲν ἐσθλὸν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται:

---- Fatum aio nullum vitaſſe virorum
Prauum ſiue bonum. cum primum venit in orbem.

Quis fructus erit? Patientia, & Conſtantia. *Ad hanc legem animus noſter aptandus eſt, hãc ſequatur, huic pareat: & quæcumque fiunt, debuiſſe fieri putet, nec velit obiurgare naturam.* *epiſt. 107.*

DISSERT. XVIII.

Genios etiam eſſe, Dei & Prouidentiæ miniſtros: eorum genera, & ſedes: ac de Heroibus primo, Laribusque.

DEum ſupremum, & diuina, vidimus: ad miniſteria eius imus, ſiue Genios, quos nõ auxiliũ (quid opus erat?) ſed ornamentũ, & teſtãdæ bonitati, ſiue magnitudini, aſſumpſit: Atq; etiam ordinẽ aſſumpſit. Nam cum *Mundus Deorũ hominũque ſit ciuitas*, vt Stoicis placet, decorũ & ordo voluit vbiq. eum coli, & ab iis, qui gradibus & dignitate diſtinguerentur. Plato & Platonici quam multa de iſtis? ſed mihi lubet & cõuenit in Porticu hærere: quæ ita definiuit, Varronis verbis. *Mundum diuidi in duas partes, Cælum & Terrã. Et Cælũ bifariã, in Æthera & Aera: Terrã vero, in Aquã & Humũ. Quas omnes quatuor partes Animarum eſſe plenas: in Æthere & Aere, immortaliũ, in Aqua & Terra, mortalium. A ſũmo antẽ circuitu Cæli,* *Apud. Auguſt. 7 De Ciuit. cap. 6.*

vſque ad circulum Lunæ, Æthereas animas eſſe, Aſtra ac ſtellas, eoſque Cæleſtes Deos non modo intelligi eſſe, ſed etiã videri. inter Lunæ vero gyrũ, & nimborum ac ventorum cacumina, Aereas eſſe animas: ſed eas animo, non oculis, videri: vocarique Heroas, Lares, & Genios. De Aqua & humo omittit, in quibus ſunt mortale genus, Homines & Bruta. Hæc vero pulchra, & Varrone digna, examinemus: atque ad ea Stoicum præcipue ſenſum aptemus. Diuidit *Cælum* in *Æthera & Aera.* ita enim noſtri, nec niſi puriſſimum illum & cæleſtem ignem, non alium ſubtus Lunæ circum agnoſcunt. *Aera* autem *Cæli* voce comprehendunt & Hebræi paſſim, quod è Sacris noſtris eſt notũ. Addit mox, *Eas omnes partes Animarum eſſe plenas.* Plenas! Æneæ Gazæi verbis hoc adſtruendum eſt, pij & docti ſcriptoris. Καὶ μὴν νοερῶν δυνάμεων μεστὸς ὅλος ὁ οὐρανὸς, μεστὸς δὲ ὁ αἰθὴρ ἀγγέλων τε καὶ δαιμόνων. πλήρης μὲν ὁ ἀὴρ, πλήρης δὲ καὶ ἡ γῆ, καὶ ἡ θάλαττα, καὶ τὰ ὑπὸ γῆν πάντα. καὶ ὡς ἔφη τις παρ' ἡμῖν σοφῶν, κενὸν οὐδὲν οὐδ' ὅσον αἰθέρα καὶ τρίχα βαλεῖν: *Atqui Poteſtatũ intelligentium* (id eſt Spirituum) *plenum totum cælum, plenus æther angelorum & dæmonum, plenus aer, plena terra, & mare, & omnia quæ ſub terra. Atque vt dixit aliquis* noſtrorum Sapientum, nihil vacuum, vbi vel capillum in æthera aeraq. iacias.* Vera dicit. infinitæ, noſtro sẽſu, myriades myriadũ sũt, Bonorũ Malorũq. Deo finitæ Memini in veteri quopiã legere, *Nõ aera ſtare tam plenum muſcis, quàm Geniis eſſe.* Addit Æneas amplius: *Si Deus donet hunc mundum decem millia annorum etiam ſtare, & homines vi-*

In Theophraſto.

* *Aliquis e Patribus Chriſtianis.*

uere aſſidue ac mori: nunquam tamen Angelorum Dæmonumque numerum Animæ ſuperſtites poſſint æquare. Pergamus in Varrone, qui ait: *A ſummo cælo ad circulum Lunæ Æthereas animas eſſe.* Paullo alia diſtinctio in Marciano Capella. Lib. 2.
qui *Deos, quos ignitæ ſubſtantiæ flammantiſque ſuſpicim°; ab ipſo Æthere ſphæraque ſuperioris ambitu, vſque* Solarem *circulum* deducit & locat: eoſque *Deos* Simpliciter, item que *Cælites perhiberi: & cauſarum latentium arcana componere. Illic Iouem ipſum regnare. At intra Solis meatum, vſque Lunarem globum, ſecundæ Beatitatis numina, ſupparis que potentiae eſſe: per quae Vaticinia, Somniaque, ac Prodigia cōponuntur.* Itaque & Genios ibi locat, non in Aëre? aliter ac noſtri, & Plato ipſe. Vnde hauſerit, non nunc quæro: ad meum redeo: qui in *Æthere Animas* ponit, *Aſtra ac Stellas.* Quod in parte Stoicum, atque etiam Socraticum, Sidera aut animas, aut animata eſſe. Pergit: *At verò inter Lunae gyrum, & nimborum ventorumque cacumina* Obſerua. ergo tantum in media aut ſupera Aeris regione *Heroas, Lares, Genios* locat? Appatet è verbis: ſi tamen ſatis plena Auguſtinus ea retulit, aut exſcriptor dedit. Nam ego hercules ambigo, & controuerto: iure. Quid? *Genij* nulli in Aëre infero, & circa terrā? ſunt vero, & innumeri: atque ipſi noſtri omnes tutelares. Quid *Lares* in Aëre ſupero? imo inferum iſtum colunt, atque adeo domos & focos. Denique communis opinio, qui de Geniali hac re ſcripſerunt, totum Aëra iis aſſignat. Quid ergo in Varronis ſcripto aut ſenſu hic ſit pla-

ne haud dixerim: exempla videamus. *Animas* ibi eſſe, quæ *vocentur Heroes, Lares, Genii.* Tria genera dat, ſitu etiam diuerſa. nã Heroës in ſupero Aëre, Lunæ vicini, Lares in imo, Terræ Genij, per totum eum ſparſi agunt. Licet autem diſtinctius diuidere, *Geniorũ* alios (communi nomine) *Animas* quidem eſſe, ſed quæ àliquando in corpore fuerint, vti ſunt, *Heroes, & Lares.* Alios, præſtantiore dignitate, qui ſemper à corporis compedibus ac nexibus liberi egerunt vt ſunt *Genij* proprie dicti. Et qui ſunt *Heroes*? Alij nobis, alij Platoni. qui eos ἡμιθέους, *Semideos* vocat *ex Aqua natos*: quod ſcilicet craſſiore quadam ſubſtantia, quam Genios Aëreos, conſtare ac confici cenſeret. Hos ἀπὸ τοῦ ἔρωτος deriuat, *quod ex amore immortalis Dei in fæminam, aut immortalis fæminæ in virum, procreari videantur.* Cuius ſententiæ & Heſiodus fuit, cum ſcrip ſit:

In Epinomid.

In Cratilo.

In ἔργοις

> Ἀνδρῶν ἡρώων θεῖον γένος, οἳ καλέονται
> Ημίθεοι:
> *Diuinum genus Heroum, quos & vocitamus*
> *Semideos.*

Alij ab ἥρας, id eſt *Iunonis*, aliique ab ἔρας *Terræ* voce Heroas formant: quod *Heram veteres* (ait Marcianus) *Terram dixerunt:* quaſi terreſtres quoſdam Deos. Atque ita priſci Latini *Semones* dixerunt, velut *Semi-homines:* nam *Hemonem* illi *hominem* efferebant. Sed Auguſtinum pro Stoico ſenſu audiamus: *Herois nomen à Iunone dicitur tractum, quod Græce Iuno* ἥρα *appellatur, & ideo neſcio quis filius eius Heros fuerit nuncupatus.*

Lib. 10. cap. 21.

Hoc videlicet, veluti myſticum, ſignificante fabula, quod Aër Iunoni deputetur, vbi volunt cum Dæmonibus Heroas habitare. quo nomine appellant alicuius meriti animas defunctorum. Apuleius conſentienter: *Deos appellant* (hos minores) *qui ex hominum numero iuſte ac prudenter vitæ curriculo gubernato, pro numine** *poſtea ab hominibus præditi, fanis & cerimoniis vulgo admittuntur: vt in Bœotia Amphiaraus, in Africa Mopſus, in Ægypto Oſiris, alius alibi gentium.* Plutarchus: *Stoici Heroas dicunt,* τὰς κεχωρισμένας ψυχὰς τῶν σωμάτων. *animas à corporibus abiunctas.* Nec tamen omnes: & reſtringit merito Laertius, inter Zenonia: Καὶ ἥρωας εἶναι, τὰς ὑπολελειμμένας σπουδαίων ψυχάς. *Heroas eſſe: relictas animas Sapientum.* Lucanus: De Deo. Socr.

* Lego, poſtea hominibus præbiti.

Quodque patet terras inter Lunæque meatus,
Semidei manes habitant. quos ignea virtus
Innocuos vita, patientes ætheris imi
Fecit, & æternos animam collegit in orbes.

Plura nos, vbi de Anima libaſſe nunc ſatis eſt. Qui autem *Lares*? Seneca à Geniis ſeparat: *Quid ſint inferi, quid Lares, & Genij*: ſed Apuleius clarius aperit. *Animum humanum, exutum, & liberum ſtipendiis vitæ, hunc,* inquit, *vetere Latina lingua Lemurem reperio dictitatum. ex hiſce ergo Lemuribus, qui poſteriorum ſuorum curam ſortitus, pacato & quieto numine domum poſſidet, Lar dicitur Familiaris: Qui vero, propter aduerſa vitæ merita, nullis bonis ſedibus in terra, vagatione, ceu quodam exilio punitur, inane terriculamentum hominibus, ceterum noxium* Epiſt. 90.

malis, hunc plerique Laruam perhibent. Cum vero incertum eſt, qua cuique eorum ſortitio euenerit, vtrum Lar ſit an Larua, nomine Manem Deum (ſic legendum) *nuncupant.* Nemo melius deſcripſit: etſi breuiter etiam Marcianus Capella: *Lemures ſi vitæ prioris adiuti fuerint honeſtate, in Lares domorum vrbiumque vertuntur: ſi autem deprauantur ex corpore, Laruæ perhibentur ac Maniæ.* Ecce igitur duas *Animas*, quas in Aëre Varro locat: itemque Capella, *ſed ſuperiorem partem eſſe Heroũ, inferiorem Manium.*

Lib. II.

DISSERT. XIX.

De Geniis proprie dictis, Bonis Maliſque. Singulis eos eſſe, item locis, & regionibus: & eorum cura aut opera.

AT iam *Genios* ipſos, quos diſtinximus à duplici priore genere, videamus. Vnde ordiar, vbi deſinam, nam vere licet dicere, adeo hæc græcis Latiniſque *frequẽtata & celebrata eſſe, vt nemo ea cõmemorare adortus ſit, quin multo plura omiſerit, quam recenſuerit.* Ingens copia rerũ, & ſenſuũ: nec miremur, quia certe ingens hoc Naturæ & arcanum miniſterium, quod per omnia ei⁹ mẽbra ſe ſpargit, inſinuat penetrat, ſecũdæ à primo Deo cauſſæ, & quę miranda nobis aut ſtupenda conantur cottidie, aut patrant. Magne & occulte Deus, tales etiam tui famuli: quos ſine veneratione & metu vix eſt tangere, adſtantes hic nobis,

Apul.

ſpectantes, & arbitrantes. Date veniam: liceat cum pace veſtra libare aut iterare dicta aliis: ſed compendio & dilectu, vt rei noſtræ & ſectæ conueniētia videbuntur. Eſſe igitur tales, Stoici aſſerunt, eoſque Græce Δαίμονας dici, & definiunt, ὀυσίας ψυχικὰς: *ſubſtantias animatas*: id eſt, Animæ in materie ſimiles, vſu & fine diſtantes. Pythagoras ante eos: Εἶναι πάντα τὸν ἀέρα ψυχῶν ἔμπλεον. καὶ τούτους, δαίμονάς τε, καὶ ἥρωας νομίζεσθαι: *Eſſe totum aera plenū animis: eaſque & Dæmonas, & Heroas exiſtimare.* Nam *Lares* Græci non diſtinguunt, imo cum *Heroibus* confundunt: atque ita Gloſſæ illæ priſcæ, ἥρωας: *Lares*, non ſemel interpretantur. Sed *Dæmones*. igitur illis hoc genus dicti. Quare? *aut quia ſunt* δαήμονες, (Macrobij verba) id eſt, ſcientes futuri, aut, vt Poſidonius ſcribit in libris *quibus titulus eſt* περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων, *quia ex æthereæ ſubſtantia parta*, lego, *partita, atque diuiſa qualitas illis eſt* ſiue ἀπὸ τοῦ δαιομένου, *id eſt* χαιομένου, *ſeu* ἀπὸ τοῦ δαιομένου, *hoc eſt* μεριζομένου. Vides hominis Stoici (Poſidonij) ſuper verbo ſententiā quæ fere eſt & Platonicorum: ſed ipſe ex *Æthereæ ſubſtantia* fingit, iſti ἀέριον γένος, ipſe ita Plato, *Aereum genus* faciunt, non tamen ex *hac fæculenta & humida caligine conglobata corpora, ſed ex illo puriſſimi Aeris liquido & ſereno elemento coalita*. En aliquod diſcrimen in materie, & Stoici conſentienter reliquæ ſuæ doctrinæ ex *Æthere* formant, ex quo & Animas humanas. Sed hi ſunt, quos Latini *Genios* dicunt. Tertulianus: *Neſcitis*

Plut. 1. de plac. cap. 8.

Laert.

1 Saturn. cap. 23.

In Epinom.

Apolog. 1. crp. cap. 32.

Apolog. cap. 32. Genios Dæmonas dici, & inde diminutiua voce Dæmonia? Lactantius: *Hi ſpiritus ſibi Geniorum nomen adſumunt: ſic enim Latino ſermone* Lib. 2. cap. 14. *Dæmones interpretantur.* Feſtus etymon dat, *Genium eſſe Deum, qui vim obtinet rerum* * *ge-* * Ita leg. nõ gerendarũ. *nendarum* Addit deinde: *Auſuſtius inquit, Genius eſt Deorum filius, & parens hominum, ex quo homines gignuntur: & propter ea Genius meus nominatur, quia me genuit. Alij Genium eſſe putant, vniuſcuiuſque loci Deum.* Varia miſcet, ſecernamus, & illuſtremus. Quin *Genius* à *genendo*, non dubium: ſiue qui genuit nos, ſiue, vt Apuleius, *quia nobiſcum genitur.* Auſuſtius aiebat, *Deorum filium eſſe*: quorum? imo vnius Dei, & Iouis. ex ipſo Feſto: *Tages Genij filius, nepos Iouis*, qui diſciplinam aruſpicij dedit. Igitur ſupremi Dei filius, & (niſi fallor) Varronis interpretatione Mundus. Auguſtinus: *Quid eſt Genius? Deus eſt, inquit* (Varro) *qui præpoſitus eſt ac vim habet omnium rerum gignendarum.* Subdit Auguſtinus: *Quem alium hanc vim habere credunt, quam Mundum, cui dictum eſt, Iupiter omnipotens, progenitor, genitrixque? Et cum alio loco Genium dicit eſſe vniuſcuiuſque Animum rationalẽ, & ideo eſſe ſingulos ſingulis: talem autem, Mundi animũ, Deũ eſſe: ad hoc idem vtique reuocat, vt tamquam Vniuerſalis Genius ipſe Mundi animus eſſe credatur.* Haud dubie in his doctiſſimi Varronis Stoica aliqua ſententia eſt: & qualis? Genium duplicem eſſe: *Singularem*, Animum ſuum cuique? *Vniuerſalem* Animum Mundi. Hic igitur Animus, ſiue *Incorporalis Ratio* (vt Seneca)

ingentium operum artifex, Genius ille eſt à genendo. Nec inepte *Dei filius*, quia ab eo eſt, & idem ipſe. Itaque vides duplicem ab iis Genium ſtatui: quod item à Capella. *Ex ſuperiorū*, inquit, *Deorum arbitrio, & ſecundorum comitatu, & Generalis omnium præſul, & Specialis ſingulis mortalibus Genius admonetur, quem & Præſtitem, quod præſit* gerundis omnibus, vocauerunt. Nam & populi Genio, cum Generalis poſcitur, ſupplicant; & vnuſquiſque gubernatori proprio dependit obſequium.* Vbi tamen *Generalem* illum ad populos tantum ſingulos, prouinciaſque: ſicut *Specialem* ad homines, vrbes, loca alia certa, videtur allegare. Sed Varroniana mens alia fuit: & ſi apta & vera etiam hæc diuiſio, quoſdam Geniorum ſub illo magno Imperatore, velut, Legatos aut Tribunos, populis regionibusque curare; alios iterum quaſi Centuriones, collegiis, opidis, vicisque; denique & gregales milites, ſingulis hominibus, lociſque. Ita templum Genii publici, ſiue Genii P. R. ſcimus in Vrbe fuiſſe: itē Coloniis, ſuos Genios: ipſi Principi ſeorſim ſuum, grandiorem aliquem grandiori. Panegyricus ſcriptor: *Habes profecto aliquod cum illa Mente diuina, Conſtantine, ſecretum, quæ delegata noſtri Diis Minoribus cura, vni ſe tibi dignatur oſtendere.* Oſtendere, per aſtitem & præſtitem Genium aliquem digniorem. Nota ſuperſtitio, an adulatio vetus Romana, per Genium Principis religioſe iurantium At nobis, inquit, Dij minores ſufficiunt. Vulgatiſſima autem hæc ſententia Ge-

* *Ideo & Græci* τύχην *Genium vertunt.*

nios, à natali die, cuique aſſerentiũ. Menander:

Ἅπαντι δαίμων ἀνδρὶ συμπαρίσταται
Εὐθὺς γενομένῳ, μυσταγωγὸς τοῦ βίου:
Cuique Genius iungitur mortalium
Statim edito, moderator vt vitae ſiet.

Epiſt. 111. *Myſtagogum* illc dixit: Seneca noſter *Paedagogũ. Sepone*, inquit, *in praeſentia, quae quibuſdam placent: Unicuique noſtrum Paedagogũ dari Deũ non quidẽ Ordinariũ, ſed hunc inferioris notae, ex eorum numero, quos Ouidius ait, de plebe Deos. Quibuſdã* placere hoc ait: quibus? *Stoicis* ſuis. nam iungit: *Ita tamen hoc ſeponas volo, vt memineris maiores noſtros, qui crediderũt hoc, Stoicos fuiſſe. Singulis enim Genium, & Iunonem dederunt.* Genium nempe viris, Iunonem fœmi-
Lib. 11. c. 7. nis: id erat, marem Genium fœminamque, pro ſexu. Plinius: *Singuli ex ſemetipſis*
Lib. 11. c. 15. *totidem Deos faciunt, Genios Iunoneſque adoptando ſibi.* Itaque vere Lactantius: *Adhaerent ſingulis hominibus, & omnes hoſtiatim domos occupant.* Quo tamen fine? iam dicto, vt curatores quidã eſſent, & inſpectores. Heſiodus:

Τοὶ μὲν δαίμονές εἰσι Διὸς μεγάλου διὰ βουλὰς
Ἐσθλοὶ, ἐπιχθόνιοι, φύλακες θνητῶν ἀνθρώπων:
Sunt Genij, ex mente & nutu Iouis omnipotentis,
Approbi, & in terris hominum genus accurantes.

Plato hunc talem vocat, φύλακα τοῦ βίου, καὶ ἀποπληρωτὴν τῶν αἱρεθέντων: *cuſtodẽ vitae, & adiutorem conſummatoremque, quae quiſque elegiſſet.* In tabula Cebetis ingenioſa, *Senex* depingitur *Geni9, qui Vitae adſtat, chartam vna manu tenens* (è qua ſalutaria Monita legat) *& altera quiddã veluti monſtrãs. Mandat autẽ ingredien-*

tibus, quid, vbi in Vitam venerint, faciendũſit, & cui viae ſe committere debeant, eſſe ſi velint ſalui. Eſt ipſum dogma Stoicum: atque audi Epictetum. *Deus,* inquit, *nos curat:* ἀλλ' οὐδὲν ἧττον καὶ ἐπίτροπον ἑκάστῳ παρέστησε, τὸν ἑκάστου δαίμονα, καὶ παρέδωκε φυλάσσειν αὐτὸν αὐτῷ, καὶ τοῦτον ἀκοίμητον καὶ ἀπαραλόγιστον *ſed nihilominus curatorem vnicuique addidit ſuum cuiuſque Genium, & custodiendum eum ſibi commiſit: atque eum, qui nec conniueat aut dormiat, quique decipi non poſſit.* Sed & Zeno fatetur, εἶναι τινὰς δαίμονας, ἀνθρώπων συμπάθειαν ἔχοντας, ἐπόπτας τῶν ἀνθρωπείων πραγμάτων *eſſe Demones queſdam, ſiue Genios, qui erga homines afficiuntur, ſuntque inſpectores actionum humanarum.* Inſpectores; vſque eo, vt etiam forma humana ſe miſceant, & ſingula ignoti ipſi norint: Homerus ſapientia, qua ſolet: *Odiſſ. ρ.*

Καί τε θεοὶ ξείνοισιν ἐοικότες ἀλλοδαποῖσιν,
Παντοῖοι τελέθοντες, ἐπιστρωφῶσι πόληας,
Ανθρώπων ὕβριν τε καὶ εὐνομίην ἐφορῶντες:
Atque Dei, hoſpitibus peregrinis ſe aſſimilãtes,
In ſpecie diuerſa, urbes atque oppida oberrãt,
Et malefacta hominum, ſimul & benefacta notantes,

Quid Plautus ille ab humili ſocco, nonne huc ad ſurgit? *Arcturum* ſidus facit præloqui:

Ita ſum, vt videtis, ſtella ſplendens, candida
Hic atque in cœlo, nomen Arcturo eſt mihi.
Nocturſum in caelo clarus, atque inter deos:
Inter mortales ambulo interdius.
Qui eſt Imperator diuũ atque hominũ Iupiter,
Is nos per Gentes alium alia diſparat,

Hominum qui facta, mores, pietatē, & fidē
Noſcamus. vt quemque adiuuet opulentia,
Qui falſas lites falſis teſtimoniis
Petunt, quique in iure abiurant pecuniā.
Eorū referimus nomina exſcripta ad Iouē:
Cottidie ille ſcit, quis hic quærat malum.

Et pluſcula, quæ comiter addit. Quanquam hi Genij magis alti & ſublimes ſunt, & velut exploratores quidam ab Æthere, & Prætorio ipſo, miſſi. Sunt igitur Genij obſeruatores aut adſtites, nec ſortis tamen affectuſque vnius. Alij enim Boni ſunt, alij Mali. Atque hos Triſmegiſtus πονηροὺς appellat, *Prauos*: κακοδαίμονας Plutarchus, & ſcriptorum vulgus. Clemens Alexādrinus: Ἐπὶ πρὸς τοῖσδε
5. *Strom.* Φωκυλίδης, τοὺς ἀγγέλους δαίμονας καλῶν, τοὺς μὲν εἶναι ἀγαθοὺς αὐτῶν, τοὺς δὲ φαύλους, διὰ τούτων παρίστησιν· ἐπεὶ καὶ ἡμεῖς ἀποστάτας τινὰς παρειλήφαμεν:

Ἀλλ' ἄρα δαίμονές εἰσιν ἐπ' ἀνδράσιν, ἄλλοτε ἄλλοι.
Οἱ μὲν, ἐπερχομένου κακοῦ ἀνέρος ἐκλύσασθαι:

Iam etiam Phocylides, Angelos vocans Dæmones, quoſdam eorum Bonos, quoſdam Prauos his verſibus oſtendit. Sicut & nos, Chriſtiani, *Deſertores quoſdam ſpiritus ſuſcipimus, & notos habemus.*

Miſcentur Genii mortalibus, at diuerſi
Hi quidem, vt à nobis clades & triſtia
pellant.

Quaſi dicat, alij autem vt immitant adiuuentque. Atque hi mali, culti etiam antiquis, ſed

vt *Veiones*. vt *Laua* numina, & *quos*, Plinij verbis, *placatos trepido metu cupimus*: nec vt adſint, ſed abſiſtant. Homerus ſæpe agnoſcit.

----κακὰ μήδετο δαίμων·

----*Genius mala mente agitabat.*

Item ----τίς τοι κακὸς ἔχραε δαίμων,

----*malo quo dæmone es vſus?*

Iterumque: Odyſſ. κ.

Ἆσέ με δαίμονος αἶσα, κακὴ, καὶ ἀθέσφατος οἶνος

Læſit me dæmon malus, & mala copia vini. Odiſſ. λ.

Satis de Priuatis iſtis ſiue Singulorum Geniis: de Publicis aut Paſſiuis aliquid addamus. Avd. Imo vnum requiro tactum magis, quam plene dictum, de *Animo*, qui Genius ſuus cuique. Lips Attigi, perficiam. Apuleius: *Quodam ſignificatu Animus humanus, etiam nunc in corpore ſitus, Dæmon nuncupatur.*

----diine hunc ardorem mentibus addunt

Euryale, an ſua cuique Deus ſit, dira cupido?

Igitur & bona cupido animi, Deus bonus eſt. Vnde nonnulli arbitrantur, * Εὐδαίμονας *dici Beatos, quorū Dæmō bonus, id eſt animus Virtute perfectus eſt. Quē noſtra lingua, haud ſcio an bono certe quidē meo periculo poteris Genium vocare: is Deus, qui eſt Anim⁹ ſuus cuiq. quāquā quoniā ſit immortalis: tamen quodammodo cum homine genitur.* Satis plene, atque etiam plane iſtic habes. Reſpexit Epicharmus:

* *In Manu. duct. li 2. Diſſer. 19.*

Ὁ τρόπος ἀνθρώποισι δαίμων ἀγαθὸς, οἷς δὲ καὶ κακός:

Mores homini Genius bonus eſt, aut e diuerſo malus.

Etiam Heraclitus, cum dixit, ὡς ἦθος ἀνθρώ-

τῷ δαίμων: *quod Ingenium homini Genius ſit.* Atque ita quidem *Socratis* illud *Dæmonium* celebre interpretantur: vt quoniam *Animus illi purus, & à corpore maxime abſtractus fuit, facilime audiret atque intelligeret monita Deorum.* Quanquam alij vere ad Priuatum Genium eius referunt, qui ſe ei conſpicuum etiã dederit, paucis factum. Ammianus, de Conſtantio imperatore: *Poſthac confeſſus eſt conuictoribus proximis, quod, tamquam deſolatus, ſecretum aliquod videre deſierit, quod interdum ſquallidius adfuiſſe ſibi æſtimabat. Et putabatur Genius quidam, tutelæ eius appoſitus, eum reliquiſſe, citius digreſſurum. Ferunt enim Theologi, in lucem editis hominibus cunctis, ſalua firmitate fatali, huiuſmodi quædam, velut actus rectura Numina ſociari: admodum tamen pauciſſimis viſa, quos multiplices auxere virtutes.* Dat deinde Homerum auctorem, in cuius libris Genij cũ viris fortibus verſantur, & loquuntur: item *Pythagoram horum adminiculis præcipuis enituiſſe, & Socratem, & Numã Pompilium, & ſuperiorem Scipionem, & Marium, atque Octauianum.* Sed omitto *Speciales*, ſiue Priuatos: aliud genus eſt quod *Generale* diximus, & publice atque etiam priuatim multiplices vſus & pericula ſui præbet. *Horum de numero curant ſinguli, vt eſt cuique tributa prouincia, vel Somniis * confirmandis, vel Extis fiſſiculandis, vel Præpetibus gubernandis, vel Vatibus inſpirãdis, vel Fulminibus iaculãdis, ceteriſq; adeo, per quæ futura prænoſcim'.* Vno verbo, Magiã totam iſti ſuggerunt & adminiſtrant:

Plut. & Cicero.

Lib. 21.

Apul.

*Lego, conformandis.

noſtris quoq; Doctorib⁹ ſcriptũ vt Tertulliano: *Per hos Magi phãtaſmata edũt, etiã defunctorũ inclamãt animas, pueros in eloquiũ oraculi eliciũt multa miracula circulatoriis praeſtigiis ludũt.* vt Minutio Felici: *Magi quoq; nõ tantũ ſciunt Dæmonas, ſed quidquid miraculi ludũt, per Dæmonas faciũt. Illis aſpirantibus & infundentibus, praeſtigias edunt, vel quae nõ ſunt videri, vel quae sũt non videri.* Denique vario prædictionum (ſæpe fallaci) genere, *aemulãtur diuinitatẽ, dũ furãtur diuinationẽ.* Pythagoras hoc quoq; obſeruauit, & prodidit? ὑπὸ τούτων πέμπεσθαι ἀνθρώποις τούς τε ὀνείρους, καὶ τὰ σημεῖα, νόσους τε καὶ ὑγιείας, καὶ οὐ μόνον ἀνθρώποις, ἀλλὰ καὶ προβάτοις, καὶ τοῖς ἄλλοις κτήνεσι. εἰς τε τούτους γίνεσθαι τοὺς καθαρμοὺς, καὶ ἀποτροπιασμοὺς, μαντικήν τε πᾶσαν, καὶ κληδόνας, καὶ τὰ ὅμοια: *Ab his immitti hominibus ſomnia & ſigna, atque morbos etiam & ſanitates: nec ſolum hominibus, ſed pecudibus ac iumentis. Ad hos referri Luſtrationes & expiationes, ad hos Diuinationẽ totã, & Omina, & ſimilia.* Tertullian⁹ & his addicit: *Corporib⁹ & valetudines infligũt & aliquos caſus acerbos, animæ vero repẽtinos & extraordinarios per vim exceſſus.* Minutius: *Vitã turbãt, omnes inquietãt, irrepentes etiã corporib⁹ occulte, vt Spirit⁹ tenues, morbos fingunt, mentes terrent, membra diſtorquent.* Quid dicã poma, vites, fruges præcipitari ab iis, aut lædi? quid alio traduci? quid pluuias, nimbos, vẽtos induci? & plurimum mala, ab his ſcilicet malis. Sed bona etiam à bonis, ſi non prouenire, promoueri, eſt confitẽdum. Artes præeũt, aut docent: & quædam humano ingenio num-

Apolo. c. 23.

Tert. c. 22.

Cap. 22.

quã eruenda, oſtendunt. In medicina, exempli cauſſa, quis ambiget occultas multas herbarum vires ab iis proditas ? quis Chemiam, nouæ ſubtilitatis artem, his non deleget ? & magis, quia ambiguam, & lædere aut faſcinare etiam pronam. Quis Horologia ferrata illa, cũ tot ponderibus rotiſque repperit? quis Magnetem ad nauticũ vſum ſuggeſſit? quis Typographiam ? quis Bombardas ? Boni iſti, aut alij : ſed cum Apuleij cauta admonitione vt, *cuncta hæc fiant Cæleſtium* (imo *Cæleſtis* vnius) *voluntate, & numine, & auctoritate, ſed Dæmonum obſequio, & opera, atque cura.* In bonis inquam, *Voluntate & Auctoritate* Dei, in aliis permiſſione & conceſſu. Suſtineo, & à vorticibus me remoueo, ad ripam appello. AVD. Heus tu, neque ego auctor multa hic inquirendi : vniuerſe aliquid ſcire ſatis ſit, vereri etiam totum genus aut reuereri. Sed eſtne vitæ etiam aliquis in hoc fructus? LIPS. In illis de *Cuſtodia* magnus, Epicteti verbis ſuggerendus. *O homines*, inquit, *ſcitote diligenti & præſtanti cuidam Cuſtodi vnumquemque noſtrum eſſe commiſſos. Cum igitur fores adduxeritis, & tenebras intus feceritis, mementote numquam dicere, Quod ſoli ſitis. Non enim eſtis, non, ſed Deus intus eſt, & veſter Genius intus eſt. Et quid lumine iſtis opus eſt, vt facta omnia veſtra videant? nihil.* Quid autem ? vitæ ſolum curant, aut adſiſtunt ? Imo Plato autumat, non ſolum tunc *adeſſe, nemini conſpicuos, omnium non modo actorum, verum etiam* + *cogitatorum teſtes*: ſed &, *vbi vita*

Lib 1. Diſſert. 14.

Apul.

edita

edita, remeandum eſt, eumdem illum, qui nobis præbitus fuit, raptare illico & trahere, velut cuſtodiam ſuam, ad iudicium, atque illic in cauſſa dicẽda adſiſtere: ſiqua commentiatur, redarguere, ſiqua vera dicat, aſſeuerare. prorſus illius teſtimonio ferri ſententiam. Quis homini hominum hæc ſuggeſſit, aut potuit, Sacrorum noſtrorum arcanis ſic alludentia, aut vicina? Miror hoc ſatis.

DISSERT. XX.

Pluſcula etiam De Geniis. De origine, de malitia, de varietate munerum: & quadam huic rei è Sacris.

AVD. Et ego in tota re habeo, quod mirer ſatis. Multa non multis, morẽ tuũ noui, dixiſti: recogitãda mihi in otio, aut ruminãda. Et pleraque hercules probaſti: ſed auctoritatem tamen Sacrorum noſtrorum, in re hac ſacra, non ſæpius aduocari: id quoque mirabar. Nam abſque ea, nec credens, vt ſic dicam, credam. LIPS. Ergo alibi aliquid ambigis? prome: fortaſſe confirmabo. AVD. Ego vero. primum in principio & conditu iſtorum Geniorũ. Eſſe dixiſti: ſed quo auctore? qua materie, aut ſine ea? & vnde quibuſdam hæc prauitas? Diuiſionem deinde dixiſti, & munera: quid opus iſtis tot generum velut Adiunis illi omnium potenti Imperatori. Per ſe nunquid ſufficit, publice priuatimque, Mens illa per omnia diffuſa omnia gubernare?

Hæc oratus expedi, ſicubi etiam hæſero, oran-
dus LIPS. Cymbam alligabã: ſoluis, & in flu-
ctus iterum deducis. Pareatur tibi, atque etiã
argumento: quod tractare cum cœpimus, per-
tractandum eſt. Quæris originem, & auctorem
horum Geniorum. Auctorem? & quem, niſi
illum omnium Deum? Ipſe condidit: ante or-
bem, & omne opus, an ſtatim ab orbe, diſpu-
tant Theologi: nam Sacra ſiluerunt. Quod an-
te hominem, id conſentiunt: & Græci fere e-
De Fide lib. 1. cap. 3. tiam, quod ante omnem creaturam. Ἔπρεπε
γὰρ πρῶτον τὴν νοερὰν οὐσίαν κτισθῆναι, καὶ οὕ-
τω τὴν αἰσθητήν. *Decebat enim primo Intelle-
ctualem ſubſtantiam condi, & tum denique Sen-
ſilem*: vt adſtruit ex Gregorio Nazianzeno Da-
maſcenus. Condidit autem ſola cogitatione:
atque ea, opus illi fuit. De Materie deinde
quæris Theologiam noſtram, id eſt veram, ſi
attendis, non habent. Spiritus & Animi ſunt,
incorporei. Si Platonicam: corpora ſunt, &
quidẽ Aërea, haud longe à nubium concretio-
ne: niſi quod *fila corporum* poſſident (Apuleij
ſcriptione) *magis rara & ſplendida, & tenuia
vſque adeò, vt radios omnes noſtri tuoris &
raritate tranſmittant, & ſplendore reuerbe-
rent, & ſubtilitate fruſtrentur*. Quid Stoici
noſtri? etiam corpora, ſed *Ætherea*, id eſt ignea
adſignant. Et id ſane conuenientius noſtris etiã
Sacris. Ecce rex Hebræus: Ὁ ποιῶν τοὺς ἀγγέ-
Pſal. ca. 3. λους αὐτοῦ πνεύματα, καὶ τοὺς λειτουργοὺς αὐτοῦ
πυρὸς φλόγα: *Qui facit Angelos ſuos ſpiritus,
& miniſtros ſuos flammam ignis.* Nec ſemel ita
nominãtur, aut cõparantur: & Græcorũ aliquis

pulchre πῦρ ἄϋλον, *Ignem immaterialem*, eos vocat. Nam agilitatem, leuitatem, feruorem, lucem ſi vides: cum nulla rerum melius aſſimilentur. Hoc fateor, Aëreum ſæpe aliquid circumdare & aſſumere, ſcilicet vt nobis appareant, aut aliquo veſtigio ſe oſtendant. Sed tūc quoque (notatum) cum diſſoluuntur, ignis aut ſulphuris odorem aliquē ſiue ſigna oſtentant. Sed de apparitione, *Chaldæorum Magi* aſſerebāt, εἰδώλων πλήρη εἶναι τὸν ἀέρα, κατὰ ἀπόρροιαν ὑπὸ ἀναθυμιάσεως εἰσκρινομένων ταῖς ὄψεσι τῶν ὀξυδερκῶν *Imaginum*, ſiue *Dæmonum, plenum eſſe Aera, qui velut fluxus quidam euaporationis, acute cernentium oculis ſe inſinuent*. Et Homerus ea mente alias cum ἀνέμου πνοῇ, *ventuli aura*, alias cum ὁμίχλῃ, *nebula tenui*, comparauit. Sed & Magi hodie fatētur, & infelices fœminæ libidinis Genialis victimæ, tactu frigidos plurimum eſſe: ab Aëre & vapore ſcilicet iſto circumfuſo. Sed & idē poeta conſpicià quibuſdam, nō ab aliis qui ad ſunt, facit: quod Magi etiam volebant. *Laert. in Præfat.*

Οὐ γάρ πω πάντεσσι θεοὶ φαίνονται ἐναργεῖς: Odyſſ. π

Non etenim apparent Diui cunctis manifeſti.

Vbi illud mirabile, & ex Naturæ ſinu excuſſum: Telemachum, qui aderat, Mineruam non vidiſſe: Canes vidiſſe:

Ἀλλ' Ὀδυσεύς τε κύνες τε ἴδον· καί ῥ' οὐχ ὑλάοντο,

Κνυζηθμῷ δ' ἑτέρωσε διὰ σταθμοῖο φόβηθεν:

Vidit Vlyſſes, atque canes. hi nec latrabant,
Sed blando gannitu aliorſum diffugiebant.

Vides ſenſum numinis habuiſſe, & reueritos cum *gannitu*, non autem *latratu*, diffugiſſe. Et tale etiam hodie obſeruatum, ad naturam ſagaciſſimi animalis,haud fruſtra Hecatæ,id eſt Lunæ, Geniorum præſidi, attributi. Sed inhibeo: de Materie ſatis dixi. Quærebas amplius, Vnde praui etiam facti? Id notum tibi oportuit Litteræ ſacræ noſtræ tradunt,initio bonos omnes, quomodo aliter à Bono Deo? conditos: ſed in libertate arbitrij,ad faſtum& praua inclinaſſe, & Deo aduerſantes,deiectos è cælo,ſparſoſque varie per hanc machinam eſſe.Illud notabile,quod Damaſcenus ait, Ἐκ τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, πρωτοστάτην τοῦ περιγείου τάξεως, καὶ τῆς γῆς τὴν φυλακὴν ἐγχειρισθέντα παρὰ θεοῦ: *Ex angelicis Poteſtatibus, illum qui præſes rectorque erat Terreſtris ordinis, & cui Terra à Deo cuſtodienda permiſſa erat:* illum inquam, Deo rebellaſſe, & cum ſuis à cæleſti felicitate, in hanc terram & tenebras decidiſſe Tanquam ille non fuerit ſupremi,quod alij plerique Theologi, Ordinis angelus,ſed huius inferioris: & ideo in Terram ſuam relegatus, quam non curat nunc, ſed turbat. Athenagoras etiam, paullo altius philoſophatus, & ad * *Animam Materiæ*, malorum cauſſam Platoni adſpiciēs, etſi Chriſtianus,ita tradit. *Angelorū* inquit, *alii māſere quales à Deo facti erāt, Boni, & munera ſua fideliter curātes, alii res ſibi creditas proteruiter habuerunt, & à Deo defecerunt.*

* *Supra, Diſſert. De Reſurrec.*

Iſti fuerunt, ὁ τῆς ὕλης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ εἰδῶν, ἄρχων, καὶ ἕτεροι τῶν περὶ τὸ πρῶτον τοῦτο στερέωμα: *Materiæ & Formarum in ea Princeps ac Rector, & alii qui circa* primum hoc firmamentum erant.* Iterumque poſtea vocat, τὸν ὕλης ἄρχοντα, *Materiæ Principem: atque illum Dei bonitati, ſua procuratione & administratione, aduerſari.* Procedit longius, & ait *quoſdam ex iſtis, captos amore virginum, & libidine victos, defeciſſe. Ex quibus Gigantes, qui vocantur, nati ſint: eorumque Gigantum animæ, circa terram obuerſantes, motus affectionesque ſimiles parentum ſuorum edant.* Imo & Latini aliqui vetuſtiores in hoc ſenſu. vt Lactantius: *Deus Angelos miſit*, inquit, *ad tutelam cultumque generis humani. ſed illos, cum hominibus cōmorantes, dominator ille terræ fallaciſsimus paulatim ad vitia pellexit, & mulierum congreſsibus inquinauit. Tum in Cælum ob peccata, quibus ſe immerſerant, non recepti, ceciderunt in Terram. Sic eos Diabolus ex angelis Dei ſuos fecit ſatellites ac miniſtros. Qui autem ſunt ex his procreati, quia neque Angeli, neque Homines fuerunt, ſed mediam quādam Naturam gerentes non ſunt ad Inferos recepti, ſicut nec in Cælum parētes ipſorū. Ita duo genera dæmonū ſunt facta vnum cæleſte, alterum Terrenū.* Ipſa hæc talia Iuſtinus Martyr, Clemēs Alexandrinus, Euſebius, Tertullianus, Sulpicius Seuerus: è quibus Euſebius etiam Poetarū fabulā de Gigantū rebellione petit & ducit. Horum igitur ſenſu, duplex Dæmonū lapſus, & diſcretis tēporib⁹: alter ſtatim initio Mundi, alter iſte, paullo ante

*Terræ proximum.

Lib. II. c. 15

Dilunium, vt narratio Moyſis docet. Vides etiam iſtos palam genituram Geniis adſcribere, & fœminis iungere, eaſque implere: aliis Theologis fortiter negatum. Exempla aut teſtimonia etiam hodie multa illuc eunt: rationes abnuunt, & Spiritus ſi ſint, vnde iis ſemen, & qua effundant? At corporati ſunt, & Aërei, inquiunt Platonici. Sunto. quæ mixtio aut cōprehenſio inter tam diſpares? non magis, quam inter hominem & piſcem. Tamen, vt tetigi, exempla nos turbant, & iſtæ cottidianæ Genialium libidinum victimæ, infelices mulierculæ, de mixtione & cœtu omnes aſſerunt: etiam de liberis aliquæ: & ſunt in hac Louanio vrbe exempla. Quid dicam? pro me Plutarchus aliquid, qui iudicio videtur cenſuiſſe: *Tam gignere, quam Gigni, alienum à Deo eſſe* Exceptionem tamen, aut interpretationem aliquam adhibet: fieri poſſe, *vt vi aliqua occulta, Materia principium fœtificum infundat, à quo moueatur illa & vertatur. Neque abſurdum,* inquit, *autumo, ſi non humano more Deus congrediatur fœminæ & ſe iungat, ſed aliis quibuſdam contactibus, & per alia contrectationibus moueat & impleat mortale corpus ſemine diuiniore. Neque mea eſt iſtæc ſententia. ſed Ægyptij Apim hoc modo concipere & parere tradunt, Lunæ contactu: atque adeo prorſus Deo cum mortali fœmina conſuetudinem donant: ſed non contra, nec admittunt virum mortalem Deæ fœminæ initium partus aut prolificationis præbere quoniam Geniorum natura in Aere, & Spiritibus, & Caloribus, quibuſdam, & Humoribus conſiſtit.* Similia quædam idem ſcriptor, vbi de celebrato congreſſu

Quæſt. Cōuiual. 8. c. 1.

Numæ regis, cum Egeria nympha: atque ait. *Ratio ſuggerit, Deum non equorum aut auium amore, ſed hominum teneri: ideoque iis, qui ex-* In Numa. *cellenter boni ſūt & virtute inclyti, nihil abſurdum, adeſſe illum, & conſortio iungi. At quod corpore etiam aut forma humana fruatur, capiaturque vel Deus vel Genius, difficile, hoc quidem creditu eſt. Etſi Aegyptij videntur non improbabiliter dicere,* ὡς γυναικὶ μὲν οὐκ ἀδύνατον πνεῦμα πλησιάσαι θεοῦ, καὶ τινὰς ἐντεκεῖν ἀρχὰς γενέσεως. ἀνδρὶ δὲ οὐκ ἔστι σύμμιξις πρὸς θεὸν, οὐδὲ ὁμιλία σώματος: *quod ſpiritus ſiue adflatus Dei mulieris partibus accedat & titillet, & principia inſerat generationis, viro autem cum Dea congreſſum mixtionemque nullam eſſe.* Iſta ille vir ſatis ſcite: non vltra à me ſcrutāda, aut protrahenda, quia aut fœda omnia, aut tenebroſa. Vnū dixero, nō opinari me, vllo, retro æuo, tantam copiam Satyrorū & ſalaciū iſtorū Geniorum ſe oſtendiſſe, quantā nūc cottidianæ narrationes, & iudiciales imo ſentētiæ, proferūt: quo infelicis ſeculi fato? Sed ad vltimūquæſitū tuū venio, quod erat, Cur auxiliares iſtos gubernationi De⁹ aſſumeret. Reſpōdeo, nō quia egeret, ſed vellet: vellet autē quia bonus, & *non cōtentus* (ait Damaſcenus) *ſui contēplatione, fecit etiā quibus bene faceret, & qui bonitatis ſuæ participes eſſent, Angelos, Mundū, Homines.* Quid, quod decorū & ordo ſic videtur poſtulare. Seneca rationē eā ingerit: *Deus, cū prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, vt omnia ſub ducibus ſuis irent, quāuis ipſe per totum ſe corpus intenderat, tamē miniſtros regni ſui* Apud Lact. 1. cap. 4.

Deos genuit. Genuit, id eſt fecit. Quid magis pie, pulchre, & vere poteſt? nam & agnoſcit ſub initium conditos, vt Theologi fere noſtri. De multiplici autem diuiſione eorũ, & munere, non turbet: turba eſſet, niſi eſſet. Imo vero Deus pulcherrimo ordine, & vt cuiuſque natura aut dignitas erat, ſparſit per hoc corpus vniuerſi; φυλάττοντας (ait Damaſcenus) *μέρη τῆς γῆς, καὶ ἐθνῶν, καὶ τόπων προϊσταμένους: curantes Terrae certas partes, praefectoſque Gentibus, & locis.* Sacri noſtri libri hoc oſtendunt: & Hieronymus aperte: *Traditae ſunt Ange-*
In Ezech. cap. 28 *lis ad regendum Prouinciae, quaſi Iudicibus ab*
Ex poſit. Symbol. *Imperatore.* Rufinus: *Ab initio praefectae quaedam virtutum caeleſtium Poteſtates, quibus regeretur & diſpenſaretur mortalium genus.* Imo & ſingulis adſignati. Hieronymus in illud Euangelij: *Angeli eorum vident faciem Patris;*
Math. 18. ſcribit: *Magna dignitas animarum, vt vnaquaeque habeat, ab ortu natiuitatis, in cuſtodiam ſui Angelum deputatum.* Imo & ante ortum? ex
De anima, cap. 37. Tertulliano: *Omnẽ hominis in vtero ſerẽdi, ſtruẽdi, fingendi paraturã aliqua vtique Poteſtas, diuinae voluntatis miniſtra, modulatur.* Deſino, hoc admoneo, pulchra quædam & digna legi, à *Triſmegiſto* ſuper tota hac re ſcripta: qui Dæmones tamen aſtris adſignat, & ſub eorum velut ſignis ordinat: mira & occulta alia, proprio libro, à *Michaele Pſello*, qui ante annos paullo plus quingentos *Michaelis Ducae* Imperatoris doctor & inſtitutor fuit. Is mira & recondita, vt dixi, tradit, auctore quodam *Marco*: qui diu & familiariter cum Geniis verſatus, conſultiſſimus talium habebatur. Si voles, vide.

DISSERT XXI.

De Loco Dei obiter. qui vbique eſt, ſed conſpicua tamen ſede in Cælis.

EGo me abiungo. & vos boni malique Genij, fauete, aut valete: ad Humana iam imus. AVD. Leuiter me ſiſtente, & ſuper Dei ſede & loco aliquid requirente. Genios diſpoſuiſti: hūc omittes? LIPS. Feci vero, vt condignū ipſo erat: vbique diſpoſui, qui eſt intra omnia extra omnia, qui ſine loco ſine motu, ſēper. AVD. Atqui Stoicum nempe nunc agis, & hanc doctrinam reuelas. LIPS. Ago, reuelo. AVD. Aliena igitur ab ea, quæ dixiſti, & dicis. Tertulianum audi: *Stoici Deum extra Mundum ſtatuunt, qui Figuli modo Extrinſecus torqueat molem hanc: Platonici autē intra Mundum, inſtar Gubernatoris in naui,* Viden' palam extra Mundum eſſe? LIPS. Dici, non eſſe: & à Tertuliano dici, atque hoc impingi Stoicis, planiſſime nec dictum iis, nec cogitatum. Quomodo poſſint? toties audiſti, *Mentem per omnia commeantem, diffuſam, omnibus inſitam:* & quæ non opus iterare. Quæri ſane hoc ſolere ab aliis, non abnuo & Seneca oſtendit: *Deus vtrum extrinſecus operi ſuo circonfuſus ſit, an toti inditus?* atque altera hæc pars, mens ipſa eſt Stoicorum. Planius etiam eidē expreſſa alibi: Solus eſt omnia, *opus ſuum intra & extra tenet.* Quid poteſt clarius? Atqui Tertulianus aperte. quid ad rem? ſcio Patres illos priſcos parum inquiſite ſæpe aliquid

Apolog. cap. 47.

De Vit. Beat. cap. 31.

1. Natur. Quæſt. in Præfat.

imo&Theologi Deum eſſentia, potentia, præſentia vbiq., & in omnibus ponunt. Dicimuſque audacter, cum Arnobio: *Propriũ hoc Dei, complere omnia vi ſua, non partiliter vſpiam, ſed vbique eſſe totum*. Cum Damaſceno: Τὸ θεῖον ἀμερὲς, ὅλον ὁλικῶς πανταχοῦ εἶναι, καὶ ὅλον ἐν πᾶσι, ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν: *Diuinum illud ſine partitione, totum totaliter vbique eſſe & in omnibus eſſe & ſuper omnia eſſe*. Iterumque: Τὸν θεὸν τὰ πάντα πληροῦν, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα εἶναι, καὶ συνέχειν τὰ πάντα: *Deum omnia implere, & ſuper omnia eſſe, & omnia continere*. Quæ verba ſatis palàm dicunt, quod& Stoici, illum *intra & extra ſuum opus eſſe*. Quomodo extra? in Vacuo, quod noſtri ponunt, in loco dicendum. Vis magis nõ argute, ſed vere efferã? Deus eſt ipſe ſibi loc⁹. Ecce ante Mundũ conditũ, cũ nihil eſſet, vbi Deus erat? apud ſe, & in ſe. Quid tamẽ nõne etiã ſignate in Cęlo eſſe dicitur, vt ſua ſede? Dicitur, & bono ſuoque ſẽſu. Damaſcenus: Λέγεται δὲ καὶ τόπος θεοῦ, ἔνθα ἔκδηλος ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ γίνεται: *Dicitur & Dei locus; vbi manifeſtatur magis operatio ei⁹ et gratia et gloria*. Tale eſt Cælũ, vbi beati illi Spiritus, vbi beatorũ animæ, & velut cumulus, & ſplendor, maieſtatis. Iterũ Damaſcenus, Λέγεται τοιγαροῦν θεοῦ τόπος, ὁ πλέον μετέχων τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ θρόνος: *Dicitur Dei locus, qui, plurimum eius operationis participat et gratiæ: ideoque Cælum ei ſedes*. Nec inepta comparatione Lactãtius: *Videtur Mẽs, quæ dominatũ corporis tenet, in sũmo capite cõſtituta, tãquã in cælo De⁹*.

Lib. 6.
Lib. 1. c. 16.
De opific. Dei cap. 16

Eſt enim & ipſe Stoicis, Mens mundi. Quo ad ſpectu Statius docte:

3. Theb. *Arcem hanc æternam, Mentis ſacraria noſtræ:*

Et *Cælum* nempe ſic vocat ipſe Iupiter, vbi ἡγεμονικὸν illud, ſupra dictum. Sed nihil hoc tamen (abſit, abſit) Prouidentiæ eius, aut & præſentiæ, in locis noſtris inferis deroget: quod Ariſtoteles, Euripides, & tales alii videntur cenſuiſſe. Primus ille quidem aperte, in libello *De Mundo*, vbi vel maxime Prouidentiam debebat adſtruere, ſic tamen ſentit, *vt Deus ſit in Cælo & loco illo ſummo, tum proximis quibuſque ſuum numen & vim participet, vſque ad hunc locum & ſedem noſtram. Sed Terram & terrena, quam longiſſime à beneficentia eius & adminiculo abeſſe, ideoque ea hic* ἀσθενῆ (verba ponenda ſunt) καὶ ἀκατάλληλα εἶναι, καὶ πολλῆς μεστὰ ταραχῆς *infirma, & male inter ſe haerentia aut congrua eſſe, ac multae perturbationis plena.* O miſophe, ne dixeris. Deus vt hominem hunc neglegat, aut minus quam cælis aut aeri intendat, cuius cauſſa omnia fecit? Aut Deus ſic anguſta mentis acie ſit, vt non niſi proxima videat curetque, longius ſita paulatim neglegat? Inſcitia hoc totum, aut impietas: & priſci ſane auctores obiecerunt.

De placit. 2. cap. 3. Plutarchus. Ἀριστοτέλης φασὶ οὔτ' ἔμψυχον τὸν κόσμον, οὔτε προνοίᾳ διοικούμενον: *Ariſtoteles cenſet, neque animatum mundum, neque prouidentia gubernari.* Atticus apud Euſebium: Ἀριστοτέλης μέχρι σελήνης φη-

σας τὸ θεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη περιγράφει τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας: *Ariſtoteles vſque ad Lunam Deos collocans, reliqua Mundi excludit à prouidentia*. Tatianus, & alii Patrum noſtrorum, culpant: etſi non aperte in libris, qui extant id ſcripſit ſed vel ex iis tamen hauritur. Omitto diducere: at Stoici quanto clarius hoc totum, & ſanctius? qui Deum videre omnia & omnes, & curare, atque etiam cogitationibus intereſſe voluerunt. Quid ipſos homines? *Lib. 1. Diſſert. cap. 16.* attolli ad Deum, & patrem illum, ſeruatorem, ac cottidie beneficum, laudibus precibuſque venerari. Epicteti verba: quæſo audiamus, & ſtupeamus ad ea, an & rubeamus: vtrumque. *Si ſani ſimus, quid aliud nobis agendum, & publice & priuatim, quam Numen celebrandum, & laudandum, & gratias perſoluendum eſt: Nonne & inter fodiendum, & arandum, & edendum, hymnus hic cantandus eſt Deo? Magnus eſt Deus, qui nobis inſtrumenta hæc, quibus terram colimus, dedit: Magnus Deus, qui manus dedit, qui vim deglutiendi, qui ſtomachum efficit, vt latenter adoleſcamus, vt dormientes reſpiremus. Hæc ſingulis in rebus cantanda ſunt, & hymnus diuiniſſimus cantandus, quod intellectum rerum dederit, quod vim ratione mque vtendi.* Et mox, velut ex inſtinctu, proclamat: *Si luſcinia eſſem, luſciniæ munus fungerer, ſi olor, oloris. Nunc, cum rationale animal ſim, Deus mihi laudandus. Hoc meum munus eſt, hoc facio. Neque*

ſtationem hanc deſeram , quoad licuerit , voſque ad eamdem cantilenam hanc exhortor. Claudam Senecæ breui , ſed alti-loquio : *Magnum neſcio quid , maiuſque quam cogitari poteſt numen eſt , cui viuendo operam damus. Huic nos approbemus.* Abi, indormi , aut inuigila potius his verbis : habes quod rumineris.

Apud Lactant. lib. 6. cap. 24.

IVSTI LIPSI PHYSIOLOGIAE STOICORVM LIBRI II

DISSERTATIO PRIMA.

Anteloquium. de Morte aliquid, & eam cogitationem vtilem ad vitam & robur animi eſſe.

AVD. Ah, quã oculis & animo volupe eſt, meliorẽ cõmodiorẽq; te videre! LIPS. Paullo quidem, licebat addere. Nam ne erres, amice, etſi morbus abiit, languor etiam habet, & vacuum valde virium me reliquit. AVD. Deus reddet, meo & publico voto: ſed quando tu nobis reliqua ſermonum, quos iucũde & vtiliter ſerabam? LIPS. Frontem etiam habes & te hominem ad laborem ducere, cui ſeuera quamuis caſtra dent commeatum? Laxem animum, vires inſtaurem, ſi Deo viſum: & tum ludo huic, non ludo, me include. Nunc quidem aliæ mihi iſtis cogitationes ſunt, aut curæ AVD. Quæ illæ? LIPS. Mortuales, vt ver-

bo te percutiam. neque nunc videor mihi bona fide ab Orci limine rediiſſe. Avd. Hæc ſunt, à quibus abductum igitur te imus: pabula tui morbi, atræ illius bilis germina & fætus. Pone iſta de morte aut morbo etiã, & iam vales. Lips. Tune dicis. Philoſophiam igitur ponere me iubes quã nuper definiebamus, *meditationẽ eſſe mortis*. Et vero mi adoleſcens, quid homini magis cõuenit, quam hanc habere in animo & oculis, quæ ſemper imminet, & tacito quodam pede ſurrepit. Pone de morte inquis. O quam aliter ſapientes! Vel Græcum illum audi: Οὐκ ἔστι τὴν ἐνεστηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βιῶναι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι: *Non eſt preſentem diem recte tranſigere, niſi ſtatuis eam quaſi vltimam tranſigere*, Quid noſter Seneca? vide, quam conſonet. *Id ago, vt mihi inſtar totius vitæ ſit dies. Nec mehercules tanquam vltimum rapio, ſed ſic aſpicio tanquam eſſe vel vltimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tanquam cummaxime ſcribentem mors euocatura ſit.* Salutaria dicta, & ſenſa. Surgo, poſſum non ire cubitum: decubui, poſſum non exſurgere. Ant tuerpiam eo, an domum redibo: ad hanc redij, an ad illam reuiſam: At inquies, triſtis hęc cogitatio ſuper morte, & ipſam adducit. Falleris. ſapiens cum tranquillitate de ea cogitat: non aliter, quam in mari & naui, ventos & vela ſpectat, quibus fertur in portum: nec tamen ipſa cogitatio eum transfert. At hęc ſtultitia, & omnis error noſter eſt. in fluctibus & inter vndas iactari volumus: reformidamus

Muſonius apud Stob. Serm. 1.

Epiſt. 61.

mus quò natura & ratione ducimur, peruenire. De natura, ſcimus:

Omnes eodem ducimur, omnium
Verſatur vrna:

ſed & de Ratione, quis eius compos abnegabit? Quid niſi hic iactationes, curæ, miſeriæ; corporis atque animi dolores ſunt? Ecce finem quid reformidas? ecce portum: cur non intras? Sed reuera vt ij qui in carcere ſunt, elabi velint & poſſint, niſi cuſtos teneat: ſic in hac vita nos ſiſtit ille velut commentarienſis, Amor vitæ. Pellendus eſt? & vt poſſit, ſæpe cogitandum, ſemel faciendum eſt. *Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? Hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus experiri non poſſumus.* Sen. epiſt. 26 Animus hoc modo fortior, vita emendatior, imò & lætior. quid enim terreat aut turbet, quem

-------ille timorum
Maximus haud vrget, leti metus? Lucan. 1.

Itaque, mi Auditor, non auoca à tam ſalutari meditatione: ipſe potiùs eo veni. *Iunior es. quid refert? non dinumerantur anni, Incertum eſt quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni loco expecta.* Sen. Epi. 26 Philoſophia autem, vt tetigi, eo ducet, & hanc meditationem, & ab ea robur, animo tuo indet. A v d. Quin tu igitur, mi Doctor, porro me ad illam? Nam ducere cœpiſti, ſed in via etiam deſtituiſti. L i p s. Morbus fecit, quod nō ignoras: & nunc, etſi haud firmiſſimus, tamen cœptum ſpatium tecū decurram, & (ſi Deus annuet) ad candidam calcem ſiſtam.

Vidit Vlyſſes, atque canes. hi nec latrabant,
Sed blando gannitu alior ſum diffugiebant.

Vides ſenſum numinis habuiſſe, & reueritos cum *gannitu*, non autem *latratu*, diffugiſſe. Et tale etiam hodie obſeruatum, ad naturam ſagaciſſimi animalis, haud fruſtra Hecatæ, id eſt Lunæ, Geniorum præſidi, attributi. Sed inhibeo: de Materie ſatis dixi. Quærebas amplius, Vnde praui etiam facti? Id notum tibi oportuit Litteræ ſacræ noſtræ tradunt, initio bonos omnes, quomodo aliter à Bono Deo? conditos: ſed in libertate arbitrij, ad faſtum & praua inclinaſſe, & Deo aduerſantes, deiectos è cælo, ſparſoſque varie per hanc machinam eſſe. Illud notabile, quod Damaſcenus ait, Ex τῶν ἀγγελικῶν δυνάμεων, πρωτοστάτην τοῦ περιγείου τάξεως, καὶ τῆς γῆς τὴν φυλακὴν ἐγχειρισθέντα παρὰ θεοῦ: *Ex angelicis Poteſtatibus, illum qui præſes rectorque erat Terreſtris ordinis, & cui Terra à Deo cuſtodienda permiſſa erat:* illum inquam, Deo rebellaſſe, & cum ſuis à cæleſti felicitate, in hanc terram & tenebras decidiſſe Tanquam ille non fuerit ſupremi, quod alij plerique Theologi, Ordinis angelus, ſed huius inferioris: & ideo in Terram ſuam relegatus, quam non curat nunc, ſed turbat. Athenagoras etiam, paullo altius philoſophatus, & ad * *Animam Materiæ*, malorum cauſſam Platoni adſpiciẽs, etſi Chriſtianus, ita tradit. *Angelorũ* inquit, *alii mãſere quales à Deo facti erãt, Boni, & munera ſua fideliter curãtes, alii res ſibi creditas proteruiter habuerunt, & à Deo defecerunt.*

* *Supra, Diſſert. De Reſurrec.*

Iſti fuerunt, ὁ τῆς ὕλης, καὶ τῶν ἐν αὐτῇ εἰδῶν, ἄρχων, καὶ ἕτεροι τῶν περὶ τὸ πρῶτον τοῦ το στερέωμα: *Materiæ & Formarum in ea Princeps ac Rector, & alii qui circa* primum hoc firmamentum erant.* Iterumque poſtea vocat, τὸν ὕλης ἄρχοντα, *Materiæ Principem: atque illum Dei bonitati, ſua procuratione & ad-* *Terræ pro- *miniſtratione, aduerſari.* Procedit longius, & ximum. ait *quoſdam ex iſtis, captos amore virginum, & libidine victos, defeciſſe. Ex quibus Gigantes, qui vocantur, nati ſint: eorumque Gigantum animæ, circa terram obuerſantes, motus affectionesque ſimiles parentum ſuorum edant.* Imo & Latini aliqui vetuſtiores in hoc ſenſu. vt Lactantius: *Deus Angelos miſit*, inquit, *ad tutelam cultumque generis humani. ſed illos, cum hominibus cō-* Lib.II.c.15 *morantes, dominator ille terræ fallaciſsimus paulatim ad vitia pellexit, & mulierum congreſsibus inquinauit. Tum in Cælum ob peccata, quibus ſe immerſerant, non recepti, ceciderunt in Terram. Sic eos Diabolus ex angelis Dei ſuos fecit ſatellites ac miniſtros. Qui autem ſunt ex his procreati, quia neque Angeli, neque Homines fuerunt, ſed mediam quādam Naturam gerentes non ſunt ad Inferos recepti, ſicut nec in Cælum parētes ipſorū. Ita duo genera dæmonū ſunt facta vnum cæleſte, alterum Terrenū.* Ipſa hæc talia Iuſtinus Martyr, Clemēs Alexandrinus, Euſebius, Tertullianus, Sulpicius Seuerus: è quibus Euſebius etiam Poetarū fabulā de Gigantū rebellione petit & ducit. Horum igitur ſenſu, duplex Dæmonū lapſus, & diſcretis tēporibus: alter ſtatim initio Mundi, alter iſte, paullo ante

Diluuium, vt narratio Moyſis docet. Vides etiam iſtos palam genituram Geniis adſcribere, & fæminis iungere, eaſque implere: aliis Theologis fortiter negatum. Exempla aut teſtimonia etiam hodie multa illuc eunt: rationes abnuunt, & Spiritus ſi ſint, vnde iis ſemen, & qua effundant? At corporati ſunt, & Aërei, inquiunt Platonici. Sunto, quæ mixtio aut cōprehenſio inter tam diſpares? non magis, quam inter hominem & piſcem. Tamen, vt tetigi, exempla nos turbant, & iſtæ cottidianæ Genialium libidinum victimæ, infelices mulierculæ, de mixtione & cœtu omnes aſſerunt: etiam de liberis aliquæ: & ſunt in hac Louanio vrbe exempla. Quid dicam? pro me Plutarchus aliquid, qui iudicio videtur cenſuiſſe: *Tam gignere, quam Gigni, alienum à Deo eſſe* Exceptionem tamen, aut interpretationem aliquam adhibet: fieri poſſe, *vt vi aliqua occulta, Materia principium fœtificum infundat, à quo moueatur illa & vertatur. Neque abſurdum,* inquit, *autumo, ſi non humano more Deus congrediatur fæminæ & ſe iungat, ſed aliis quibuſdam contactibus, & per alia contrectationibus moueat & impleat mortale corpus ſemine diuiniore. Neque mea eſt iſtæc ſententia. ſed Ægyptij Apim hoc modo concipere & parere tradunt, Luna contactu: atque adeo prorſus Deo cum mortali fæmina conſuetutudinem donant: ſed non contra, nec admittunt virum mortalem Deæ fæminæ initium partus aut prolificationis præbere quoniam Geniorum natura in Aere, & Spiritibus, & Caloribus, quibuſdam, & Humoribus conſiſtit.* Similia quædam idem ſcriptor, vbi de celebrato congreſſu

Quæſt. Cōuiual. 8. c. 1.

Numæ regis, cum Egeria nympha: atque ait. *Ratio ſuggerit, Deum non equorum aut auium amore, ſed hominum teneri: ideoque iis, qui excellenter boni ſūt & virtute inclyti, nihil abſurdum, adeſſe illum, & conſortio iungi. At quod corpore etiam aut forma humana fruatur, capiaturque vel Deus vel Genius, difficile, hoc quidem creditu eſt. Etſi Aegyptij videntur non improbabiliter dicere,* ὡς γυναικὶ μὲν οὐκ ἀδύνατον πνεῦμα πλησιάσαι θεοῦ, καί τινας ἐντεκεῖν ἀρχὰς γενέσεως. ἀνδρὶ δὲ οὐκ ἔστι σύμμιξις πρὸς θεὸν, οὐδὲ ὁμιλία σώματος: *quod ſpiritus ſiue adflatus Dei mulieris partibus accedat & titillet, & principia inſerat generationis, viro autem cum Dea congreſſum mixtionemque nullam eſſe.* Iſta ille vir ſatis ſcite: non vltra à me ſcrutāda, aut protrahenda, quia aut fæda omnia, aut tenebroſa. Vnū dixero, nō opinari me, vllo, retro æuo, tantam copiam Satyrorū & ſalaciū iſtorū Geniorum ſe oſtendiſſe, quantā nūc cottidianæ narrationes, & iudiciales imo ſentētiæ, proferūt: quo infelicis ſeculi fato? Sed ad vltimū quæſitū tuū venio, quod erat, Cur auxiliares iſtos gubernationi De⁹ aſſumeret. Reſpōdeo, nō quia egeret, ſed vellet: vellet autē quia bonus, & *non cōtentus* (ait Damaſcenus) *ſui contēplatione, fecit etiā quibus bene faceret, & qui bonitatis ſuæ participes eſſent, Angelos, Mundū, Homines.* Quid, quod decorū & ordo ſic videtur poſtulare. Seneca rationē eā ingerit: *Deus, cū prima fundamenta molis pulcherrimæ iaceret, vt omnia ſub ducibus ſuis irent, quāuis ipſe per totum ſe corpus intenderat, tamē miniſtros regni ſui*

In Numa.

Apud Lact. 1. cap. 4.

Deos genuit. Genuit, id eſt fecit. Quid magis pie, pulchre, & vere poteſt? nam & agnoſcit ſub initium conditos, vt Theologi fere noſtri. De multiplici autem diuiſione eorũ, & munere, non turbet: turba eſſet, niſi eſſet. Imo vero Deus pulcherrimo ordine, & vt cuiuſque natura aut dignitas erat, ſparſit per hoc corpus vniuerſi: φυλάττοντας (ait Damaſcenus) μέρη τῆς γῆς, καὶ ἐθνῶν, καὶ τόπων προϊσταμένους: *curantes Terrae certas partes, praefectoſque Gentibus, & locis.* Sacri noſtri libri hoc oſtendunt: & Hieronymus aperte: *Traditae ſunt Angelis ad regendum Prouinciae, quaſi Iudicibus ab Imperatore.* Rufinus: *Ab initio praefectae quædam virtutum caeleſtium Poteſtates, quibus regeretur & diſpenſaretur mortalium genus.* Imo & ſingulis adſignati. Hieronymus in illud Euangelij: *Angeli eorum vident faciem Patris*; ſcribit: *Magna dignitas animarum, vt vnaquaeque habeat, ab ortu natiuitatis, in cuſtodiam ſui Angelum deputatum.* Imo & ante ortum? ex Tertuliano: *Omnẽ hominis in vtero ſerẽdi, ſtruẽdi, fingendi paraturã aliqua vtique Poteſtas, diuinae voluntatis miniſtra, modulatur.* Deſino, hoc admoneo, pulchra quædam & digna legi, à *Triſmegiſto* ſuper tota hac re ſcripta: qui Dæmones tamen aſtris adſignat, & ſub eorum velut ſignis ordinat: mira & occulta alia, proprio libro, à *Michaele Pſello*, qui ante annos paullo plus quingentos *Michaelis Ducae* Imperatoris doctor & inſtitutor fuit. Is mira & recondita, vt dixi, tradit. auctore quodam *Marco*: qui diu & familiariter cum Geniis verſatus, conſultiſſimus talium habebatur. Si voles, vide.

In Ezech. cap. 28. Ex. *poſit. Symbol.*

Math. 18.

De anima, cap. 37.

DISSERT XXI.

De Loco Dei obiter. qui vbique eſt, ſed conſpicua tamen ſede in Cælis.

EGo me abiungo. & vos boni maliqne Genij, fauete, aut valete: ad Humana iam imus. Avd. Leuiter me ſiſtente, & ſuper Dei ſede & loco aliquid requirente. Genios diſpoſuiſti: hũc omittes? Lips. Feci vero, vt condignũ ipſo erat: vbique diſpoſui, qui eſt intra omnia extra omnia, quiſine locoſine motu, ſẽper. Avd. Atqui Stoicum nempe nunc agis, & hanc doctrinam reuelas. Lips. Ago, reuelo. A vd. Aliena igitur ab ea, quæ dixiſti, & dicis. Tertulianum audi: *Stoici Deum extra Mundum ſtatuunt, qui Figuli modo Extrinſecus torqueat molem hanc: Platonici autẽ intra Mundum, inſtar Gubernatoris in naui.* Viden' palam extra Mundum eſſe? Lips. Dici, non eſſe: & à Tertuliano dici, atque hoc impingi Stoicis, planiſſime nec dictum iis, nec cogitatum. Quomodo poſſint? toties audiſti, *Mentem per omnia commeantem, diffuſam, omnibus inſitam*: & quæ non opus iterare. Quæri ſane hoc ſolere ab aliis, non abnuo & Seneca oſtendit: *Deus vtrum extrinſecus operi ſuo circonfuſus ſit, an toti inditus*? atque altera hæc pars, mens ip ſa eſt Stoicorum. Planius etiam eidẽ expreſſa alibi: Solus eſt omnia, *opus ſuum intra & extra tenet*. Quid poteſt clarius? Atqui Tertulianus aperte. quid ad rem? ſcio Patres illos priſcos parum inquiſite ſæpe aliquid

Apolog. cap. 47.

De Vit. Beat. cap. 31.

1. Natur. Quæſt. in Præfat.

imo&Theologi Deum eſſentia, potentia, præſentia vbiq., & in omnibus ponunt. Dicimuſque audacter, cum Arnobio: *Propriũ hoc Dei, complere omnia vi ſua, non partiliter vſpiam, ſed vbique eſſe totum.* Cum Damaſceno: Τὸ θεῖον ἀμερὲς, ὅλον ὁλικῶς πανταχοῦ εἶναι, καὶ ὅλον ἐν πᾶσι, ὅλον ὑπὲρ τὸ πᾶν: *Diuinum illud ſine partitione, totum totaliter vbique eſſe & in omnibus eſſe & ſuper omnia eſſe.* Iterumque: Τὸν θεὸν τὰ πάντα πληροῦν, καὶ ὑπὲρ τὰ πάντα εἶναι, καὶ συνέχειν τὰ πάντα: *Deum omnia implere, & ſuper omnia eſſe, & omnia continere.* Quæ verba ſatis palam dicunt, quod& Stoici, illum *intra & extra ſuum opus eſſe.* Quomodo extra? in Vacuo, quod noſtri ponunt, in loco dicendum. Vis magis nõ argute, ſed vere efferã? Deus eſt ipſe ſibi loc⁹. Ecce ante Mundũ conditũ, cũ nihil eſſet, vbi Deus erat? apud ſe, & in ſe. Quid tamẽ nõne etiã ſignate in Cęlo eſſe dicitur, vt ſua ſede? Dicitur, & bono ſuoque sẽſu. Damaſcenus: Λέγεται δὲ καὶ τόπος θεοῦ, ἔνθα ἔκδηλος ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ γίνεται: *Dicitur & Dei locus; vbi manifeſtatur magis operatio ei⁹ et gratia et gloria.* Tale eſt Cælũ, vbi beati illi Spiritus, vbi beatorũ animæ, & velut cumulus, & ſplendor, maieſtatis. Iterũ Damaſcenus, Λέγεται τοιγαροῦν θεοῦ τόπος, ὁ πλέον μετέχων τῆς ἐνεργείας καὶ τῆς χάριτος αὐτοῦ. Διὰ τοῦτο ὁ οὐρανὸς αὐτοῦ θρόνος: *Dicitur Dei locus, qui, plurimum eius operationis participat et gratiæ: ideoque Cælum ei ſedes.* Nec inepta comparatione Lactãtius: *Videtur Mẽs, quæ dominatũ corporis tenet, in sũmo capite cõſtituta, tãquã in cælo De⁹.*

Lib. 6.
Lib. 1. c. 16.
De opific. Dei cap. 16

Eſt enim & ipſe Stoicis, Mens mundi. Quo ad ſpectu Statius docte:

3. Theb. *Arcem hanc æternam, Mentis ſacraria noſtræ:*

Et *Cælum* nempe ſic vocat ipſe Iupiter, vbi ἡγεμονικὸν illud, ſupra dictum. Sed nihil hoc tamen (abſit, abſit) Prouidentiæ eius, aut & præſentiæ, in locis noſtris inferis deroget: quod Ariſtoteles, Euripides, & tales alii videntur cenſuiſſe. Primus ille quidem aperte, in libello *De Mundo*, vbi vel maxime Prouidentiam debebat adſtruere, ſic tamen ſentit, *vt Deus ſit in Caelo & loco illo ſummo, tum proximis quibuſque ſuum numen & vim participet, vſque ad hunc locum & ſedem noſtram. Sed Terram & terrena, quam longiſſime à beneficentia eius & adminiculo abeſſe, ideoque ea hic* ἀσθενῆ (verba ponenda ſunt) καὶ ἀκατάλληλα εἶναι, καὶ πολλῆς μεστὰ ταραχῆς *infirma, & male inter ſe haerentia aut congrua eſſe, ac multae perturbationis plena.* O miſophe, ne dixeris. Deus vt hominem hunc neglegat, aut minus quam cælis aut aeri intendat, cuius cauſſa omnia fecit? Aut Deus ſic anguſta mentis acie ſit, vt non niſi proxima videat curetque, longius ſita paulatim neglegat? Inſcitia hoc totum, aut impietas: & priſci ſane auctores obiecerunt.

De placit. 2. cap. 3. Plutarchus. Ἀριστοτέλης φασὶ οὔτ' ἔμψυχον τὸν κόσμον, οὔτε προνοίᾳ διοικούμενον: *Ariſtoteles cenſet, neque animatum mundum, neque prouidentia gubernari.* Atticus apud Euſebium: Ἀριστοτέλης μέχρι σελήνης στη-

σας τὸ θεῖον, τὰ λοιπὰ τοῦ κόσμου μέρη περιγράφει τῆς τοῦ θεοῦ προνοίας: *Ariſtoteles vſque ad Lunam Deos collocans, reliqua Mundi excludit à prouidentia*. Tatianus, & alii Patrum noſtrorum, culpant: etſi non aperte in libris, qui extant id ſcripſit ſed vel ex iis tamen hauritur. Omitto diducere: at Stoici quanto clarius hoc totum, & ſanctius? qui Deum videre omnia & omnes, & curare, atque etiam cogitationibus intereſſe voluerunt. Quid ipſos homines? attolli ad Deum, & patrem illum, ſeruatorem, ac cottidie beneficum, laudibus precibuſque venerari. Epicteti verba: quæſo audiamus, & ſtupeamus ad ea, an & rubeamus: vtrumque. *Si ſani ſimus, quid aliud nobis agendum, & publice & priuatim, quam Numen celebrandum, & laudandum, & gratias perſoluendum eſt: Nonne & inter fodiendum, & arandum, & edendum, hymnus hic cantandus eſt Deo? Magnus eſt Deus, qui nobis inſtrumenta hæc, quibus terram colimus, dedit. Magnus Deus, qui manus dedit, qui vim deglutiendi, qui ſtomachum efficit, vt latenter adoleſcamus, vt dormientes reſpiremus. Hæc ſingulis in rebus cantanda ſunt, & hymnus diuiniſſimus cantandus, quod intellectum rerum dederit, quod vim rationemque vtendi.* Et mox, velut ex inſtinctu, proclamat: *Si luſcinia eſſem, luſciniæ munus fungerer, ſi olor, oloris. Nunc, cum rationale animal ſim, Deus mihi laudandus. Hoc meum munus eſt, hoc facio. Neque*

Lib. 1. Diſſert. cap. 16.

IVSTI LIPSI PHYSIOLOGIAE STOICORVM LIBRI II.

DISSERTATIO PRIMA.

Anteloquium. de Morte aliquid, & eam cogitationem vtilem ad vitam & robur animi eſſe.

AVd. Ah, quã oculis & animo volupe eſt, meliorẽ cõmodiorẽ q; te videre! Lips. Paullo quidem, licebat addere. Nam ne erres, amice, etſi morbus abiit, languor etiam habet, & vacuum valde virium me reliquit. Avd. Deus reddet, meo & publico voto: ſed quando tu nobis reliqua ſermonum, quos iucũde & vtiliter ſerabam? Lips. Frontem etiam habes & te hominem ad laborem ducere, cui ſeuera quamuis caſtra dent commeatum? Laxem animum, vires inſtaurem, ſi Deo viſum: & tum ludo huic, non ludo, me include. Nunc quidem aliæ mihi iſtis cogitationes ſunt, aut curæ Avd. Quæ illæ? Lips. Mortuales, vt ver-

bo te percutiam. neque nunc videor mihi bona fide ab Orci limine rediiſſe. Avd. Hæc ſunt, à quibus abductum igitur te imus: pabula tui morbi, atræ illius bilis germina & fætus. Pone iſta de morte aut morbo etiã, & iam vales. Lips. Tune dicis. Philoſophiam igitur ponere me iubes quã nuper definiebamus, *meditationẽ eſſe mortis*. Et vero mi adoleſcens, quid homini magis cõuenit, quam hanc habere in animo & oculis, quæ ſemper imminet, & tacito quodam pede ſurrepit. Pone de morte inquis. O quam aliter ſapientes! Vel Græcum illum audi: Οὐκ ἔστι τὴν ἐνεστηκυῖαν ἡμέραν καλῶς βιῶναι, μὴ προθέμενον αὐτὴν ὡς ἐσχάτην βιῶσαι: *Non eſt preſentem diem recte tranſigere, niſi ſtatuis eam quaſi vltimam tranſigere*, Quid noſter Seneca? vide, quam conſonet. *Id ago, vt mihi inſtar totius vitæ ſit dies. Nec mehercules tanquam vltimum rapio, ſed ſic aſpicio tanquam eſſe vel vltimus poſſit. Hoc animo tibi hanc epiſtolam ſcribo, tanquam cum maxime ſcribentem mors euocatura ſit*. Salutaria dicta, & ſenſa. Surgo, poſſum non ire cubitum: decubui, poſſum non exſurgere. Ant tuerpiam eo, an domum redibo: ad hanc redij, an ad illam reuiſam: At inquies, triſtis hęc cogitatio ſuper morte, & ipſam adducit. Falleris. ſapiens cum tranquillitate de ea cogitat: non aliter, quam in mari & naui, ventos & vela ſpectat, quibus fertur in portum: nec tamen ipſa cogitatio eum transfert. At hęc ſtultitia, & omnis error noſter eſt. in fluctibus & inter vndas iactari volumus: reformidamus

Muſonius apud Stob. Serm. 1.

Epiſt. 61.

mus quò natura & ratione ducimur, peruenire. De natura, ſcimus:

Omnes eodem ducimur, omnium
Verſatur vrna:

ſed & de Ratione, quis eius compos abnegabit? Quid niſi hic iactationes, curæ, miſeriæ; corporis atque animi dolores ſunt? Ecce finem quid reformidas? ecce portum: cur non intras? Sed reuera vt ij qui in carcere ſunt, elabi velint & poſſint, niſi cuſtos teneat: ſic in hac vita nos ſiſtit ille velut commentarienſis, Amor vitæ. Pellendus eſt? & vt poſſit, ſæpe cogitandum, ſemel faciendum eſt. *Superuacuum forſitan putas id diſcere, quo ſemel vtendum eſt? Hoc eſt ipſum, quare meditari debeamus ſemper diſcendum eſt, quod an ſciamus experiri non poſſumus.* Sen. epiſt. 26 Animus hoc modo fortior, vita emendatior, imò & lætior. quid enim terreat aut turbet, quem

-------ille timorum
Maximus haud vrget, leti metus? Lucan. 1.

Itaque, mi Auditor, non auoca à tam ſalutari meditatione: ipſe potius eo veni. *Iunior es. quid refert? non dinumerantur anni, Incertum eſt quo te loco mors exſpectet: itaque tu illam omni loco expecta.* Sen. Epi. 26 Philoſophia autem, vt tetigi, eo ducet, & hanc meditationem, & ab ea robur, animo tuo indet. AVD. Quin tu igitur, mi Doctor, porro me ad illam? Nam ducere cœpiſti, ſed in via etiam deſtituiſti. LIPS. Morbus fecit, quod nō ignoras: & nunc, etſi haud firmiſſimus, tamen cœptum ſpatium tecū decurram, & (ſi Deus annuet) ad candidam calcem ſiſtam.

DISSERT II.

Materia prima, alterum Principium, deſcripta. Æternam eſſe; Non augeri, non minui, Non item pati.

Dicebamus igitur ante ſex menſes (hanc comperendinationem valetudo dedit) duo eſſe Stoicis rerum Principia, Deum & Materiam. De illo, quod licuit, diximus: hæc peruidenda eſt, & quæ ex iis fiant. Materiam ita notificat Laërtius, ex ſcitis Stoicorum: *In Zeno.* Οὐσίαν δὲ φασι τῶν ὄντων ἁπάντων τὴν πρώτην ὕλην. ὕλη δέ ἐστιν, ἐξ ἧς ὁτιδηποτοῦν γίνεται. καλεῖται δὲ διχῶς, οὐσία τε καὶ ὕλη, ἥ τε τῶν πάντων, καὶ ἡ τῶν ἐπὶ μέρους. ἡ μὲν οὖν τῶν ὅλων, οὔτε πλείων, οὔτε ἐλάττων γίνεται. ἡ δὲ τῶν ἐπὶ μέρους, καὶ πλείων καὶ ἐλάττων. σῶμα δέ ἐστι κατ᾽ αὐτούς, καὶ πεπερασμένη. καὶ παθητὴ δέ ἐστιν. εἰ γὰρ ἦν ἄτρεπτος, οὐκ ἂν τὰ γινόμενα ἐξ αὐτῆς ἐγίνετο. ἔνθεν κἀκεῖνο, ὅτι τομὴ εἰς ἄπειρόν ἐστιν. οὐκ ἄπειρον δέ φησιν αὐτὴν ὁ Χρύσιππος. οὐ γάρ ἐστί τι ἄπειρον, εἰς ὃ γίνεται ἡ τομή. ἀλλὰ ἀκατάληκτός ἐστι. *Eſſentiam, ſiue Naturam, omniū quæ ſunt primam ſtatuunt, Materiam. Materia autem eſt, ex qua quidlibet conficitur. Dupliciter autē dicitur & Eſſentia, & Materia; nēpe Omnium, & Singulorum. Illa omniū, ſiue Vniuerſalis neque creſcit, neque decreſcit: illa Particularis contra, augmēta & decremēta habet. Corpus autem eſt, ſecundū Stoicos, atque item finita. Eſt & patibilis. nam ſi immutabilis, non ea quæ fiunt, ex ea ſint facta. Hinc & illud conſequens, quod ſectio illius in infinitū ſit. At non ipsā infinitā, Chryſip-*

pus dicit. Non enim eſt dare infinitum, in quod ſectio cadat. Eſt autem continua. Hæc ille ſtricte & caliginoſe alibi: licet vberius clariuſque nobis effari. Eſt, inquit, *prima eſſentia* Sane prima: vnde alioqui Principium? & æque primã æternãque eam faciunt, atque ipſum Deum. *In Sto. Phy.* Zenonis verba reperio: Οὐσίαν εἶναι τὴν τῶν ὄντων πάντων πρώτην ὕλην, ταύτην δὲ πᾶσαν ἀΐδιον, οὔτε πλείω γιγνομένην, οὔτε ἐλάττω: *Eſſentiam omnium rerum primam eſſe, Materiã: atque eam totam æternam, nec maiorem nec minorem fieri.* Hæc conſenſu fere veterum doctrina. Si enim nata factaque Materia, ex aliquo factã neceſſum eſt: atquin id ipſum Materia ſit. Nam illud Democriti effatum omnes receperunt: μηδὲν ἐκ τοῦ μὴ ὄντος γίνεσθαι, μηδὲ εἰς τὸ μὴ ὂν φθείρεσθαι: *Nihil ex nihilo gigni, nihil in nihilum reuerti.* Et tamen, quod mirere, Seneca dubitat, an Deus Materiæ auctor? Ita enim in Queſtionibꝰ Naturalibus: *Quã vtile exiſtimas iſta cognoſcere, & rebus terminos ponere? quantũ Deus poſſit? Materiã ipſe ſibi formet, an data vtatur?* *Præfat. lib. 1* Dubitat ecce, quod Chriſtianos quoſdã non eſt puditũ cõtra adfirmare, & cum priſcis Materiã ęternare. Ii fuere Marciõ & Hermogenes hęretici, quos *Materiarios* ideo Tertullianꝰ appellat. Sed Seneca etſi dubitat, nõ tamẽ vt Stoicꝰ, quorum perpetuũ hoc dogma, vt fere philoſophorũ. Quos refutant apud *Euſebium Dionyſius, Origenes, Philo, Maximus: *Tertullianus, *Lactantius, & Latini noſtri paſſim. Æternã igitur ſtatuũt: ſed illam Primam & Cõmunem. Ita enim Laertius eam diſtinguit

**Lib. 7 Præ. Euang.*
**Aduerſ. Hermog.*
**Li. 11. c. 10*

Duplicem eſſe, omnium & Singulorum. Illa omnium, eſt hæc Prima, illa Singulorum, eſt Secundaria, in tale ac tale corpus formata. Quia igitur illa Prima æterna, additur: *neque creſcere, neq. decreſcere*. Etſi enim diffuſior aut rariorfieri poteſt, vt in Ecpyroſi cũ Vacuũ omne implet: tamen ipſa non creſcit, & extenſio in modo eſt, non in eſſentia augmentum. Zeno: Ταύτην ἀΐδιον, οὔτε πλείω γιγνομένην, οὔτε ἐλάττω· τὰ δὲ μέρη ταύτης οὐκ ἀεὶ ταῦτα διαμένειν, ἀλλὰ διαιρεῖσθαι καὶ συγχεῖσθαι: *Illam æternam neque maiorem neque minorem fieri, at partes eius non eaſdem manere, ſed ſeparari, & commiſceri*. Separari, cum interitus, miſceri, vbi generatio conſideratur. Nam totum hoc naſci aut perire quid niſi formæ alius atque alius inductio eſt, Materia prima permanente? Philoſophorum ſcholis hæc decantata, ſed & verſibus poëtarum. Pythagoras apud Ouidiũ:

In Stob. phyſ.

15. Metamorph.

Nec perit in tanto quidquam, mihi credite, mundo,
Sed variat, faciemque nouat. naſcique vocatur
Incipere eſſe aliud, quam quod fuit ante, morique
Deſinere illud idem.

Poëta alius:

Lucret.

Cedit enim rerum nouitate extruſa vetuſtas
Semper, & ex aliis aliud reparare neceſſum eſt,
Nec quidquam in barathrum nec tartara deciditima.

Verſu vltimo vult dictum, nihil perire. Addit Laërtius, *Corpus iuxta Stoicos eſſe.*] Ita lego in Stobæanis Eclogis: Οἱ Στωϊκοὶ σῶμα τὴν ὕλην ἀποφαίνονται: *Stoici corpus Materiam dicunt.* At quomodo, niſi Forma acceſſerit, ſine qua nec latitudinem, nec altitudinem, nec longitudinem habet? ſine quibus non eſt Corpus. Reſpondeo, Stoicis late corpus eſſe (de quo poſtea) quidquid eſt. Deinde eaipſa tria habere, ſed non finita, niſi accedente Forma, quæ circumſcribit. Nec Platonici quidem alieni ab hac ſententia. inter quos Plutarchus, ὕλην ſiue ἀκοσμίαν, οὐκ ἀσώματον, οὐδὲ ἀκίνητον, οὔτε ἄψυχον, ἀλλ᾽ ἄμορφον μὲν καὶ ἀσύστατον τὸ σωματικὸν ἔχουσαν deſcribit: *Materiem aut chaos, non incorpoream, neque immobilem, neque inanimã, ſed informe & inconditum illud corporeum habuiſſe.* Iterumque: τὸ πανδεχὲς καὶ ὑλικὸν ἐκεῖνο, μέγεθος μὲν ἐκέκτητο, καὶ διάστημα, καὶ χώραν, κάλλους δὲ, καὶ μορφῆς, καὶ σχημάτων μετριότητος ἐνδεῶς εἶχεν: *Illud omnicapax & materiale, magnitudinem quidem habebat, & interuallum, & locum. pulchritudinem vero, & formam, & figurarum modificationem requirebat.* Vniuerſe igitur corpus erat? tale & tale deſignatui aptum, non erat. Apulejus Platoni haud aliam mentem, etſi aliis verbis, adtribuit. *Neque corpoream*, inquit, *Materiã, neque ſane incorpoream eſſe concedit. Ideo autem non putat corpus, quod omne corpus ſpecie qualicũque non careat. Sine corpore vero eſſe non poteſt dicere, quia nihil incorporale corpus exhibeat: ſed vi & ratione ſi-*

De genitura Animæ.

Ibid.

De Dogm. Plat.

bi eam videri corpoream. Neque Ariſtoteles eſt in alia mente, qui *Materiam ſubſtantiam eſſe* adfirmauit: ſed ſenſu quem Poſidonius Stoicus aperit: Διαφέρειν δὲ τὴν οὐσίαν τῆς ὕλης τῆς οὔσαν κατὰ τὴν ὑπόστασιν διανοίᾳ μόνον: *Differre ſubſtantiam quæ exiſtit à Materia, ratione & intellectu tantum.* Sed pergit Laërtius, *Atque item finita.*] Quod verum eſt. mundo enim clauſa. Et ſi infinitam etiam Platonici afferunt, alio adſpectu. Apuleius: *Infinitã Materiam commemorat, quod ei ſit interminata magnitudo. nam quod infinitũ eſt indiſtinctũ magnitudinis habet finem.* Vtrique recte. Stoici, quia finiri poteſt, & finitur: Platonici, quia in ſe cõſiderata (exẽpli cauſſa, ante mũdi conditũ) fines certos non habet. Sequitur, *Patibilem etiã eſſe*] Male enim in Græco, ἀπαθητὴ legitur, id eſt *impatibilis*: & vel ex ſequentibus falſo. Illa vero afficitur, mutatur, cogitur à Deo, qua lubet.

8. Phyſic. cap 1. & 7. Metaphyſic. cap. 3.

De Dogm. Plat.

Materia quæ datũ eſt cogi, ſed cogere Mundo. Denique *Principium* τὸ πάσχον, *Patiens* à Stoicis appellatur. Plato Materiam ait λόγον ἔχειν θήλεός τε καὶ μητέρος, *rationẽ habere Fæminæ & Matris*: quod verum eſt, & concipit formas omnes, & tertium aliquid ex his parit. Amplius in Laërtio: *Sectio illius in infinitũ eſt.*] Cicero pro toto hoc ſenſu: *Materiã eſſe, ex quã omnia expreſſa atque effecta ſint: eoque; etiã interire non in nihilum, ſed in ſuas partes, quæ infinite ſecari ac diuidi poſſunt, cum ſit nihil in rerum natura minimũ quod diuidi non queat* Et cõſentiunt philoſophi ac Geometræ; excipio Epicureos, quibus corpuſcula quædã ſunt indiuidua

1. Academ.

ideo Ἄτομοι dicta. In vltimo, *Eſt autẽ cõtinua.* In Græco eſt ἀχατάληκτος: nec ſcio cur *finitã* hic verterit interpres. Ego putaui eũ dicere, *indeſinentem & continuam* eſſe: quia hoc quærebatur. Seneca: *Indiuidua ſunt, per quæ ſtruitur omne id quod natum futurumque eſt, an continua eorum materia ſit, & per totum mutabilis.* Iterũ que idem: *Cõtinua ſit omnis & plena Materia, ex qua cuncta gignuntur, an diducta, & ſolidis inane permixtum ſit.* Vides quæſitum, & contra Epicureos à noſtris aſſertum: quibus Materia *Indiuidua*, itẽ que *Diducta*, id eſt Atomi, eſſet. De vit. Beat. cap. 32. Ibidem cap. 31.

DISSERT. III.

An non plura Principia? & de Ideis dictum, eaque aſſerta.

SEd hæc omittamus: illud magis quærendum, ſatiſne plene Principia Stoici dederint, neque alia aſſociãda? Nã Plato *Ideam* ſuggerat, Ariſtoteles ſuum *Idos*: vt *Priuationẽ*] quæ Senecæ *orbatio* eſt) nũc ſeponam, nec Peripateticis ſatis acceptam. Sed de *Idea* aliquid vidẽdum eſt, vel ad Senecæ noſtri lucẽ. Ipſe ita aperit: *Quid ſit Idea, id eſt quid Platoni eſſe videatur, audi. Idea eſt eorum, quæ natura fiunt, exemplar æternum. Adijciam definitioni interpretationem, quo tibi res apertior fiat. Volo imaginem tuam facere, exemplar picturæ te habeo, ex quo capit aliquem habitum mens, quem operi ſuo imponat. Ita illa quæ me docet & inſtituit facies, à qua imitatio petitur, Idea eſt.* Epiſt. 58.

Talia ergo exemplaria infinita habet Natura rerum (id eſt Deus) *hominum, piſcium, arborum: ad quæ, quodcumque fieri ab illa debet, exprimitur.* Satis clare aperit Platonicum ſenſum, & ſincerius ſane, quam diſcipulus eius è Lyceo fecit. Ille enim Ideas ſic accepit & prodidit, quaſi extra Intellectum per ſe ſubſiſtentes, & agentes in Materiam, vt ſigillum in ceram ſolet. Alij abnuunt: & Plutarchus clare, τὰς ἰδέας χωριστὰς τῆς ὕλης, ἐν τοῖς νοήμασι καὶ ἐν ταῖς φαντασίαις τοῦ θεοῦ, τουτέστι τοῦ Νοῦ, ὑφεστώσας, ex Platonis mente deſcribit *Ideas ſeparatas à Materie, in ſenſibus & cogitationibus Dei, id eſt Mentis, conſiſtere.* In Deo in-
Epiſt. 65. quam, Ideæ: & noſter ita Seneca. *Hæc exemplaria rerum omnium Deus intra ſe habet, numeroſque vniuerſorum, quæ agenda ſunt, & modos mente complectitur. Plenus his figuris eſt, quas Plato Ideas appellat, immortales, immutabiles, infatigabiles. Itaque homines quidē pereūt, ipſa autē Humanitas, ad quam homo effingitur, permanet.* Sed dices. ergo varia iſta in Deo & diuerſa, qui totus vnitas eſt, & ſimpliciſſima natura? Noſtro ſenſu varia: ſed in Deo vna eſt Idea & exemplar, in rebus ſingulis tamē diſparanda. Triſmegiſtus hoc vidit: Μίαν θεὸν
Cap. II. ἔχει ἰδέαν, ἥτις ἐστὶν αὐτοῦ ἰδία, ἥτις ταῖς ὄψεσιν οὐχ ὑποςάιν ἀσώματος, καὶ πάσας διὰ τῶν σωμάτων δείκνυσι: *Vnam habet Ideam Deus, quæ eius eſt propria, quæ nec oculis ſubiacet vt pote incorporea: & omnes Ideas per corpora tamen oſtendit.* Audis? in corporibus Idea vari-
Ibidem. at, in Deo eſt vna. Nec ita vt in loco ſita, quod

idem Ter-maximus amolitur: Πάντά ἐστιν ἐν τῷ θεῷ, οὐχ ὡς ἐν τόπῳ κείμενα: *Omnia ſunt in Deo, non vt in loco ſita.* Quomodo igitur? ἐν ἀσωμάτῳ φαντασίᾳ: *in cogitatione incorporea.* Conſentiunt ſane hæc cum Platone, atque adeo cum Chaldæis, ſi forte ab iis hauſit Pſellus: Ἰδέας δὲ νομίζουσιν, νῦν μὲν τὰς τοῦ πατρὸς ἐννοίας, νῦν δὲ τοὺς καθόλου λόγους φυσικοὺς καὶ ψυχικοὺς καὶ νοητούς, νῦν δὲ τὰς ἐξῃρημένας τῶν ὄντων ὑπάρξεις *Ideas cenſent, modo patris cogitationes, modo vniuerſi rationes, naturales, animales, & intellectuales, modo etiã abſtractas à rebus ſubſtantias.* Sed & cũ Veritate ipſa conſentiunt, probe accepta. Dionyſius noſter Ideas agnoſcit & definit προορίσματα καὶ θελήματα τοῦ θεοῦ: *præfinitiones & voluntates Dei* in rebus nempe condendis. Et certum, ſpecies in Deo rerum eſſe, ad quas formet. Boethius: Lib. 3. De Conſol.

> *------tu cuncta ſuperno*
> *Ducis ab exẽplo: pulchrũ pulcherrimus ipſe*
> *Mundum mente gerens, ſimilique in imagine formans.*

Sed & Auguſtinus aſſeruit: *Sacrilegium quidem eſſe, exiſtimare quod Ideæ ſint extra mentẽ diuinã, ſi tamen Plato*, inquit, *in ipſa poſuit, veras eũ Ideas aſſeruiſſe: in Deo enim rerum omniũ exẽplar erat ab æterno. Ioanis* 1. *Quod factũ eſt, in ipſo vita erat.* Neque ſane Tertullianus dãnat, etſi videri poſſit, De Anima: vbi dũtaxat Gnoſticos & Valentinianos reiicit, qui *Æones* ſuos & alia deliria è Platonicis Ideis praue hauriebãt. Sunt igitur Ideæ: an & Principium? Platoni quidẽ, eoque *Originales rerũ ſpecies Ma-*

Quæſt. 46.
Cap. 18.
In Sõ. 1. c. 12
De Sta. An.

crobius, *Principales Formas*, Claudianus Mamertus dixit, & Auſonius *Datas Formas*: id eſt rebus à Deo impreſſas. Nam eius hunc Gryphum non aliter interpreter:

> *In Phyſicis tria prima, Deus, Mundus, data Forma.*

Tria Platonis principia ponit, *Deum, Materiam* (hanc per Mundum ſignat, qui ex ea eſt) Cap. 1. *Ideam*. Triſmegiſtus etiam amplius, τὸ ἀρχέτυπον εἶδος, προάρχον τῆς ἀρχῆς τοῦ ἀπεράντου dixit: *Exemplarē Formā prius principiū ipſo principio interminato*: id eſt Materia. Ratione prius, quia in Deo eſt, & præuenit facienda. Seneca quæſitū tamen hoc oſtendit: *Vtrum Idea Materia prius ſuperuenit, an Materia Ideæ?* Quæſt. Natural. 1. in Præf. Sed Mercurium illum recte deciſiſſe arbitramur, & Ideam anteuenire. Illud tamen non omitto, in Senecæ eo loco quoſdam libros ſcribere: *Ratio Materia prius ſuperueniat, an Materia Rationi*: quod Stoicum magis ſit, & capio ex ante dictis. Sed Ideam igitur cum Seneca admittat, & agnoſcat: etiamne vt principium? Nō facit, neque Stoici: nec ſane eſt opus. Deum enim cum ponant: quid Ideas ſeorſim apponāt, quæ ſunt in Deo? Neque iidem etiam *Formam* Ariſtotelis, ſiue τὸ εἶδος accenſent: quanquam nec eam ſane tollant. Quid ſit, & ab Idea differat, operæ putauit Seneca explicare, *Quid interſit quaris? alterum* (Idea) *exemplar eſt, alterum* (Idos) *forma ab exemplari ſumpta. Alteram artifex imitatur, alteram facit*. Epiſt 58. Plura addit, quæ non obſcura ſunt: eoque omittenda. Sed hæc Forma, cū ad rem conſtituendā concurrat,

faciatque maxime: cur nō Principium Stoicis Quia placuit iis prima Principia dare, & ante quæ nihil eſſet: quæque eadem æterna ſint. At Formæ auctor De⁹ eſt, & naſcitur aſſidue ac perit. Vis inter ſeria etiam, quod rideas? Varro vt rem magnam, vt myſticam, religioſe aperit, ſe tria Principia apud Samothracas repperiſſe. *In eorum*, inquit, *ſimulacris, multis indiciis collegi alind ſignificare cælum, aliud terram, aliud exempla rerum, quas Plato Ideas appellat. Cælum, Iouem intelligo, terram, Iunonem, Ideas, Mineruam. Cælum, à quo fiat aliquid, Terram, de qua fiat, Exemplum, ſecundum quod fiat.* En tibi tria Principia, etiam Romæ in Capitolio conſecrata. Quid ſi etiam in Circo, Tertullianus aſſerit, *trinas ibi aras Diis parere magnis potentibus, valentibus. Eoſdem & Samothracas exiſtimari.* Tres ibi, cum Varrone, nominat: etſi ipſe Varro alibi duos tantum agnoſcat, *Cælum ac Terram* pariter interpretatus. Sunt iſti *Cabiri*: de quibus Dionyſius, Strabo, alij.

Apud Aug. 7. De Ciuit. cap. 28.

De ſpect. c. 8.

4. De L. L.

DISSERT. IIII.

De Corpore, quid Stoicis? late accipi, & omnem eſſentiam includere. Quadam etiam eorum, pro noſtris ſcholis & ſenſis, nugamenta.

1. Acad.

AT Principia cum habemus, ad ea veniamus quæ ex his fiunt. Cicero. *Quod ex vtroque fit* (Cauſſa & Materia) *id iam Corpus, & quaſi Qualitatem quamdam no-*

minabant. Quidquid igitur Materiam habet, eſt iis Corpus: atque idipſum definiunt, Σῶμα εἶναι τὸ τριχῆ διαστατὸν, εἰς μῆκος, εἰς πλάτος, εἰς βάθος: *Corp' eſſe, quod in tria diuiditur, longitudinem, latitudinẽ, altitudinem.* Atque hæc ſane proprie Corpora ſunt, pro aliorum etiam philoſophantium ſenſu. At Stoici (notandum eſt) longius laxiuſque hanc vocem tendunt: & cõmuniter, quidquid omnino eſt, ſic appellant. Ita non Genij ſolũ & Anima, nã hæc iis materiata ſunt, ſed Deus, & materia & Virtutes, Vitia, Affect⁹, & plura talia, Corpora dicunt: quod Scholæ hodie rideant, ſed ſua hæc lingua iis fuit. Itaque Laërtius, poſt eã finitionem, addit: ὃ τὸ δὲ καὶ στερεὸν σῶμα καλεῖται: *Atque hoc ſolidum etiam Corpus vocatur*: quaſi alia eſſent, extra eam agnominationem. Notare autem in Cicerone licuit, etiam *Qualitates* ea corpora appellari: quia ſcilicet ποιὰ, καὶ πεποιωμένα, *qualia, & qualitate affecta* eſſent. Itaque ſtatim *Qualitatum alias Principes facit, alias ex iis ortas. Principes, elementa ipſa: ex iis ortas, animantium formas, quæque gignuntur è terra.* Vbi palam eſt, Corpora eum ſimplicia intelligere, & Mixta. Etſi ab ipſis Corporibus compoſitis abiũgunt etiam *Qualitates*, & Materiam faciunt ſubiectam, & Formarum eas vicem habere. Plutarchus aduerſus eos: Καίτοι πανταχοῦ τὴν ὕλην, ἀργὸν ἐξ ἑαυτῆς καὶ ἀκίνητον, ὑποκεῖσθαι ταῖς ποιότησιν ἀποφαίνουσι. τὰς δὲ ποιότητας πνεύματα, ἔνιοι δὲ καὶ τόνους ἀερώδεις, οἷς ἂν ἐγγένονται μέρεσιν εἰδοποιεῖν ἕκα-

Laert in Zenone.

In Contr. Stoic.

ςα καὶ σχηματίζειν: *Et ſi vbique Materiam, per ſe inertem & immobilem, Qualitatibus ſubijci prædicant: Qualitates autem ſpiritus eſſe, aliqui vigores & intentiones quaſdam aereas, quæ partes, quibuſcumque ingenerantur, forma afficiant, & figurent.* Ecce Qualitates palam Corpora: quid ni? ſunt enim *Spiritus, & aereum* quiddam. Et vero *Qualitates* pro Formis Triſmegiſtus etiã vſurpat: πλέον δὲ τῶν ἰδεῶν τὰ ποιὰ ὁ πατὴρ ἐγκαταασπείρας τῇ σφαίρᾳ, ὥσπερ ἐν ἄντρῳ κατέκλεισε, πάσῃ ποιότητι κοσμῆσαι βουλόμενος τὸ μετ' αὐτοῦ ποιόν: *Affatim autẽ Idearũ qualia Pater inſeminans globo tanquam in antro concluſit, omni qualitate exornare cupiens quod cum ipſo erat quale.* Non aliud, quam varietatem Formarum acceperim, quas Mundo Deus inſeruit, petitas à primis Formis, id eſt Ideis. Atquin & hæ tales, vt dixi, corpora: quod Plutarchus dicit, & damnat. Ita enim contra iſtos: *Eſſentiã et Materiã ſubiici dicunt Qualitatibus: Qualitates autem rurſus corpora faciunt. Implexa vero iſta res. nam ſi Qualitates eſſentiam ſuam propriam habent, ex qua dicuntur & ſunt corpora: non quærunt eſſentiam aliam:* & pluſcula, quæ adiungit. Quin & Galeni libellus hodie, contra eoſdem, argumento & titulo: Ὅτι αἱ ποιότητες ἀσώματοι: *Quod Qualitates ſint incorporeæ.* de formis ſolum eſſentialibus accipe, ſed de Virtutibus, Vitiis, Affectibus, atque aliis, quæ Plutarchus enumerat item, & ridet. Ἄτοπον γὰρ εὖ μάλα, τὰς ἀρετὰς καὶ τὰς κακίας, πρὸς δὲ τούτοις τὰς τέχνας, καὶ τὰς μνήμας πάσας, ἔτι δὲ φαντασίας, καὶ πάθη, καὶ ὁρμὰς, καὶ

cap. 8.

Adu Stoic.

συγκαταθέσεις, σώματα ποιουμένους, ἐν μηδενὶ φάναι κεῖσθαι, μηδὲ ὑπάρχειν, τόπον δὲ τούτοις ἕνα τὸν ἐν τῇ καρδίᾳ στιγμαῖον καταλιπεῖν, ὅπου τὸ ἡγεμονικόν: *Abſurdum autem nimus, Virtutes, Vitia, Artes præterea, omnesque Memorias, item Phantaſias, & Affectus, Appetitiones, Aſſenſiones, corpora cum faciāt, in nullo ea dicere poſita eſſe ac ſubſiſtere: locum dumtaxat iis vnum in corde exiguum, qui puncti inſtar ſit, relinquere, vbi animi item Principale eſt.* Sunt, fateor, in fronte hæc ridicula: ſed ſubtiles illi viri, & vel maxime Dialectici, cauſſæ aliquid habuerint ſic iudicandi, nobis in ſcriptorū illa raritate obſcuræ. Chryſippus vnus exſtaret, in aperto res eſſet. Sed bene an male illi, nō nunc quæramus: res quidem & ſenſus eorum ponendus eſt. Noſter Seneca, ad Lucilium: *Non puto te dubitaturum, quin Affectus Corpora ſint;* & enumerat ſubinde, *Iram Ambitionem, Triſtitiam, Metum, Audaciam.* Quid? tam diuerſa in vna illa (vt Plutarchus ſcripſit) *punctuali cordis ſede?* Nō pugnent igitur? nam & vitā, ecce, habent, atque adeo *Animalia* eſſe affirmant. Avd. Haha, rideo: Animalia? Lips. Audi Senecā: *Deſideras tibi ſcribi à me, quid ſentiam de hac quæſtione iactata apud noſtros, an Iuſtitia, Fortitudo, Prudentia, ceteraque virtutes animalia ſint?* Et multis deinde adſtruit, animalia eſſe Avd. Sunt, ſunt quis abnuat? Videſne pictores, & id genus, Stoicis addicere, qui fæminas etiam efformant? Lips. Imo tu ſerium illorum argumentum audi. *Animum conſtat animal eſſe* (ait Seneca:) *cū ipſe*

** Idem Tertullianus, De Anim. cap. 6.*

Epiſt. 106.

Epiſt. 113.

Ibidem.

efficiat vt ſimus animalia. Virtus autem nihil eſt aliud, quam animus taliter ſe habens: ergo animal eſt. O Achillem! cedite, fugite Troiani. Nec ſatis. Vitia etiã Animalia, quod ſequitur: etiam Artes, & Phyſica, & Dialectica quid? etiam partes earum, *Enunciata, & Solœciſmus, & Syllogiſmus.* Vides *quam multa* (Senecæ irridentis verba) *animalium millia habitent in his anguſtiis pectoris?* Et de *anguſtiis*, è Plutarcho ſupra interpretare. Abiicit & alibi idem Seneca, & in vano aut leui habet, *Sunt*, inquit, *quæ ſcire magis iuuat, quam prodeſt. ſicut hoc, de quo quæris, An corpus bonũ ſit?* reſpondet deinde: *Corpus eſſe. facit enim: quod facit, corpus eſt.* Vbi & axioma illud Stoicum obſerues, Quidquid facit, eſt corpus. Qua eadem illa ratione Vox corpus adſtruitur, in Laertio: Σῶμα δ' ἐστὶν ἡ φωνὴ, κατὰ τοὺς Στωϊκούς· πᾶν γὰρ τὸ ποιοῦν, σῶμά ἐστι· ποιεῖ δ' ἡ φωνὴ προσιοῦσα τοῖς ἀκούουσιν ἀπὸ τῶν φωνούντων: *Corpus eſt Vox, ſecũdũ Stoicos. Omne enim quod facit: corpus eſt, facit autẽ Vox quæ a loquẽtibus ad audientes accidit.* Quod tamẽ pleni' diceretur, *quidquid facit aut fit eſt corp'*: id eſt, agit aut patitur. Ipſe noſter ita effert alibi: & Plutarchus inter Stoica: ὄντα γὰρ μόνα τὰ σώματα καλοῦσιν, ἐπειδὴ ὄντος τὸ ποιεῖν τι καὶ πάσχειν: *Sola quæ ſunt Corpora appellant: quoniam id quod eſt, facit aliquid aut patitur.* Sed de voce quod erat, etiam Epicurei ſic aſſerebant. vt Lucretius:

Epiſt. 106.

Epiſt. 117.

Corpoream quoque enim vocem conſtare fatendum eſt,
Et ſonitum: quoniam poſſunt impellere ſenſus.

BIBLIOTECA GIORGIO DEL VECCHIO UNIVERSITA DI ROMA

Plura, ſi quis volet, ſuper hoc legat in Euſtathio Homeri interprete, ad Iliados ſecundum. Nos ad Senecam, qui aiebat *Bonum* corpus eſſe. Quid ita? ratio. *Corporis bona ſunt corpora: corpora ergo ſunt & quæ animi: nam & hic corpus eſt*. Profectò mira hæc Logica eſt, in noſtris ſcholis non audita, non audienda. Sed rationem omitto, rem concutio. Certe Stoici, apud Sext. Empiricum, negant *Bonum* corpus eſſe, *ſed Bonitatem*. Ait enim: *Veritatem nonnulli opinantur, & maxime Stoici, à Vero diferre tribus modis, Eſſentia, Conſtitutione, Virtute. Eſſentia quidē, quia Veritas eſt corpus: Verum autem incorporeum*. Amplius, *Nox, Dies, Veſper corpora* ſunt: & quid verba vltra facio? initio dictum repeto, quidquid eſt, cenſent corpus.

Ad. Mathē.

DISSERT. V.

Deum & Materiā Corpora eſſe Stoicis: & quattuor dumtaxat proprie Incorporea.

AVD. Fateor non inuitum me hæc audire, etſi animo obhærenti. Si enim omnia hæc Corpora: cedo, quid igitur Incorporeum eſt? an id ſolum, quod non eſt, vt Chimæra & Centaurus? LIPS. Et ego libere fateor diucule in hac inquiſitione me fuiſſe, & obhæſiſſe. Seneca quidem expedire nos debebat, & cœperat, vbi diuiſionem *Corporum* & *Non-corporum* inſtituit: ſed deſeruit, & in vado reliquit. Verba eius iſta: *Naturalis pars Philoſophiæ in duo ſcinditur, Cor-*

Epiſt. 99.

ralia & Incorporalia. Corporum locus diuiditur in hos primum gradus, in ea quæ Faciunt, & quæ ex his Gignuntur. Gignuntur autem Elementa. Ipſe Elementi locus, vt quidam putant, ſimplex eſt: vt quidam, in Materiam & Cauſſam omnia mouentem, & Elementa diuiditur. Supereſt vt Rationalem partem Philoſophiæ diuidamus. Ecce inſtitutam diuiſionem, & vnum caput exſequitur de Corporibus: alterum de Incorporeis nec verbo tangit. Conſilio: aut neglectu eius omiſſum, an ignauia exſcriptorum, non definio: ſed hoc clare haurio, ipſa prima Principia Corpora eſſe, *Materiam, & Cauſſam.* Et de Materia quidem iamante ſatis firmauimus,*vbi de ea dictum. ſed Laërtii etiam verba ſunt, quæ de vtroque principio euincunt. Inter Stoica, vbi ab Elementis ea diuidit: καὶ σώματα εἶναι τὰς ἀρχὰς, καὶ ἀμόρφους: *Et corpora eſſe Principia & formæ expertia.* Vbi tamen viri docti fidenter reſcribunt: καὶ ἀσωμάτους εἶναι τὰς ἀρχάς: *Et incorporea eſſe Principia.* Quod pro communi noſtra philoſophia verum fateor, abnuo de Stoicorum. Ipſe enim *Deus* iis corpus, id eſt Senecæ: *Cauſſa omnia mouens.* An non corpus ſit, cum etiam Animal eſt? Ita enim idem Seneca diuidit alibi *Corpus in Animantia, & Inanima, rurſus Animalia aut mortalia ſunt, aut Immortalia.* & ſub hac ſpecie Dij ac Genij continentur. Neque aliter alij: vnus modo nodus me ligat ab ipſo Seneca iniectus. qui alibi primam illam Cauſſam appellat *Incorporalem. Quiſquis formator Vniuerſi fuit, ſiue ille Deus eſt potens*

*Diſſ. 2 ſu.

Epiſt. 59.

Vbi enim Incorporea, niſi in imagine? Lips. Non hoc cenſe. ſunt reipſa quædam, & reperiemus. Seneca palam diuiſit ſupremum illud genus τὸ ὄν: *Quidquid eſt, aut Corporale eſt, aut Incorporale*: & poſtea iterum ita diuidit, ſed exempla non donat. Ergo aliquod Ens dicimus Incorporeum: & axioma illud ſupra poſitum leuiter ita reſtringendum eſt. Nam lego in Sexto Empirico: *Ex Incorporeis Stoici enumerant quatuor ſpecies. Id quod dicitur Vacuum, Locum, Tempus.* Primum illud Græce eſt ex alio Empirici loco. τὸ λεκτὸν (Senecæ inde) lux: *Video Catonem ambulantem: Corpus eſt, quod video. Dico deinde, Cato ambulat non Corpus quidē eſt quod nunc loquor, ſed enunciatū de corpore. quod alij Effatū vocāt, alij Enunciatum alij Edictum.* Ecce τὸ λεκτὸν varie interpretatur: & oſtendit eſſe quid, cum vere dicitur: (vt, Cato ambulat, ſapit, deſipit:) nec tamen Corpus, ſed Incorporeum eſſe Ab ea re apud eumdem Senecam quæſtio, *Cum Sapientia ſit corpus, an etiam Sapere?* & diſputat* εἰς ἑκάτερον: ſed non eſt profecto, pro dicto ſenſu, Plura in hac re non habeo, niſi illud Plutarchi etiam. iſtinc conſequi, σῶμα σώματος: εἶναι τόπον, καὶ σῶμα χωρεῖν διὰ σώματος: *Corpus Corporis eſſe locum, & Corpus penetrare per Corpus*: quod verum eſt, ſi Qualitates ſunt corpora, initio dictum.

Epiſt. 58.

Epiſt. 117.

Epiſt. 117.

* *In vtramque partem.*

Contra Stoic.

DISSERT. VI.

De Mundo, optimo maximoque corpore. Varia vocis ſignificatio. Differt ab Vniuerſo: quid Totum Stoicis. itemque de Vacuo.

SEd nos ad amœniora & ſimul grauiora pedē promoueamus. E Principiis Elementa & Corpora: ac præſtantiſſimum Corporū, Mundus. De cuius nomine obiter vidēdum eſt: tum & res inquirenda, & pro illorum ſenſu aperiēda. Nomen vel Græcis, vel Latinis, ab ornatu eſt. nam & illi κόσμον dicunt, primo eius nomēclaturæ Pythagora auctore. Id enim ita Laertius: τὸν οὐρανὸν πρῶτον αὐτὸν ὀνομάσαι κόσμον: *hunc primum Cælum appellaſſe Mundum*: quod tamen alii ad Parmenidem, Zeno noſter ad Heſiodum refert. Galenus cum Laertio: Πυθαγόρας πρῶτος ὠνόμασε τὴν τῶν ὅλων περιοχὴν κόσμον: *Pythagoras primus appellauit hunc rerum ambitum, Mundum.* Idem de eo Plutarchus, & cauſſam etiam addit: ἐκ τῆς ἐν αὐτῷ τάξεως: *ab ordine qui eſt in illo.* Ab *ordine* inquam, ſiue à toto *ornatu*, Plinius: *Quem* κόσμον *Græci, nomine ornamenti, appellauerunt eum nos à perfecta abſoluta que elegantia Mundum.* Nam &, muliebrem mundum obtinuit dici. Triſmegiſtus interiorē nomnclaturæ cauſſam dat: Εἰκότως κόσμος κέκληται· κοσμεῖ γὰρ τὰ
Cap. 9. πάντα τῇ ποικιλίᾳ τῆς γενέσεως: & plura quę addit: *Merito Mūdus ſiue ornat⁹ dicitur. ornat enim omnia varietate generationis, continuatione vitæ,*

indefeſſa operatione, & ordine genitorũ. Quæ ratio Mundum proprie ſpectat, quatenus facit aliquid, & eſt Deus. Iſidori noua originatio eſt, imo vetus ex Varrone: *Mundus, inquit, quod in ſempiterno ſit motu, vt cælum, ſol, luna, maria. Vnde & animalia Varroni videntur Elementa, quoniam per ſemetipſa, inquit mouentur.* An bene ex Varrone tranſcripſerit, neſcio: neque Elementa proprie Animalia, ſed mundum dixerit, ex Stoico & Platonico ſenſu. Vides ex his *Cælũ* primo Mundũ dictum deinde latius vocem ſe fudiſſe. Notant autem Soici τριχῶς λέγεσθαι τὸν κόσμον. αὐτόν τε τὸν θεὸν, τὸν τῆς ἁπάσης οὐσίας ἰδιοποιὸν, ὃς δὴ ἄφθαρτός ἐστι καὶ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, κατὰ χρόνον ποιὰς περιόδους ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, καὶ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν. καὶ αὐτὴν τε τὴν διακόσμησιν τῶν ἀστέρων, κόσμον εἶναι λέγουσι. καὶ τρίτον, τὸ συνεστηκὸς ἐξ ἀμφοῖν: *Tripliciter dici Mundum. Primo ipſum Deum omnis eſſentiæ opificem, qui incorruptibilis eſt & ingenitus, architectus ipſius Mundi, & poſt temporum aliquas periodos iterum in ſe abſumens & vertens omnem eſſentiam, iterumque ex ſe gignens. Secundo, ipſam aſtrorum ordinationem, ideſt Cælum, Mundum dicunt. Tertio, quod ſit ex vtriſque.* Quæ poſtrema verba ſatis tenebroſa ſunt: & ex quibus vtriſque? ex Deone, & Cælo? ita textus ſermonis ſuadet, ſed re abnuente. Putem magis, *Ex Deo & eſſentia*, id eſt Materia, eum velle dictum. Philo clarius iſta extulit:

Lib. 13.

Laert. in Zenone.

Λέγεται ὁ κόσμος καθ' ἓν μὲν πρῶτον σύστημα, ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἄστρων, κατὰ περιοχὴν γῆς. καὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς καὶ ζώων καὶ φυτῶν. καθ' ἕτερον δὲ, μόνος οὐρανός. κατὰ δὲ τρίτον, ὡς δοκεῖ τοῖς Στωϊκοῖς, διήκουσα ἄχρι τῆς ἐκπυρώσεως οὐσία τις ἢ διακεκοσμημένη ἢ ἀδιακόσμητος, ἧς τῆς κινήσεώς φασιν εἶναι χρόνον διάστημα: *Primo Mundus dicitur, cōpoſitio ex cælo & aſtris, terram ambientibus, & animantia ac ſtirpes. Secundo, ſolum ipſum Cælum. Tertio, vt Stoicis viſum eſſentia quædam ad exuſtionem perueniens duranſque, ſiue digeſta, ſiue indigeſta, cuius motus interuallum Tempus eſſe dicunt.* Itaque tertia hæc ſententia peculiaris Stoicorum eſt, quā ad *Deum* retulit Laertius, ad *Eſſentiam* Philo: vterque recte. Nam Eſſentia illa tota, Deus eſt Stoicis: neque aliud quam Senecæ & Latinis *Rerum Natura*, vel *Communis Natura*, de qua ſupra dixi. Ea igitur, ſiue in Mundum formata ſit, ſiue indigeſta, eſt iis Mundus. Et hoc ſenſu doctiſſime, vt ſolet, Auſonius *Mundum* pro Materia ſupra dixit. Sed aliud igitur Stoicis, κόσμος, καὶ διακόσμησις: ſicut etiam τὸ πᾶν, καὶ ὅλον. Laertius diſcriminat. Τὸ πᾶν λέγεται, ὅ, τε κόσμος, καὶ καθ' ἕτερον τρόπον, τὸ ἐκ τοῦ κόσμου καὶ τοῦ ἔξωθεν κενοῦ σύστημα. ὁ μὲν οὖν κόσμος πεπερασμένος, τὸ δὲ κενὸν ἄπειρον: *Vniuerſum dicitur & Mundus & alio modo, quod ex Mundo & exteriore Vacuo conſtat. Nam Mundus finitus eſt, Vacuum infinitum.* Itaque & Mundus etiam πᾶν ſiue *Vniuerſum* dicitur: ſed magis erat, in

De immor. Mundi.

In Zenone.

ſcholis præſertim, diſtingui. Plutarchus: Οἱ Στωϊκοὶ διαφέρειν τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον, λέγουσι· πᾶν μὲν γὰρ εἶναι τὸ σὺν κενῷ ἄπειρον· ὅλον δὲ, χωρὶς τοῦ κενοῦ, τὸν κόσμον: *Stoicis differunt Vniuerſum, & Totum. Vniuerſum enim eſſe, cum Vacuo infinitum, Totum, ſine Vacuo, Mundum.* Falſa hæc autem, reſcribendaque πᾶν γὰρ εἶναι σὺν κενῷ ἀπείρῳ: *Vniuerſum enim eſſe, cum Vacuo infinito*: & ἀπὸ κοινοῦ aduocanda vox, κόσμον. Recte ita Stobæanæ Eclogæ: Οἱ Στωϊκοί φασι διαφέρειν τὸ πᾶν, καὶ τὸ ὅλον· πᾶν μὲν γὰρ εἶναι σὺν τῷ κενῷ τῷ ἀπείρῳ, ὅλον δὲ, χωρὶς οὐ κενοῦ, τὸν κόσμον: *Stoici differre dicunt Vniuerſum & totum: vniuerſum eſſe, cum Vacuo infinito, Totum, ſine eo, Mundum.* Atque hæc ita apertiſſime etiam Empiricus, vbi de Toto. Hinc illud eorum effatum eſt, valde Plutarcho exagitatum: *Vniuerſum, corpus non eſſe.* Quidni dicerent? Inane enim complectitur: neque id ſane eſt corpus. Itaque ipſius Plutarchi verbis hoc ſoluamus: Κενὸν γὰρ ἄπειρον ἔξωθεν, τῷ κόσμῳ περιθέντες οὔτε σῶμα τὸ πᾶν οὔτε ἀσώματον εἶναι λέγουσι: *Vacuum enim infinitum exterius Mundo circumfundentes, neque Corpus Vniuerſum, neque Incorporeum adfirmant.* Caute, & iure, ô Plutarche: & tu hic atque alibi haud æquus arbiter eos culpas. Qua Vacuum continet, corpus non eſt, qua Mundum, corpus. Atqui non eſt Vacuū. Sane quidem οἱ ἀπὸ Θάλεω φυσικοὶ (vt alibi tu ſcribis) μέχρι Πλάτωνος τὸ κενὸν ἀπέγνωσαν.

1. De Placi. cap. 1.

Aduerſ. Mathem. Contra Stoi.

1. De Plac. cap. 18.

abuſqueThalete Phyſici,ad Platonem,Vacuum ignorarunt: quod fatemur,& ipſe Plato vbique abdicat: ſed qui Italicæ ſectæ fuerunt, diu ante Platonem, Leucippus, Democritus, & ab his Epicurus poſuerunt. Atque illi quidem laxe, & vbique rebus mixtum: Stoici reſtrictius, ἐντὸς τοῦ κόσμου οὐδὲν εἶναι κενὸν, ἔξωθεν δὲ αὐτοῦ ἄπειρον: *in Mundo nihil eſſe Vacui, extra, infinitum illud eſſe.* Cauſſa ſtatuendi, Conflagratio ſiue ἐκπύρωσις quia Mundus in illud reſoluitur, poſt iſtam. Quid, quod ipſe Pythagoras τοσοῦτον εἶναι τὸ κενὸν ἐκτὸς τοῦ κόσμου ὥστε ἀναπνεῖν τὸν οὐρανόν. εἶναι γὰρ αὐτὸν πύρινον: *Tantum Vacui eſſe extra Mundum, vt reſpirare cælum poſſit. eſſe enim ipſum igneum.* Pythagoræ inquam, hoc verius tribuetur, quàm vt ab eodem Plutarcho alibi, Ariſtoteli ipſi. Nam ille nimium quantum abhorret. Abhorreat. nos ponim⁹, & plures hodie etiam* Theologorũ. Quid autem id eſt? quod eſt, & non eſt. Nã Cleomedis Stoici verbis: Ἁπλουστάτη αὐτῷ ἐστὶν ἐπίνοια, ἀσωμάτου τε ὄντος, καὶ ἀναφοῦς, καὶ οὔτε σχῆμα ἔχοντος, καὶ οὔτε σχηματιζομένου, οὔτε τι πάσχοντος, οὔτε ποιοῦντος, ἁπλῶς δὲ σῶμα δέχεσθαι οἵου τε ὄντος *Simpliciſſima eius eſt conceptio, vt quod incorporeum ſit & intactile quod nec figuram habeat, neque figuratum ſit. quod neque patiatur neque agat, tantum corpus ſuſcipere aptum ſit.* Atque idem ille in *Cyclicis* ſuis *Theoriis* pluribus docet reuera tale extra Mundum eſſe: atque id infinitum.

Ibidem.

* *Infra Diſſert.* 9.

DISSERT. VII.

Definitio Mundi. Ciuitatem dici, itemque Templum: eaque imagines explicata.

SEd nomina Mundi vidimus: nunc ipſum & quid eſt tertia ſignificatione Mundus: Chryſippus, apud Stobæum, definiuit: κόσμον εἶναι σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ γῆς, καὶ τῶν ἐν τούτοις φύσεων. ἢ, τὸ ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων σύστημα· καὶ ἐκ τῶν ἕνεκα τούτων γεγονότων: *Mundum eſſe compagem e cælo & terra & naturis quæ his continentur. Vel aliter: Compagem conuentumque ex diis hominibuſque, & quæ horum cauſſa ſunt facta.* Vtraque hæc etiam in Laertio totidem verbis, ſed Poſidonio adſcribuntur. In Euſebio prior, paullo vberius ponitur: Σύστημα ἐξ οὐρανοῦ καὶ ἀέρος καὶ γῆς καὶ θαλάττης, καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς φύσεων: *Compages e cælo, aere, terra, mari, naturiſque contentis.* Atque ille idem alteram illam adiunxit: & cauſſam vtriuſque variantis dedit. Ὃν γὰρ τρόπον πόλις διχῶς λέγεται, τό, τε οἰκητήριον, καὶ τὸ ἐκ τῶν ἐνοικούντων σὺν τοῖς πολίταις σύστημα. οὕτω καὶ ὁ κόσμος οἱονεὶ πόλις ἐστὶν ἐκ θεῶν καὶ ἀνθρώπων συνεστῶσα, τῶν μὲν θεῶν τὴν ἡγεμονίαν ἐχόντων, τῶν δὲ ἀνθρώπων ὑποτεταγμένων. κοινωνίαν δὲ ὑπάρχειν πρὸς ἀλλήλους διὰ τὸ λόγου μετέχειν, ὅς ἐστι * φύσει νόμος: *Sicut enim,* inquit, *Ciuitas dupliciter dicitur, & ipſa ſedes ſiue domicilium, & corpus incolarum*

Lib. 15.

* Nec male φύσεως naturæ. Vtrunque verum eſt.

ciuiumque: ita Mundus tamquam Ciuitas eſt, è diis hominibuſque conſtituta. cuius dij quidem principatum & regimen habent, hominibus ſubiectis: Communionem autem inter vtroſque eſſe, quia Ratione participant: quæ natura Lex eſt. Sunt pulchra, & dignitatem Mundi exprimunt, & noſtram, itemque officium & munus. Imago eſt, quæ valde placita Stoicis, & paſſim
Cap. 18. vſurpant. vt Seneca, ad Marciam: *Intratura es vrbem, dijs hominibusque communem.* Cicero:
1. De Leg. *Vniuerſus hic Mundus vna ciuitas, communis deorum hominumque, exiſtimandus eſt*, Idem
2. De Nat. deor. alibi: *Eſt enim Mundus quaſi communis deorum atque hominum domus, aut vrbs vtrorumque.* Iterum dico, ſunt pulchra, alta. & quis non attollatur, atque idem vereatur, cum Deum & Genios circum ſe, & ſupra ſe, cogitat inſpectores, eoſdem que rectores? Et parte altera, auaritiam contemnat, viles curas exuat, cum velut patriam & vrbem, mundum ſibi circundat?
Conſol. ad Helu. Seneca: *Magno animo nos non vnius vrbis mænibus incluſimus, ſed in totius orbis commercium emiſimus, patriamque nobis profeſſi ſumus Mundum, vt liceret latiorem campum virtuti dare.* Sane *virtuti*, & maxime caritati ac curæ generis humani. Omnes vnius vrbis ciues ſu-
4. De Fini. mus. Cicero de Stoicis: *At quanta conantur? Mundum hunc omnem opidum eſſe noſtrum. Incendit igitur eos qui audiunt Vides quantam rem agas? vt Circeis qui habitet, hunc omnẽ*
De Monarchia 2. *Mundum ſuum municipium eſſe exiſtimet.* Et vero hanc communionis rationem Pontifici Iudæorum fuiſſe in animi oculis, Philo prædicat.

Τῶν μὲν γὰρ ἄλλων, inquit, οἱ ἱερεῖς, ὑπὲρ οἰκείων καὶ φίλων καὶ πολιτῶν μόνον εἰώθασι τὰς τ' εὐχὰς καὶ θυσίας ἐπιτελεῖν. ὁ δὲ τῶν ἰουδαίων ἀρχιερεὺς, οὐ μόνον ὑπὲρ ἅπαντος ἀνθρώπων γένους, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ τῶν τῆς φύσεως μερῶν, γῆς, ὕδατος, ἀέρος, καὶ πυρὸς, τάς τ' εὐχὰς καὶ τὰς εὐχαριστίας ποιεῖται, τὸν κόσμον, ὅπερ ἐστὶ ταῖς ἀληθείαις, πατρίδα εἶναι ἑαυτοῦ νομίζων: *Cũ enimaliarũ gẽtiũ ſacerdotes nõ niſi pro ſuis, & amicis, & ciuibus vota aut ſacra faciant, ſũmus Iudæorũ Põtifex, non ſolũ pro toto genere humano, ſed & pro natura omnibus partibus, terra, aqua, aëre, igne, preces gratéſque concipit: Mũdũ hunc exiſtimans, vti reuera eſt, patriã ſuã eſſe.* Fructum ſententiæ vides: & adde alterum, de Exſilio, quod eſſe nullum poteſt ſic animato. *Emetiamur enim quaſcumque terras, nullam inuenire intra Mundum eſt alienam nobis.* Sic igitur de Mundo Stoici: etſi *Cælum* etiam Ciuitatem, & quidem proprie, ſi Clementi credimus, volunt dici. Ille cum cæleſtem ciuitatem in Sacris legeret, & rei ſuæ aptaret, addit Λέγουσι καὶ οἱ Στωϊκοὶ τὸν μὲν οὐρανὸν κυρίως πόλιν. τὰ δὲ ἐπὶ γῆς ἐνταῦθα οὐκέτι πόλεις. λέγεσθαι μὲν γὰρ, οὐκ εἶναι δέ. *Dicunt & Stoici Cælum proprie ciuitatem eſſe. quæ autem hic in terra ſunt ciuitates, dici quidem, at non eſſe.* Quò ego Plutarchi reprehenſionem ſpectaſſe arbitror, etſi verba in Græcis, meo quidem libro, corrupta aut manca ſunt: Ἀλλὰ μὴν τὸ νεῖκος μὲν εἶναι πόλιν, καὶ πολίτας τοὺς ἀστέρας, εἰς δὲ τοῦτο καὶ

Sen. ad Helu. c. 9.

4. Strom. in fine.

De Cõmun. Notion.

φυλέτας, καὶ ἄρχοντας, δῆλον ὅτι καὶ βουλευτὴν τὸν ἥλιον, καὶ τὸν ἕσπερον πρύτανιν ἢ ἀστυνόμον: *Sed & aiunt, Deorum domum* putem enim ſcribendum, θεῶν οἶκον) *eſſe ciuitatem, ciues autē ſtellas, ad hoc etiam tribules, & magiſtratus: nempe Solem etiam* Senatorem, *& Heſperum Prythanim vel Ædilem.* Niſi magis tamen eſt legi τὸν κόσμον εἶναι, & concinnare diuulſa: atque ad priorem imaginem de Mundo toto referre, cui Dij ſcilicet & cælites illi præſunt. Quem iterum alia imagine, & magis auguſta, aſſimilant etiam cum Templo. Seneca: *Totum Mundum deorum eſſe templum, ſolum quidem amplitudine illorum ac magnificentia dignum.* Et alibi: *Per qua non municipale ſacrum, ſed ingens omnium deorum templum Mundus iſte reſeratur.* Cicero: *Homines tuentur illum globum, quem in Templo hoc medium vides, qui terra dicitur.* Vbi Macrobius appoſite: *Quidquid humano aſpectui ſubiicitur, Templum eius vocauit qui ſola mente concipitur. vt, qui hac veneratur vt templa, cultum tamen maximū debeat conditori: ſciat que quiſquis in vſum templi huius inducitur, ritu ſibi viuendum ſacerdotis.* Bona, bona poſtrema monitio: & Plutarchus accedat, *Templum eſſe hunc Mundum ſacratiſſimum quidem ac religioſiſſimum. in quod per ortum inducimur, ſpectatores non ſignorum ſurdorum & manufactorum, ſed Solis, lunæ, ſiderum.* Et addit, hæc *veluti initia & myſteria quædam eſſe, tranquillo & læto nobis animo ſpectāda ac peragenda.* Philo denique Iudæus claudat: Τὸ μὲν ἀνωτάτω καὶ πρὸς ἀλήθειαν

De Benef.7 cap.7. — *Epiſt. 90.* — *In Somnio.* — *Lib.1.ca.14* — *De Tranquil litate animi.* — *De Monar.2*

ἱερὸν θεοῦ νομίζειν τὸν σύμπαντα χρὴ κόσμον εἶναι, νεὼν μὲν ἔχοντα ἁγιώτατον τὸ τῶν ὄντων οὐσίας μέρος, οὐρανὸν, ἀναθήματα δὲ τοὺς ἀστέρας, ἱερέας δὲ τοὺς ὑποδιακόνους αὐτοῦ τῶν δυνάμεων ἀγγέλους, ἀσωμα τοὺς ψυχάς: *Templum Dei ſupremum, & vere tale, exiſtimare oportet eſſe totum hunc Mundum. qui Sacrarium quidem habet, puriſſimam rerum Naturæ partem, Cælum, ornamenta, ſtellas, ſacerdotes, adminiſtros potentiæ eius angelos, incorporeas animas.* Imagines habemus, aptas, & pro ſplendore ac dignitate Mundi, nec ſupra. *Nihil enim omnium rerum* (ait Stoiciſſans Tullius) *melius eſt Mundo, nihil præſtabilius, nihil pulchrius: nec ſolum nihil eſt, ſed ne cogitari quidem quidquam melius poteſt.* Vide ipſum totum, vide magnas paruaſque partes: omnia *ita conſtituta ſunt, vt neque ad vſum meliora eſſe potuerint, neque ad ſpeciem pulchriora.* *2. De Nat. deor.* *Ibid. infra.*

DISSERT. VIII.

Factum eſſe Mundum, à Deo, cauſſa hominum: & breuiter, quomodo ſit factus.

TAnti autem operis quis auctor? Nullus, aiunt quidam & ab æterno fuit, æternumque erit. Alij qui factum ſtatuunt partim à Natura (vt Strato:) partim à Forte & Caſu, vt Epicurus. Stoici veriſſime, à Deo & Prouidentia eſſe. Paſſim ita: & Chryſippi, apud Lactantium, argumentum validum ſane exſtat, *Si quid eſt, inquit Chryſippus, quod* *De Ira Dei cap. 10.*

efficiat ea, quæ homo licet ratione præditus, efficere non poſſit? id profectò eſt maius, & fortius, & ſapientius homine. Homo autem non poteſt facere cæleſtia: ergo illud, quod hæc effecerit, ſuperat hominem arte, conſilio, prudentia, poteſtate. Quid igitur poteſt eſſe, niſi Deus? Nec teſtimonia congero in ſententia decantata: illud addam, *Quare, Quomodo, Vbi, Quando, Qualem* fecerit Deus? Quare? ſua inquiunt, & hominum cauſſa. Neque enim alius ei finis fuit, quam potentiæ & bonitatis deſignatio, in maximo optimoque opere ſic oſtenſa. Cicero: *Quorum igitur cauſſa quis dixerit effectum eſſe Mundum? Eorum ſcilicet animantium, quæ ratione vtuntur hi ſunt dij & homines, quibus profectò nihil eſt melius.* Et de altera ſane parte, noſtri Doctores conſentiunt, vt Lactantius: *Vera eſt ſententia Stoicorum, qui aiunt noſtra cauſſa Mundum eſſe conſtructum. Omnia enim quibus conſtat, quæque generat ex ſe Mundus, ad vtilitatem hominis accommodata ſunt.* Et ſingillatim ibi exſequitur. quod ante eum Cicero accurate, De Natura deorum. Neque Seneca id negatum voluit (haud ita veri & partium tranſfuga) cum ſcribit: *Non enim nos cauſſa Mundo ſumus, hiemem æſtatemque referendi: ſuas iſta leges habent, quibus diuina exercentur. Nimis nos ſuſpicimus, ſi digni nobis videmur, propter quos tanta moueantur.* Imo vero, ô bone, propter nos vel maxime iſta mouentur: ſed non ſolos: & hoc voluiſti dictum. Dij quoque hic ſuas parres habent. Itaque alibi ſcribis: *Dij non per negligentiam nos genuere, quibus tam multa*

2. De natur. deor.

De Ira Dei, cap. 13.

Lib. 2.

2. De Ira. cap. 27.

Lib. 4. De Benef. c. 23.

genuerant *Cogitauit enim nos ante Natura, quam fecit.* Ita eſt. Prouidentia hominem, & pleraque iſta homini fecit. Sed *Quomodo* fecit; & quæ compoſitio aut digeſtio molis huius fuit? Zeno apud Laertium ita prodit: Τὸν θεὸν, κατ᾽ ἀρχὰς κατ᾽ αὐτὸν ὄντα, τρέπειν τὴν πᾶσαν οὐσίαν δι᾽ ἀέρος εἰς ὕδωρ. καὶ ὥσπερ ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα περιέχεται, οὕτω καὶ τοῦτον, σπερματικὸν λόγον ὄντα τοῦ κόσμου τοιόνδε ὑπολίπεσθαι ἐν τῷ ὑγρῷ εὐεργὸν αὐτῷ ποιοῦντα τὴν ὕλην, πρὸς τὴν τῶν ἑξῆς γένεσιν. Εἶτα ἀπογεννᾶν πρῶτον τὰ τέσσαρα στοιχεῖα, πῦρ, ὕδωρ, ἀέρα, γῆν: *Deum in principio, cum apud ſe eſſet, Eſſentiam omnem per aerem in aquam conuertiſſe. Et vt in fætu ſemen continetur, ita Deum qui ſeminalis Ratio mundi eſt, tale ſemen reliquiſſe in Humido, quod facilem aptamque operi Materiam praberet, ad rerum deinceps generationẽ. Deinde progenuiſſe primum Elementa quattuor, ignem, aquam, aerẽ, terrã.* Ait, *in principio:*] ipſis Sacrorũ noſtrorũ verbis. Ait, *cũ apud ſe eſſet.*] Pie & pulchre. Deus ſua perfectio, ſedes, regnũ.

Cui eſſe ſibi ſufficit, efficitque cuncta:

vt vir sũmus noſtri æui, in Carmine ſuper Deo ſcripſit, plane diuino. Deus ſibi, & ſuũ ei eſſe, ſufficit: quidni? in ipſo omnia, ipſe omnia. Itaq; fruſtra, & pro humana imbecilitate iſtæ quæſtiones Quid faciebat, agitabat? Vel Seneca noſter reſpondeat. *Iupiter reſoluto mundo, & dijs in vnum confuſis, paulliſper ceſſante Natura, acquieſcit ſibi, cogitationibus ſuis traditus.* Optime. vis & ego aliquid audacter, ſiue argute? Idẽ quod nunc facit, fecit. Erras, qui in Deo tẽpora

Iul. Scal.

Epiſt. 19.

diſparas omnia ei ſunt in præſenti. Poëta Chriſtianus olim, Claudius Victor:

Regnabatque potens in maieſtate creandi,
Et facienda videns, gignendaque mente capaci
Sæcula diſpiciens: & quidquid tempora volunt,
Præſens ſemper habens. immenſum mole beata.
Regnum erat ipſe ſuum.

An deerat occupatio, hæc quæ fuere, quæ ſunt, & quæ inſtant, contemplanti? Pergit Laërtius, *Eſſentiam omnem vertiſſe.*] Si de primo conditu intellegit, Materiam cape: ſin de reparatione Mundi poſt exuſtionem, cape Ignem reliquum & in eo ſemina rerum. *Per Aërem.*] Ergo vel Materia, vel Ignis ille reliquus, Aëre tenuior. Et ita eſt, quoniam tradebant Stoici diffundi, & vel totum Vacuum illud occupare. Contrahitur igitur, ſed gradatim, & habilis fit corporum generationi, Primo autem in Aerẽ quia facillima ea mutatio ab Igne. Deinde, ait, *in Aquã.*] Hæc igitur proxima facies Materiæ, cum elementa genita. Ideo vetus opinio, *Aquã principium rerum eſſe*, Thaleti adſcripta. Quid Thaleti? Homeri ante illum fuit. apud quem legas

Iliad. ξ. ----ποταμοῖο ῥέεθρα
Ὠκεανοῦ, ὅσπερ γένεσις πάντεσσι τέτυκται
-----flumina magni
Oceani, cunctis qui rebus præbuit ortum.

Vis aliquid clarius? iteratque alibi & vocat.

Ὠκεανόν τε θεῶν γένεσιν, καὶ μητέρα Τη-
θύν:

Ocea-

Oceanum Diuis geneſim, matrem & nutricem.

Dij & Genij ex illo orti (nam & hi ex Materie) atque etiam vaporationibus eius aluntur. Poſtrema autẽ ipſa verba, de *Matre & nutrice*, plato in Timæo adſumpſit, & Materiæ aptauit. Quin & Barbarica vetus philoſophia in hac parte. *Brachmanibus apud Indos*, ait Strabo, ἀρχαὶ μὲν τῶν συμπάντων ἕτεραι, τῆς δὲ κοσμοποιΐας τὸ ὕδωρ: *aliarum omnium rerum alia principia, Mundi autẽ aqua.* Sed quarum rerum alia? De vita Moiſis. 1. credo ſingularum rerũ; quæ ex Elemẽtis, vt ad proxima principia hoc referatur. Iam & Aegyptii (Philo notat) τὸ ὕδωρ διαφερόντως ἐκτετιμήκασιν, ἀρχὴν τῆς τῶν ὅλων γενέσεως εἶναι νομίζοντες: *Aquã, eximie coluerunt, principium Vniuerſi generationis eam cenſentes.* Sed pro tota Stoicorum ſententia, Seneca audiendus: *Aqua, ait Thales, valentiſſimum elementum eſt. hoc fuiſſe primum putat, ex hoc ſurrexiſſe omnia. Sed & nos quoque* (Stoici) *aut in eadem* 3. Quæ. Na. *ſententia, aut in vltima ſumus.* Vltima, ex hac cap. 13. nempe omnia ſurrexiſſe. Quo ducere & Manilium poſſis, imo debeas:

Seu liquor hoc peperit, ſine quo riget arida Lib. 1.
rerum
Materies, ipſumque vocat, quo ſoluitur, Ignem.

Inter variantes ſententias Mundi conditi, hec Stoicam omittit: & Siue, inquit, Aqua initium rebus fuit, in quam Materia ſe vertit? quæ deinde *vocat* (ita legerim, nõ *verat*)

ſiue adhibet ipſum Ignem, qui deſtruit, & in varias formas mutat. Siue, qui ſoluit & deſtruit, in ἐκπυρώσει. Neque aliud Stoici decantatum illud *Chaos* interpretabantur, quàm hanc *A-*
De immortalitate Mundi. *quam*: non illam Elementi. Philonem ita audi: Τῶν δὲ Στωϊκῶν ἔνιοι χάος τὸ ὕδωρ οἴονται εἶναι, παρὰ τὴν χύσιν τοὔνομα πεποιῆσθαι νομίζοντες: *Quidam Stoicorum Chaos exiſtimant Aquam eſſe, à fuſione factum nomen arbitrantes.* Sed quid iam Aqua? pergit Laertius *Deum, qui ſeminalis Ratio eſt, relinqui in humido.*] De Deo enim hæc verba, eiuſque Ratione (etſi obſcuriuſcula ſunt) omnino
In Stob. Phyſic. capienda. Ita enim alibi ipſe Zeno: Διὰ τῆς ὕλης διαθεῖν τὸν τοῦ παντὸς λόγον, ὃν ἔνιοι εἱμαρμένην καλοῦσιν, οἷόν περ καὶ ἐν τῇ γονῇ τὸ σπέρμα; *Per Materiam* (ſic aqueam) *diſcurrere Uniuerſi Rationem, quam aliqui Fatum appellant, tamquam in fatu ſemem.* Vides eamdem ibi imaginem, & ipſis verbis, vti hic ponitur. ſignificat autem, immobilem per ſe & ineficacem Materiam animari ab hoc Igne, illo qui Deus, & Ratio: non aliter quàm ſemen eiuſque ſpiritus & calor fætum formant, augent,
Epiſt. 65. alunt. Notanda igitur & hic λόγου vocula: qua crebro in hac Generationis re vtuntur. vt Seneca: *Cauſſa autem, id eſt Ratio, Materiam*
Conſol ad Helu. cap. 8 *format*, Iterum: *Incorporalis Ratio, ingentium operum artifex*. Ingentium, totius Mundi, ait *incorporalis*: quia mens ipſa Dei eſt, animus, vt ſic dicam, Ignis. Fatum interpretatur Zeno, alij Prouidentiam: & vtrouis ſenſu poëta Manilius, germanus Stoicus, ſæpius v-

ſurpat. Vt in iſta re gignendi, Sidera & cælum eſſe *Cæleſtis Rationis opus. Tale ſemen reliquiſſe.*] Ipſum Ignem, ſiue calorem, qui humido miſcetur vocat *Semen*: Ratione tamen illa ſemper adiuncta. *Lib. 1.* Plutarchus, aduerſus noſtros: Τοῦ κόσμου τὸ πῦρ λέγουσι σπέρμα εἶναι *Mũdi ſemen Ignem dicũt*. Alio verbo, ſed eodẽ ſenſu Ariſtocles apud Euſebium: Στοιχεῖον εἶναί φασι τῶν ὄντων τὸ πῦρ, καθάπερ ἡράκλειτος, τούτου δὲ ἀρχὰς ὕλην καὶ θεόν: *Elementum rerũ omnium Ignem dicunt, eius principia, Deum & Materiam.* Bene Ariſtocles. & Deus, ſiue ipſa Ratio, ab hoc Igne diſparanda *Zeno*, apud Ciceronem, *ſtatuit Ignem eſſe ipſam naturam, quæ quidque gigneret, & mentem atque ſenſus*. Qualis autem hic Ignis? *1. Acad.* non vt ille noſter, qui cuncta diſturbat ac diſſipat: ſed *vitalis ac ſalutaris, qui omnia conſeruat, alit, auget, ſuſtinet, ſenſuque afficit*: qualem in ſideribus videmus. *Cic II. De Nat: deor.* Plura autem ſuper tota hac re, vbi de Exuſtione mundi. Vltima Laertij: *Gigni primum elementa quatuor, ignem, aquam, aerem, terram.*] Idem Laërtius poſtea: Γίνεσθαι δὲ τὸν κόσμον, ὅταν ἐκ πυρὸς ἡ οὐσία τραπῇ δι' ἀέρος εἰς ὑγρόν, εἶτα τὸ παχυμερὲς αὐτῶ συςὰν ἀποτελεσθῇ γῆ. τὸ δὲ λεπτομερὲς ἐξαερωθῇ, καὶ τοῦτ' ἐπιπλέον λεπτυνθὲν πῦρ ἀπογεννήσῃ: *Gigni mundum, cum ex igne*, qui exuſtioni reliquus, *Eſſentia vertitur per Aerem in Humorem: deinde craſſior eius pars fit Terra, quod tenuius, Aer, reliquum magis tenue, Ignis*. Sed hic *Aquam* omittit: antea poſitam, & recte: neque enim Materialis illa aqua ſiue humor, vere

elementum Aquæ eſt, ſed faciem dumtaxat eius habet, multifaria alioqui mixtio-
Chap. 1. ne. Hæc igitur in breui Stoicorum ſententia, ſuper rerum conditu: cum qua valde Triſmegiſtus ille conſentit. Λόγος, inquit, ἅγιος ἐπέβη τῇ φύσει, καὶ πῦρ ἄκρατον ἐξεπέδησεν ἐκ τῆς ὑγρᾶς φύσεως ἄνω εἰς ὕψος: *Ratio ſancta*, ſiue *Verbum, Naturæ ſuperuenit, & Ignis purus exſiluit ex Humida natura in altum.* Additque mox: Κινούμενα δὲ ἦν, διὰ τὸν ἐπιφερόμενον πνευματικὸν λόγον εἰς ἀκοήν: *Mouebantur autem, à Ratione ſpiritali, quæ ſuper ea ferebatur, ad auditum.* Et ſane noſtra hic *Ratio*, eſt *Ignis.* Quid in ipſo Moyſe, rerum primordiis, nonne *Spiritus Domini ferebatur ſuper Aquas?* Quibus profecto paria & Triſmegiſtus, & Zeno ſupra, *Rationem per Materiam decurrere.* Quod Tertullianus alludit, an & ridet? *Stoici volunt, Deum ſic per Materiam decucurriſſe, quomodo mel per fauos.* Rideat: Metaphoram non indecoram, nec à Sacris longinquam, ego putem.

DISSERT. IX.

In Vacuo Mundum librari. Vere natum videri: & quare forma eius circitet.

QVomodo factus, quod ſatis ſit, diximus: *Vbi* autem, & quo ſitu? *In medio Vacui*, ait Chryſippus apud Plutarchum: *atque hanc cauſſam permanſionis eius eſſe, quod Eſſentia omnis in ſui medium tendat.* Eſt ipſa ſententia, quam damnatum it Epicurus, & ex eo Lucretius: *De defect. oracul.* *Lib. 1.*

Illud in his rebus longe fuge credere Memmi,
In medium ſumma, quod dicunt, omnia niti:
Atque ideo Mundi Naturam ſtare ſine vllis
Ictibus externis, neque quoquam poſſe reſolui
Summa atque ima, quod in medium ſint omnia nixa

Damnat, ſed parum iuſte: & in Terra, quæ ſe ſuſtinet, & vndique in ſe redit, eadem ratio, neque alia, valet. Plutarchus etiam dicto loco, irridet: quia Vacuũ omne ſpernit. Non nos hercle, & cogitanti cuicũque aliquid Vacui extra Mundũ, vel inuito occurrit. quod præter ante dictos, etiam Philo Iudæus palam adſtruit, & in Scripturis *Abyſſum* dici contendit. Quid Auguſtinus, an non *extra Mundum infinita ſpatia locorum* cogitari oſtendit? Vt Stoicorum aſſertio neque tam ſingularia ſit, nec ex facili adſpernanda: imo Theologorum optimis etiam hodie propugnãda. Addamus, *Quando* ſit factus: etſi apud *11. De Ciuit. cap. 5.*

Stoicos quidem nihil ſuper ea re legi. Imo credo eos cenſuiſſe, *certum non eſſe diem eius ortus*
Lib. 3. quod Iulius Firmicus tradidit, certus eorum adſecla & ſatelles. Tamen curioſa inquiſitio huc quoque iuit, & Vere natum eſſe volunt, Sole in Ariete exiſtente. Panegyriſtes ad Maximianum: *Diuinus ille veſtræ maieſtatis ortus ipſo, quo illuxit, auſpicio Veris illuſtrior, auguſtiore fulgens luminis claritate, quam cum originem mundi naſcentis animauit.* Et ſtatim: *O felix beatumque Ver nouo partu! ô tempus quo merito omnia nata eſſe credantur! ô Kalendæ Martiæ, ſicuti olim annorum voluentium, ita nunc æternorum auſpices Imperatorum.* Virgilius.

> *Non alios prima creſcentis origine mundi*
> *Illuxiſſe dies, aliumve habuiſſe tenorem*
> *Crediderim. Ver illud erat, Ver magnus agebat Orbis.*

3. Exaë. c. 4. In Carmine veteri, *Vere natus orbis eſt.* Diuus Ambroſius & cauſſam addidit: *Inde oportebat mundi exordium capi, vbi erat opportuna omnibus verna temperies. vnde & naſcentis mundi imaginem annus expreſſit, vt poſt hibernas glacies, atque hiemales caligines, ſerenior ſolito Verni temporis ſplendor eluceat.*
Li. 2. ca. 7. Damaſcenus item in hac parte: Τέσσαρες τροπαὶ δὲ ἡλίου συνίστανται· καὶ πρώτη μὲν ἡ ἐαρινή· ἐν αὐτῇ γὰρ ἐποίησεν ὁ θεὸς τὰ σύμπαντα· καὶ δηλοῖ τὸ μέχρι τοῦ νῦν ἐν αὐτῇ τῶν ἀνθέων τὴν βλάστησιν γίνεσθαι: *Quattuor ſunt à Sole anni tempora ſiue conuerſiones. Prima Verna, in qua Deus fecit vniuerſa. quod*

docet etiãnunc florũ in ea germinatio. Verba Scripturæ adſpicit: *Germinet terra herbam virentem, & facientem ſemen, & lignum pomiferũ.* Et nonne probabile eſt amœniſſimo, & maxime vegetabili tempore, cuncta cœpiſſe? cum & animantes pleræque fætificant & aliæ naturæ partes concipiunt aut parturiunt, εὐλόγως dicamus & ipſam totam peperiſſe. At ſunt tamen qui fortiter abnuant, Hebræorum auctoritate confiſi, quibus principium anni in Autumno fuit: ergo & Mundi. Non vltra inquiro: cum ad Sacrorum auctoritatem itur, Philoſophiæ fines iam res egreditur, & ad Theologiæ abit. Hoc tertium potius, *Qualis* conditus, & qua forma? Rotunda. Ita Stoici apud Laertium, & cauſſa. Πρὸς γὰρ τὴν κίνησιν ἁρμοδιώτατον τὸ τοιοῦτον σχῆμα: *Nam ad motum talem figuram aptiſſimam.* Plures cauſſæ in Manilio: *Lib. 1.*

> *Hæc æterna manet, diuiſque ſimillima forma,*
> *Cui neque principium eſt vſquam, nec finis, in ipſo*
> *Sed ſimilis toto remanet, perq. omnia par eſt.*

Apta ſcilicet ea forma ad perpetuitatẽ motus: denique *Diuis par*, vt ait, vel quia Aſtra ſic ſpectãtur, vel quia principio & fine caret, vt ipſe Deus. Obſerua autẽ hic *Totũ*, τὸ ὅλον Stoico ſermone, vt prædixi. In Platone ratio quoq. alia *quod à quo animãte, Mundo, omnes reliquos contineri vellet animãtes hũc ea forma figurauit, qua vna omnes reliquæ formæ concluduntur.* Eſt enim capaciſſima, eſt perfectiſſima ea forma. *icirco,* *In Timæo.*

(ait explicans Apuleius) *perfectiſſimo & pulcherrimo Mundo* * *inſtar pulchra & perfectæ ſphæræ à fabricatore Deo quæſitum eſt, vt ſit nihil indigens: ſed operiens omnia coercenſque contineat. pulcher & admirabilis, ſuique ſimilis, ſibique reſpondens.* Quod ipſum in capite humano Lactantius conſiderat: *quod Deus*, inquit *orbi & globo ſimile formauit, quia orbis rotunditas perfectæ rationis eſt ac figuræ. Eo igitur*, mens & ignis ille diuinus tanquam cælo tegitur Ab hac ſententia Homerũ fuiſſe argumentantu r, quod *ἀπείρονα γαῖαν dixerit: non magnitudine, ſed figura, quæ finis eſt expers.

* *Id eſt, imago, forma.*

De opific. Dei, cap. 8.

* *Infinitam terram.*

DISSERT. X.

Animal eum eſſe, ſenſu & Ratione præditum. Partes eius libatæ. Ipſam animam, Deum eſſe.

ET Mundum quidem talem ac tantum vides, ſed in externa adhuc facie: nunc animi ſenſus ad interiora, id eſt ad *Animum* eius mitte. Ita enim conſenſu Stoici, *ſentientem eum, intelligentem, ſapientem*: & quid te morori *Animal rationale* eſſe. AVD. Hoc dicunt, repudio:

Et procul à vera hoc aio ratione repulſum.

LIPS. Et ego tecum; ſed quid iudicare priuſquam audire properas? intellige, & tum cenſe. Et ſententia hæc non illorum primitus, ne neſcias, à Socrate & Platone eſt qui protulerunt. Iſte in Timæo, vt Cicero vertit;

Quapropter non eſt cunctandum profiteri, ſi modo aliquid inueſtigari coniectura poteſt, hũc Mũdum Animal eſſe, idque intelligens, & diuina Prouidentia conſtitutum. Et ſæpius iterat, & inter *Primaria.
* κύρια dogmata habent ſectatores. Sed illis *In Zenon.*
omiſſis, Stoicos audiam⁹: de quib⁹ ita Laërtius: Ὅτι δὲ καὶ ζῷον ὁ κόσμος, καὶ λογικὸν καὶ ἔμψυχον καὶ νοερὸν, Χρύσιππός φησι, καὶ Ἀπολλόδωρος καὶ Ποσειδώνιος· ζῷον μὲν οὕτως, ὄντα οὐσίαν ἔμψυχον αἰσθητικήν. τὸ γὰρ ζῷον τοῦ μὴ ζῴου κρεῖττον. οὐδὲν δὲ τοῦ κόσμου κρεῖττον. ζῷον ἄρα ὁ κόσμος. Ἔμψυχον δὲ, ὡς δῆλον ἐκ τῆς ἡμετέρας ψυχῆς, ἐκεῖθεν οὔσης ἀποσπάσματος. Βοηθὸς δὲ εἶπεν οὐκ εἶναι ζῷον τὸν κόσμον: *Quod autem animal ſit Mundus, & rationale, & animatum, & intelligens, aſſerit, Chryſippus, & Apollodorus, & Poſſidonius. Animal quidem ita, vt ſit natura animata & ſentiens. Quod enim animans, non animante præſtantius eſt: nihil autem Mundo præſtantius; Animans eſt igitur. Animatum porro eſſe, liquet ex noſtra Anima, quæ particula auulſa eſt ab illo. Boethus tamen dixit non eſſe Animal.* Vides adfirmationem, & additam rationem: Quod animal præſtantius non animato. A Platone ea eſt sũpta, in Timæo. *Fas,* inquit, *non eſt, neç vnquam fuit, quidquam niſi pulcherrimum facere eum, qui eſt optimus. Cum hanc rationem igitur habuiſſet* (Deus;) *reperiebat nihil eſſe eorum, quæ in natura cernerentur, non intelligens intelligente, in toto genere, præſtantius. Mentem autem vlli rei adiunctam eſſe ſine animo nefas eſſe:*

quocirca intelligentiam in animo, animum concluſit in corpore: ſic ratus opus illud effectum eſſe pulcherrimũ. Platonis ratiocinatio eſt: Deus optimus optimum fecit: nihil natura intelligente melius: ergo Mundus intelligẽs. Si hoc etiam animatus: quoniã intelligentia ſine anima eſſe non poteſt. Intelligentem cum dicit, Rationalem ſentit, quod conſonat. Itaque Zenonis verba eiuſdem rei ſunt, in Sexto Empirico, iſta: *Si, quod eſt particeps rationis, eſt melius eo quod eſt illius expers: eſt ergo Mundus particeps rationis. Et ſimiliter argumentabatur in eo, quod eſt anima præditum, & quod Inanimatum.* AVD. Neque nunc ſine riſu audio: & quale iſtud Animal, & quas partes habet? LIPS. Partes? Bene ſuggeris: dabo ad hominis & tuum inſtar. Plutarchus ita diſtribuit. *Stellæ ſicut oculi lucentes in facie Vniuerſi orbem ſuum peragunt. Sol vi præditus cordis, vt hoc ſanguinem & ſpiritum, ſic diffundit ex ſe vegetantem calorẽ & lucem. Terra & Mari mundus, vt animal ventre & veſica, vtitur. Luna inter Solem & Terram, vt inter Cor & Ventrem, velut iecur, aut aliud molle viſcus eſt, & reſpirationes illinc excoctione aliqua & purgatione attenuans diffundit.* Atque ego ſane (etſi aliter Macrobius) eodem verſus Sarapidos retulerim, quos interrogatus à Nicocreonte Cypriorum rege protulit. Ægyptij enim iſtum *Deorum maximum* dicunt, id eſt Mundum. Verſus ſunt.

De Facie in orbe Lunæ.

Εἰμὶ θεὸς τοιόσδε μαθεῖν, οἷον κ' ἐγὼ εἴπω.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, γαστὴρ δὲ θά-

1. Saturn. cap. xx.

λαοσα,

Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ᾽ οὔατ᾽ ἐν αἰθέρι κεῖται,

Ὄμμά τε τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠελίοιο:

Sum Deus, & talis qualem deſcribam ego meipſe.

Cæli arx mi caput eſt, ventrem dico mare magnum.

Terra, pedes, aures ponuntur in æthere puro,

Longè ſplendentes oculos, dic lampada Solis.

Mutat aliquid in illis Plutarchi: & quis non pro ingenio poſſit? *Terram* facit *pedes*, ſatis appoſite: ſicut Chryſippus Stoicus eamdem ὑπέρεισμα, ὥσπερ ἐν ζώῳ τὰ ὀστέα: *fulcrum, vt in animali oſſa.* Eſt enim maximè compacta & dura, ſed & infimo loco, vt Pedes. Hæc Stoica eſſe, etiam Io. Damaſcenus docet: *Stoici*, inquiens, *Deum ſtatuunt animum huius Vniuerſi, corpus eius ipſum Vniuerſum: oculos verò, Solem, Lunam, aſtra.* Sed & Manilius Stoiciſſans:

Stob. Phyſ.

De Hæreſibus.

---flammaque micantes,

Quæ Mundi fecere oculos.

Lib. 1.

Oculos, id eſt ſtellas. Sed vt ad Laërtium redeam, à quo me leuiter abduxiſti: altera in illo ratio, cur Animal Mundus, *quod noſtra ex eo anima auulſa.*] Quaſi dicat: quod Animam emittit, ipſum animatū eſt: talis Mundus. Verba Zenonis huic ſententiæ, in Empirico: *Quod emittit ſemen eius quod eſt particeps ra-*

tionis, eſt ipſum quoque rationis particeps: Mundus autem emittit tale ſemen: eſt ergo Mundus

4. *Academ.* *rationis particeps.* Cicero etiam huc faciat: *Qui Stoicus eſt nõ magis approbabit nunc lucere, quàm hunc Mundum eſſe ſapientem, habere Mẽtem quæ & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat.* Vides quam adfirmate hoc noſtri? Nec ſoli tamen, ne erres. Omitto Platonicos, Ariſtoteles ipſe (ſed ex aliena mente, inquiunt) alibi *Animal Mundum* appellat.

11. *Metaph.*

Cap. 1. Triſmegiſtus planiſſime ex ſua: Ὁ μὲν κόσμος πρῶτον· ὁ δὲ ἄνθρωπος, δεύτερον ζῶον μετὰ τὸν κόσμον: *Mundus, primũ animal, ſecundum ab illo, Homo.* Et alibi ἀθάνατον ζῶον, *immortale animal* dicit. Sed iterum ad Laërtij verba, *Animam ex eo auulſam.*] Quo? an Toto? non, ſed ipſa Anima, quam Toti dabant. Et quæ illa? Ignis. quis Ignis? Deus. Hoc diuerſum à Platonicis noſtri habent. etſi audita ſententia, non explorata, imponat. Nam vtrique Animam Mundo tribuunt, & Deum faciunt: ſed diuerſo paullum ſenſu. Plato Mundi animam ex Deo natam vult: noſtri, Deum ipſam eſſe. Illi quoque Deum, ſed ſecundarium quẽdam, nec primum & patrem. Pro Stoicorum mente Varro, apud Iſidorum: *Varro Ignem Mundi animum dicit. Proinde quod in Mundo*

Lib. 8. *ignis omnia gubernet, ſicut animus in nobis. Quam vaniſſime! Qui cum eſt, inquit, in nobis: viuimus, cum exit, emorimur.* Auguſtin⁹, De eodẽ Varro

4. *De Ciu. cap.* 31. ne: *Dicit idem auctor acutiſſimus atque doctiſſimus quod hi ſoli videantur ei animaduertiſſe, quid eſſet, Deus, qui crediderunt eũ eſſe Animam motu*

ac ratione Mundúm gubernantem, Vox *motu* non omnino diſconuenit, fateor: & verius tamen credam, *Mente*. Cicero, ibi Stoicus: 1. *Acad.* *Mundum natura ſentiente teneri, in qua ratio perfecta inſit qua ſit eadem ſempiterna. Quam animum eſſe dicunt Mūdi, eamdemque eſſe Mētem Sapientiamque perfectam, quam Deum dicunt.* Eſt igitur iis Anima, eſt & eius ἡγεμονικὸν *Ratio* in Mundo, ſicut in homine ponimus: atque ea *Ratio* proprie Deus. Multa ſuper hac re, e multis, poſſem: ſed quod ſatis ſit, dixi nuper, cum de ipſo* Deo diſſertatū. Cum Philone claudam, qui hæc à Chaldæis manaſſe oſtēdit & dānat: *Chaldæi, inquit, ſuper alios homines Aſtronomiam & Genethliacam excolētes, infera ſuperis, cæleſtia terrenis adaptare & iungere nitebātur, tanquā Muſicis rationibus omnia concinere & cōuenire inter ſe aiebāt, locis diſiūcta, cognatione coniuncta.* Οὗτοι τὸν φαινόμενον τοῦτον κόσμον ἐν τοῖς οὖσιν ὑπετόπησαν εἶναι μόνον ἢ θεὸν ὄντα αὐτὸν, ἢ ἐν αὐτῷ θεὸν περιέχοντα τὴν τῶν ὅλων ψυχὴν, εἱμαρμένην τε καὶ ἀνάγκην θεοπλαστήσαντες, ἀσεβείας πολλῆς κατέπλησαν τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἀναδιδάξαντες ὡς δίχα τῶν φαινομένων οὐδενός ἐστιν οὐδὲν αἴτιον τὸ παράπαν: *Iidem apparentem hunc & ſenſibus ſubiectum Mundum ſuſpicati ſunt & ediderunt, aut ipſum ſolum eſſe Deum, aut quæ eo continetur Vniuerſi animam. Fatum autem & Neceſſitatem deificantes, vt ſic dicam, & conſecrantes; ſumma impietate vitam humanam repleuerunt, docentes præter hæc quæ conſpiciuntur, nullam eſſe omnium Cauſſam.*

* *Lib.* 1. *Diſſer.* 7.

περὶ ἀποικίας.

Sunt ipſa Stoica, qui *Rationem* in hac Anima *Fatum* & *Neceſſitatem* etiam interpretabantur. Abſurda igitur, ſic accepta. ſed è quibus ſubtiliſſime argumentum, pro Dei vnitate,

Lib. 3. contra Gentiles Arnobius ducit. *In Philoſophia memorabiles ſtudio, vniuerſam iſtam molem Mundi, Animal eſſe vnum, ſapiens, rationabile conſultum probabili aſſeueratione definiunt: quorum ſi eſt vera, & fixa, certa ſententia; etiam illi continuo deſinent Dij eſſe, quos in eius portionibus conſtituebatis. Vt enim homo vnus nequit, permanente ſui corporis integritate, in homines multos ſcindi; neque homines rurſus multitudinis, iunctionis differentia cõſeruata, in vnius ſenſus ſimplicitatem conflari: ita ſi Mundus animal eſt vnum, & vnius Mentis agitatione motatur: nec in plura poteſt numina diſſipari; nec ſi eius particulæ Dij ſunt, in vnius animantis conſiſtentiam cogi atque verti.* Audiſti. iam tecum damnamus, & ſi *probabile* hoc, cum Arnobio: quia certum, diuinam illam vim per omnes Mundi partes ire, vt animam, ſed non Animam: & hic error, quod æternum illud & ſecretũ, cum perituris impuriſque vnionis nexu miſcent.

DISSERT. XI.

Diuiſio Mundi prima, & ſecunda. Elementa quattuor eſſe, & in ſe inuicem commutare.

7. De Ciuit. cap. 6. Animal igitur iis Mundus. cuius duæ magnæ Partes, Cælum & Terra. Varro ita diuidit ſcite, vt, opinor, ex mente & more Stoi-

corum. Auguſtinus: *Adiungit* (Varro) *Mundum diuidi in duas partes, Cælum & Terram: & Cælum bifariam, in Æthera, & Aera; Terram vero, in Aquam & Humum. E quibus ſummum eſſe Æthera, ſecundum Aera, tertiam Aquam, infimam Terram.* Sunt omnino Stoica, qui primo diuidebant Elementa in *Grauia, & Leuia. Leuia faciunt, Ignem & Aerem: Grauia, Aquam & Terram. Leue autem eſſe, quod à medio ſuo recedat; Graue, quod accedat.* Ouidio etiam hæc tributio: Stob. Phyſ.

Quatuor æternus genitalia corpora mundus
Continet. ex illis duo ſunt onerosa, ſuoque
Pondere in inferius, Tellus atque Vnda, feruntur.
Et totidem grauitate carent, nulloque premente
Alta petunt, Aer atque aere purior Ignis.

Clara iſta, neque voces morentur, haud vulgaria omnino vſurpatione in Varrone. Nam *Cælum* pro *Aere* olim & priſcis dictum. Hebræis quidem, vt Sacra docent; Latinis, vt Varro 5. de L. L. idem alibi notat. *Cælum*, inquit *dupliciter dicitur, & ſupremum illud vbi ſtella; & hoc totum, quod complexu continet Terram.* quod eſt ſcilicet Aër. Lucretius: Lib. 4.

Conſtituuntur in hoc cælo, qui dicitur Aer.

Seruius illud Virgilij: - *Maria, ac terras, cælumque profundum*: pro Aëre accipit. *nam Æther*, inquit, *immotus.* Plinius apertiſſime: *Nãque & hoc Cælum appellauere maiores, quod alio nomine*

Aera. Imo & *Aethera* Græci, pro Aere, conſimiliter etiam dicunt. Omitto, in re pergam. Quattuor igitur iſta Elemēta ſunt, *Principes Qualitates* (ita Cicero appellat,) ſiue corpora huius Mūdi. Quare *Principes?* quia Elemēto hoc cōuenit, & definitio eius Stoica in Laertio: Στοιχεῖον ἐξ οὗ πρώτου γίνεται τὰ γινόμενα, καὶ εἰς ὃ ἔσχατον ἀναλύεται: *Elemētū ex quo primo fiūt quæ ſunt, & in quod extremum reſoluūtur.* Fiunt, nēpe hæc minora & multiformia corpora: alioqui ex Principiis primis ipſa Elemēta. Sed de cōpoſitis accipiēdū eſt, Elemēta ſunt ſimplicia. Quattuor ea conſenſu fere ponunt. & bene Plinius: *Nec de Elementis video dubitari, quattuor ea eſſe.* Quare ſint, Platonis pulchra conſideratio eſt, in Timæo. *Diuini decoris ratio poſtulabat*, inquit, *talem fieri Mundum, qui & Viſum pateretur, & Tactum. Conſtabat autem neque videri aliquid poſſe ſine Ignis beneficio, neque tangi ſine ſolido, & ſolidum nihil eſſe ſine Terra. Vnde Mundi omne corpus de Igni & Terra inſtituere fabricator incipiens, vidit duo conueniгe ſine medio colligante non poſſe: & hoc eſſe optimum vinculum, quod & ſe pariter, & à ſe liganda deuinciat. Inde Aerē & Aquā inter Ignem Terramque contexuit: & ita per omnia vna & ſibi cōueniēs iugabilis cōpetentia occurrit, Elementorum diuerſitatem ipſa differentiarum æqualitate conſocians.* Pluſcula addit, merito à te legenda, & ſine alio interprete capienda. Nam & Ariſtoteles, quem in ſcholis audiuimus, has Qualitatum, conſentiētiū ſemper parte altera, συζυγίας expoſuit. Et ab hoc iſto

ordine eſt

1. Academ.

Ex Macr. 1. in Somn. Scip.

ordine eſt, quod Ambroſius ϛοιχεῖα Græcis dicta cenſet: *quod ſibi conueniant*, inquit, *& concinant*. Quattuor igitur. ſed an non Seneca abnuit, qui de tribus adfirmat? Alibi: *Hæc nempe ſunt Elementa, quibus hic Mundus adminiſtratur: Aqua, Terra, Spiritus. Omnia iſta tam cauſſa viuendi ſunt, quam via mortis.* An excidiſſe & delinquere hic putamus vocem *Ignis*? an pro ſuo quodam ſenſu nunc hoc dixit, & de iſto inferiore Mundo ſentit tantum? Nam ait, *hic Mundus*. Et ad rem præſentem tria hæc facit, quia de ſpontanea morte agit: quam ab illo æthereo igne non ſumas. Abi, inquit, Aqua te merge, ſi vitæ pertæſum eſt? Terra co de, aut ex altiore ea deiice? Spiritum id eſt Aërem ne reciproca: habes vias mortis. Certe ipſe alibi quatuor agnoſcit, & Stoici paſſim ponunt. Reſpondent huic numero & Elementis ſingulis Anni tempora, ſi quis comparet, Ver, Æſtas, Autumnus, Hiems: reſpondent hominis item Ætates, Pueritia, Iuuentus, Grauitas, Senectus. Ordo eorum, elegantibus ſane verſibus, in Manilio: quos, ſodes, lege. Nam nobis propoſitum, non omnia quæ ad rem exſequi, ſed quæ obſcura, aut rara, & ad Senecæ proprie lucem. Pro eo addo, Elementa hæc non pura prorſus eſſe, & communicare inter ſe atque etiam mutare. Ipſe dicit: *Omnium Elementorum alterni recurſus ſunt: quidquid alteri perit, in alterum tranſit.* Et Natura partes ſuas, velut in ponderibus conſtitutas, examinat: ne portionum æquitate turbata, Mundus præponderet. Omnia in Omnibus ſunt. non tantum Aer in Ignem tranſit, ſed*

3. Hexaem. cap. 4. Epiſt. 117.

3. Quæ. c. 10

*Lego, At.

tum Aer in Ignem tranſit, ſed numquam ſine Igne eſt. Tranſit Aer in Humorem, ſed nihilominus non ſine Humore eſt. Et Aera & Aquam facit Terra, ſed non magis vnquam ſine Aqua eſt, quam ſine Aere. Et ideo facilior inuicem tranſitus eſt: quia illis in quæ tranſeundum eſt, iã mixta eſt. Sunt veriſſima. omnia mixta ſunt, & partibus, non enim totis Elementa vertuntur: mirabili Naturæ prouidentia, vt æqualitas & proportio ſeruetur, neceſſaria tutelæ Vniuerſi. Ouidius hæc in parte:

15. *Metamorph.*

--- omnia fiunt*
Ex ipſis, & in ipſa cadunt. reſolutaque tellus
*In liquidas rareſcit aquas. * tenuatur in auras*
Aeraque humor habet. dempto quoque pondere rurſus
In ſuperos aer tenuiſſimus emicat ignes.
Inde retro redeunt, idemque retexitur ordo.

* *Ipſa definitio Stoicorũ ſupra.*
* *Legam. tenuatus 1. a. A. humor. abit.*

Lib. 1. Lucretius etiam, contra noſtros:

Quinetiam repetunt à cælo atque ignibus eius.
Et primum faciunt ignem ſe vertere in auras
Aeris, hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri, retroque à terra cuncta reuerti,
Humorem primum, poſt aera, deinde calorem:
Nec ceſſare hæc inter ſe mutare, meare
De cælo ad terram, de terra ad ſidera mũdi.

Reiicit, quæ amplecti debuit, & vel ſenſuum teſtimonio fidẽ habere. Sane hæc mutatio eſt, & ex mixtione generatio: in qua tamẽ diſcrimẽ & alia agũt, alia patiuntur. Cicero, vt Stoicus: *Aer & Ignis mouendi vim habent, atque, Efficiendi: reliquæ partes accipiendi, & quaſi Patiendi. Aquam & Terram dico.* Paria Ariſtoteles: & duo Elementa ſuperiora velut *Mares ſunt & Artifices; reliqua vt Fæminæ, & Materiæ vicem habent. Ægyptij etiam ita diſtinguebant, in Mares dico & Fæminas: ſed aliter, & ſingulis dabant vtrumque hunc ſexum. Exempli cauſſa, *Aera marem iudicant, qua ventus eſt; fæminam, qua nebuloſus & iners. Aquam virilem, Mare vocant? muliebrem, omnem aliam. Ignem maſculum, qua ardet flamma? fæminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem, marem vocant, ſaxa cauteſque; fæminæ nomen adſignant huic tractabili ad culturam.* Iſta Seneca alibi, ſubtiliora quam veriora. Sed iam ad ſingula Elementa eamus.

1. Acad.

**Vide Fulgent. Mythologica, de Saturno, lib. 1.*

3. Quæ cap. 14.

DISSERT. XII.

De Elemento Ignis, ſiue Æthere. Stoicis Ignem ibi ſtatui: atque illum, aut in illo, Deum.

PRimum eſt Ignis, qui in *Cælo* ſiue *Æthere* locum ſuum habet *Cælum* Græcis ὁ ὀυρανὸς quia πᾶσιν ὁρώμενος, & oculos omnium pulchritudine ad ſe vocat. Neque alia cauſſa Latinis *Cælum. quod hauddubia* (ait Plinius) *cælati argumento diximus, vt interpretatur M.*

Varro. Eſt enim, ait Iſidorus, *ſtellis velut vas, ſignatum*. Et Deus ſuperum illum *Mundum* (pulcherrime Cicero) *ſignis & luminibus, tanquam Ædilis, ornauit*. Is ornatus in Varronis hiſce verſibus:

1. De Nat. Deorum.

Mundus, domus eſt maxima omnium,
Quam quinque altitonæ fragmine Zonæ
Cingunt. per quam limbus pictus
Bis ſex ſignis ſtellimicantibus
Altus in obliquo æthere, Lunæ
Bigas acceptat: Poſtumi cui Seplaſia fatet.

Ideo igitur *Cælum*: etſi noſtra quoque Terra, & *viuorum regio* Cælum, ſed comparatione, & reſpectu inferorum. Vt in Virgilio:

Et falſa ad cælum mittunt inſomnia manes.

Nam *ſicut Dij nobis* (ait Macrobius) *ita nos defunctis ſuperi habemur*: quibus noſtra regio, velut Cælum. Idem *Æther* Græce, παρὰ τὸ αἴθειν, *ab ardore*, & quia igne conſtat, vt noſtri: etſi Ariſtoteles παρὰ τὸ ἀεὶ θεῖν, *quia perpetuò moueatur & currat*, mauult dictum. Nam ipſe Ignem ſcilicet à Cælo ſpernit, quod ex quinta quadam natura conſtituit: & ſub eo demum Ignem locat. Res nota è ſcriptis eius. Neque Plutarchum pro vero habeo, qui Ariſtotelem ſtatuere Cælum facit ἐκ πέμπτου σώματος πυρὸς, ἢ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ μίγματος: *è quinto Corpore Igne, vel ex calidi & frigidi mixtione*. Corrupta aut falſa iſta, nec ſic profecto Ariſtoteles. Omitto quæ habemus, & exſtant: Atticus etiam apud Euſebium, inter diſſidia Platonis & huius refert:

II. De Placit. cap. II.

Ὁ μὲν φησι τὰ κατ' οὐρανὸν τὴν πλείστην ἰδέαν ἐκ πυρὸς ἔχειν. ὁ δὲ, μηδαμῇ μετεῖναι τοῖς οὐρανίοις πυρός: *Ille* (Plato) *ait, cæleſtia pleramque Ideam ex Igne habere, iſte* (Ariſtoteles) *nihil participare cum eo.* At noſtri, vt dixi, cum Platone, cælum & aſtra ignea: & quartum hoc Elementum ibi locant. Quid, cum Platone? ante eum Heraclitus à quo noſtros hauſiſſe vult apud Tullium Cotta: *Sed omnia veſtri* (Stoici) *Balbe ſolent ad igneam vim referre, Heraclitum, vt opinor, ſequentes.* Sed quocunque auctore, ſententia certa eſt, *quartam partem Mundi* (Aetheream) *& ipſam tota natura facundam eſſe, & ceteris naturis omnibus ſalutarem impertire & vitalem calorem.* Nam ſuperum hunc Ignem, quem illi *purum, lucidum, tenuem, mobilem* conſtituebant: miſceri omnibus volebant, & vitam, vegetationem, aut conſeruationem dare. Denique hunc eſſe *Mundi animam*, hunc Deum: illum dico in *æthere ardorem tenuem, nullaque admiſtione concretum.* Itaque deſcribitur iis Οὐρανὸς, ἡ ἐσχάτη περιφέρεια, ἐν ᾗ πᾶν ἵδρυται τὸ θεῖον: *Cælum extrema circumferentia, in quo ſedem habet quidquid eſt diuinum.* Et quanquam omnis ea pars talis, tamen ſupera eius magis: & Cleanthes (in Tullio) *Cum ipſum Mundum eſſe Deum dicit, tum vltimum & altiſſimum, atque vndique circumfuſum & extremum, omnia cingentem atque complexum Ardorem, qui Æther nominatur, certiſſimum Deum indicat.*

3. de Na. deo.

Idem. 2. De Natur.

Ibid.

Laert. in Zen.

1. De Nat. deor.

Quod Scipio etiam ita, doctore ſcilicet Panætio Stoiciſſans, apud Ciceronem:

Stoici de eo: Εἶναι μὲν τὸν ἥλιον εἰλικρινὲς πῦρ, καὶ μείζονα τῆς γῆς. ἀλλὰ καὶ σφαιροειδῆ, ἀναλόγως τῷ κόσμῳ. πῦρ μὲν οὖν εἶναι, ὅτι τὰ πυρὸς πάντα ποιεῖ. μείζω δὲ τῆς γῆς, τῷ πᾶσαν ὑπ' αὐτῷ φωτίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ τὸν οὐρανόν: *Eſſe Solem puriſſimum ignem, & maiorem terra: ſed & orbiculari figura, iuxta cum Mundo. Ignem quidem eſſe, quoniam omnia quæ Ignis præſtat. Maiorem terra, quia omnem eam illuſtrat, ſed & ipſum cælum.* Ait primo, Ignem eſſe: ſed quod genus? Tetigi antea, & magis è Zenone explicemus. qui & Solem & aſtra τεχνικοῦ πυρὸς εἶναι, *artificialis ignis eſſe* ſcribit. Δύο γὰρ γένη πυρός. τὸ μὲν ἄτεχνον, καὶ μεταβάλλον εἰς ἑαυτὸ τὴν τροφήν. τὸ δὲ τεχνικόν, αὐξητικόν τε καὶ τηρητικόν, οἷον ἐν τοῖς φυτοῖς ἐστὶ καὶ ζώοις. ὃ δὲ φύσις ἐστὶ καὶ ψυχή τούτου δὲ πυρὸς εἶναι τὴν τῶν ἄστρων οὐσίαν: *Duo enim genera Ignis. Vnum artis expers, & conuertens in ſe omne alimentum: alterum artificiale, quod auget res & conſeruat, ſicut in plantis conſpicitur et animalibus. Hoc autẽ Natura eſt, et Anima. Atq. eius Ignis eſſentiam aſtrorũ eſſe.* Vides hunc ignem? Fruſtra igitur cenſet & timet Ariſtoteles: Εἰ τά τε διαστήματα πλήρη πυρὸς ἦν, καὶ τὰ σώματα συνέστηκεν ἐκ πυρὸς, πάλαι φροῦδον ἦν ἕκαστον τῶν ἄλλων στοιχείων. *Si interualla ſtellarum plena igne eſſent,* (ipſi orbes), *& corpora earũ ex igne, iampridẽ quodque aliorum Elementorũ abſumptũ euanuiſſet.* Pone metum. neque interualla omnia Ignem, ſed ignea dicimus: & à tali iam deſcripto ſeruatore igne. quem *Artificem* Zeno

Stob. Phyſic.

1. Meteo. c. 3

dicit,& alio verbo,,ſenſu conſimili, νοερὸν paſſim alij: *intellectu præditum*, non brutum illum & exſenſum. Ignem igitur Solem cenſent: & increpat Seneca, *qui ſaxum aliquod, aut fortuitorum ignium globum, & quiduis potius, quam Deum appellant.* Vbi de *Saxo*, ad Anaxagoram pertinet: ſiue & ad Democritum. qui item dixit ἥλιον, μύδρον, ἢ πέτρον διάπυρον: *ferrum vel ſaxum candens.* De *Fortuito globo*, ad Epicurum. qui tamen non purum ignem ſtatuit: ſed γήϊνον πύκνωμα *terrenum fartum* eſſe κισσηροειδῶς καὶ σπογγοειδῶς ταῖς κατατρήσεσιν ὑπὸ πυρὸς ἀνημμένον: *pumicis aut ſpongiæ inſtar, ab igne per foramina accenſum.* Eſt igitur noſtris aliiſque Ignis aut Igneus: non Ariſtoteli, qui etiam calorem ab eo tollit. Damnat Ambroſius & ad noſtros inclinat: *Tantum autem ineſt illis* (Philoſophis talibus) *impugnandæ veritatis ſtudium, vt Solem ipſum negent calidæ naturæ eſſe, eo quod albus ſit, non rubicundus aut rutilus in ſpeciem ignis.* Etſi hæc & talia ſatis fortaſſe ἀμαθῶς exſequitur, & rideant hodie in Scholis. Addebat Laertius, *maiorem terra eſſe*] Et nunc conſentiunt aſtrorum conſulti, faciuntque *centies ſexagies ſexies* maiorem. Seneca: *Solem, quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, vt ſapientes viri* (Epicurei) *pedalem eſſe contenderint.* Quod veteres tamen noſtri Doctores haud ita affirmant. Damaſcenus: ὁ ἥλιος ὑπὸ τινῶν μὲν λέγεται πολυπλασίων τῆς γῆς, ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων πατέρων ἴσος τῇ γῇ: *Sol à quibuſdam dicitur multis partibus terra maior, à ſanctis autem Patribus ei par.*

[Margin notes: 7. De Benef. cap. 31. — Hexaem. 2. cap. 3. — 1. Quæſt. Natural. cap. 3.]

quocirca intelligentiam in animo, animum conclusit in corpore: ſic ratus opus illud effectum eſſe pulcherrimũ. Platonis ratiocinatio eſt: Deus optimus optimum fecit: nihil natura intelligente melius: ergo Mundus intelligẽs. Si hoc etiam animatus: quoniã intelligentia ſine anima eſſe non poteſt. Intelligentem cum dicit, Rationalem ſentit, quod conſonat. Itaque Zenonis verba eiuſdem rei ſunt, in Sexto Empirico, iſta: *Si, quod eſt particeps rationis, eſt melius eo quod eſt illius expers: eſt ergo Mundus particeps rationis. Et ſimiliter argumentabatur in eo, quod eſt anima præditum, & quod Inanimatum.* AVD. Neque nunc ſine riſu audio: & quale iſtud Animal, & quas partes habet? LIPS. Partes? Bene ſuggeris: dabo ad hominis & tuum inſtar. Plutarchus ita diſtribuit. *Stellæ ſicut oculi lucentes in facie Vniuerſi orbem ſuum peragunt. Sol vi præditus cordis, vt hoc ſanguinem & ſpiritum, ſic diffundit ex ſe vegetantem calorẽ & lucem. Terra & Mari mundus, vt animal ventre & veſica, vtitur. Luna inter Solem & Terram, vt inter Cor & Ventrem, velut iecur, aut aliud molle viſcus eſt, & reſpirationes illinc excoctione aliqua & purgatione attenuans diffundit.* Atque ego ſane (etſi aliter Macrobius) eodem verſus Sarapidos retulerim, quos interrogatus à Nicocreonte Cypriorum rege protulit. Ægyptij enim iſtum *Deorum maximum* dicunt, id eſt Mundum. Verſus ſunt.

De Facie in orbe Lunæ.

Εἶμι θεὸς τοιόσδε μαθεῖν, οἷον κ᾽ ἐγὼ εἴπω.
Οὐράνιος κόσμος κεφαλὴ, γαστὴρ δὲ θά-

1. Saturn. cap. xx.

λασσα,

Γαῖα δέ μοι πόδες εἰσὶ, τὰ δ' οὔατ' ἐν αἰ-
θέρι κεῖται,

Ὄμμά τε τηλαυγὲς, λαμπρὸν φάος ἠ-
ελίοιο:

Sum Deus, & talis qualem deſcribam ego
meipſe.

Cæli arx mi caput eſt, ventrem dico mare
magnum.

Terra, pedes, aures ponuntur in æthere
puro,

Longè ſplendentes oculos, dic lampada
Solis.

Mutat aliquid in illis Plutarchi: & quis non pro ingenio poſſit? *Terram* facit *pedes*, ſatis appoſite: ſicut Chryſippus Stoicus eamdem *Stob. Phyſ.* ὑπέρεισμα, ὥσπερ ἐν ζώῳ τὰ ὀστέα: *fulcrum, vt in animali oſſa.* Eſt enim maximè compacta & dura, ſed & infimo loco, vt Pedes. Hæc Stoica eſſe, etiam Io. Damaſcenus docet: *Stoici*, inquiens, *Deum ſtatuunt animum huius Vniuerſi, corpus eius ipſum Vniuerſum: oculos verò, Solem, Lunam, aſtra.* Sed & Manilius Stoiciſſans: *De Hæreſibus.*

----flammaque micantes, *Lib. I.*

Quæ Mundi fecere oculos.

Oculos, id eſt ſtellas. Sed vt ad Laërtium redeam, à quo me leuiter abduxiſti: altera in illo ratio, cur Animal Mundus, *quod noſtra ex eo anima auulſa.*] Quaſi dicat. quod Animam emittit, ipſum animatū eſt: talis Mundus. Verba Zenonis huic ſententiæ, in Empirico: *Quod emittit ſemen eius quod eſt particeps ra-*

tionis, eſt ipſum quoque rationis particeps: Mundus autem emittit tale ſemen: eſt ergo Mundus
4. Academ. *rationis particeps*. Cicero etiam huc faciat: *Qui Stoicus eſt nõ magis approbabit nunc lucere, quàm hunc Mundum eſſe ſapientem, habere Mẽ-*
11. Metaph. *tem qua & ipſum fabricata ſit, & omnia moderetur, moueat, regat.* Vides quam adfirmate hoc noſtri? Nec ſoli tamen, ne erres. Omitto Platonicos, Ariſtoteles ipſe (ſed ex aliena mente, inquiunt) alibi *Animal Mundum* appellat.
Cap. 1. Triſmegiſtus planiſſime ex ſua: Οʹ μῦ͂ν κόσμος πρῶτον. ὁ δὲ ἄνθρωπος, δεύτερον ζῷον μετὰ τὸν κόσμον: *Mundus, primũ animal, ſecundum ab illo, Homo.* Et alibi ἀθάνατον ζῷον, *immortale animal* dicit. Sed iterum ad Laërtij verba, *Animam ex eo auulſam.*] Quo? an Toto? non, ſed ipſa Anima, quam Toti dabant. Et quæ illa? Ignis. quis Ignis? Deus. Hoc diuerſum à Platonicis noſtri habent. etſi audita ſententia, non explorata, imponat. Nam vtrique Animam Mundo tribuunt, & Deum faciunt: ſed diuerſo paullum ſenſu. Plato Mundi animam ex Deo natam vult: noſtri, Deum ipſam eſſe. Illi quoque Deum, ſed ſecundarium quẽdam, nec primum & patrem. Pro Stoicorum mente Varro, apud Iſidorum: *Varro Ignem Mundi animum dicit. Proinde quod in Mundo*
Lib. 8. *ignis omnia gubernet, ſicut animus in nobis. Quam vaniſſime! Qui cum eſt, inquit, in nobis: viuimus, cum exit, emorimur.* Auguſtin⁹, De eodẽ Varro
4. De Ciu. ne: *Dicit idem auctor acutiſſimus atque doctiſſi-*
cap. 31. *mus quod hi ſoli videantur ei animaduertiſſe, quid eſſet, Deus, qui crediderunt eũ eſſe* Animam motu

nc ratione Mundúm gubernantem, Vox *motu* non omnino diſconuenit, fateor: & verius tamen credam, *Mente*. Cicero, ibi Stoicus: 1. *Acad.*
Mundum natura ſentiente teneri, in qua ratio perfecta inſit quæ ſit eadem ſempiterna. Quam animum eſſe dicunt Mūdi, eamdemque, eſſe Mētem Sapientiamque perfectam, quam Deum dicunt. Eſt igitur iis Anima, eſt & eius ἡγεμονικὸν *Ratio* in Mundo, ſicut in homine ponimus: atque ea *Ratio* proprie Deus. Multa ſuper hac re, e multis, poſſem: ſed quod ſatis ſit, dixi nuper, cum de ipſo* Deo diſſertatū. Cum Philone claudam, qui hæc à Chaldæis manaſſe oſtēdit & dānat: *Chaldæi*, inquit, *ſuper alios homines Aſtronomiam & Genethliacam excolētes, infera ſuperis, cæleſtia terrenis adaptare & iungere nitebātur, tanquā Muſicis rationibus omnia concinere & cōuenire inter ſe aiebāt, locis diſiūcta, cognatione coniuncta.* Οὗτοι τὸν φαινόμενον τοῦτον κόσμον ἐν τοῖς οὖσιν ὑπετόπησαν εἶναι μόνον ἢ θεὸν ὄντα αὐτὸν, ἢ ἐν αὐτῷ θεὸν περιέχοντα τὴν τῶν ὅλων ψυχὴν, εἱμαρμένην τε καὶ ἀνάγκην θεοπλαστήσαντες, ἀσεβείας πολλῆς κατέπλησαν τὸν ἀνθρώπινον βίον, ἀναδιδάξαντες ὡς δίχα τῶν φαινομένων οὐδενός ἐστιν οὐδὲν αἴτιον τὸ παράπαν: *Iidem apparentem hunc & ſenſibus ſubiectum Mundum ſuſpicati ſunt & ediderunt, aut ipſum ſolum eſſe Deum, aut quæ eo continetur Vniuerſi animam. Fatum autem & Neceſſitatem deificantes, vt ſic dicam, & conſecrantes; ſumma impietate vitam humanam repleuerunt, docentes præter hæc quæ conſpiciuntur, nullam eſſe omnium Cauſſam.*

* Lib. 1. Diſſer. 7.

περὶ ἀποικίας.

Sunt ipſa Stoica, qui *Rationem* in hac Anima *Fatum* & *Neceſſitatem* etiam interpretabantur. Abſurda igitur, ſic accepta. ſed è quibus ſubtiliſſime argumentum, pro Dei vnitate, contra Gentiles Arnobius ducit. *In Philoſophia memorabiles ſtudio, vniuerſam iſtam molem Mundi, Animal eſſe vnum, ſapiens, rationabile conſultum probabili aſſeueratione definiunt: quorum ſi eſt vera, & fixa, certa ſententia; etiam illi continuo deſinent Dij eſſe, quos in eius portionibus conſtituebatis. Vt enim homo vnus nequit, permanente ſui corporis integritate, in homines multos ſcindi; neque homines rurſus multitudinis, iunctionis differentia cõſeruata, in vnius ſenſus ſimplicitatem conflari: ita ſi Mundus animal eſt vnum, & vnius Mentis agitatione motatur: nec in plura poteſt numina diſſipari; nec ſi eius particulæ Dij ſunt, in vnius animantis conſiſtentiam cogi atque verti.* Audiſti.iam tecum damnamus, & ſi *probabile* hoc, cum Arnobio: quia certum, diuinam illam vim per omnes Mundi partes ire, vt animam, ſed non Animam: & hic error, quod æternum illud & ſecretũ, cum perituris impuriſque vnionis nexu miſcent.

Lib. 3.

DISSERT. XI.

Diuiſio Mundi prima, & ſecunda. Elementa quattuor eſſe, & in ſe inuicem commutare.

7. De Ciuit. cap. 6.

Animal igitur iis Mundus. cuius duæ magnæ Partes, Cælum & Terra. Varro ita diuidit ſcite, vt, opinor, ex mente & more Stoi-

corum. Auguſtinus: *Adiungit* (Varro) *Mundum diuidi in duas partes, Cælum & Terram: & Cælum bifariam, in Æthera, & Aera; Terram vero, in Aquam & Humum. E quibus ſummum eſſe Æthera, ſecundum Aera, tertiam Aquam, infimam Terram.* Sunt omnino Stoica, qui primo diuidebant Elementa in *Grauia, & Leuia. Leuia faciunt, Ignem & Aerem: Grauia, Aquam & Terram. Leue autem eſſe, quod à medio ſuo recedat; Graue, quod accedat.* Ouidio etiam hæc tributio: Stob. Phyſ.

> *Quatuor æternus genitalia corpora mundus*
> *Continet. ex illis duo ſunt oneroſa, ſuoque*
> *Pondere in inferius, Tellus atque Vnda, feruntur.*
> *Et totidem grauitate carent, nulloque premente*
> *Alta petunt, Aer atque aere purior Ignis.*

Clara iſta, neque voces morentur, haud vulgaria omnino vſurpatione in Varrone. Nam *Cælum* pro *Aere* olim & priſcis dictum. Hebræis quidem, vt Sacra docent; Latinis, vt Varro 5. de L. L. idem alibi notat. *Cælum*, inquit *dupliciter dicitur, & ſupremum illud vbi ſtellæ; & hoc totum, quod complexu continet Terram.* quod eſt ſcilicet Aër. Lucretius: Lib. 4.

> *Conſtituuntur in hoc cælo, qui dicitur Aer.*

Seruius illud Virgilij: *- Maria, ac terras, cælumque profundum:* pro Aëre accipit. *nam Æther*, inquit, *immotus.* Plinius apertiſſime: *Nãque & hoc Cælum appellauere maiores, quod alio nomine*

Aera. Imo & *Aethera* Græci, pro Aere, cōſimiliter etiam dicunt. Omitto, in te pergam⁹. Quattuor igitur iſta Elemēta ſunt, *Principes Qualitates* (ita Cicero appellat,) ſiue corpora huius Mūdi. Quare *Principes?* quia Elemēto hoc cōuenit, & definitio eius Stoica in Laertio: Στοιχεῖον ἐξ οὗ πρώτου γίνεται τὰ γινόμενα, καὶ εἰς ὃ ἔσχατον ἀναλύεται: *Elemētū ex quo primo fiūt quæ ſunt, & in quod extremum reſoluūtur*. Fiunt, nēpe hæc minora & multiformia corpora: alioqui ex Principiis primis ipſa Elemēta. Sed de cōpoſitis accipiēdū eſt, Elemēta ſunt ſimplicia. Quattuor ea conſenſu fere ponunt. & bene Plinius: *Nec de Elementis video dubitari, quattuor ea eſſe*. Quare ſint, Platonis pulchra conſideratio eſt, in Timæo. *Diuini decoris ratio poſtulabat*, inquit, *talem fieri Mundum, qui & Viſum pateretur, & Tactum. Conſtabat autem neque videri aliquid poſſe ſine Ignis beneficio, neque tangi ſine ſolido, & ſolidum nihil eſſe ſine Terra. Vnde Mundi omne corpus de Igni & Terra inſtituere fabricator incipiens, vidit duo conueniri ſine medio colligante non poſſe: & hoc eſſe optimum vinculum, quod & ſe pariter, & à ſe liganda deuinciat. Inde Aerē & Aquā inter Ignem Terramque contexuit: & ita per omnia vna & ſibi cōueniēs iugabilis cōpetentia occurrit, Elementorum diuerſitatem ipſa differentiarum æqualitate conſocians*. Pluſcula addit, merito à te legenda, & ſine alio interprete capienda. Nam & Ariſtoteles, quem in ſcholis audiuimus, has Qualitatum, cōſentiētiū ſemper parte altera, συζυγίας expoſuit. Et ab hoc iſto ordine eſt

1. Academ.

Ex Macr. 1. in Somn. Scip.

ordine eſt, quod Ambroſius ςοιχεῖα Græcis dicta cenſet: *quod ſibi conueniant*, inquit, *& concinant*. Quattuor igitur. ſed an non Seneca abnuit, qui de tribus adfirmat? Alibi: *Hæc nempe ſunt Elementa, quibus hic Mundus adminiſtratur: Aqua, Terra, Spiritus. Omnia iſta tam cauſſa viuendi ſunt, quam via mortis.* An excidiſſe & delinquere hic putamus vocem *Ignis*? an pro ſuo quodam ſenſu nunc hoc dixit, & de iſto inferiore Mundo ſentit tantum? Nam ait, *hic Mundus*. Et ad rem præſentem tria hæc facit, quia de ſpontanea morte agit: quam ab illo æthereo igne non ſumas. Abi, inquit, Aqua te merge, ſi vitæ pertæſum eſt? Terra co de, aut ex altiore ea deiice? Spiritum id eſt Aërem ne reciproca: habes vias mortis. Certe ipſe alibi quatuor agnoſcit, & Stoici paſſim ponunt. Reſpondent huic numero & Elementis ſingulis Anni tempora, ſi quis comparet, Ver, Æſtas, Autumnus, Hiems: reſpondent hominis item Ætates, Pueritia, Iuuentus, Grauitas, Senectus. Ordo eorum, elegantibus ſane verſibus, in Manilio: quos, ſodes, lege. Nam nobis propoſitum, non omnia quæ ad rem exſequi, ſed quæ obſcura, aut rara, & ad Senecæ proprie lucem. Pro eo addo, Elementa hæc non pura prorſus eſſe, & communicare inter ſe atque etiam mutare. Ipſe dicit: *Omnium Elementorum alterni recurſus ſunt: quidquid alteri perit, in alterum tranſit.** *Et Natura partes ſuas, velut in ponderibus conſtitutas, examinat: ne portionum æquitate turbata, Mundus præponderet. Omnia in Omnibus ſunt. non tantum Aer in Ignem tranſit, ſed*

3. Hexaem. cap. 4. Epiſt. 117.

3. Quæ. c. 10

*Lego, At.

tum Aer in Ignem tranſit, ſed numquam ſine Igne eſt. Tranſit Aer in Humorem, ſed nihilominus non ſine Humore eſt. Et Aera & Aquam facit Terra, ſed non magis vnquam ſine Aqua eſt, quam ſine Aere. Et ideo facilior inuicem tranſitus eſt: quia illis in quæ tranſeundum eſt, iā mixta eſt. Sunt veriſſima. omnia mixta ſunt, & partibus, non enim totis Elementa vertuntur: mirabili Naturæ prouidentia, vt æqualitas & proportio ſeruetur, neceſſaria tutelæ Vniuerſi. Ouidius hæc in parte:

15. *Metamorph.*

---- omnia fiunt*
Ex ipſis, & in ipſa cadunt. reſolutaque tellus
*In liquidas rareſcit aquas. * tenuatur in auras*
Aeraque humor habet. dempto quoque pondere rurſus
In ſuperos aer tenuiſſimus emicat ignes.
Inde retro redeunt, idemque retexitur ordo.

* *Ipſa definitio Stoicorū ſupra.*
* *Legam. tenuatus 1. a. A. humor. abit.*

Lib. 1. Lucretius etiam, contra noſtros:

Quinetiam repetunt à cælo atque ignibus eius.
Et primum faciunt ignem ſe vertere in auras
Aeris, hinc imbrem gigni, terramque creari
Ex imbri, retroque à terra cuncta reuerti,
Humorem primum, poſt aera, deinde calorem:
Nec ceſſare hæc inter ſe mutare, meare
De cælo ad terram, de terra ad ſidera mūdi.

Reiicit, quæ amplecti debuit, & vel ſenſuum teſtimonio fidẽ haberẽ. Sane hæc mutatio eſt, & ex mixtione generatio: in qua tamẽ diſcrimẽ & alia agũt, alia patiuntur. Cicero, vt Stoicus: *Aer & Ignis mouendi vim habent, atque, Efficiendi: reliquæ partes accipiendi, & quaſi Patiendi. Aquam & Terram dico.* Paria Ariſtoteles: & duo Elementa ſuperiora velut *Mares ſunt & Artifices; reliqua vt Fæminæ, & Materiæ vicem habent. Ægyptij etiam ita diſtinguebant, in Mares dico & Fæminas: ſed aliter, & ſingulis dabant vtrumque hunc ſexum. Exempli cauſſa, *Aera marem indicant, qua ventus eſt; fæminam, qua nebuloſus & iners. Aquam virilem, Mare vocant? muliebrem, omnem aliam. Ignem maſculum, qua ardet flamma? fæminam, qua lucet innoxius tactu. Terram fortiorem, marem vocant, ſaxa cauteſque; fæminæ nomen adſignant huic tractabili ad culturam.* Iſta Seneca alibi, ſubtiliora quam veriora. Sed iam ad ſingula Elementa eamus.

1. *Acad.*

*Vide Ful-gent. Mythologica, de Saturno, lib. 1.

3. *Quæ* cap. 14.

DISSERT. XII.

De Elemento Ignis, ſiue Æthere. Stoicis Ignem ibi Statui: atque illum, aut in illo, Deum.

PRimum eſt Ignis, qui in *Cælo* ſiue *Æthere* locum ſuum habet *Cælum* Græcis ὁ οὐρανὸς quia πᾶσιν ὁρώμενος, & oculos omnium pulchritudine ad ſe vocat. Neque alia cauſſa Latinis *Cælum. quod haud dubie* (ait Plinius) *cælati argumento diximus, vt interpretatur M.*

Varro. Eſt enim, ait Iſidorus, *ſtellis velut vas, ſignatum*. Et Deus ſuperum illum *Mundum* (pulcherrime Cicero) *ſignis & luminibus, tanquam Ædilis, ornauit*. Is ornatus in Varronis hiſce verſibus:

1. De Nat. Deorum.

Mundus, domus eſt maxima omnium,
Quam quinque altitona fragmine Zona
Cingunt. per quam limbus pictus
Bis ſex ſignis Stellimicantibus
Altus in obliquo æthere, Lunæ
Bigas acceptat: Poſtumi cui Seplaſia fatet.

Ideo igitur *Cælum*: etſi noſtra quoque Terra, & *viuorum regio* Cælum, ſed comparatione, & reſpectu inferorum. Vt in Virgilio:

Et falſa ad cælum mittunt inſomnia manes.

Nam *ſicut Dij nobis* (ait Macrobius) *ita nos defunctis ſuperi habemur*: quibus noſtra regio, velut Cælum. Idem *Æther* Græce, παρὰ τὸ αἴθειν, *ab ardore*, & quia igne conſtat, vt noſtri: etſi Ariſtoteles παρὰ τὸ ἀεὶ θεῖν, *quia perpetuò moueatur & currat*, mauult dictum. Nam ipſe Ignem ſcilicet à Cælo ſpernit, quod ex quinta quadam natura conſtituit: & ſub eo demum Ignem locat. Res nota è ſcriptis eius. Neque Plutarchum pro vero habeo, qui Ariſtotelem ſtatuere Cælum facit ἐκ πέμπτου σώματος πυρός, ἢ ἐκ θερμοῦ καὶ ψυχροῦ μίγματος: *è quinto Corpore Igne, vel ex calidi & frigidi mixtione*. Corrupta aut falſa iſta, ne ſic profecto Ariſtoteles. Omitto quæ habemus, & exſtant: Atticus etiam apud Euſebium, inter diſſidia Platonis & huius refer

II. De Placit. cap. II.

Οἱ μὲν φησι τὰ κατ' οὐρανὸν τ πλεῖςῳ ἰδέαν ἐκ πυρὸς ἔχειν. ὁ δὲ, μηδαμῇ μετεῖναι τοῖς οὐρανίοις πυρός: *Ille* (Plato) *ait, cæleſtia pleramque Ideam ex Igne habere, iſte* (Ariſtoteles) *nihil participare cum eo.* At noſtri, vt dixi, cum Platone, cælum & aſtra ignea: & quartum hoc Elementum ibi locant. Quid, cum Platone? ante eum Heraclitus à quo noſtros hauſiſſe vult apud Tullium Cotta: *Sed omnia veſtri* (Stoici) *Balbe ſolent ad igneam vim referre, Heraclitum, vt opinor, ſequentes.* Sed quocunque auctore, ſententia certa eſt, *quartam partem Mundi* (Aethercam) *& ipſam tota natura fæcundam eſſe, & ceteris naturis omnibus ſalutarem impertire & vitalem calorem.* Nam ſuperum hunc Ignem, quem illi *purum, lucidum, tenuem, mobilem* conſtituebant: miſceri omnibus volebant, & vitam, vegetationem, aut conſeruationem dare. Denique hunc eſſe *Mundi animam*, hunc Deum: illum dico in *æthere ardorem tenuem, nullaque admiſtione concretum.* Itaque deſcribitur iis Οὐρανὸς, ἡ ἐσχάτη περιφέρεια, ἐν ᾗ πᾶν ἵδρυται τὸ θεῖον: *Cælum extrema circumferentia, in quo ſedem habet quidquid eſt diuinum.* Et quanquam omnis ea pars talis, tamen ſupera eius magis: & Cleanthes (in Tullio) *Cum ipſum Mundum eſſe Deum dicit, tum vltimum & altiſſimum, atque vndique circumfuſum & extremum, omnia cingentem atque complexum Ardorem, qui Æther nominatur, certiſſimum Deum indicat.* Quod Scipio etiam ita, doctore ſcilicet Panætio Stoiciſſans, apud Ciceronem:

3. de Na. deo.

Idem. 2. De Natur.

Ibid.

Laert. in Zen.

1. De Nat. deor.

In Somn. *Orbis cæleſtis vltimus, qui reliquos complectitur, Summus ipſe Deus, arcens & continens ceteros.* Quæ talia Macrobius tamen ad Platonis dogmata trahit, Cicerone haud vſque quaque volente. Vt enim à Terra gradatim tenuiora omnia & puriora fiunt Aqua, Aër, Ignis: ita in ipſo Igne illi gradus, & ſumma eius pars puriſſima, eoque maxime diuina, & Rationis illius incorporalis ſedes. Hanc Pythagoræ etiã mentem adſcribit Theophilus, Antiochenus antiſtes; *Pythagoras*, inquit, *magno labore ima & ſumma perſcrutatus, Extremã naturã Deũ autumat.* *Lib 3. ad Antolycum.* Qui tamen ſublimius paullo rectiuſq. locut⁹ mihi legitur, in Clemẽte. Οἱ, inquit, ἀμφὶ Πυθαγόραν φασίν. Ὁ μὲν θεὸς, εἷς. χ' οὗτος δὲ οὐχ ὥς τινες ὑπονοοῦσιν, ἐκτὸς τᾶς διακοσμήσιος, ἀλλ' ἐν αὐτᾷ ὅλος, ἐν ὅλῳ τῷ κύκλῳ ἐπίσκοπος πάσας γενέσιος, κρᾶσις τῶν ὅλων. ἀεὶ ὢν, καὶ ἐργάτας τῶν αὐτοῦ δυνάμεων καὶ ἔργων ἀπάντων ἐν οὐρανῷ φωστὴρ καὶ πάντων πατήρ, νοῦς καὶ ψύχωσις τῷ ὅλῳ κύκλῳ, πάντων κίνασις: *In Protreptico.* *Deus, vnus, & is, non vt quidam ſuſpicantur, extra Mundũ, ſed in ipſo totus, in toto circulo inſpector atque arbiter omnis generationis, temperies vniuerſorũ. qui ſemper eſt, opifex ſuarum poteſtatum & operum omnium, in cælo lumen, & omnium pater, Mens & animatio totius circuli, omnium motio.* Sed alia, quæ ad Stoicum hunc ſenſum* antè cum de Deo, nobis dicta. De Cælo porro exſequamur: cui & Epicurus *igneam ſubſtantiam* adtribuit: & Plinius, *Ignium elementum*, inquit, *ſummũ inde tot ſtellarum collucẽ-*

** Lib. 1. Di- [illegible] 8.*

tium illi oculi. A quo Igne videtur Stoicis petita cauſſa orbicularis illius motus, quo cælum aſſidue rotatur. Nam *cum omnia* (ait Zeno apud Stobæum) *ad medium totius ferantur: etiã corpora quæ grauitatem non habent, vt Aerem & Ignem ad medium ferri, circaque eius ambitum conſiſtere.* Credo eum dicere. qua poſſint, ferri ad medium: & quanquam natura attollantur, conſiſtere tamen circa ambitum, atque inde quaſi impetum capere ad medium redeundi, ſed natura vetante, moueri adſidue, nec deprimi nec attolli. Etſi ab Anima etiam Mundi peti ratio poteſt, cuius vita & æternitas in motu eſt: nec poteſt motus eſſe æternus, niſi iſte, qui continuatione perpetui in ſe reditus agitatur.

DISSERT. XIII.

Ætheris præſtantiſſimum Solem videri: regem ſiderum, & eſſe Mundanæ animæ ἡγεμονικόν De Luna additum.

VNiuerſe de Igne, ſiue Cælo, ſatis dictum: de ſignis quæ in eo, ſtelliſque breuiter videamus. Et inprimis de duobus quæ eminent, & caput inter cetera efferunt, *Sole* ac *Luna*: ſiquid de iis Stoici ſeorſim ab aliis dicunt. Solem Latini appellant, ab excellentia, *quia tantam claritudinem ſolus obtinuit*: & Græci ἥλιον quaſi ἀἥλιον, litteræ abiectione, quod ab eadem claritate ſit omnibus manifeſtus & conſpicuus. *Macr. 1. Saturnal c. 17.*

Stoici de eo: Εἶναι μὲν τὸν ἥλιον εἰλικρινὲς πῦρ,
καὶ μείζονα τῆς γῆς. ἀλλὰ καὶ σφαιροειδῆ, ἀ-
ναλόγως τῷ κόσμῳ. πῦρ μὲν οὖν εἶναι, ὅτι τὰ
πυρὸς πάντα ποιεῖ. μείζω δὲ τῆς γῆς, τῷ
πᾶσαν ὑπ' αὐτῷ φωτίζεσθαι, ἀλλὰ καὶ
τὸν οὐρανόν: *Eſſe Solem puriſſimum ignem,
& maiorem terra: ſed & orbiculari figura, iuxta*
Stob. Phyſic. *cum Mundo. Ignem quidem eſſe, quoniam omnia
quæ Ignis præſtat. Maiorem terra, quia om-
nem eam illuſtrat, ſed & ipſum cælum.* Ait pri-
mo, Ignem eſſe: ſed quod genus? Tetigi an-
tea, & magis è Zenone explicemus. qui & So-
lem & aſtra τεχνικοῦ πυρὸς εἶναι, *artificialis i-
gnis eſſe* ſcribit. Δύο γὰρ γένη πυρός· τὸ μὲν ἄ-
τεχνον, καὶ μεταβάλλον εἰς ἑαυτὸ τὴν τροφήν. τὸ
δὲ τεχνικόν, αὐξητικόν τε καὶ τηρητικόν, οἷον ἐν
τοῖς φυτοῖς ἐστὶ καὶ ζώοις. ὃ δὲ φύσις ἐστὶ καὶ ψυχή.
τούτου δὲ πυρὸς εἶναι τὴν τῶν ἄστρων οὐσίαν:
*Duo enim genera Ignis. Vnum artis expers, &
conuertens in ſe omne alimentum: alterum artifi-
ciale, quod auget res & conſeruat, ſicut in plantis
conſpicitur et animalibus. Hoc autē Natura eſt,
et Anima. Atq. eius Ignis eſſentiam aſtrorū eſſe.*
Vides hunc ignem? Fruſtra igitur cenſet & ti-
met Ariſtoteles: Εἰ τά τε διαστήματα πλή-
ρη πυρὸς ἦν, καὶ τὰ σώματα συνέστηκεν ἐκ
πυρός, πάλαι φροῦδον ἦν ἕκαστον τῶν ἄλλων
στοιχείων. *Si interualla ſtellarum plena igne eſſent,*
1. Meteo. c. 3 (ipſi orbes), *& corpora earū ex igne, iampridē
quodque aliorum Elementorū abſumptū euanuiſ-
ſet.* Pone metum. neque interualla omnia
Ignem, ſed ignea dicimus: & à tali iam deſcri-
pto ſeruatore igne. quem *Artificem* Zeno

dicit, & alio verbo, ſenſu conſimili, νοερὸν paſſim alij: *intellectu præditum*, non brutum illum & exſenſum. Ignem igitur Solem cenſent: & increpat Seneca, *qui ſaxum aliquod, aut fortuitorum ignium globum, & quiduis potius, quam Deum appellant.* Vbi de *Saxo*, ad Anaxagoram pertinet: ſiue & ad Democritum. qui item dixit ἥλιον, μύδρον, ἢ πέτρον διάπυρον: *ferrum vel ſaxum candens*. De *Fortuito globo*, ad Epicurum. qui tamen non purum ignem ſtatuit: ſed γήϊνον πύκνωμα *terrenum fartum* eſſe κισσηροειδῶς καὶ σπογγοειδῶς ταῖς κατατρήσεσιν ὑπὸ πυρὸς ἀνημμένον: *pumicis aut ſpongiæ inſtar, ab igne per foramina accenſum.* Eſt igitur noſtris aliiſque Ignis aut Igneus: non Ariſtoteli, qui etiam calorem ab eo tollit. Damnat Ambroſius & ad noſtros inclinat: *Tantum autem ineſt illis* (Philoſophis talibus) *impugnandæ veritatis ſtudium, vt Solem ipſum negent calidæ naturæ eſſe, eo quod albus ſit, non rubicundus aut rutilus in ſpeciem ignis.* Etſi hæc & talia ſatis fortaſſe ἀμαθῶς exſequitur, & rideant hodie in Scholis. Addebat Laertius, *maiorem terra eſſe*] Et nunc conſentiunt aſtrorum conſulti, faciuntque *centies ſexagies ſexies* maiorem. Seneca: *Solem, quem toto orbe terrarum maiorem probat ratio, acies noſtra ſic contraxit, vt ſapientes viri* (Epicurei) *pedalem eſſe contenderint.* Quod veteres tamen noſtri Doctores haud ita affirmant. Damaſcenus: ὁ ἥλιος ὑπὸ τινῶν μὲν λέγεται πολυπλασίων τῆς γῆς, ὑπὸ δὲ τῶν ἁγίων πατέρων ἴσος τῇ γῇ: *Sol à quibuſdam dicitur multis partibus terra maior, à ſanctis autem Patribus ei par.*

7. De Benef. cap. 31.

Hexaem. 2. cap. 3.

1. Quæſt. Natural. cap. 3.

Quibus Anaximander olim conſenſerit, adſerens *Solem terra non minorem eſſe*. At argumentum in Laërtio magnitudinis, quod *terram illuſtret, atque etiam cœlum.*] Quomodo cœlum? nam de terra liquet. Credo, quod vel det ſtellis aliis lumen, vel augeat temperetve: Seneca ad Marciam: *Videbis illic* (in cælo) *innumerabiles ſtellas, miraberis vno ſidere omnia impleri.*
Cap. 18. Quæ omnia, ſi non hæc aſtra? Arnobius: *Sol*
Lib. 1. *ſiderum princeps, cuius luce omnia veſtiuntur.* Iulius Firmicus, ad Solem: *Qui ceterarum ſtellarum ignes flammiferarum luminis tui moderatione perpetuas,* Certe adfirmat, etſi flammiferæ à ſe ſint & igneæ (ita enim ipſe, cum Stoicis) tamen accipere à Sole aliquid, & ab eo temperari atque æternari. Ideo Heraclitus olim, *Fōtem cæleſtis lucis* Solem nominauit. Sed & Cicero pro hac ſententia: *Sol dux, & princeps, & moderator luminum reliquorum.* Neque Macrobium nimis audiam, qui interpretatur *Moderatorem, quod curſus eorum & recurſus certa definitione ſpatij moderetur.* Quid enim hoc ad lumen? quin & hodie Aſtrologi in iſto plerique ſenſu. At alij, & idē ille Macrobius, ſolam Lunam fulgere alieno, ceteras ſtellas ſuo volunt. Sed ſatis hæc ſuper Sole: pergamus. AVD. Imo ad Senecæ lucem aliquid, niſi graue eſt, addes. Indignabatur in verbis, quæ recitaſti, *quidlibet potius Solem, quam Deum dici,* Deū ergo habet? LIPS. Ipſe & Stoici, ac magnum Deum
Lib. 1. principem ceterorum. Firmicum audi huius ſectæ: *Sol optime maxime, qui mediam cæli poſſides partem, mens mundi atque tempe-*

ries, dux omnium princepsque. Adde Plinium. quem qui Epicureum faciunt, viderint: ego Stoicum ſenſibus comperior bona fide. Ille igitur: *Sol non temporum modo terrarumque, ſed ſiderum ipſorum cælique rector. Hunc Mundi eſſe totius Animam, ac planius mentem, hunc principale Naturæ regimen* (id eſt ἡγεμονικὸν) *ac numen, credere decet*. Vis magis auguſta? & plerique è Stoicis cum Plinio ſentiebant: etſi alij ſupremum Aethera, vt dixi, ἡγεμονικὸν volebant. Sed claritate & magnitudine effectuũ. tum & ſua, itemque ſitus dignitate obtinuit, à multis ſupremus Deus cenſeri, aut certe Mẽtis ſiue Rationis illius ſedes. Itaque & *Cor cæli* Phyſici veteres nominabant. Peruani & Sinenſes etiam hodie ſummum Deum colunt: quid Aurelianus olim Princeps? *Dÿ faciant, & Deus certus Sol*: quaſi de vno hoc vides & certitudo. Etiam Triſmegiſtus: ἥλιος θεὸς μέγιςος τῶν κατ' οὐρανὸν θεῶν, ᾧ πάντες εἴκουσιν οἱ οὐράνιοι θεοὶ, ὡσανεὶ βασιλεῖ καὶ δυνάστῃ. *Sol Deus maximus eorum qui in cælo ſunt, cui cedunt omnes dij cælites tanquam principi & Regi*. Et talia Plato, etſi vterque maiorem eo alium agnoſcit, ipſum δημιουργὸν & conditorem. De Sole quod ſatis ſit, dixi: ad *Lunam* eamus. quam Laërtius inter ſcita Stoica, γεωδεστέραν *terreã magis* ſcripſit, ἅτε καὶ προσγειοτέραν οὖσαν: *ſicut & Terræ magis vicinam*. Videlicet non tam puro liquidoque igne eam lucere, quam Solem, & terrenum aliquid ac turbidum habere. Ita Plutarchus: πῦρ θολερὸν, ὥσπερ οἱ Στωϊκοὶ λέ-

Cap. 5.

In Vopiſco.

De facie in orbe Lunæ

De oracul. defectu. γουσι, καὶ τρυγῶδες: *Ignis turbidus & faculentus.* Qui idem oſtendit dictam γῆν ὀλυμπίαν, *terram cæleſtem*, ſiue etiam ἄστρον γεῶδες, *aſtrum terreſtre*: ab eadem cauſſa. Itemque Macrobius, *Ætheream terram*: in quo occultiorem tamen rationem lege. Neſcio an huc, Cleanthi adſcriptum pertineat à Stobæo: Κλεάνθης ἔφησεν πυροειδῆ τὴν σελήνην, * πηλοειδῆ τῷ σχήματι: *Cleantes dixit Lunam igneam eſſe apparentia tamen lutoſa.* Niſi quis ibi πιλοειδῆ legat, & *pillei formam* ei tribui cenſet: ſicut idem Cleanthes Coni formam dat ſublimioribus aſtris. Sed hanc, obtuſum ſcilicet ignem, obtuſius planiuſque paullo ſurgere. Sed addit Stobæus: Ποσειδώνιος, καὶ οἱ πλεῖστοι τῶν Στωϊκῶν, μικτὴν ἐκ πυρὸς καὶ ἀέρος, καὶ μείζονα τῆς γῆς ὡς τὸν ἥλιον. σφαιροειδῆ δὲ τῷ σχήματι: *Poſidonius, & plerique Stoici, mixtam ex igne & aere ſtatuunt, & maiorem terra, ſicut & Solem, orbiculari autem figura.* Quam mixtionem Plutarchus improbat & refellit, *De facie in orbe Lunæ.* Nec plura de Luna, propria quidem Stoicis, habeo. AVD. De *Terra* ruminor, quod ſic eam dictam notaſti. Facitne, quod etiam habitatam voluerunt, vt ipſam hanc terram? Cicero: *Habitari ait Xenophanes in Luna, eamque eſſe terram multarum vrbium & montium.* LIPS. Plutarchus & Macrobius talia: atque ille refellit, iſte explicat, & ad animarũ ſedẽ referre videtur. Sed *fuiſſe Seneca*, apud Lactantium, *etiam inter Stoicos ait, qui deliberaret, vtrũne Soli quoque ſuos populos daret?* Addit irridens: *Inepte ſcilicet, qui dubi-*

In Somn.
** Fortaſſe vari° πολυειδῆ: multiformẽ.*
4. Acad.
Lib 3. c. 23.

tauerit. quid enim perderet, ſi dediſſet? Ego hæc talia, ſic obuio & ſimplici ſenſu, dicta aut dubitata ab iis vix arbitror: ſed vel ad Animas, vel ad Genios reſpexiſſe. Niſi tamen non ſapientia, ſed ſanitas homines defecit.

DISSERT. XIIII.

De Aſtris in genere. Rotunda eſſe, ex æthere conſlata: ideoque ignea, & vaporibus paſci. Eadem futurorum conſcia.

VNiuerſe de Stellis pauca etiam libanda. Laërtius: Δοκεῖ δὲ αὐτοῖς σφαιροειδῆ εἶναι καὶ τὰ ἄστρα, καὶ τὴν γῆν ἀκίνητον οὖσαν: *Videtur iis* (Stoicis) *& aſtra rotũda eſſe, & terram non moueri.* Aſtra rotunda iis aliiſque communiter: ſeorſim tamen Cleanthes de *Coni* figura ſenſit. Stobæanæ eclogæ: Οἱ μὲν ἄλλοι σφαιρικοὺς ἀστέρας, Κλεάνθης δὲ κωνοειδεῖς: *Alij quidem ſphericæ figuræ ſtellas, Cleanthes conifecit.* Mouit Cleanthem, quod ignis ſemper in altum eat: atque ab imagine flammæ noſtræ à rotundo infra corpore voluit extenuari, & in altum arctari: id enim Conus: neque abſona mihi ea opinatio. Sunt ſane Ignes, ſed denſiores & compacti, ex rariore ætherea natura. Seneca ſuper ea re: *At mehercule non aliud quis aut magnificentius quæſierit, aut didicerit vtilius, quã de Stellarum ſiderũque natura. vtrum flãma cõtracta, quod & viſus noſter affirmat, & ipsũ ab illis fluens lumẽ, & calor inde deſcendẽs: an nõ ſint flãmei orbes, ſed ſolida quadã terrenaque corpora* 7. *Quæ. c.* 1.

quæ per igneos tractus labentia, inde ſplendorem trahant coloremque, non de ſuo clara. In qua opinione magni fuere viri qui ſidera crediderunt ex duro concreta, & ignem alienum paſcentia. Nam per ſe, inquiunt, flamma diffugeret, niſi aliquid haberet quod teneret, & à quo teneretur: conglobatamque, nec ſtabili inditam corpori profecto iam Mundus turbine ſuo diſſipaſſet. Ecce ponit primum, de *flamma contracta:* quæ eius, & popularium, ſententia eſt, vt dixi. Poſidonius, apud Stobæum: Ἄστρον εἶναι φησὶ σῶμα θεῖον, ἐξ αἰθέρος συνεστηκός. *Stellam eſſe corpus diuinum, ex æthere compoſitum.* Æthere nempe denſiore ſiue contracto. Addit, *Quod & viſus adfirmat.*] Argumenta Stoicorum, & nominatim Cleantis. Cicero: *Sidera eſſe tota ignea duorum ſenſuum teſtimonio confirmari Cleantes putat tactus & oculorum.* Aliorum tamen ſententia, ſunt ait, *ſolida terrenaque corpora.*] Quod à Thalete manauit, qui γεώδη μὲν, ἔμπυρα δὲ τὰ ἄστρα dixit: *terrena quidem, ſed ignita corpora, ſtellas eſſe.* Sed & Anaximenes πυρίνην μὲν τὴν φύσιν τῶν ἄστρων, παρέχειν δέ τινα καὶ γεώδη σώματα, συμπεριφερόμενα τούτοις, ἀόρατα: *igneam quidem naturam aſtrorum, ſed habere etiam terrena corpora miſta, quæ cum iis circumferantur, inaſpectabilia.* Fuerunt etiam qui ſaxea, aut ſaxea, crederent: fuere, qui ferrea: quos omnes Seneca hic tangit. Ait amplius, *Ignem alienum paſcere.*] Nempe æthereum, cui terrea illa corpora aliena. Sed & Stoici paſtum in Sideribus agnoſ-

II. De Natura Deo.

cunt, atque ali vaporibus & aere feruidam illam naturam volunt. Laertius, τρέφεσθαι δὲ τὰ ἔμπυρα τάυτα καὶ τὰ ἄλλα ἄστρα· τὸν μὲν ἥλιον, ἐκ τῆς μεγάλης θαλάττης νοερὸν ὄντα ἄναμμα· τὴν δὲ σελήνην, ἐκ ποτίμων ὑδάτων, ἀερομιγῆ τυγχάνουσαν, καὶ πρόσγειον οὖσαν: *Nutriri atque ali & hac ignita,* Solem & Lunam, *& cetera aſtra. Solem quidem è magno mari, quod ſit fax & accenſio quadam intellectu prædita. Lunam autem, ex aquis dulcibus & potabilibus, quod ſit aeri permixta & vicinior terræ.* Primum, vniuer- *Quæſt. Na.*
ſe dicit omnia ſidera nutriri. Et Seneca: *Ex* *2. cap. 5.*
cælo & terra alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis diuiduntur. Hinc quidquid eſt virium ſingulis: hinc ipſi Mundo, tam multa poſcenti, ſubminiſtratur: hinc profertur, quo ſuſtineantur tot ſidera, tam exercitata, tam auida, per diem noctemque, vt in opere, ſic in paſtu. Plinius iterum Stoicus: *Sidera vero haud dubie humore terreno paſci.* Terreno tantum? imo & marino, ſed vtrumque elementum in vno intelligit, atque ex aliis a-
quis, ipſo Plinio addicente: *Oceanus omnes fū-* *Lib. 2. c. 9.*
dens recipiensque aquas, ac ſidera ipſa, tot & *Lib. 2. c. 68.*
tanta magnitudinis, paſcens. Panegyricus Conſtantino dictus: *Iturus ad deos, genitorem illum deorum, ignea cæli aſtra refouentem, proſpexit*
Oceanum, Cicero: *Sunt autem ſtellæ natura flā-* *II De Nat.*
mea. quocirca terræ, maris, aquarum vaporibus *deor.*
aluntur iis, qui à Sole ex agris tepefactis, & ex aquis, excitantur: quibus altæ renouatæque ſtellæ, refundunt eodem, & rurſum trahunt indi-

dem. Atque ideo diuina Prouidentia Macrobius factum putat, vt ſub zona torrida locaretur Oceanus: *vt omnis nimirum latitudo, qua Sol cum quinque vagis & Luna, vltro citroque diſcurrunt, habeant ſubiecti humoris alimoniam.* Quam Syrtium etiã cauſſam Lucanus propo. nit:

1. in Somn.

Lib. 9.

> *Quod rapidus Titan, ponto ſua lumina paſcens,*
> *Æquora ſubduxit zona vicina peruſta.*

Et ſi longiuſcule ſane Syrtes ab ea zona abſunt ſed ſcilicet mare eouſque delinquere, & terram fieri. Plures enim eius verſus vide. Iam vero idem poeta Ægyptios facit dicere:

Lib. 10.

> *Nec non Oceano paſci Phœbumque polumque*
> *Credimus.*

Quid facetiſſimus Anacreon?

> Πίνει θάλασσα δ' αὔρας,
> Ὁ δ' ἥλιος θάλασσαν:
> *Et potat æquor auras.*
> *Phœbuſque potat æquor.*

Et infert, quidni etiam nos bibamus? Leuibus teſtibus ſit à magno Hippocrate pondus. *Soli, Lunæ, aſtris* inquit, *via per Spiritum.* Τῷ γὰρ πυρὶ τὸ πνεῦμα τροφή· τοῦ δὲ πνεύματος τὸ πῦρ στερηθὲν οὐκ ἂν δύναιτο ζώειν: *Nam igni Spiritus eſt pabulum. Spiritu priuatus ignis non poſſit viuere.* Ipſum Homerum, *diuinarum omnium inuentionum fontem & originem* (vero elogio à Macrobio ſic dictum) idem Macrobius eo ducit. qui *ſub poeticæ nube figmẽti*, inquit, *verum ſapientibus*

De Flatib°.

dedit intelligi: quando Iouem, cum diis ceteris, id eſt cum Stellis, profectum in Oceanum, Æthiopibus eum ad epulas inuitantibus, ſcripſit. ſignificans, hauriri de humore nutrimenta ſideribus. Conſignet hanc ſententiam & noſter Ambroſius: *Freqnenter ſolem videmus madidum & rorantem. in quo euidens dat indicium, quod alimentum ſibi aquarum, ad temperiem ſui ſumpſerit.* Et ſi iudicium ſane infirmum eſt, & plebeio ſenſu nixum: at eius tamen mens apparet. Sed Propius aliquid ad verba Laertij. aiebat diſtincte, *Solem è marinis aquis paſci.*] Ideo Cleãthes (in Stobæo) Solem dicebat, *ἄναμμα*, ſic ibi legendum, *νοερὸν, τὸ ἐκ θαλάττης: facem intellectu præditam, è mari accenſam.* Quod ad alimenta referẽdũ modo eſſe, quæ inibi ſequuntur docent. Chryſippus tale: Τὸν ἥλιον εἶναι τὸ ἀθροισθὲν *ἔξαμμα νοερὸν, ἐκ τοῦ τῆς θαλάσσης ἀναθυμιάματος: *Solem eſſe, facem collectam & accenſam, intellectualem, ex vapore maris.* Et quod mox in Laertio ſequitur de Luna, *ex aquis dulcibus:*] idem Chryſippus, *eã dicebat*, τὸ ἀθροισθὲν ἔξαμμα, μετὰ τὸν ἥλιον, ἐκ τοῦ ἀπὸ τῶν ποτίμων ὑδάτων ἀναθυμιάματος: *collectam accenſamque facem, poſt Solem, ex aquarum potabilium vapore.* Dicas ex iſtis, quod Ignea quidem illorum natura, ſed ardor ille ſit è materia tali. Sed deſino hæc minuta & ſcrupoſa: niſi fortaſſe nihil in Philoſophia paruum eſt,

---præſertim rebus in illis

Quæ ſupera caput ætheriis cernuntur in oris.

Avd. Non eſt mi Lipſi. eoque reſiſtere te etiam rogabo, & edere quid ita Poſidonius *Stellam,*

II. *Hexaë. cap.* 3.

* *Ita lege.*

M

diuinum corpus definiebat? LIPS. Iam dictum aut tactum ſæpius, Omnis æther, & omnia ætherea, Dij ſunt: quia participant, aut conſtant maxime ex illo Igne. Auguſtinus: *Dicunt omnia*

4. De Ciu. cap. 11. *ſidera partes Iouis eſſe, & omnia viuere, atque rationales animas habere, & ideo ſine controuerſia Deos eſſe*, Et apud Stobæum Zeno ait, τὸν ἥλιον καὶ τὴν σελήνην, καὶ τῶν ἄλλων ἄστρων ἕκαστον εἶναι νοερὸν, καὶ φρόνιμον πυρινὸν πῦρ ὡς τεχνικόν: *Solem, Lunam, & ſingula aſtrorum aliorum, eſſe intelligentem: ſapientem, igneum ignem, tanquam arte conſtantem.* AVD. Hui, intellegentes, ſapientes? LIPS. Vel maxime, & ſu-

2. De Nat. deor pra alias animantes. Cicero: *Sidera æthereum locum obtinent. qui quoniam tenuiſſimus eſt, & ſemper agitatur & viget: neceſſe eſt, quòd animal in eo gignatur, idem quoque ſenſu acerrimo, & mobilitate celerrima eſſe.* AVD. Ergo & Animalia? LIPS. Quippini: & rationalia, immortalia, aut certe longæua. Neque nimis hæc rideas: eſt inuenire inter primores illos Patrum qui iſtis annuerunt. Origenes, doctrinarum culmen, Solis, *et Lunæ, & Stellarum animas*

Epiſt 59. ad Auitum. agnouit: *neque eo tamen tempore, quo Mundus factus eſt, eſſe cœpiſſe, ſed antequam lucens illud et*

De opific. Mundi. *ardens corpus intrarent*: quod Hieronymus de eo plus ſimplici vice teſtatur. Et Philo Iudæus quam ſæpe ſic Platoniſſat? Scribit alibi: τοὺς

De Iaſom. ἀστέρας αἰσθητοὺς, ἀγάλματα θεῖα καὶ περικαλλέστατα: *Stellas ſenſu præditas, imagines diuinas & pulcherrimas.* Itē. ἀφθάρτοις καὶ ἀθανάτους ψυχάς: *incorruptibiles & immortales animas.* Ite-

De opific. Mundi. rumque: ζῶά τε εἶναι λέγονται, καὶ ζῶα νοε-

εἶναι· μᾶλλον δὲ νοῦς αὐτὸς ἕκαστος, ὅλος δι᾽ ὅλου σπουδαῖος, καὶ παντὸς ἀνεπιδεκτος κακοῦ: *Animalia eſſe dicuntur, & animalia intelligentia. Magis autem quæque earum Mens eſt, vndiq. et omnino bona, & omnis mali incapax.* Non tamen, vt alibi fatetur, Dij ſunt: ſed ἄρχοντες τινὲς ὑπάρχουσι τοῦ πάντων πατέρος: *Præſides quidẽ & vt ita dicam, ſub-Præfecti, omnium parentis.* Poſteriores Iudæi & Rabini talia, aut deteriora: quos ſecutus quidam noſtro æuo *Animalia cæleſtia* audacter aſſeruit, & ipſum *Mundum animatum.* Nobis modeſta ſententia ſedeat. quæ eſt Theologorum: qui Animas quidem aut potius Intelligentias coniunctas adtribuunt, ſed non vt* εἴδη οὐσιώδη, nec quæ faciant vnum corpus. Avd. Si tamen ita veteres: iam non miror Diuinationem aſtris adſignari, & ab iis peti, ſic diuinis. Et merito ſane Aſtrologi Stoicis tuis ſunt amici. Lips. Fateor. & quanquam Fatum & Neceſſitatem in ipſa Materie ponunt quam inhęret: tamen Aſtra vel mouere aliquid volunt, vel certe monere. Dubitat Seneca, *An ad ſtellarum motus noſtra moueantur corpora, ac corporibus animiſque omnium illinc impetus veniat?* Et adfirmare illud videatur alibi: *Hanc inoffenſam velocitatem* (ſiderum) *tantum rerum terra marique geſtantem, non eſſe materiæ errantis ordinem.* Quaſi ipſa ſidera res habeant, geſtentque incluſas. Iterumque alibi: *Ex ſiderum quinque* (Planetarum) *leniſſimis motibus fortunæ populorum dependent, et maxima ac minima proinde formantur, prout æquum iniquũve ſidus inceſſit.* Denique longius, ad ſidera

De pietate.

* formas eſſentiales.

Epiſt. 97.

De Pro. c. 1

Ad Marciã cap. 18.

etiam fixa, vult portendi: *Quinque ſtellarum poteſtates Chaldæorum obſeruatio excepit. Quid tu? tot millia ſiderum iudicas otioſa lucere? Quid eſt porro aliud, quod errorem incutiat peritis natalium, quam quod paucis nos ſideribus adſignant: cum omnia quæ ſupra nos ſunt partem ſibi noſtri vindicent?* Valde pro Genethliacis facit. quos tamen vellet non Planetarum tantum quinque, & Solis ac Lunæ? ſed etiam fixorum ſiderum poteſtates nouiſſe: quæ ignorantia, inquit, cauſſa eſt cur à vero ſæpe delitent. Palam quidem hæc ſunt pro Aſtris, & cauſſas ipſa euentuum eſſe ac mouere. Tamē æquius meliuſque alibi ambigit, & ſententiam alternat: *Sidera effectus rerum omnium aut mouent, aut notant.* Bene de notatione tantum, & hoc eſt quod *monere* dicebam. Significare aliquid poſſunt ex Fato futurum, non ipſa ſunt aut faciunt Fatum. Itaque Manilij hoc toleres, ----*conſcia Fati Sidera:* illud nollem, --*diuerſos hominum variantia caſus.* Magis enim ſit, *ſignificare iſta, quam facere:* & Plotini modeſtior aſſertio. *nihil vi vel poteſtate eorum hominibus euenire, ſed ea quæ Decreti neceſſitas in ſingulos ſancit, ita per horum ſeptem* (Planetarum) *tranſitum, ſtatione receſſuue mōſtrari: vt aues præteruolādo, ſeu ſtando, futura pennis vel voce ſignificant neſcientes.* Modeſtior, dixi, non verior. & longa hæc diſputatio ſi ſeponatur: illud fatemur, Stoicos pluſculum omni Diuinationi tribuiſſe, vt ſic quoque Diuinitatem & Prouidentiam affirmarent.

1. *Quæſt. Nat. c.* 32

Epiſt. 98.

DISSERT. XV.
Aer, & eius diuiſio. primo Frigidum Stoicis eſſe.

AEr Ignem excipit. quæ Græca vox eſt, recepta tamen vſu, ait Cicero, à Latinis. Ipſis eſt *Spiritus*, ſiue *Anima* etiam Ciceroni: interdum *Cælum*, & *Inane*. De eius ſitu Cicero: *Aer autem, vt Stoici diſputant, interiectus inter mare & cælum, Iunonis nomine conſecratur: quæ eſt ſoror & coniux Iouis, quod ei ſimilitudo eſt Ætheris, & cum eo ſumma coniunctio.* Soror nempe, quia tenuitate refert, & aliqua facie? coniux, quia adſitus & connexus. Diuiditur in tres partes Senecæ, *Summam, Mediam, Imam. Summa pars,* inquit, *calidiſſima eſt & ſicciſſima, & ob hoc etiam tenuiſſima, ob viciniam æternorum ignium. Pars ima & vicina terris, denſa & caliginoſa eſt, quia terrenas exhalationes receptat. Media pars temperatior ſi ſummis imiſque conferas, quantum ad ſiccitatẽ tenuitatẽque pertinet: ceterum vtraque parte frigidior.* Plinius ſic quoque diuidit, & menſuras inæqualium interuallorum cõcipit, Poſidonio Stoico (ideo libentius memoro) auctore. Ille, inquit, tradit, *non minus quadraginta ſtadiorum à terra altitudinem eſſe, in qua nubila, ac venti, nubeſque proueniant. Inde purum liquidumque, & imperturbata lucis Aerem: ſed à turbido ad Lunã, vicies cẽtũ millia ſtadiorũ.* Ima ergo pars, ad 40. ſtadia attollitur, mediam non definit? vltima & liquida ampliſſima; ad *mul-*

2. De. Nat deor.

2 Queſt. cap. 10.

Lib. 2. c 23.

ta millia. Seneca autem partim callidum & frigidum, pro partitione ea faciebat: ſed idem poſtea clare: *Natura aeris gelida eſt.* Iterum *Frigidus per ſe, & obſcurus.* Atque adeo prima & eminens ea qualitas eſt Stoicis, contra Ariſtotelem, vt ſcimus, qui calidum ponit. Laertius, de noſtris: Τέτταρα στοιχεῖα εἶναι· τὸ μὲν πῦρ, τὸ θερμόν· τὸ δὲ ὕδωρ, τὸ ὑγρόν· τόν τε ἀέρα, τὸ ψυχρόν· καὶ τὴν γῆν, τὸ ξηρόν: *Eſſe quattuor elementa. Ignem, qui calidus, Aquam, quæ humida, Aerem, qui frigidus, Terram, quæ ſicca.* Plutarchus hoc ipſum: *Stoici primum frigidum Aeri adſignant, Empedocles & Strato Aquæ:* vti & Stagirites. Inde noſter: *Nihil ſine Igne calidum, nihil ſine Aere frigidum:* quaſi & cauſſa ac fons ſit frigoris. Idem ergo Seneca cum attentione legendus alibi: *Cū quattuor elemēta ſint, Ignis, Aer, Aqua, Terra, poteſtates pares his ſunt, frigida, feruida, arida, humida.* In poteſtatibus non ſeruat ordinem: & *Frigidam* omnino ad Aera referes, ex Stoæ quidem decretis. Apud Ciceronem ita Stoicus Balbus: *Ipſe vero aer, qui natura eſt maxime frigidus, minime eſt expers caloris.* Caloris nempe aduenticij, vt ſubdit. Sed, *frigidus*, dixi, vti omnes fere libri: Lābini magna temeritas, qui *humidus*, edidit imperite, Et ſi fatemur Humidum, ſed non primo noſtris eſſe. Fuit tamen nuper vir philoſophus, qui vt copulas illas Ariſtotelis nō violaret, Frigidum quidē, ſed tamen Siccum pronunciaret: atque ita ſiccitate cum igne, frigore cum aqua ſociaret. Sed id ſane abs re videtur: & tribus igitur Elemētis Siccitatē Stoici donēt, Igni, Aeri,

Ibid. ſupra.

De primo Frigido.

Epiſt. 31.

De Ira 2. cap. 18.

2. De Nat.

Terræ. Mala mixtio: & ad Ignis coërcitionē ac temperiem melius ac prouidētius Natura (iugatione illa omiſſa) contrarium Elemētum ſubiunxit, materiæ tamen raritate conſonum & conueniens. Neque aliud Stoici hic mutant.

DISSERT. XVI.

Aqua, & precipua eius pars Mare. Id terram circumit, init, ſubit, vinculum eius & irrigatio.

AQua ſequitur, Terræ mixtum elementū, & cum ea facit ſuum globum. Et ſi quidā diuidunt, & volunt Mare proprie Elementum eſſe & à terra ſeiunctum. Philo hoc aperte, ad verba Moyſis: *Fons aſcendebat è terra, & irrigabat omnē ſuperficiē eius. Nam alij philoſophi,* inquit, *vniuerſam Aquam Elementum conſtituunt vnum è quatuor, quibus mundus componitur. At Moyſes acrioribus oculis etiam diſſita & obſcura peruidere ſolitus, Elementū cēſet eſſe magnū Mare, quartā rerum partem: quod alij poſt Moyſem Oceanum appellarunt, cum quo noſtra nauigabilia maria ſi cōferas, portuū habere magnitudinem cēſeas.* Plura in hanc ſentētiā adtexit, & vult dulces quidē aquas Terræ partē eſſe, cūque ea cenſeri: at Mare ſecretum, & facere orbem ſuum atque Elementum. Tale eſt, quod Fabianus ambigit, de Oceano: *Vtrumne terras velut vinculum circunfluat, an in ſuum colligatus Orbem, & in hos, per quos nauigatur, ſinus, quaſi ſpiramēta quadā magnitudinis exaſtuet.* Cenſuerunt igitur quidā ſuū diſtinctumque globum

De opific. Mundi.

Suaſor.

facere, & dumtaxat hæc noſtra maria exiguam eius partem, & velut lacinias eſſe. Imo nec ſolem ambire, & tenebras in extremis eius, & horridum ſecretum habere. Declamatores apud Senecam patrem indicant, cum Alexandrum ab eo reuocant:& Pedo Albinouanus, in nauigatione Germanici:

Iampridem poſt terga diem, Solemque relictum.

Et ſtatim:

---- ruit ipſe dies, orbemque relictum
Vltima perpetuis claudit natura tenebris.

3 Exaë. c. 3. Ambroſius etiam in hac dubitatione: *Quis ſcit inquantum ſe illud magnum, & inauſum nauigantibus, atque intentatum nautis, fundat mare, quod Britanias frementi includit æquore, atque in vlteriora & ipſis fabulis inacceſſa ſecreta ſe porrigit?* Imo cenſebant quidam, Oceanum immenſum protendi: & Solem atque aſtra in eo cadere, & reſurgere, humoribus eius refecta. Plebeia & poëtarum opinio, ſed viris grauibus etiam poſita: aut dubitata. Tacito noſtro quod alibi notamus: & Fabiano Philoſopho apud Senecam patrem: *Illi, quibus ignota nulla pars mundi eſt, de Oceano tamen dubitant: vtrumne terras, velut vinculum circumfluat, an in ſuum colligatus orbẽ, & in hos per quos nauigatur ſinus, quaſi ſpiramenta quadam magnitudinis, exæſtuet, ignem poſt ſe, cuius augmentum ipſe ſit, habeat an ſpiritum.* Ecce, alij ſeorſim locant à terra, & ambigunt an *Ignis*, id eſt *Aether* & ſidera (quæ ipſe paſcit) eum

Suaſor. 11.

excipiant, an Spiritus ſiue Aër. Sed hæc olim nobis veritas innotuit, & totus pæne Oceanus nauigationibus Hiſpanorum, Britannorum, & iam nũc Batauorum felici audacia peragratus. Excipio ad Septemtrionem & Auſtrum, frigore inacceſſa. Mittamus igitur immania illa de Oceano, & inania: fines ſuos habet, & cũ Terra vtiliter vno velut corpore, & orbe, Natura iunxit. Hoc Stoici quoque noſtri ſenſerunt, in Laertio, *μέσην τὴν γῆν εἶναι, κέντρου λόγον ἐπέχουσαν. μεθ᾽ ἣν τὸ ὕδωρ σφαιροειδὲς, ἔχον τὸ αὐτὸ κέντρον τῇ γῇ· ὥστε τὴν γῆν ἐν ὕδατι εἶναι*: *Mediam eſſe Terram, totius Vniuerſi, poſt hanc, Aquam globoſam, quæ idem centrum cum terra habet, ita vt Terra ſit in Aqua.* Vera hæc ſunt & examinemus. Ait, *aquam globoſam.*] Certum eſt, tumet & attollitur, & altitudine ſua vel montes terræ æquat. Cur non cadit? quia centrum cum terra idem habet, eoque vergit. Balbus Stoicus, apud Ciceronem: *Eademque ratione mare, cum ſupra terram ſit, medium tamen terræ locum expetens, conglobatur vndique æqualiter, neque redundat vnquã, neque effunditur.* Addit, *Terram in Aqua eſſe,*] Prouidentia diuina factum, neque debuit aut potuit ſeiungi hoc Elementum. Plinius *Hoc ita formaſſe artifex Natura*, agnoſce Stoæ verba. *credi debet, vt cum Terra arida & ſicca conſtare per ſe ac ſine humore non poſſet, nec rurſus ſtare Aqua, niſi ſuſtinẽte Terra, mutuo complexu iungerentur: hac ſinus pandente, illa vero permeante totam, intra, extra, ſupra venis, vt vinculis, diſcurrentibus.* Philo Iudæus, hoc amplius à

II. De Nat.

2. cap. 65.

Prouidentia ſtructũ, vt dulcibus aquis rigaretur vndique & humeſceret, non ad vinculum ſolũ, ſed frugum, ſtirpiũ, animantiũ alimentũ. *De opific. mundi.* Sed de *Vinculo* etiam ipſe: ὡς ἂν ὑπὸ δεσμοῦ συνέχεται γλυκείᾳ ποιότητι: *tanquam vinculo cõtinetur dulcore aquarũ.* Et cauſſam eãdem Plinio addit: *quod à ſe arida facile diſſipetur & pulvereſcat:* ἀλλὰ, inquit, συνέχεται καὶ διαμένει, τὰ μὲν πνεύματος ἑνωτικοῦ δυνάμει, τὰ δὲ νοτίδος, διὰ τῶν ἀραιωμάτων πολυσχιδὸν ἐπιφοιτώσης οὐκ ἐώσης ἀφαναινομένην κατὰ τρύφη μικρὰ καὶ μεγάλα τρύπτεσθαι: *ſed coercetur & manet, partim vi vnietis ſpirit⁹ partim humore, qui permeatus & foramina varie penetrat, nõ ſinẽte arefactã abire in parua maiora q. fragmẽta* Nota inibi de *Variis meatibus.* quod veriſſimũ eſt, & tales ſub terra acceptã ab Oceano quã colãt, mitigãt, & vſibus noſtris exſulsã *3. Quæ. c. 4.* reddunt, Seneca: *Occulto enim itinere mare ſubit terras, & palam venit, ſecreto reuertitur, colaturque in tranſitu mare, quod per multiplices amfractus terrarũ verberatũ, amaritudinem ponit, et in ſinceram aquam exit.* Dicit *palam venire.* nimirum cũ flumina omnia in mare eãt: ſed & *ſecreto reuertitur*, per ſubterraneos illos meatus. Imo magnã etiã copiã ſub ipſis terris, relinquit quod hodie metallarij foſſores dicunt, & nos, vbicumque terra humilior, fodiendo comperi- *Ibidem. c. 8.* mur. Nec vani omnino illi, apud Senecam, qui cenſent, *interiora terrarũ abundare dulcibus aquis, nec minus illas ſtagnare, quam apud nos Oceanũ, & ſinus eius imo eo latius, quo plus terra in altũ patet.* Vltimis verbis, *in altũ*, id eſt profũ

dum. Nam maria pleraque terra ſuſtentantur & innatant, altius illa deſcendit. Atque hæc veriſſima cauſſa eſt, cur maria tot fluminum acceſſu non creſcant: *quia quod influxit, non in ſuum vertunt, ſed protinus reddunt.* Lucretius alias quoque cauſſas tangit. Primam, quod omnis hic influxus nihili ſit ad maris totius ſummã. Hæc parum vera eſt: verior ſecunda, quod *magnam partem Sol detrahat æſtu*, itemq. venti ſiccent, & vapores in nubes ſurgant. Tertiam hanc noſtram, & præcipuam addit: *Ib. cap. 95.* *Lib. 6.*

Poſtremo, quoniam raro cum corpore tellus
Eſt, & coniunctas oras maris vndique cingit,
Debet, vt in mare de terris venit humor aquai
In terras itidem manare ex æquore ſalſo.
Percolatur enim virus, retroque remanat
Materies humoris, & ad caput amnibus omnis
Confluit.

Atq. iſta fontiũ cauſſa & origo. *etiã in ſummis iugis erumpentiũ, quo ſpiritu acta aqua, & pondere expreſſa, ſiphonũ modo emicat.* Addi & de altitudine maris poteſt, ipſa iuga mõtiũ, vt dixi, æquantis; nec mirum igitur eo pertingere, & erũpere, in certo aliquo meatu. Hanc originem princeps Sapientum tetigit Hom. De Oceano: *Plin 2. c. 65.*

Ἐξ οὗ περ πάντες ποταμοὶ, καὶ πᾶσα θάλασσα, *Iliad. φ.*
Καὶ πᾶσαι κρῆναι, καὶ φρείατα μακρὰ νάουσι.
Omnes ex illo fluuij, omne mare, omnis & vnda
Fontium, itemque lacus manant, puteique profundi.

DISSERT. XVII.

Duplicem Oceanum eſſe, eumque Terram quadrifariam partiri, ex ſenſu veterum, haud prorſus vano.

PErmanat igitur terram interiorem Oceanus, ſed & ſupra diuidit, ac cingit. Vinculum eſt ſimul, & diſcrimen. Noſter Seneca: *Vinculum terrarum Oceanus, continuationem gentium triplici ſinu ſcindens.* Verba examinanda, ne ignarum priſcæ huius deſcriptionis fallant. Nam quomodo de *triplici* hic ſinu, cum Panegyriſtes dicat: *Orbem quadrifariam duplici diſcretum Oceano*? Et alii de gemino tantum, non triplici, adfirmant. Altius repetenda res eſt, & pro mente veterum globus hic totus ſecandus. Atque ea fuit: Terram cum Mari rotundam eſſe, ſed ipſam duplici Oceano diuidi, & velut decuſſari. Priorem eſſe, ipſum verum, magnum, originalem Oceanum: qui terram ab ortu ad occaſum mediam diuidit, ſub ipſa zona torrida, id eſt Æquatore. Alterum, qui ab illo ortus eamdem terram, parte altera, mediam ſecat, ab Auſtro in Septemtriones. Itaque duplici hoc Oceano tota Terra ſcinditur in partes quattuor: id eſt totidē inſulas, è quibus vnā dumtaxat nos habitamus. Hæc teſtimoniis firmanda, & tū ad Senecā aptanda ſunt. Plinius: *Maria circūfuſa vndiq. diuiduo globo, partē orbis auferūt nobis, nec inde huc, nec hinc illo peruia tractu.* Nam etſi vi-

Ad Marc. c. 18 — *Ad Maximianum.* — *2. cap. 67.*

deri poſſit de vna&media illa oriētali diuiſione loqui tantum:tamen cum addat *vndique diuiduū*,poteſt & de altera intellexiſſe. Sic alibi: *Eſt igitur in toto ſuo globo tellus, medio ambitu, præcincta circūfluo mari*.In toto globo ait,nō in parte tantū. Sed eludat hæc aliquis, ſicut illud Pōponii: *Huius medio terra ſublimis cingitur vndique mari, eadēque in duo latera, quæ hemiſpharia nominātur,ab Oriēte diuiſa ad occaſū*.Age igitur,ſint hęc de primario & originali illo Oceano tantū:ſed dicimus ad polos eū parte vtraque ſe porrigere,&per eos in ſe redire.Clariſſime & vberrime hoc exſequitur Macrobius, in illa Ciceronis: *Omnis terra, quæ colitur à vobis, anguſta verticibus, lateribus latior, parua quædā eſt inſula, circūfuſa illo mari, quod Atlanticū,quod Magnū,quē Oceanū vocatis*.Sūma eſt, *Non vno,ſed gemino Oceani ambitu,terræ corpus omne circūflui. Cuius prim⁹*,inquit,*meat⁹ eſt, qui ab indocto hominū genere neſcitur.atque ea corona per zonā terræ calidā meat,ſuperiora terrarū & inferiora cingens,flexū circi Æquinoctialis imitata. Ab Oriente vero duos ſinus refundit, vnum ad extremitatē Septētrionis, ad Auſtralis alterū rurſuſque ab Occidēte duo pariter enaſcuntur ſinus. qui vſque ad ambas, quas ſupra diximus,extremitates refuſi,occurrunt ab Oriēte demiſſis. Et dū vi ſumma, & impetu immaniore miſcentur,inuicēq. ſe feriūt, ex ipſa aquarū colliſione naſcitur illa famoſa Oceani acceſſio pariter et receſſio*.Poſt pauca deinde:*Tam igitur ipſe, qui Æquinoctialē quā ſinus ex eo nati,qui Horizontē circulū ambitu ſuæ flexionis imitātur, omnē terram quadri-*

Cap. 66.

Lib. 2. c. 9.

fariam diuidunt: & ſingulas habitationes inſulas faciunt. Ideo Tulljus, hac volens intelligi, non dixit, Omnis terra parua quædam eſt inſula, *ſed* Omnis terra, quæ colitur à vobis: *quia & ſingula de quattuor habitationibus parua quadam*
Lib. I. *efficiuntur inſula, Oceano bis eas, vt diximus, ambiente*. Strabo hæc confirmat: Ὅτι δὲ ἡ οἰκουμένη νῆσός ἐστι, πρῶτον μὲν ἐκ τῆς αἰσθήσεως καὶ τῆς πείρας ληπτέον. πανταχῆ γὰρ ὅπη ποτ' οὖν ἐφικτὸν γέγονεν ἀνθρώποις ἐπὶ τὰ ἔσχατα τῆς γῆς προελθεῖν, εὑρίσκεται θάλαττα, ἣν δὴ καλοῦμεν Ὠκεανόν: *Quod omnis habitata tellus inſula ſit, primum quidem ſenſu & experientia docemur. Quacumque enim verſus licuit hominibus libuitque ad vltima terræ progredi, mare inuentũ eſt, quod Oceanum appellamus*. Ab omni, inquit, latere Oceano claudimur: & eſt ergo bifaria illa diuiſio dicta: quam & poſtea ingerit, terramque, vt Macrobius, quadrifariam ſecat. Boëthius hoc ipſum: *Terra quarta ferè portio eſt, qua à nobis cognitis animãtibus incola-*
Lib. II. *tur*. A nobis cognitis? ita. quia à noſtro hoc quadrante, ſiue Strabonis τετραπλεύρῳ, in alios acceſſus non eſt, vel ob zonam torridam, vel ob vaſta maria interiecta. Vt veterum plurimi quidẽ cenſebant. nã noſtra hæc ætas refutauit, docuitque & coli Torridam, & adiri, itẽque alios laterales tractus. Dixi plurimos veterũ: neq. enim omnes cẽſuere. & Poſidoni' Stoic' aperte, apud Cleomedẽ, diſſerit, τὸ ὑπὸ τὸν ἰσημερινὸν κλίμα εὔκρατον εἶναι: *clima ſub Æquidiali temperatũ eſſe. Nam*, inquit, *circa Tropicos vbi Sol diuti' moratur, nõ ſunt loca inhabitata, cur*

ſub Æquatore eſſent? Deinde, cum nox diei æqualis ſit, ſpatium etiam refrigerandi ſatis amplum eſt, & imbres & venti erunt qui idem præſtabunt: ergo habitabilis. Vera dixit: ſed nos, quod cœpimus, explicemus, & rem εἰκονισμῷ ſiue imagine illuſtremus.

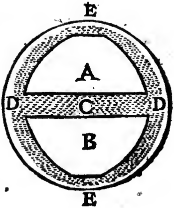
A. Terra noſtra Septemtrionalis.

B. Terra Auſtralis oppoſita.

C. Oceanus ſub zona torrida: ab Oriẽte in Occaſum.

D. Ocean⁹ ad polos.

E. Eſt autem hoc Terræ hemiſphæriũ: totidẽ partes infra, & pari ſitu. Ita quat tuor in vniuerſum.

Ex adſpectu hoc liquet, bene cum *Chlamyde* cõparari, à Strabone, habitatam hanc noſtram: & ſimul Senecæ veriloquium, *triplici ſinu continuationem gentium ſcindi.* Triplici, inquam, pro cuiuſque quadrantis ambitu: qui duos ſinus ab oriente & occaſu ad polum habet tertiumque, ab oriente ad occaſum. Liquet etiam Panegyriſtæ ſenſus, *Orbem quadrifariam duplici Oceano diſcerni.* Hæc in parte nota veteribus erant (& ad ſenſum Strabo appellat:) in parte non erant. Parte dico Auſtrali: de qua coniectura idẽ præſumebant. Macrobius: *Nec dubium eſt*, inquit, *in illã quoque Auſtralis generis Tẽperatã, mare de Oceano ſimiliter influere:*

ſed deſcribi hoc noſtra atteſtatione non debuit, cuius ſitus nobis incognitus perſeuerat. Ita igitur priſci: quid hodie? res non obſcura eſt, alluſiſſe verum, non attigiſſe prorſus antiquos. Neque enim ſub Æquatore ſtatim magnus ille Oceanus, neque directo mediam terram diuidit: ſed infra illum obliquus, præter Bonæ Spei promuntorium verſus Orientem cum fluxit, limite alio Magellani fretum perrūpit, & priori illi vaſtus occurrit. Ad polum etiam noſtrum id eſt Septemtrionem, maria confluere vtrimque, pæne compertum eſt. Bataui magno animo explorarunt, pernauigare tentarunt: glacies, & monſtra, & frigora repulerunt. Sed ita, vt auras hauſerint Indici illius ſiue Orientalis maris. Atque hæc, vt pleraque vera, vetus etiam opinio fuit. vel Orphei, qui dixit:

Κύκλον ἀκαμάτου καλλιῤῥόου Ὠκεανοῖο,
Ὅς γαῖαν δίνῃσι περὶξ ἔχει ἀμφιελίξας:
Indefeſſi orbem Oceani, pulchreque fluentis,
Verticibus terrā qui circumplectitur almā.

Euſtath. vel Homeri, quem ideo Ἀψόῤῥοον Ὠκεανὸν, *Refluum Oceanum* appellaſſe volunt: ὡς εἰς ἑαυτὸν ὁρμοῦντα, ἤγουν ἐπανιόντα, καὶ οὕτως ἐναποκλείοντα ἑαυτῷ τὴν γῆν: *tanquam in ſe impetu ruentem, & redeuntem, atque ita terram ſibi includentem.* Hæc ad Senecæ mentem vberius dixi: poteram breuius, *triplicem ſinum* eſſe, Mediterraneum, Arabicum, Perſicum, Breuius, ſed non verius. nam & plures ſinus ſunt, & pro diffuſione Oceani manca & anguſta dictio ſit, ſed neque *continuationē gentiū* illi *ſcindunt* Nōne nauigantur? nonne & pedibus circumeuntur?

euntur? Ita eſt. nec *Sinuum* vox aliquem moueat, quam & Macrobius laterali vtrique Oceano tribuit, quia videlicet magni Oceani ſunt receſſus aut partes. Neſcio an Varro non ſic explicandus ſit: quem Priſcianus in *Orthographia* (imo *Coſmographia*, vel ſi auſim *Orbigraphia*) ita laudat:

Ergo inter Solis ſtationem, & ſidera ſeptem.
Exporrecta iacet tellus, huic extima fluctu
Oceani, interior Neptuno cingitur ora.

Inter Tropicum, inquit, & Septemtrionem iacet terra noſtra habitabilis, exterior Oceano Atlantico, interior Septemtrionali. De altero Senecæ loco magis adfirmem, iſto: *Hæc eſt terra, in qua regna diſponitis: minima, etiam cum illis vtrimque Oceanus occurrit*. Quomodo vtrimque? à latere vtroque, opinor, ad occaſum & ortum: vbi terra habitata latiſſima eſt, & exporrigitur: ſed mari vtrimque ſuperueniente dirimitur. Omittit enim de Auſtrali & Septemtrionali parte, quam notum erat Torrida & Frigida zonis claudi. Pincianus, Cenſor eximius, legi volebat, *vndecumque Oceanus incurrit*. Non mutem contra libros: aut ſi, *vterque* velim.

1. *Quæſt. in Præfat.*

DISSERT. XVIII.

De Terra. Matrem dici, & Animal, vnde ſuſtentetur firmeturque.

TErra excipit, imum atque vltimum Elementorum. Dignitate aut ſitu vltimum: non vſu, quod ad nos attinet, imo primum. Itaque mater & parens nobis dicitur: quid ſi & Deorum? quid ſi prima condita, & ex ea deinde alia? Stoici ipſi (apud Stobæum:) ἀπὸ γῆς ἄρξασθαι τὴν γένεσιν τοῦ κόσμου, καθάπερ ἀπὸ κέντρου. Ἀρχὴ δὲ σφαίρας τὸ κέντρον αὐτό: *A Terra generationem Mundi cœpiſſe, tanquam à centro. nam initium Sphæræ, centrum ipſum eſſe.* Itaque ex Materia illa aquea, ab Igne primo expreſſum & ſecretum grauiſſimum elementum eſſe, Terram: atque hac, vt fundamento, poſita, reliquum ordinem & orbem circumfuſum. Ideo Statius magnifice ad eam:

----o hominum diuumque æterna creatrix,
Quæ fluuios, ſiluaſque, animaſque, & ſemina Mundi
Lib. 8. *Cuncta, Promethæaſque manus, Pyrrhæaque ſaxa*
Gignis, & impaſtis quæ prima alimenta dediſti,
Mutaſtique viros, quæ pontum ambiſque, vehiſque.
-----firmum atque immobile Mundi
Robur inoccidui. te velox machina cæli
Aere pendentem vacuo, te currus vterque
Circuit, o rerum media, indiuiſaque magnis
Fratribus.

Ipſe Seneca: *Terra & pars eſt mundi, & Ma-*

teria. Pars eſt mundi, vt cælum. Ex illo deinde et iſta, alimenta omnibus animalibus, omnibus ſatis, omnibus ſtellis diuiduntur. Materiam igitur interpretatur, quia alit: atque adeo Triſmegiſtus *tres in ea naturas collocat, Ignis, Aquæ, & Terræ, ab vna ſtirpe deductas.* ὅθεν, inquit, καὶ πάσης ὕλης πεπίστευται εἶναι ταμεῖον· καὶ ἀναδίδωσι μὲν αὐτῆς τὴν χορηγίαν, ἀνταπολαμβάνει δὲ τὴν ἄνωθεν ὕπαρξιν: *Vnde omnis materia promptuarium creditur: & donat quidem atque erogat alimenta, viciſſim autem ſuperne ſubſtantiam accipit.* Eadem Senecæ dicit, ſi pro Stoicorum mente capis. Magnifice etiam de ea, Hippocrates: Ἱερώτατον γῆς ἵδρυμα. ἐξ ἧς ζῶα, καὶ φυτά, καὶ τροφαὶ καὶ φάρμακα, καὶ τύχη, καὶ ὁ πλοῦτος αὐτῆς ἀναφύεται: *Sacratiſſima terræ ſedes. e qua animalia, & plantæ, & alimenta, & medicamenta, & fortuna atque opes ipſæ gignuntur.* O magna & benigna mater! ſed non libet in laudes eius ire: ad incœptum magis redire. Nam quod de primo eius ortu dixi, non omnes conſentiunt: & Laertius *vltimam videtur* locare & gignere, inter Stoæ ſcita. Sic & Manilius: Cap. 16. In Epiſtol.

Vltima ſubſedit glomerato pondere tellus.

Quod autē in Triſmegiſto de *triplici in ea natura* erat: ratio & ſenſus dicunt, & mixta hæc, aut ſeorſim inſita, in penetralibus videmus. Hæc cauſſa, cur aliqui cum *Corpore noſtro* Terrā cōparēt vt Seneca: *quia et aquis, quæ vicē ſanguinis tenent, & Ventis, quos nihil aliud quis quam Animam vocauerit, peruia eſt*: atque adeo ſubdit fuiſſe, *quibus animal placeret eſſe terram,* Quæſt 6. cap. 14.

An Pythagoricis? nam ipſe Pythagoras, apud Ouidium:

> *Nam ſiue eſt animal Tellus, et viuit habetque*
> *Spiramenta, locis flammam exhalantia multis.*

Terræ igitur hæc dignitas: & de Situ dixi, in medio eſſe, ſed pendulam, & in ſe reductam: quo ſuſtentante? quidam aquis volunt innatare: vt Thales. de quo Seneca: *Quæ ſequitur Thaletis inepta ſententia eſt. ait enim, terrarum orbem aqua ſuſtineri, & vehi more nauigij, mobilitateq. eius fluctuare, tunc cum dicitur tremere.* Eidem iterum hoc attribuit: *Thales totam terram ſubiecto indicat humore portari, & innatare: ſiue illud Oceanum voces, ſiue mare magnum, ſiue alterius naturæ ſimplicem aquam.* Sunt qui e Sacris firmamentum petant: quia Pſalmiſta ſcripſit, τῷ στερεώσαντι τὴν γῆν ἐπὶ τῶν ὑδάτων: *Qui fundauit terram ſuper aquas.* Sed id veriſſime de mari dicitur, vt Damaſcenus explicat, vndique circumfuſo. Plures Aere fulciri & attolli voluerunt. Lucanus:

Quæ. 3. c. 13 — *Lib. 2. c. 10*

> *----dum terra fretum, terramque leuabit*
> *Aer.*

Libro De Flatib. 2. cap. 5. — *Ib. cap. 65.*

Magnus Hippocrates: Πνεῦμα τῇ μὲν γῇ τὸ βάθρον, καὶ τῆς γῆς ὄχημα: *Spiritus Lunæ fundamentum, & terræ vehiculum.* Plinius: *Aerem per cuncta rerum meabilem, totoque conſertum. huius vi ſuſpenſam, cum quarto aquarum elemento, librari medio ſpatio tellurem.* Sed alibi idem & alteram, verioremque cauſſam, tangit: *Mirantur pendere terram, ac non cadere nobiſcum. ceu ſpiritus vis,*

mundo præſertim incluſi, dubia ſit, aut poſſit cadere, natura repugnante, & quo cadat, negante. Hoc optime. Natura eſt quæ repugnat, & ſiſtit, & tendere eam ad media ſui iubet. Ad media.

--quia totus ab illa
Tantundem refugit Mundus, fecitque cadendo
** Undique, ne caderet, medium totius, & imum eſt.*

**Nã vndiq. in ſe cadit: ſicut in eam imbres. Lib. I.*

vt ingenioſe Manilius ſcripſit, & addit:

Nec vero tibi Natura admiranda videri
Pendentis terræ debet, cùm pendeat ipſe
Mundus, & in nullo ponat veſtigia fundo.

Vi igitur ſua ſtat & Naturæ, nullo nixa. *Cap. 26.* quod pulchre Iobus ſacer vates: Ὁ ἑδράσας τὴν γῆν ἐπ' οὐδενός: *Qui terram fundauit ſuper nihilum.* Et ipſa pæne eſt nihilum, vniuerſi comparatione, & velut punctum. O miſeri, cælum adſpicite, & in terram deſpicite! *Punctum eſt illud, in quo nauigatis, in quo bellatis, in quo regna diſponitis: minima, etiam cum illis vtrimque Oceanus occurrit.*

DISSERT. XIX.

Stabilis ea, an moueatur? itemque de Nouo orbe, ſiue America, an veteres gnari fuerint?

FIniui de Elementis. AVD. Non mihi. de Terra duo ſunt, quæ etiam quæram Vetus vnum, ecquid ſtare eam Stoici cenſeant, an moueri? Nouum alterum, An nouus hic noſter, cognitus iis orbis? Nam hoc vltimum ego atque alij ſæpe addubitamus. LIPS. Ad vtrumque ſic habe. Et prius quidem etiam Seneca vult excuti, *Vtrum* videlicet ** Mundus terra ſtante circumeat, an Mundo ſtante terra vertatur. Fuerunt enim qui dicerent, nos eſſe quos rerum Natura neſcientes ferat: nec cæli motu fieri ortus & occaſus, ſed ipſos nos oriri & occidere. Digna res eſt contemplatione, vt ſciamus in quo rerũ ſtatu ſimus pigerrimam ſortiti, an velociſſimam ſedem: circa nos Deus omnia, an nos agat.* Ait, *fuiſſe qui dicerent.* Qui illi? plures reperio. ſed *primus Philolaus Pythagoricus dixit* (Laertius) τὴν γῆν κινεῖσθαι κατὰ κύκλον: *terram moueri in orbem.* Addit tamen: οἱ δὲ Ἱκέταν Συρακούσιον φασίν: *Alij tamen Hicetæ Syracuſio id tribuunt.* Et de Hiceta, etiam Cicero *Hicetas Syracuſius, vt ait Theophraſtus, cælum, Solem, Lunam ſtellas, ſupera denique omnia ſtare cenſet: neque, præter terram, rem vllam in Mundo moueri. atque hoc etiam Platonem in Timæo dicere qui-*

* Cælum. 7. Quæ. cap. 2.

In Philolao.

4. Acad.

dam arbitrantur , ſed paullo obſcurius. At de Philolao quod Laertius, vniuerſe Plutarchus *Pythagoricis* adſcribit, eoſque *Terrã nõ putare immobilẽ, ſed eſſe in gyrũ circa ignẽ ſuſpenſã.* additque de Platone, vt Cicero, *eadẽ iam ſenem ſenſiſſe:* quod Theophraſto auctore in vulgus manaſſe, idem alibi oſtendit. Vbi & ex profeſſo verba Timæi examinat, è quibus id colligebant. nam ſcripſerat, Τὰς ψυχὰς εἰς τε γῆν καὶ σελήνην, καὶ τ' ἄλλα ὅσα ὄργανα χρόνου, σπαρῆναι: *Animas in terram, & Lunam, & quæcumque alia temporis inſtrumenta, diſſipari.* At quomodo terra, ſi quieſcit, temporis inſtrumentum? Sed reſpondet ipſe, & belliſſime ſoluit: tu vide. Addit ibidẽ, *Ariſtarchum idẽ de Terra poſuiſſe, Seleucum affirmaſſe:* ſed & *Cleanthem Samium* alibi in hac parte ponit. Denique Leucippus ſenſit τὴν γῆν ὀχεῖσθαι, περὶ τὸ μέσον δινουμένην. σχῆμα δὲ αὐτῆς τυμπανοειδὲς εἶναι: *Terram vehi, circa medium aſſidue verſam: eſſe autem figura tympani.* Vides deliria. quomodo aliter appellem? aut quid in iſta inquiram? etſi (tantus Paradoxorum amor eſt) etiã patrũ æuo nobilis mathematicus hãc hæreſim excitauit, ſed cum ipſo ſepultam. Noſtri ſtare cõſenſu adfirmãt: & cælis motus ſuos relinquũt. Alterũ quod quærebas, De nouo Mũdo, quẽ ante ſæculũ repertũ, *Americã.* ab vno inuẽtorũ appellamus, cũ iniuria aliqua aliorũ. Norũt ne veteres? inquis. Noſſe nõ, dicã proprie, ſed ſciuiſſe. Cum enim Auſtralem orbem, noſtro aduerſum adſtruxerunt, & quatuor adeò Terræ partes ſiue inſulas fecerunt (ſupra

In Numa.

In Quæſt. Platonic.

De facie in orbe Lunæ.

doctum:) quomodo non cogitatione nouum orbem comprehenderunt? neceſſario illum, aut nullum. Cicero in Somnio: *Globum mundi duabus oris diſtantibus habitabilem & cultum: quarum altera, quam nos incolimus, poſita ſub axe ad ſeptem ſtellas, altera Auſtralis, ignota nobis, quam vocant Græci* ἀντίχθονα, Pomponius Mela: *Reliquæ duæ habitabiles, paria agunt anni tempora, verum non pariter. Antichthones alteram, nos alteram incolimus: illius ſitus ob ardorem intercedentis plagæ*, Aequinoctialis, *incognitus, huius dicendus eſt.* Non poſſunt conſtantius aut certius dicere de altero, id eſt nouo orbe. Cicero ἀντάξονα appellatam, ab oppoſito nobis axe dicit, Mela ἀντίχθονα, quaſi aduerſam terram. Eſt & in Platone profecto vetus & vera memoria magnæ *Atlantidis inſulæ*, quam Aſia & Africa ampliorem ſcribit: atque ita deſcribit, vt mihi videatur locus dubitationi non eſſe, quin Nouus orbis pars ſint Platonicæ illius terræ. Nam primum facit locatque grandem illam inſulam, ad fauces Gaditani maris: quæ longe lateque introrſum ſcillicet pateret: *& ex qua eſſet* ἐπιβατὸν ἐπὶ τὰς ἄλλας νήσους, ἐκ δὲ τῶν νήσων ἐπὶ τὴν καταντικρὺ πᾶσαν ἤπειρον, τὴν περὶ τὸν ἀληθινὸν ἐκεῖνον πόντον: *gradus tranſituſque ad alias inſulas: iterumque ex iſtis ad oppoſitam continentem, adiacentem mari, quod vero nomine ſic appellamus.* Si hæc conſideras & ſcrutaris: quid niſi dicit, magnam illā fuiſſe inſulā ſtatim ab Hiſpania, vbi nūc reliquiæ (nā illu-

In Timæo. & Critia.

uione periit) & velut fragmenta tot illa inſularum ſunt ? Canariarum , Fortunatarum, & quas alias tota ora Africæ, & interior habet. *Ex illa autem*, inquit , *tranſitus in inſulas.* Quas ? eas quæ nunc etiam præiacent continenti , *Cubam*, *Hiſpanielam*, *Iamaicam* , & plures. *At ex inſulis in ipſam continentem.* Veriſſime. ſtatim ex illis vel in Peruanum vaſtum tractum , vel in vaſtiorem Mexicanum tranſitur. Et *Continentem* appellat : etſi inſula eſt , ſed ita , quomodo noſtra hæc pars à nobis habitata. Hæc magis totum Nouum orbem nobis ; aperiunt & adſerunt , quam illa Ariſtotelis in Admirandis traditio : *In mari extra Herculis columnas, inſulam deſertam inuentam fuiſſe, ſilua nemoroſam , fluuiis nauigabilem, fructibus vberem, multorum dierum nauigatione diſtantem , in quam crebro Carthaginienſes commearint , & multi ſedes etiam fixerint : ſed veritos primores , ne nimis loci illius opes conualeſcerent , & Carthaginis laberentur , edicto cauiſſe , & pœna capitis ſanxiſſe, nequis eo nauigaſſe deinceps , vellet.* Quod verum cenſeo de vna aliqua nouarum inſularum : quia *multos dies* nauigationi impendit : neque probabile igitur Canarias, aut alias vicinas , fuiſſe. Et vero de hiſdem terris , quis non Auiti declamatoris (apud Senecam) libens illa accipiet ? *Fertiles in Oceano iacere terras, vltraque Oceanum rurſus alia litora, alium naſci orbem.* Clarius non potuit effari, aut deſignare. Clemens B. Petri diſcipulus in epiſtola qua- *Suaſor. 1.*

In c.11 epi. ad Epheſ.

dam *Oceanus, & Mũdi qui trans ipſũ ſunt*, Ita Hieron.ex eo citat:& *Mũdos* appellaſſe credo. magnitudinem indicantem. Quæ vel in notis mirifica: etſi tractus ille Auſtralior, & trans-Fretum Magellani, nondum innotuerit, niſi à prætemauigantibus libatus Noſter Seneca (nam ille Tragœdiæ Medeæ certo auctor eſt) de iis ipſis prædixiſſe videtur, pueris iam decantatum:

> *----- venient annis*
> *Sæcula ſeris, quibus Oceanus*
> *Vincula rerum laxet, & ingens*
> *Pateat tellus, Tiphys que nouos*
> *Detegat orbes, nec ſit terris*
> *Vltima Thule.*

Quod ille tamen proprie de Britannicis inſulis intellexit, & in Claudij gratiam ſcripſit. Magis pro nobis, quod idem timet, & timendo adſtruit: *Vnde ſcio, an nunc aliquis magnæ gentis in abdito dominus, fortunæ indulgentia tumens, non contineat intra terminos arma an paret claſſes, ignota moliens? Vnde ſcio, hic mihi an ille ventus* bellum inuehet?* Palam oſtendit, magnos reges & gentes, vltra maria, ignotos eſſe. Illis ignotos, nobis noſcendos: alibi etiã ab eo prædictum. *Multa venietis aui populus ignota nobis ſciet. Multa ſæculis tunc futuris, cum memoria noſtri exoleuerit, reſeruantur. Puſilla res Mundus eſt, niſi in illo quod quærat omnis Mundus habeat.* At vero Virgilius vaticinatur, etiam Romano imperio terras eas (neque enim de aliis çeperim) ſubiiciendas.

5. Quæ. c. vl.

** Iadis occiduis hæc euenerũt, ignariſſimis Hiſpanorum.*

7. Quæ. c. 31

---- iacet extra ſidera tellus
Extra anni ſoliſque vias, vbi cælifer Atlas 6. *Aen.*
Axem humero torquet ſtellis ardentibus aptum

Extra ſidera? qui poteſt: cælo certe tegitur: ſed maiora ſidera accipe, aut planetas, qui intra Tropicôs decurrunt. Ideo addit, velut interpretans, *extra anni & ſolis vias.* Ergo vltra τὴν κεκαυμένην, id eſt Torridā, locat: nempe ἀντάζονα illam nobis, & Temperatam, vt ſupra dictum. Nam de Atlante quod ſcribitur, non de illo Africæ intelliges, ſed de iſto quem Plato celebrauit, & regnaſſe iis locis ſcribit. Eo, inquit, Auguſtus *Proferet imperium.* Eſtne factum? nugæ, & mella poetica: etſi Marinæus Siculus auctor, *repertum in Nouo orbe nummum aureum veterem, cum effigie Auguſti: eumque Romam ad Pontificem, fidei ergo, miſſum per Ioannem Ruffum Epiſcopum Conſentinum.* O bellum impoſtorem aut ludionem, quiſquis nummum ibi abiecit! nam aliter repertum non eſſe, mihi quidem liquet, niſi ſi Genius hoc fecit. Illud magis mirum & fidum, quod Hiſpani ſcribunt, *in valle, qua Cautem dicitur, in Chili prouincia, opidum eſſe, quod Imperiale ab hac cauſſa nominant: quoniam in pleriſque domibus & portis repererunt Aquilas bicipites formatas, vt hodie videmus in Romani imperij ſignis.* Et auget admirationem, quod nulla in his locis auis biceps, quam potuerint adū-

brare. Non diſſimile, quod Ammianus notat in obeliſcis Ægyptiorum *ſculpta conſpici, volucrum ferarumque, etiam alieni mundi, genera multa.* Ignota ipſa, & noſtro huic orbi inuiſa. Fuit igitur iam olim iſta pars Mundi, & auditione accepta, & ratiocinatione ſtabilita, & ſi inſpectione fortaſſe non vſurpata. Non quidem ab Europæis: de Afris ambigo, & extrema ea regio huc tendit. AVD. At enim dixiſti ex Ammiano, de *volucribus & feris alieni mundi*: quæ vere diuerſa à noſtro ſunt, & vix vnum aliquod vndique reſpondet. Quid ergo? nonne vel hoc argumentum eſt alicuius diuerſi mundi, vere noui, & poſtea nati? LIPS. Non autumo. neque ſacræ literæ indulgeant dubitare aut diſputare. Semel creauit Deus & produxit terram, animalia, & quidquid in ea vides. Mixtione poſſunt aliquæ diſpares ſpecies ſurgere, plane nouæ non poſſunt Vnde ergo illic ea diuerſitas? Dic, vnde in Africa? vnde in vltima Aſia? neque leones, tigres, elephantes Europa iſta gignit, aut vulgo alit. Cuique regioni, pro cælo atque etiam ſolo & peculiari indole, ſua quædam Deus iam ab initio dedit & aſſignauit. Maior alia dubitatio. vnde in hæc loca ſic diſſita, poſt diluuium & arcã illam Noachi, vel animalia illa vel ipſi homines aduenerint? Si terra dices; facile id quidem. ſed plerique putant (neque res adhuc aliter docuit) orbem illum cum noſtro nuſquam ad Septemtriones iungi. Su-

Lib. 17.

pereſt vt mari. At quam vaſta ea nauigatio eſt ? & quis olim tentarit aut perfecerit, vſu magnetis nondum reperto ? quis etiam animalia illa, & quidem noxia multa, tranſuexerit? ea conſideratio inclinat imo peruincit, vere Platonem de Atlantide illa ſcripſiſſe : & finitimam Europæ atque Africæ fuiſſe, & facilem in eam tranſgreſſum. Diuulſa poſtea aut merſa eſt:& tamen homines ibi aut animalia reliqua, quæ olim ab ea coniunctione illata. Sic cenſeo, & ad proprie Zenonia iterum pergo.

DISSERT. XX.

Vnus, an plures Mundi? idem an æternus? eſſe, & non eſſe.

ELementa vidimus, & præcipua corporis huius membra: ſed ipſum Corpus an *Vnum* ſit, an item *Æternum*, quæramus. Varius enim philoſophantium hic ſenſus : noſtri Stoici, ἕνα κόσμον ἀπεφήναντο, ὃν δὴ καὶ τὸ πᾶν εἶναι ἔφασαν τὸ σωματικόν : *Vnum eſſe Mundum poſuerunt, atque eum eſſe totum illud corporeum.* Poſtrema ſenſum habent, vniuerſam Materiam in eo abſumptam : nihil reliqui, niſi Vacuum illud eſſe. Nam Parmenides quidem Vnum ſtatuebat: ἀλλ' ὀλίγοντι τοῦ παντὸς μέρος· τὸ δὲ λοιπὸν, ὕλην: *ſed exiguam Vniuerſi partem. reliquum autem Materiam eſſe.* Itaque eius ſenſu ſuperfluebat Materia vel ad plures mundos. Quos reipſa ponebant & Stob. Phyſ.

exſiſtere volebant ἀπείρους ἐν τῷ ἀπείρῳ: *infinitos in infinito*, Anaximenes, Anaximander, Archelaus, Xenophanes, Diogenes, Leucippus, Democritus, Epicurus. Atque huius diſcipulus Metrodorus imagine etiam vtebatur ad probandum: Ἄτοπον εἶναι ἐν μεγάλῳ πεδίῳ ἕνα ἄσταχυν γεννηθῆναι, καὶ ἕνα κόσμον ἐν τῷ ἀπείρῳ, *Abſurdum eſſe, vt vna ſpica in magno campo produceretur, & pariter, vnus Mũdus in infinito.* Plato etſi alibi vnũ ſtatuit, & firmat, tamen vacillare videtur, & quinque numero admittere. Quod etſi aliter quidam interpretantur, nimirum vt orbes appellet Mundos, *Terræ, Aquæ, Aeris, Ignis, & ſupremi denique Cæli*: tamen Plutarchus tueri conatur ſimpliciter de quinque totis integriſque Mundis. & diſſerta ei videre eſt, libello *De oraculorum defectu.* Noſtri veriores, & ab vno Deo vnum producunt: atque eum πεπερασμένον καὶ ζῶον, καὶ ἀΐδιον, καὶ θεὸν *finitum & animal, & æternum, & Deum* Alia alias explicata ſunt: ſed *Æternum* ibi ponit Arius Didymus (ex illo enim, apud Euſebium, ſumpſi:) quomodo, ſi confla-
Lib. 15. gratio ſit, ſi etiam interitus ab aquis? Ipſe diſtinctione expedit: *Dupliciter* enim dici *Mundum*: καὶ τὸ ἐκ πάσης τῆς οὐσίας ποιὸν,* καὶ τὸ τὴν διακόσμησιν τὴν τοιαύ-
*Ita hæc ibi legenda. την καὶ διάταξιν ἔχον. Διὸ κατὰ μὲν τὴν προτέραν ἀπόδοσιν ἀΐδιον τὸν κόσμον εἶναί φασι κατὰ δὲ τὴν διακόσμησιν, γεννητὸν καὶ μεταβλητόν; *& illud quod ex tota Natura tale exſiſtit, & illud, quod ornatum*

& conſtitutionem iam talem habet. Ideo priore ſignificatione, mundum æternum dicunt, poſteriore, natum, & mutabilem & periturum. Philo Iudæus paullo aliter: Δύνανται δὲ κατὰ Στωϊκοὺς ὁ μὲν τις κόσμος ἀΐδιος, ὁ δέ τις φθαρτὸς λέγεσθαι· φθαρτὸς μὲν, ὁ κατὰ διακόσμησιν· ἀΐδιος δὲ, ὁ μετὰ τὴν ἐκπυρώσεως παλιγγενεσίαις καὶ περιόδοις ἀθανατιζόμενος οὐδέποτε ληγούσαις: *Poteſt, ſecundum Stoicos, Mundus aliquis æternus dici, & aliquis corruptibilis. Iſte quidem, iuxta ornatum, vt nunc eſt, ille autem, qui poſt exuſtionem iterum naſcetur iterumque, certis periodis, & nunquam deſituris.* Aliter, inquam, poſtrema dicit, res & ratio eodem cadunt. Perit hic & ille Mundus igitur: & ſcitum hoc Stoicum Laërtius ſic expreſſit. Ἀρέσκει δὲ αὐτοῖς καὶ φθαρτὸν εἶναι τὸν κόσμον, ἅτε γεννητὸν τῷ λόγῳ τῶν δι᾽ αἰσθήσεως νοουμένων. οὗ τε τὰ μέρη φθαρτά ἐστι, καὶ τὸ ὅλον. τὰ δὲ μέρη τοῦ κόσμου φθαρτά. (εἰς ἄλληλα γὰρ μεταβάλλει) φθαρτὸς ἄρα ὁ κόσμος. καὶ εἴ τι ἐπεδεκτικὸν ἐστι τῆς ἐπὶ τὸ χεῖρον μεταβολῆς, φθαρτὸν ἐστι. καὶ ὁ κόσμος δὲ· ἐξαυχμοῦται γὰρ, καὶ ἐξυδατοῦται: *Placet iis corruptibilem eſſe Mundum. quippe genitum ea ratione, qua ſolent ſenſibus percepta. Cuius etiam partes corruptioni obnoxia ſunt, id & totum: partes autem Mundi tales; (nam inuicem adſidue mutantur:) ergo & Mundus. Et amplius, ſi quid mutationem in deterius admittit, corruptibile eſt: facit Mũdus: nã exareſcit & inũdatur.* Rationes adiunctas vides. primam, quod ge-

De immortal. Mundi.

nitus ſit;] & quidquid ortum habet, idem fi-
In Timeo. nem. Cui Plato (nam is immortalem conſti-
tuit) ſic occurrit. ὅτι αὐτὸς μὲν φθαρτός ἐστιν,
ᾗ γέγονεν, οὐ λυθήσεται δὲ, οὐδὲ τεύξεται
θανάτου μοίρας, διὰ τὴν βούλησιν τοῦ θεοῦ:
*vt ſit mortalis quidem, qua genitus eſt, ſed non
ſoluetur, neque ſortem mortis ſubibit, propter*
De Dog. Plat. *Dei voluntatem.* Significat, ita factum & con-
ditum à Deo, vt ne pereat, &, quæ eo ducunt,
deſint. Apuleius: *Ad hac attributa eſt ei perpe-
tua iuuentus, & inuiolata valetudo. Eoque ni-
hil praterea extrinſecus eſt relictum, quod corrũ-
pere poſſet eius ingenium: & ſi ſupereſſet, non eum
laderet. cum ita apud ſe ex omni parte compoſi-
tus atque ordinatus foret, vt aduerſantia & cõ-*
Cap. 8. *traria natura diſciplinaque eius officere non
poſſent.* Triſmegiſtus, vt ſępe, hic quoque pla-
toniſſat: Ὁ πατὴρ αὐτὸς ἑαυτοῦ ἀΐδιος, ὁ δὲ
κόσμος ὑπὸ τοῦ πατρὸς ἀείζωος καὶ ἀθάνατος γέ-
γονε: *Pater*, Deus, *ipſe à ſe aternus: Mun-
dus autem à Patre ſemper-viuens & immortalis
eſt factus.* Altera Stoicorum ratio, *Quod par-
tes Mundi corruptibiles.*] Ita eſt, elementa do-
cent, & ipſe æther: quem tamen Ariſtoteles
voluit exemptum. noſtri minime, ſed hunc
quoque paſci, minui, verti & in aerem ſolui.
Si quattuor elementa, ſi ea quæ ex his nata: er-
go totus Mundus. Lucretius pariter conclu-
dit:

Lib. 5. *Principio, quoniam Terrai corpus & Hu-
mor,*
*Aurarumque leues anima, Calidique va-
pores,*

E quibus

E quibus hæc rerum conſiſtere ſumma videtur,

Omnia natiuo ac mortali corpore conſtant:

Debet tota eadem Mundi natura putari.

Debet. nec Plato hoc reiiciat,niſi ſcuto iterum aſſumpto à Voluntate diuina. Tertia ratio, quod *Mutationem in deterius admittit.*] Veriſſime, *Quid enim* (ait noſter) *mutationis periculo exceptum? non terra. non cælum, non totus hic rerum contextus,quamuis Deo agẽte ducatur. Non ſemper tenebit hunc ordinem, ſed illum ex hoc curſu aliquis dies deiiciet.* Sed addebat etiam Laertius, *in deterius.* & pro exemplo: *exareſcit enim & inundatur*] Apoſite. duo exitia eũ manent,ſiue Aquæ ſiue Ignis:&vtriuſque iamnunc ſigna alibi, & alias, mittit. Hic aquæ deficiunt, & ſiccitas & ſterilitas ſuperuenit: ibi abundant, & bona terræ perdunt. Hæc velut via ad illa ducit. Plinium audi. qui ſcribit multa in dies minui, *conſumente vbertatem ſeminum Exuſtione, in cuius vices nunc vergat æuum.* Homines atque alia,minora.quare? quia Exuſtio paullatim appropinquat,& vbertatem ſeminum abſumit. Idem in Ætna igniuomo notat: *Nec tantum,* inquit, *in illo Natura ſæuit, Exuſtionem terris denuncians:* ſunt enim plures eiuſmodi montes: atque hæc omnia ſigna aut notæ in partibus, futuræ communis illius exuſtionis. Vides Plinium, in capitalibus dogmatis, bona fide Stoicum eſſe? Seneca claudat: *Quæcumque vides ſupra nos currere,et hæc quib⁹ innixi atq. impoſiti ſum⁹ carpentur,ac deſinent. Nulli non ſenectus ſua eſt.*

Epiſt. 71.

Lib. 7 c. 16.

2. cap. 106

Epiſt. 71.

DISSERT. XXI.

Dupliciter interit, Aqua & Igne. Primum, de Aqua, ſiue Cataclyſmo.

SEnectus, ergo & mors. Sed qua via mors? duplici, vt tetigi: Aquæ, aut Ignis: ſiue, Diluuij, & Exuſtionis. Sed cum diſcrimine. quod illa prior animantium tantum, & frugum fructuumque ſit, aut quæ in terra ſata: hæc vltima ipſius terræ, elementorum, & Mundi. Itaque magna hæc mors eſt, & omnium: illa minor, & quæ partes modo tangit. De vtraque iſta Cicero: *Propter eluuiones exuſtionesque terrarum, quas accidere tẽpore certo neceſſe eſt, non modo non æternã, ſed ne diuturnam quidẽ gloriam aſſequi poſſumus.* Quæ tamen pro Platonis ſenſu dicta modo vult Macrobi⁹, vt creſcẽs humor ſiue ignis, alter alterũ vincat: *ſed nunquã tamẽ ſeu eluuio, ſeu exuſtio, omnes terras aut omne hominum genus, vel omnino operiat, vel penitus exurat.* Plato ipſe in Timæo, Ægyptium ſacercerdotem facit Solonem alloqui: *O Solon, Græci pueri ſemper eſtis, neque vlla vobis cana ſcientia. Quod ideo euenit, quia multa & varia hominum exitia fuerunt, eruntque. Maxima quidem, aut ignis combuſtione, aut aqua inundatione euenire neceſſum eſt: minora, aliis quibuſque caſibus aut cladibus fieri.* Et addit, Ægyptum ab his duobus immunem, ideoque antiquiſſimarum illic rerum monumenta ſeruari. Propius ad ſenſum Stoicum Ari-

In Somn. Scipionis.

Lib. II.

ſtoteles acceſſerit, ſi tamen ex vero Cenſorinus hoc ei adſcripſit. *Eſt præterea Annus, quem Ariſtoteles Maximum potius, quam Magnum appellat. quem Solis & Lunæ vagarumque quinque ſtellarum orbes conficiunt, cum ad idem ſignum, vbi quondam ſimul fuerunt, vna reuertuntur. Cuius anni hiems ſumma, eſt Cataclyſmus, quam noſtri diluuionem vocant, æſtas autem* Ecpyroſis*, quod eſt mundi incendium. Nam his alternis temporibus mundus tum exigneſcere, tum exaqueſcere videtur.* * Ariſtotelem aduocat: & ſane tale aliquid ille vir, ſed contractius, nec de Mundi mutatione, ſed partium aliquot terræ diſerte prodit. In Meteoris ſuper ea re diſſertio. & damnat reiicitque eos, qui ad Vniuerſum producunt. γελοῖον γὰρ, inquit, διὰ μικρὰς καὶ ἀκαριαίας μεταβολὰς κινεῖν τὸ πᾶν: *Ridiculũ enim ob leues paruaſq. mutationes, mouere Vniuerſũ.* Sed, inquit, præſumẽdũ, *quod hæc fiant temporibus fato aut natura definitis. Sicut in anni tẽporibus Hiẽs interuenit, ita in magna aliqua temporũ cõuerſione, magna Hiẽs accidit, & copia aquarũ.* Dicas locũ eſſe, quẽ Cẽſorin⁹ aſpexerit: etſi paullũ à ſe auxit & ampliauit. De *Hieme* hic ſane comparatio. quæ & Senecæ placita, atque vſurpauit: *Innundatio, non ſecus quàm Hiẽs, quã Æſtas, lege Mundi venit.* In eo diſſenſus, quod noſtri etiã totã terrã hoc genere fati aut perdunt, aut nouãt. Seneca: *Inũdationib⁹, quidquid habitatur, obducet necabitq. omne animal, orbe ſubmerſo.* Idẽ, vbi ex profeſſo hoc tractat: *Ergo quãdoque erit terminus reb⁹ humanis, cũ partes terræ interire debuerĩt. aboleri ve*

Dedie nata.

* *Dubitaui, an non Ariſtocles legẽdũ, quẽ ex Euſebio diſco de Conflagratione ſcripſiſſe. Lib. I. cap. vlt.*

3. Quæ. c. 29

Conſol. ad Mar. c. vlt.

Quæ. 3. c. 29

funditus tota, vt de integro tota, rudes, inno-
Ibid. *xiaque generentur, nec ſuperſit in deteriora ma-*
giſter. Nam hunc finem ponebant, emendare & innouare. Itaque, vt idem ait, *non ſemper ea licentia vndis erit, ſed peracto exitio generis humani, exſtinctiſque pariter feris, in quarum homines ingenia tranſierāt, iterū aquas terra ſorbebit, & reiectus è noſtris ſedibus, in ſua ſecreta pelletur Ocean⁹: antiquus ordo reuocabitur. Omne animal ex integro generabitur, dabiturq. terris homo inſcius ſcelerū, & melioribus auſpiciis nat⁹.* En quā vere hęc noſtri: & quis non è Sacris libris hauſiſſe putet, & euentum & Cauſſam? Ceterum de Inundatione, & quomodo ea fiat, belle & diſerte Seneca, fine libri tertij Quæſtionum: tu vide. Vetus autem & popularis hæc opinio de Diluuiis, ac plura fuiſſe Plato aſſerit, etſi illud Deucalionis decantetur tantum: ſed & Noui orbis incolæ à maioribus ſic
Aug. Cara. acceperunt. Peruani tradunt, *terras eas omnes aquis merſas latuiſſe, periiſſe homines, exceptis paucis, qui in lignea vaſa ſe receperunt*, velut naues: ibi commeatu prouiſo egiſſe, donec aquæ decreſcerent, & abirent. quod indicio canum collegerunt: quos foras identidem emittebant, & cum madidi à natatu redirent, ſciebāt aquas ſupereſſe, cum denique ſicci, deeſſe. At Mexicani, *quinque Soles ad hoc aui luxiſſe.*
Lup. Goma. *Et primum illum aquis periiſſe, vnaque cum eo homines, & quidquid in terris eſſet.* Hæc illi picturis & notis prodita ab antiquo habent: fidem Platonici diluuij, quod in Atlantide inſula, & circa, eueniſſet. Heus, etiam

illud obiter. in Cenſorino legi, *exigneſcere, & exaqueſcere:* quæ ſunt ipſa Stoæ verba, quæ in Laertio ſupra & Græce erant, ἐξαυχμοῦσθαι ϗ ἐξυδατοῦσθαι.

DISSERT. XXII.

De ignis interitu, qui Ecpyroſis dicta. Quando, Quomodo, Quagratia fiat?

MInorem mortem diximus, magnum Exitium videamus, ἐκπύρωσιν ſolenniter iis dictã latine *conflagrationem* ſiue *Exuſtionem.* Hanc illi eodem fine indicunt, purgandi, & effœta omnia inſtaurandi. Itaque non eſt proprie φθορὰ ſiue *Interitus*, ſed μεταβολὴ, *mutatio*, vt Numenius apud Euſebium ſcribit: Οὐ γὰρ ἐπὶ τῆς τοῦ κόσμου, κατὰ τὰς περιόδους τὰς μεγίστας γενομένης φθορᾶς, κυρίως παραλαμβάνουσι τὴν φθορὰν, οἱ τὴν εἰς πῦρ ἀνάλυσιν τῶν ὅλων δογματίζοντες, ἣν δὴ καλοῦσιν ἐκπύρωσιν, ἀλλ' ἀντὶ τῆς κατὰ φύσιν μεταβολῆς χρῶνται τῇ προσηγορίᾳ τῆς φθορᾶς: *Non enim in mundi interitu, qui ſecundum maximas conuerſiones fit, proprie interitum accipiunt illi, qui in Ignem omnia reſolui docent, quam vocant Exuſtionem: ſed pro Mutatione ſecundum naturam, vtuntur Interitus verbo.* Itaq. & in Seneca eam vocem ſic accipies, Numenij quidem monito: *Mundo quidam,* Stoici, *minantur interitum, & hoc vniuerſum, quod omnia diuina humanaque complectitur, *ſi fas putas, credere, dies aliquis diſſipabit, & in confuſio-*

Conſol. ad Polyb. init.
**Dat hoc Polybio, qui alterius ſecta fuit.*

nem veterẽ tenebraſque demerget. Etſi reuera, quidni interitus, cũ prior forma tota occidit, nec niſi Materia manet? Sed Numenio hoc viſũ edicere, quia non idẽ, ſed talis iterũ Mundus gignitur, mox docendũ. Ordine enim videbim⁹,
III Quæſt. c. 28 *Quando, Quomodo, & Quo fine fiat.* Quãdo?
Ibid. c. 29 Seneca reſpondet: *Cum Deo viſum ordiri meliora, vetera finiri.* Deo, id eſt Fato. Nã *Lege Mũdi*, ea Fatum eſt, alibi ſcribit euenire. Ita Ariſtocles, apud Euſebium: κατά τινας εἱμαρμένους καὶ ὡρισμένους χρόνους ἐκπυροῦσθαι τὸν σύμπαντα κόσμον: *per fatalia quadam & definita tẽpora Mundum exardere.* Quid Ouidius?

> *Eſſe quoq; in fatis reminiſcitur affore tẽpus,*
> *Quo mare, quo tellus, correptaque regia cæli*
> *Ardeat, & mundi moles operoſa laboret.*

Aliqui tamen ad *Magnum annum* referebant, vt in Cẽlorino ſupra vidimus: & tangit Numenius, verborum aliquo defectu: * γίνεται, ἐπανελθόντων εἰς τὸν πρῶτον ῥηθέντα λόγον, καὶ εἰς τὴν ἀνάστασιν ἐκείνην τὴν ποιοῦσαν ἐνιαυτὸν τὸν μέγιστον, καθ᾽ ὃν ἀπ᾽ αὐτῆς μόνης εἰς αὐτὴν πάλιν γίνεται ἡ ἀποκατάστασις. Verba, vt dixi, deſiunt: tamen ſenſus aliquis apparet, *decurſu annorum, cum ſidera ad eumdem locum veniunt, Anaſtaſin* id eſt *Euerſionem rerũ fieri, atque id eſſe Magnũ annũ: iterũque poſtea fieri Apocataſtaſim, ſiue Redintegrationẽ rerum & Reſtitutionẽ.* Quis autẽ ille Magnus annus, & quot annorũ millium, variãt: in Iulio Firmico huic rei legi iſta. Diſputat de die Natali, ſiue genitura Mundi. & negat *facili*
Lib. 3. *poſſe ratione concipi, aut explicari. Nec*, inquit

eouſque ſe intẽtio potuit humanæ fragilitatis extẽdere, præſertim cũ trecentorũ milliũ annorũ maior ἀποκατάστασις, *hoc eſt Redintegratio, per* Ἐκπύρωσιν, *aut per* κατακλυσμόν, *ſpatio perficiatur.* His *enim duob⁹ generib⁹ Apocataſtaſis fieri cõſueuit. nãque Exuſtionẽ Diluuium ſequitur. Nulla enim re alia poterãt res exuſtæ renaſci, nec vlla re alia ad priſtinam faciem formãque reuocari, niſi admixtiones atque concretus puluis fauillarũ omniũ genitaliũ ſeminũ collectã conciperet fœcunditatẽ.* De Magno anno illic vides, nã alia differo, ſane magno, & *trecentorũ milliũ annorũ*, ſi lectio eſt recta. Equidẽ * variãt: vt dixi: & Macrobius qui *Annũ Mundanũ* ſcite hunc appellat, vt cõmunẽ noſtrum illum, *Solarẽ*, Macrobius, dico, *quindecim millibus* eum definit. Cenſorinus ſẽtẽtias pluriũ refert: ſed duorũ qui maxime augent, *Orphei, ad centũ millia viginti, Caſſandri, ad tricies ſexies cẽtena millia.* Bono animo ſim⁹. ἐκπύρωσιν non videbimus, iſtis quidem auctoribus: ſed nec Firmico, in quo *triginta millium* legere aliquãdo volui, ſed deſiſto. Nam & in Numenio eſt, hæc fieri κατὰ περιόδους τινὰς τὰς μεγίστας: *poſt periodos quaſdã maximas.* In Didymo: περιόδους ἀπείρους: *periodos infinitas.* Quã vacuum autem, imo ineptum, iſta definire, quæ nulla experiẽtia aut ratio affirmet, aut indaget? Tam hercules, quam quod etiam cæli ſtatum & ſigna notent, quibus hæc euentura. Chaldæorum iſta vanitas, & *Beroſus, qui Belum interpretatus eſt* (ait Seneca) *dicit curſu iſta ſiderum fieri, & adeo quidem affirmat vt Conflagrationi: atque Diluuio tẽpus adſignet.*

* *Aliquid & in Stobæi Phyſic vide*

3. *Quæ. c. 29.*

Arſura enim terrena contendit, quando omnia ſidera in Cancro conuenient: inundationem futuram, cum eadem ſiderum turba in Capricornum conuenerit. Videſne? apoſite. nam ſunt hæc æſtuantia, & hiemantia item ſigna. Seneca tamen haud plane reiicit: ſed *rationem illã, quæ in conflagratione Stoicis placet, huc quoque transferendam putat. Siue animal eſt Mundus, ſiue corpus, natura gubernante, vt arbores, vt ſata: ab initio eius vſque ad exitum, quidquid facere, quidquid pati debeat, incluſum eſt. Vt in ſemine omnis futuri hominis ratio comprehenſa eſt; & legem barbæ, & canorum, nondum natus infans habet: ſic origo Mundi, non minus Solem, & Lunam, & vices ſiderum atque animalium, quam quibus mutarentur terrena, continuit.* Ad occultas, & ab æterno fatales cauſſas, reuocat: verecundius, veriuſque. Initio verborum aliquid mutaui, & *Siue animal*, legi non *Anima*, vt paſſim edunt: res ita vult, nec quiſquam tam ſtolidus, qui *Mundum* Animam eſſe dixerit, ſed *Mundi*. At illud ambigitur, ſit ne ſentiens Corpus, an Corpus tantum. Itaque in ipſo Mundi conditu incluſum eſt, quamdiu vigeat viuatque vt in quoque animali. Sequitur, *Quomodo* hæc Conflagratio fiat. An ab æthereo illo igne? atqui innoxius eſt, & vitalis tantum. Reſpondeo, nec ab illo ſolo, nec ſine illo. Sol & ſidera calorem intendent, aer exardeſcet, humor abſumetur, & quæ Natura antea temperabat, eadem exaſperabit & extra legem mittet. Vis Senecam audire? *Cum tempus aduenerit, quo ſe renouaturus*

Ibid.

Mundus exſtinguat, viribus iſta ſuis ſe cadent, & ſidera ſideribus incurrent, & omni flagrante materia, vno igne, quidquid nunc ex diſpoſito lucet, ardebit. Et ſtatim hæc fient, nec magno molimento. quia *nihil difficile eſt Naturæ, vbi in finem ſui properat. Ad originem rerum parce vtitur viribus, diſpenſatque ſe incrementis fallentibus ſubito ad ruinam, & toto impetu venit. Quam longo tempore opus eſt, vt conceptus ad puerperium perducatur infans? quantis laboribus educatur, & adoleſcit? at quam nullo negotio ſoluitur? Urbes conſtituit ætas, hora diſſoluit. Momento fit cinis, diu ſilua.* Pulcherrime dicta, & capiunt me recitantem. Ergo ab Igne illud exitium, cuius indomita vis rebus eſt incluſa, tunc educenda. Philo Iudæus: Οἱ δὲ Στωϊκοὶ γενέσεως τοῦ κόσμου θεὸν αἴτιον, τῆς δὲ φθορᾶς μηκέτι θεόν φασιν, ἀλλὰ τὴν ὑπάρχουσαν ἐν τοῖς οὖσι πυρὸς ἀκαμάτου δύναμιν, χρόνων μακραῖς περιόδοις ἀναλύουσαν τὰ πάντα εἰς ἑαυτήν. *Stoici cenſent, Deum quidem cauſſam auctoremque generationis Mundi eſſe, at non interitus, ſed eam quæ in rebus eſt inſita Ignis potentiam, poſt longa temporum interualla, omnia in ſe reſoluentem.* Deus, inquit, non eſt cauſſa. Secundaria & inſtrumentalis: eſto. Quis ergo? Ignis incluſi rebus omnibus potentia, quæ tempore ſe exſerit & vires capit, & omnia populatur, edit, & in alimentum ſui vertit. Conſidera. tot illa aſtra & cælorum orbes, ignes aut ignea; dij boni quanto cetera elementa exſuperant? Quid in ipſo mari, nonne calor & ſemina ignium? quid in terra, ipſis eius penetrali-

Conſol. ad Marc. cap. vlt.

Se. Quæſt. 3. cap. 27.

De immortal. Mundi.

bus, & ſuper eam? Idem in aëre, in animantibus, ſtirpibus: vbique ignis: & ille, inquit Philo, paullatim augeſcens, omnia denique in ſe vertet. *In ſe* optime. Ita Numenius: Ἀρέσκει γὰρ τοῖς Στωϊκοῖς τὴν ὅλην ὀυσίαν εἰς πῦρ μεταβάλλειν, οἷον εἰς σπέρμα: *Placet Stoicis omnem eſſentiam ac naturam in Ignem conuertere, tanquam in ſemen.* Sed quem hunc Ignem? Æthereum & purum, obſerua. Mixtus eſt ille, qui vaſtabit? purus & à Materia paullatim reducendus ille, qui gignet denuo & formabit. Nam Materia ſecernetur, vt dicemus. Æthereum dixi: mecum Numenius. *Stoicis placet* ἐξαιρεῖσθαι πάντα κατὰ περιόδους τινὰς τὰς μεγίστας, εἰς πῦρ αἰθερῶδες ἀναλυομένων πάντων: *omnia euaneſcere & perire, poſt longiſſima ſpatia, omnibus in æthereum ignem reſolutis.* Sed omnia prius pereunt. omnia? ipſi Dij minores, Genij, Animæ, & quid quid eſt extra vnum ſupremum Deum, id eſt Iouem. Ita Seneca, ſolum hunc ſupereſſe facit, & *acquieſcere ſibi, reſoluto*, inquit, *Mundo, & diis in vnum confuſis.* Sane in vnum, in ipſum Iouem. Plutarchus Cleanthem inducit dicentem, *Lunam, & ſidera, & Solem perire, Iouem autem* (deſunt in Græco quædam, ſed is ſenſus eſt) ἐξομοιῶσαι πάντα ἑαυτῷ, καὶ μεταβαλεῖν εἰς ἑαυτόν: *adſimilare omnia ſibi, & in ipſum ſe vertere.* Nam Iupiter ſcilicet eſt purior ille Ignis. Cicero etiam, de interitu hoc Deorum: *Stellas omnes, terram, mare, deos eſſe: fore tamen aliquando, vt omnis hic Mundus ardore de-*

Epiſt. 9.

De Com. Notion.

4. Acad.

flagret. Sed & alius Seneca:

Cæli regia concidet, Herc. Oet.
Certos atque obitus trahet,
Atque omnes pariter deos
Perdet mors aliqua & Chaos.

Igitur omnia in Ignem abeunt, rurſumque ex Igne ſurgunt. Laertius, de Deo: ὃς δὴ ἄφθαρτός ἐστι ϗ ἀγέννητος, δημιουργὸς ὢν τῆς διακοσμήσεως, ἀναλίσκων εἰς ἑαυτὸν τὴν ἅπασαν οὐσίαν, ϗ πάλιν ἐξ ἑαυτοῦ γεννῶν: *qui eſt incorruptibilis, & ingenitus; conditor huius Mundi. abſumens in ſe omnem eſſentiam, rurſumque ex ſe generans.* Quomodo autem idem perdat, & generet, videamus. Omnia iam Ignis vt dixi, ſed turbidus, materiæ mixtus, & fæculentus: tamen ignis: ideoque tenuis, & diffunditur, & totum hoc Mundi, qui fuit, ſpatium occupat, imo & Vacui extra eum regionem implet. Ita Stoici tradunt, & hoc etiam fine Vacuum ponunt. Plutarchus clariſſime: τὸ πῦρ σπέρμα λέγουσιν εἶναι τοῦ κόσμου, ϗ μετὰ τὴν ἐκπύρωσιν μεταβαλεῖν τὸν κόσμον ἐκ βραχυτέρου σώματος, ϗ ὄγκου φύσιν ἔχοντα πολλήν, ϗ τοῦ κενοῦ περιλαμβάνοντα χώραν ἄπλετον, * ἐςενωμένῃ τῇ αὐξήσει, γενομένου δὲ αὖθις, ὑποχωρεῖν τὸ μέγεθος, ϗ συνολισθαίνειν, δυομένης ϗ συναγομένης περὶ τὴν γένεσιν εἰς ἑαυτὴν τῆς ὕλης: *Ignem ſemen aiunt Mundi. & poſt Exuſtionem, mutare Mundum è corpore minore, habentem iam tumoris & amplitudinis multum, & Vacui*

De Commũ Not.

* Ita hæc ἐςε- ego.

regionem immenſam occupantem, quæ ipſa anguſta facta ſit illo augmento. Rurſumque cum gignitur Mundus, ſenſim abire & collabi magnitudinem, ſubeunte ſcilicet, cum generatio exſiſtit, & contrahente ſe in ſeipſam Materie. Vacuo igitur iam pleno, fit paullatim (Ratione admiſtrante) depuratio. *& vertitur omnis ſubſtantia in Aerem, deinde in Humorem,* ex Laertio ante docui, *& tum Elementa & Mundus gignuntur.* Sed ita in Aquam omnia vertuntur, vt ſcire debeas excretum illum puriſſimum Ignem ſupereſſe: qui agat, moueat, & Materiam per ſe inertem animet. Philo notat, Stoicos hoc caute monuiſſe, ὅτι μετὰ τὴν ἐκπύρωσιν, ἐπειδὰν ὁ νέος κόσμος μέλλῃ δημιουργεῖσθαι, σύμπαν μὲν τὸ πῦρ οὐ σβέννυται. ποσὸν δέ τις αὐτοῦ μοῖρα ὑπολείπεται· *quod poſt Exuſtionem, cum nouus Mundus condi debet, omnis ignis non exſtinguitur: ſed aliquanta eius portio manet.* Cauſſam ſubdit: *Valde enim verebantur, ne omni eo interſtincto, maneret materies quieta, ignaua, inepta condere, cum cauſſa motus non eſſet.* Aqua igitur poſt Ignem, ſed non ſine reliquo igne. Hoc eſt, quod κατακλυσμὸν ſiue *Diluuiũ* Firmic' vocare videtur, in verbis quę alio etiam fine ſupra dedi. Nã palam ait: *Ecpyroſin Cataclyſmus ſequitur. nulla enim re alia exuſta reſpoterãt renaſci nec vlla re alia ad priſtinam faciem formamq. reuocari, niſi* admixtiones, atque concretus puluis fauillarum omnium genitalium ſeminum conciperet fecunditatem.* Nõ aliud equidẽ. vel è verbis, vel ex ratione addita colligo, quam con-

* Legam, admixtio eſſet.

uerſionem illam in Aquam, Cataclyſmum ab eo dici: atque ita dilui pulucrem, & mixtione humoris ignisque fæcundari. Satis de modo, tertium ſupereſt, *Quo fine?* Etſi nec id obſcurum è dictis: eſt enim idem ille purgandi & renouandi, qui in Diluuio fuit. Tolluntur mali, & mala aut vieta: boni & innoxii creantur, & pulchra iterum ac iuueneſcens facies Mundi. Plutarchus, de Stoicis: ὅταν ἐκπυρώσωσι τὸν κόσμον οὗτοι, κακὸν μὲν οὐδ' ὁπουοῦν ἀπολείπεται· τὸ δὲ ὅλον, φρόνιμόν ἐστι τηνικαῦτα καὶ σοφόν: *Cum mundum iſti incenderint, mali nihil vſquam relinquitur, ſed vniuerſum eſt prudens, probum, ſapiens.* Seneca: *Omne animal ex integro generabitur, dabiturque terris homo inſcius ſcelerum, & melioribus auſpiciis natus. Sed illis quoque innocentia non durabit, niſi dum noui ſunt: cito nequitia ſurrepet.* Noua igitur omnia, an potius nouata? Neque enim alia facies Mundi erit, quam huius fuit: & eadem omnia, imo & homines iidem, redeunt in orbem. Cicero: *Poſt inflammationem relinqui nihil, præter ignem. à quo rurſum, ac de eo, renouatio Mundi fieret, idéque ornatus oriretur.* Numenius apud Euſebium: Καὶ πάλιν ἐκ τούτου αὐτὴν ἀποτελεῖσθαι τὴν διακόσμησιν, οἷα τὸ πρότερον ἦν: *Iterumque poſt ignem Mūdum conſtitui & perfici, Qualis antea erat.* De ipſis etiam hominibus, Seneca: *Mors, quam pertimeſcimus ac recuſamus, intermittit vitam, non eripit. Veniet iterum, qui nos in lucē reponat dies, quē multi recuſarent, niſi oblitos reduceret.*

De Commũ. Nat.

3. Quæſ. cap. vlt.

II. De Nat. deor.

Epiſt. 36.

Vides παλιγγενεσίαν, ſed alio quodam à Pythagoricis ſenſu. Atq. has innouationes, iterationeſque, æternas faciebant: τῶν τοιούτων περιόδων, ait Numenius ἐξ ἀϊδίου γινομένων ἀκαταπαύστως: *talibus conuerſionibus periodiſque ab æterno euenientibus, indeſinenter.* Atque hoc eſt, quod Tatianus. vetus, piuſque ſcriptor, in iis damnat, non ipſam Inflammationem.

Aduerſ. Gentes. Σῶμά τις εἶναι λέγει θεὸν, ἐγὼ δὲ ἀσώματον· ἄλυτον εἶναι τὸν κόσμον, ἐγὼ λυόμενον. ἐκπύρωσιν ἀποβαίνειν κατὰ καιροὺς, ἐγὼ δὲ εἰσάπαξ: *Corpus aliquis Deum ſtatuit? ego incorporeum. Incorruptibilem Mundum? ego corruptibilem, Exuſtionem per vices temporum aduenire? ego ſemel, & in vniuerſum.* Nam & Chriſtianis proba hæc ſententia, ſed ſic modificata.

DISSERT. XXIII.

Chriſtianos etiam huius ſententiæ, ſed diuiſa, eſſe: item Epicureos, & Heraclitum ante omnes: neque omnes tamen Stoicos.

CHriſtianis, inquam. qui inflammandum, renouandumque Mundum agnoſcunt, vel Diuo Petro præeunte, *Cæli*, inquit, *qui nunc* *Epiſt. 2. c. 3.* *ſunt, & terra, igni reſeruati in diem iudicij.* Iterumque: *Cæli magno impetu tranſibunt, elementa calore ſoluentur, terra autem, & quæ in ipſa ſunt opera, exurentur.* Quod autem de Cælis, *tranſire* modo dixit: mox tamen manifeſto etiam igne ſoluit & purgat. Οὐρανοὶ, inquit, πυρούμενοι λυθήσονται: *Cæli ardentes ſoluentur:*

etſi de ſuperioribus cælis, ſunt inter Theologos qui controuertant. Sed iam olim, vt inuidioſū, obiicitur Chriſtianis in Minutio Felice: quod *cælo & aſtris interitum denuntiarent*. Reſpondet Octauius, iam pridem Philoſophos hoc feciſſe. & *Stoicis*, inquit, *conſtans opinio eſt, quod conſumpto humore Mundus hic omnis igneſcet. Et Epicureis de elementorum conflagratione, & Mundi ruina, eadem ipſa ſententia eſt*. Vbi tamen, quod ait *Conſtantem Stoicis opinionem*: temperandum, & ad plures referendum eſt. nam fuerunt etiam, inter ſectæ principes, qui abnegarent. Philo Iudæus: Βόηθος, καὶ Ποσειδώνιος, καὶ Παναίτιος, ἄνδρες ἐν τοῖς Στωϊκοῖς δόγμασιν ἰσχυκότες, ἅτε θεόληπτοι, τὰς ἐκπυρώσεις καὶ παλιγγενεσίας καταλιπόντες, πρὸς θειότερον δόγμα τῆς ἀφθαρσίας τοῦ κόσμου παντὸς ηὐτομόλησαν. λέγεται δὲ καὶ Διογένης, ἡνίκα νέος ἦν, συνεπιγραψάμενος κατὰ τὸ παντελὲς τοῖς ἐνδόθεν: *Boethus. & Poſidonius, & Panætius, viri in Stoicis dogmatis primarij, tanquam à numine correpti, relictis Exuſtionibus, ad diuinius dogma de immortalitate Mundi transfugerunt. Dicitur & * Diogenes, cum iuuenis eſſet, ſubſcripſiſſe iſtis.* Quatuor ipſe nominat, qui diſſenſerint: licet quintum ex Numenio addi. τοῦτο τὸ δόγμα, * Babilonius
inquit, τῶν ἀπὸ τῆς αἱρέσεως οἱ πρῶτοι καὶ cognomēto.
πρεσβύτατοι προσήκαντο, Ζήνων τε, καὶ Κλεάνθης, καὶ Χρύσιππος. τὸν μὲν γὰρ τούτου μαθητὴν καὶ διάδοχον τῆς σχολῆς Ζήνωνά φασιν ἐπισχεῖν περὶ τῆς ἐκπυρώ-

σεως τῶν ὅλων: *Hoc dogma de Exuſtione primi & antiquiſſimi eius ſecta tenuerunt, Zeno, Cleanthes, Chryſippus: & huius tamen diſcipulum, ac ſchola ſucceſſorem,* Zenonẽ aiunt dubitaſſe de Uniuerſorum hac conflagratione.* Quod autem in Philone de *Panætio* erat: etiam in Cicerone. *Euenturum noſtri* (Stoici) *putant id, de quo Panætium addubitare dicebant, vt ad extremum omnis Mundus, igneſceret.* Itẽque Stobæo: Παναίτιος πιθανωτέραν εἶναι νομίζει, καὶ μᾶλλον ἀρέσκουσαν αὐτῷ τὴν ἀϊδιότητα τοῦ κόσμου, ἢ τὴν τῶν ὅλων εἰς πῦρ μεταβολήν: *Panætius probabiliorem cenſet, certe ſibi magis probatam, Æternitatem mundi, quam eius in ignem commutationem.* Idem in Laertio Græco, etſi aliter & contrario ab interprete verſum. Erat autem in Minutio ſupra etiam Epicureis hunc ſenſum eſſe. quod verum eſt: & putant Mundos ſingulos (infiniti iis ſunt) vt animal quoddam eſſe, & variis rationibus interire. Sed diſcrimen etiam ponebant, plane cum Stoicis, etſi aliis verbis: *Summam* interire, *Summam ſummarum* manere æternam. Id eſt διακόσμησιν ſiue Mundum hunc labi, at non κόσμον ſiue principia rerum, *Atomos & Inane.* Hoc diſcrimen ſermonis in Lucretio aliquoties occurrit, nec ſatis interpretibus obſeruatum. De interitu autem, Lucretius:

Sic igitur magni quoque circum mœnia Mundi
Expugnata dabunt labem, putreſque ruinas.

Et ex

*Sidonium cognomine.

2. De Natura Deo.

Lib. ii.

Et ex profeſſo libro quinto poëta id probat. Ante autem omnes iſtos, Heraclitus id docuit: *Laert. in Heracl.* Ἕνα εἶναι κόσμον, γεννᾶσθαί τε αὐτὸν ἐκ πυρὸς, καὶ πάλιν ἐκπυροῦσθαι κατά τινας περιόδους ἐναλλὰξ τὸν σύμπαντα αἰῶνα. *Vnum eſſe Mundum, eumque ex igne factum, & rurſus in ignem vertendum poſt aliquot periodos, idque per vices, in omne æuum ita futurum.* Sunt germana Stoica, & ipſi auctorem illum ſibi inſcribant. Finiui, niſi placet adnotare, quoſdam Chriſtianorum nimis etiã hic fuiſſe Stoicos, & aſſiduam hanc exuſtionem renouationemque approbaſſe. Origenes inter eos. qui, vt ait Hieronymus, *Mundos eſſe innumerabiles*, aſſerebat, *Epiſt. 60.* *non iuxta Epicurum vno tempore plurimos, & ſui ſimiles, ſed poſt alterius Mundi finem, alterius eſſe principium. Et ante hunc noſtrum, alium* *Homil. 4. Hexaem.* *fuiſſe, aliumque*: quæ talia Baſilius etiam alibi ei obiectat.

DISSERT. XXIIII.

De Tempore adtextus, quid, & quam breue, aut nihil, ſit: tenendum vtiliter, & aſſerendum.

HAbes pleraque, mi Auditor, quæ communiter ad Mundum: nam ad minora aut partita non imus. Tria tamen etiam conſiderari in eo ſolent, *Motus, Locus, Tempus*. In duobus prioribus vix eſt, aut leuiter, vt Stoici ab aliis diſce-

dant; & ſiquid tale, ad Senecam nihil facere comperior, quem his Diſſertationibus il-
4. De Ling. Lat. luſtramus. *De tempore* dicam, quod tamen originem habet ex Motu. Varro: *Status & Motus, duo. Quod ſtat aut agitatur. Corpus, vbi agitatur, Locus, dum agitatur, Tempus, quod eſt in agitatu, Actio*. Et ſingulorum dat exempla: *Curſor, Stadium, Hora, Curſio.* Itaque plerique omnes qui Tempus definiunt à motu explicant, & hunc includunt. vt Ariſtoteles: *μέτρον εἶναι κινήσεως, καὶ ἀριθμὸν κατὰ πρότερον καὶ ὕστερον*: *menſuram eſſe motus & numerum ſecundum prius & poſterius.* Vt Stoici noſtri, quibus eſt διάστημα τῆς τοῦ κόσμου κινήσεως. quod Varro verbatim reddi-
5. De Ling. Lat. dit, *Interuallum mundi motus.* Is autem motus ab Solis & Lunæ curſu maxime innotuit, diuiſimuſque in partes: ideo (ait idem Varro) *ab eodem tenore temperato Tempus dictum.* Vtramque hanc tamen finitionem, Ariſtotelis dico & Stoicorum, Plutarchus carpit an cauillatur, in Quæſtionibus Platonicis: quia hæc ab *accidente modo eſt*, inquit, *eſſentiam & vim temporis non promit*. Itaque Platoni magis adheret, qui aiebat, χρόνον εἶναι αἰῶνος εἰκόνα κινητὴν, καὶ τὴν τοῦ οὐρανοῦ φορὰν, vt in Laertio legis. Et Apuleius vertit, *Tempus aui eſſe imaginem. ſiquidem tem-*
De Dogm. Plat. *pus mouetur, et perennitas fixa et immota eſt natura*. Et eſt, vt Plutarchus vult, *Tempus non cuiuſcumque motus affectus aut accidens, ſed cauſſa, vis, principium omnia continentis*

ſymmetriæ & ordinis, qua Vniuerſi animata natura mouetur: aut potius, motio illa, & ordo, & ſymmetria, Tempus dicitur Probat igitur Pythagoræ dictum interrogati, τί χρόνος: ἡ κόσμου ψυχὴ reſpondentis, *Quid Tempus? mundi anima.* Iſta & plura Plutarchus, in tempore tibi videnda: noſtri à re & natura magis abſtrahunt. & circa eam dumtaxat ponunt. Itaque Chryſippus etiam definiebat, μέτρον τάχους τε καὶ βραδύτητος: *menſuram celeritatis & tarditatis.* Quæ definitiones ſenſum noſtrum de Tempore magis exprimunt, quam ipſum. Imo vero non niſi in noſtra ratione & ratiocinatione quidam illud ponebant, quærebantque, An reuerá Tempus eſſet? Apud Senecam: *De Tempore vno vide quam multa quærantur. primum an per ſe ſit aliquid? deinde, an aliquid ante Tempus ſit, ſi Tempus cum mundo cœpit. An & ante mundum, quia fuerit aliquid, fuerit & Tempus?* En, primam quæſitionem, An per ſe ſit Tempus? Quod Epicurus negabat, aſſerebatque *accidens accidentiũ eſſe*, vt ſcribit Empiricus: & ipſe Epicurus, τὸν δὴ χρόνον οὐ ζητητέον, ὥσπερ καὶ τὰ λοιπὰ ὅσα ἐν ὑποκειμένῳ ζητοῦμεν, ἀνάγοντες ἐπὶ τὰς βλεπομένας παρ' ἡμῖν αὐτοῖς προλήψεις: *Tempus non eſt quærendum. ſicut nec cetera, quæ in Subiecto quærimus, referentes ea ad anticipationes quaſdam à nobis ipſis viſas.* De quorum tamen vero ſenſu, idem Empiricus aliquid volenti dicet. At Stoici eſſe, &

Stob. φυσ.

Epiſt. 88.

quidẽ *per[illegible]e intelligi:* Tamẽ idẽ *incorporeum eſſe: ſicut Inane, & Locũ.* Empiricus, itemq; Laertius: Εἶναι δὲ καὶ τὸν χρόνον ἀσώματον: *Eſſe & Tempus incorporeum.* Et de incorporeo, alij conſentiant: in Eſſentia vel Exſiſtentia Temporis, aliquid etiam noſtri mutant. Nam videntur nullum Tempus ſtatuere, ait Plu-

De cõmun. Not.

tarchus, cum Chryſippus dicat, *Præteritum & futurum non exſiſtere, ſed ſubſtitiſſe,* οὐχ ὑπάρχειν ἀλλ' ὑφεστηκέναι: *ſolum exiſtere* τὸ ἐνεστὸς, *inſtans ſiue præſens. Ac idipſum mox facit & diſtribuit, partim præſens, partim præteritum: ita nihil quod exſiſtat, relinquit.* Talia Plutarchus: ipſa verba & veri ſenſus in Stobæanis exſtant. *Sicut Inane infinitum eſt, ita & Tempus omne vtrimque eſſe. Nam & præteritum, & futurum, fine carere: præſens autem nullum integrum tempus eſſe. Cum enim continua in infinitum ſecentur, tempus quoque ſectionem eandem recipere. Igitur nullum, ſecundum perfectionem, tempus præſens eſſe, ſed late & craſſiore modo ita dici. Sed & ſolum præſens tempus exſiſtere,* ὑπάρχειν, *præteritum & futurum ſubſiſtere quidem* (ὑφεστάναι) *ſed non exiſtere. niſi vt prædicatum aliquod exſiſtere dicitur, merum accidens: ſicut Ambulare mihi adeſt, & exſiſtit, cum ambulo iacente autem aut ſedente, non exſiſtit.* Primum ait, *Infinitum omne tempus vtrimque eſſe.* Quod ita quidem cum aliis verti, & eſt in Græco, εἰς ἑκάτερα fortaſſe tamen verius, *ad alterutrum* reddas: id eſt, ante aut poſt

infinitum eſſe. Exempli cauſſa, Præteritum anteriore parte tale eſt, futurū poſteriore: *vtrūque tamen* (vt recte Poſidonius) *Præſenti finitur*: Quod autem de ipſo Præſenti eſt, *perfecte non exiſtere*: haud vane. nam reuera eſt in aſſiduo fluxu, & *conſtat ex præterito aliquo & futuro* (vt idem Poſidonius) *ſed cum diſcrimine Nunc, quod tamen inſtar puncti eſt.* Τὸ δὲ νῦν, καὶ τὰ ὅμοια, ἐν πλάτει χρόνου, καὶ οὐχὶ κατ' ἀπαρτισμὸν νοεῖσθαι: *Illud autem quod Nunc dicimus, large & laxe, non ſtricte & abſolute intelligi.* Hæc vera ſunt, & extra calumniam probe accepta: neque diuerſa valde 4. *Phyſ. cap.* Ariſtoteles tradit. Noſter etiam Seneca: 10. & 2. *De Breuit. vit. cap.* 10. *Præſens tempus breuiſſimum eſt adeo vt quibuſdam nullum videatur. In curſu enim ſemper eſt, fluit & præcipitatur: ante deſinit eſſe, quam venit.*

Ouidius.

Ipſa quoque aſſiduo labuntur tempora motu,
Non ſecus ac flumen, neque enim conſiſtere flumen,
Nec leuis hora poteſt.

Ita vere aliquis dixerit, non aliud eſſe Tempus, quam *Nunc fluens.* Altera quæſtio in Seneca, *An aliquid ante Tempus*? Ita, ſed id appellatur *Aeuum.* Tempus autem non niſi cum motu incipit, eoque digeſto ac ordinato. Nam. & ante Mundum erat motus in materia, ſed indetermina-

tus & confuſus. Ergo Tempus, cum cælo. Atque ex hac diſtinctione etiam tertiæ quæſtionis ſolutio prompta eſt: in qua quæritur, *Quia aliquid fuit, an & Tempus fuerit?* Negamus, vbi ſola Principia ſunt, Tempus eſſe Materiæ hoc non conuenit: Deo autem Eternitas conuenit. Ὅπερ γὰρ (ait Damaſcenus) τοῖς ὑπὸ χρόνον ὁ χρόνος, τοῦτο
1. Aduerſ. Marc. c. 8. τοῖς ἀϊδίοις ὁ αἰών: *Quod enim iis quæ Temporiſubiecta ſunt eſt Tempus, id æternis illis eſt Æuum.* Argute etiam Tertullianus: *Non habet Tempus Æternitas, omne enim Tempus ipſa eſt.* Sed, mi Auditor, quid argutamur? quid quærimus, ſit nec ne ſit; & dum quærimus, patimur elabi? O theſaurum, non vltra reperiendum! Fluit aſſidue, & nobis effluit: quod vnum auariter habere debeamus, & nulla merce aut pretio permutare. Illic otio, illic alea illic conuiuiolo perdimus: & quantum inualetudine, aut ſomno? Deus bone, cum recogito: vndecim luſtra fui, quinque ex il-
Sen. Epiſt. 49. lis vixi? & quod vixi, vbi eſt? *Infinita eſt velocitas temporis, quæ magis apparet reſpicientibus.* Modo in Iſcano puer luſiſſe videor, modo Bruxellæ primas ſcholas adiiſſe, modo At-
Ibid. hi, Coloniæ, Romæ egiſſe: & a Batauis quā recens memoria eſt? *Punctum eſt quod viuimus*, ſed hoc punctum ſpecie quadam longioris temporis diuiſimus, & Pueritiam, Adoleſcentiam, Iuuentutem, Senectutem fecimus; heu, vbi iſta, & quam in breui ſunt! Abierunt prima, & tunc denique computamus & damnum taxamus, cum abierunt, Ah.

vel tarde, non enim ſero, incipiamus æſtimare & amare, *cuius vnius honeſta auaritia eſt*. Et illius breuitas, & noſtra fragilitas nobis occurrat: bene ponamus, hoc quidquid datur, *nec tunc viuere incipiamus, cum deſinendum eſt*. *De Breuit. vit. cap. 3.* *Ibid. ca. 4.*

--- currit mortalibus æuum, *Silius.*
Nec naſci bis poſſe datur.

Fac, & ad te abi.

IVSTI LIPSI PHYSIOLOGIAE STOICORVM LIBRI III,

DISSERTATIO PRIMA.

Veſtibulum & ingreſſus. De occupationibus aliquid, & inter eas quoque philoſophandum.

AVD. Mi doctor ſalue. LIPS. tibi idē. quid tā mane? Sol lineā quartā vix tāgit. AVD. At tua monitio heri excitauit, & huc miſit. Meminiſtin? aiebas Tempore vtendum: labi id & fluere: nec fas lapſum vnquā reuocare. Pareo igitur, & vti fruique meditor, & primam quamque horam Bonæ Menti conſecrare. Quid ſcio an cras, an à meridie licebit? Cum temporis illa velocitas animo obuerſatur, cum incerta hæc & inſidioſa mortalitas: cur non properem? quem futuri temporis prædem accipio? *Dum differtur vita, tranſcurrit.*
Sen. epiſt. 1. LIPS. O vere! quid autem dum eripitur vi-

ta, an non tranſcurrit? Hoc nobis fit, quos litteræ, ſermones, aliæ curæ vel actiones aſſidue occupant; & vix ſeriis tempus eſt dare, niſi quod relinquitur in ſubſeciuis. *Omnium occupatorum*, ait Annæus, *miſera eſt conditio*, *eorum tamen miſerrima*, *qui nec ſuis occupationibus laborant.* Credo eum de me ſcripſiſſe, aut in me certe competit: qui cum Liuio Druſo poſſim exclamare, *Vni nec à puero ferias contigiſſe.* Mane ſurrexi? Ecce litteræ, reſponde. Feci, ad alia me verto: puer, Eſt nobilis vir aut adoleſcens è Gallia, Germania, Sarmatia; vult ſalutatũ. Ille autẽ & illi, libellis ſuis Amicitię ſymbolũ inſcriptũ. Vix ſuſpiraui, en è Belgis meis aliquẽ, Heus carmẽ aut libellũ ſcripſi, lege. Quid etiã: cenſe & emẽda. quid amplius? carmen aut elogiũ præſcribe, Abſolutũ me cenſeo, alius: Mihi aut fratri, patri, amico epitaphium: domui aut arci, aræ, inſcriptionem. Quid ſtudioſos iuuenes & tui ſimiles dicam? ſcis quã iis pateam, audire, reſpondere, dirigere & in via ponere, quã rectam cenſeo, ſtudiorum. Huius vnius operæ minime inter omnes me pœnitet: & quid intereſt, voce an ſcriptione iuuem: niſi quod hæc ad plures fortaſſe venit? ſed illa ſi ad pauciores, efficacius & fructuoſius fortaſſe venit. Hæc fere vita mea eſt & ferre inducor; De Breuit. vit. c. 19.

----leuius fit patientia,
Quidquid corrigere eſt nefas.

Fit etiam ſapientia leuius, quam pro meo modulo vſurpo. Seneca exemplum mihi monitũque præbuit: *Cum*, inquit: *me amicis* Epiſt. 6.

BIBLIOTECA GIORGIO DEL VECCHIO UNIVERSITÀ DI ROMA

dedi, non tamen mihi abduco: nec cum illis moror, quibus me tempus aliquod congregauit: aut cauſſa ex officio nata. Quid ergo? ad me ſubinde redeo, & in animo ſalutare aliquid. atq; vſui meo verſo. Leuiter atque obiter quidem: ſed verſo. Quis vetat cupienti, & in theatro ſolitudinem & in ſolitudine theatrum eſſe? Vtrumque tibi ſtruxeris, animo & cogitationibus huc aut illuc miſſis. Aiunt apodes quaſdam aues, à re dictas, eſſe: quæ cum longum aut firmum inſiſtere non poſſint (pedibus enim carent) tamen muro aut arbori adfixæ, aut in aëre ſuſpenſæ, quod ſatis ſit quieſcunt: imitari poſſumus, & agentes aliquid aut loquentes, animo interiungere, & ſerium quidpiam meditari. Cogitationibus bonis, etſi breuibus, ſemper eſt locus. Facio igitur, qua poſſum: ſed quanto liberius atque vberius, cum veſpere (morem meum noſti) licet mihi prodeambulare, & mœnia illa, agros, prata calcare? Tunc mihi in paſcuum meum immiſſus videor, tunc vetera & noua ruminor atque agito, tunc Græciam & Latium, philologa & philoſopha luſtro. Tunc, vt apud te fatear, libellos iſtos, & ſiquid à me in publicum manat, fere concipio aut diſpono: & ſtili operam, cum domum redii, addo. Quorſum ego iſta? vt tibi quoq. præeam, & vel inter turbas quietum eſſe ſuadeam, inter occupationes feriatum. Sicut medicus inter ægros, ſine ſenſu morbi ſui agitat: ſic inter nugatores ſerii, inter vanos graues eſſe conemur. Impediant nos fortaſſe.

non mutent. A te, inquam non abeas: aut ſtatim certe ad te redi. ad te, id eſt ad philoſophiam, & animi illum interiorem cultum. Huic vacare (nihil excuſes) etiam cum non vacas, licet. At ego nunc tibi, imo mihi: communis enim res dicenda, & mihi quoque diſcenda eſt, *Quid ſit homo*: in qua notitia, illa etiam Dei & Virtutis fere eſt incluſa. Nam de ipſo *Deo*, tum de *Mundo*, vt ſcis, diximus: Mundi igitur præſtantiſſimum *Homo* ſequitur, quem luſtremus, & in eo nos illuſtremus.

DISSERT. II.

Hominem paruum Mundum eſſe: & breuiter eius præſtantia.

IVre autem ſtatim à *Mundo*. quid enim a-
liud ipſe *Homo*, quã *paruus* quidam *Mun-* *Quis diuin.*
dus? Philo Iudæus, vt commune verbum, re- *actiõ. heres.*
tulit: βραχὺν μὲν κόσμον τὸν ἄνθρωπον, μέ- *11. in Sõ. c. 12.*
γαν δὲ ἄνθρωπον τὸν κόσμον εἶναι *Paruum*
Mundũ Hominẽ eſſe, magnũ Hominem, Mun-
dũ. Macrobius idẽ, totidem pæne verbis: *Phy-*
ſici Mundũ, magnũ Hominẽ, dixerũt & homi-
nẽ breuem Mundum. Quid ita? quia vt ille rectorem in ſe Deum habet, ſic homo diuinum animum. Quid amplius? omnia, quæ Mundus fere habet: quattuor in ſe elementa, capitis quoddam cælum, in eo flammantes oculos, vt ſtellas, ipſam formam rotundam, vel in matris vtero, vel iam liber, cum brachia

& pedes expandit. Lineæ enim ab extremis illis ductæ, faciunt iuſtum fere orbem. Quid, quod omnia quæ in Mundo ſunt, ipſe continet, & in capaci illa mente geſtat: Ita eſt? ſolus homo ſcientiam omnium & amat, &, ſi vult, habet. Quid ei clauſum eſt? cælos penetrat, & Deum ac diuina mente adit. Manilius ſcite:

Lib. 4. *----quid mirum, noſcere Mundum*
Si poſſunt homines quibus eſt & Mundus in ipſis;
Exemplumque Dei quiſque eſt in imagine parua?

Cap. 19. Itaque Triſmegiſtus *prolem Mundi*, id eſt Mundum alterum Hominem facit. Γίνεται ὁ μὲν κόσμος θεοῦ υἱός, ὁ δὲ ἄνθρωπος κόσμου ἔκγονος: *Eſt Mundus quidem Dei filius, Mundi autem ſoboles Homo.* Imo verum ſi dicimus, nos Dei filii, & velut proximi ab illo ſumus. Seneca: *Ita eſt: cariſſimos nos dii immortales habuerunt, habentque: & qui maximus tribui bonos potuit, ab ipſis proximos collocauerunt. Magna accepimus, maiora non cepimus.* O aurea verba & ſenſa: Proximos ab ipſis: ita. Triſmegiſtus: Διὸ τολμητέον ἐστὶν εἰπεῖν, τὸν μὲν ἄνθρωπον ἐπίγειον εἶναι θεὸν θνητόν· τὸν δὲ οὐράνιον εἶναι θεὸν, ἀθάνατον ἄνθρωπον: *Quapropter audendum eſt dicere, Hominem terrenum, eſſe Deum mortalem, Deum cæleſtem, eſſe Hominem immortalem.* Præfatur audaciã. & ſi quid ſupra verum, non longe à vero. Idem iterum attollit: O μὲν ἄνθρωπος, ζῶόν ἐστι θεῖον, καὶ τοῖς ἄλλοις ζώοις οὐ συγκρίνεται τῶν ἐπιγείων,

De Bene. 4. c. 29.

Cap. 10.

Ibidem.

ἀλλὰ τοῖς ἐν οὐρανῷ ἄνω λεγομένοις θεοῖς. μᾶλλον δὲ, εἰ χρὴ τολμήσαντα εἰπεῖν τὸ ἀληθὲς, καὶ ὑπὲρ ἐκείνους ἐστὶν ὁ ὄντως ἄνθρωπος. ἢ πάντως γε ἰσοδυναμοῦσιν ἀλλήλοις: *Homo animal eſt diuinum aliiſque animantibus non confertur, ſed iis qui ſurſum in cælo Dii dicuntur. Imo vero, ſi verum libere dicendum eſt, etiam ſuper illos eſt is, qui vere homo eſt: aut certe pari cum iis æſtimatione.* Euge, attollere, ſed cum modeſtia. & pietatem ac Deum ſi colis (is *vere Homo* eſt, in Mercurio) ad beatos Genios, aut ſupra eorum quoſdam, aſcende. Colis, inquam. nam, vt recte Cicero, *Deus hominem, quaſi contemplatorem cæli ac Deorum, ipſorumque cultorem fecit: & hominis vtilitati agros omnes & maria parentia.* Iure ait, omnia nobis parere, & ſeruire? Quid clarius: terras habitamus, aramus, peragramus: ipſa maria, indomitum elementum, domamus: beſtiis feriſque omnibus legem & imperium damus. 1. *Tuſcul.*

Manil. II.

Quis dubitet poſt hæc hominem coniungere cælo?
Eximiam natura dedit linguāque, capaxq.
Ingenium, volucremque animum. quem denique in vnum
Deſcēdit Deus atq. habitat, ipſumq. requirit.

Multæ hominis d otes, & prærogatiuæ: tangit quaſdā, ſed extrema an non à diuino inſtinctu ſunt? Dicat ſuo ille ſenſu, noſtro veriſſima ſūt? De⁹ in nobis habitat, *Templū* eius ſumus: Deus hominē requirit, *Deliciæ* eius ſumus, Denique, ait Plato, πάντων ἱερώτατον, ἄνθρωπος ἀγαθὸς: *In Minoe.*

Res omnium ſanctiſſima, vir bonus.

DISSERT. III.

Noſce teipſum, hoc fine vtiliter edictum:

SEd alibi etiam de hac præſtantia, cum de Animo videbimus: nunc, quod præmiſi, homo eminet, & Deum in parte refert, quia
II. *Acad. in Fragm.* ſolus cupiens ſcientiarum, & capax. *In tanta animantium varietate*, ait Cicero, *homini ſoli cupiditas ingenerata eſt cognitionis & ſcientiæ.* Ideo iure φῶτα, id eſt *Lumen*, Græci dixerunt quia odit ignorantiæ tenebras, noſſe & noteſcere vult, ſcire & ſciri. Atquin ante omnes ſcientias, vna ei neceſſaria ſui. Infera ac ſupera ſcrutare,

--- nil tibi prodeſt
Aerias tentaſſe domos, animoque profundum
Percurriſſe polum, hoc niſi noris.

Conſol ad Marc. c. 11. Huc te verte, ad te, inquam. Seneca noſter: *Hoc iubet illa Pythicis oraculis adſcripta vox, noſce te.* Vox merito adſcripta oraculis: & quæ à Deo eſt. aut certe non ſine Deo: Ab ipſo eſſe, indicat Seneca: & alii item volunt, *Chiloni roganti, quid optimum eſſet: reſponſum hoc ab*
Porphyr. *Apolline*, γνῶθι ἑαυτὸν *Noſce teipſe.* Alij tamen *Phemonoes*, alii, *Phanothea*, quidam *Thaletis*, *Biantis, aut Chilonis* etiam vocem adfirmant. Cuiuſcumque, emiſit Deus, aut immiſit: *--- è Cælo deſcendit* γνῶθι σεαυτὸν. Et conſtat ſane inſcriptum fuiſſe in veſtibulo atque aditu

templi Delphici. ante ipſa προῤῥαντήρια, vbi ingreſſuri ſe adſpergebant aut lauabant: vna cum dicto altero, μηδὲν ἄγαν, *Nequid nimis.* Conſpirat enim vtrumque, ait Plutarchus: & in illo hoc continetur, ac modeſtia præcipitur, vt iam videbis. Ad ſenſum enim dicti venio, magni, ardui, & quod legant ſiue audiant multi, non intelligant, nec qui intelligunt, præſtent. Nam vt Ion poëta,

Ex Porph.

Conſol. ad Apollon.

Τὸ γνῶθι σαυτὸν, τοῦτ' ἔπος μὲν οὐ μέγα,
Ἔργον δ' ὅσον Ζεὺς μόνος ἐπίσταται θεῶν:
Hæc, Noſce teipſum, dictio quidem eſt breuis,
Sed tanta res, quam Iuppiter ſolus ſciat.

Ita eſt, fatemur: *Solus plene ſe nouit Deus,* ſed homini vſque aliquo pertingere licet, & pro ingenij modulo ſe capere ac ſcire. Quis ſenſus igitur? à contrario Plato indagat, & aſſequitur. *Nam triplex eſt,* inquit, *ſui ignorantia, in Opibus, in Corpore, in Animo*: triplex igitur & ſcientia, in illis iiſdem. Opes tuas vides, & omnia hæc externa? nec tua vides: abeunt veniunt ludicrum, aut potius ludibrium quoddam, Fortunæ.

In Philebo.

Ὥς ὅτε τις ψάμαθον συνάγῃ παῖς ἄγχι θαλάσσης,
Ὅς τ' ἐπεὶ οὖν ποίησε ἀθύρματα νηπιέῃσιν
Ἂψ αὖθις συνέχευε ποσὶ καὶ χερσὶν ἀθύρων:
Vt puer vndiſoni ludens ad litora ponti,

Colligit in cumulum, & varie deformat arenas,
Mox manibus pedibusque ea ſubruit, ac confundit.

ſic illa Dea ſtruit, deſtruit, donat, recipit omnes *Laberius.* has opes. Opes tantum? honores etiam: &

Summum ad gradum cum claritatis veneris
Conſiſtes ægre, & quam deſcendas, decides.

Itaque hæc noſce: & quid ſequitur? non attollere in iis, ſed σωφρόνει. Σωφρόνει, inquam; id eſt modeſte age & ſenti: quod quidam præcipue ſubiectum voluerunt huic dicto. *Sen. ad Mar. c. 11* Sed altera ſciētia partem tui ſpectat, Corpus. Ab eo; quid eſt homo? *quodlibet quaſſum vas, & quodlibet fragile: iactatu, non tempeſtate opus eſt vt ſoluaris.* *Epictet.* Quid eſt homo? *lucerna in vento poſita* *Plin. 7 c. 7.* Quid eſt homo? qui ab ipſo *lucernæ odore, perire potuit, à quo plerumque abortus.* Noſce, noſce, & σωφρόνει. *Ibid. cap. 1.* Huic *vni animalium ambitio, vni auaritia, vni immenſa viuendi cupido, vni ſuperſtitio.* Iterum dicam, noſce & σωφρόνει.

At iam tertia, & præcipua ſcientia, Animum tangit. *Cic. in Somnio.* Noſce te, ſed à pulcherrima illa & diuina tui parte. Parte? imo toto: *Nec enim tu is es, quem forma iſta declarat; ſed Mens cuiuſque, is eſt quiſque, non ea figura, quæ digito demonſtrari poteſt.* *Quod deterius meliori inſidietur.* Philo Iudæus: Ἄνθρωπος, οὐ τὸ διφυὲς ζῶον, ἀλλὰ τὸ τῆς ψυχῆς ἄριστον εἶδος, ὁ Νοῦς καὶ λόγος κέκληται: *Homo non illud biforme animal, ſed pars optima Anima, quæ Mens & Ratio dicitur.* Eſt profecto ita.

duplex in nobis homo, vt Termaximus ait, ὁ μὲν ὑλικὸς, ὁ δὲ οὐσιώδης: *Vnus Materialis alter Eſſentialis*: atque iſte vere Homo. eſt, princeps alterius, ductor, & rector. Mancipium eſt, inquam, pars altera: & homo quoque, ſiquis eam colit, Diogenes ille Canis ſcitiſſime olim, cum aliquando, *Heus homines, adeſte*, dixiſſet: & cōcurſus factus eſſet, baculo abegit omnes, addēs, Ἀνθρώπους γὰρ ἐκάλεσα, οὐ καθάρματα: *Homines enim aduocaui, non purgamenta*, non hæc mancipia. Pars illa eſt, quæ eminet, quæ ſola ab animantibus brutiſque diſtinguit, Nam *valet? & leones. formoſus eſt? & pauones. velox eſt? & equi: vt non dicam, in his omnibus vincitur*. Vnum ergo Hominis & proprium bonum, Ratio: quæ noſcenda, & colēda eſt. Neque enim, vt Homericus ille Laertes, hortum, agros, domum, omnia curabat, ſe neglecto: ſic nos oportet corpori & externis mācipari, animi ſecuros. Imo vero *Te noſce*. Et nimirum *hanc vim habet præceptum Apollinis* ait Cicero, *quo monet, vt ſe quiſque noſcat. Non enim id præcipit, vt membra noſtra, aut ſtaturam figurāve noſcamus: neque nos corpora ſumus: neque ego tibi dicens hoc corpori tuo dico. cū igitur, Noſce te, dicit hoc dicit, Noſce animum tuum. nā corpus quidē quaſi vas eſt, aut aliquod animi receptaculum: ab animo tuo quidquid agitur, id agitur à te.* Attende, & fac. Sed quomodo, inquies, noſcam animū illum occultū, illū ſenſibus ſubductum? Ipſo animo. Sicut oculū non niſi oculus videt, ſed in ſpeculo: ſic ſeſe animus quodā reflexu. In ſe igitur intueatur:

Cap. 9.

Sen.

1. Tuſcul.

καὶ μάλιστα, inquit Plato, εἰς τοῦτον τὸν τόπον,
1. Alcibia. ἐν ᾧ ἐγγίνεθ' ἡ ψυχῆς ἀρετὴ, σοφία: *& maxime in eũ locũ, in quo ineſt virtus Animi, Sapientia.* Is locus eſt Mens ſiue Ratio. & quæri illic Sapientiã vult, atque inueniri: Sapientiam, id eſt Virtutem. Nam animum qui adibit & conſulet, videbit & diſcet *aliquid ſe habere diuinum ingeniumque in ſe ſuum, ſicut ſimulacrũ aliquod dedicatũ putabit: tantoq. munere deorum ſemper dignũ aliquid & faciet, & ſentiet.* Itaque ab hac notitia, contemptus aliarũ rerũ, æſtimatio vnius Virtutis ſequetur: ad quã factum ſe ſciet, per quã beatũſe fore iudicabit. Deniq. ad Deũ
Ad Juſtinianum. per hanc ibit: vt pulchre Agapetus. Ὁ γὰρ ἑαυτὸν γνοὺς, γνώσεται θεόν· θεὸν δὲ ὁ γνοὺς, ὁμοιωθήσεται θεῷ· ὁμοιωθήσεται δὲ θεῷ, ὁ ἄξιος γενόμενος θεοῦ. ἄξιος δὲ γίνεται θεοῦ ὁ μηδὲν ἀνάξιον πράττων θεοῦ ἀλλὰ φρονῶν μὲν τὰ αὐτοῦ, λαλῶν δὲ ἃ φρονεῖ, ποιῶν δὲ ἃ λαλεῖ: *Nam qui ſe nouit, Deum noſcet. Deum noſcens, Deo aſſimilabitur, aſſimilabitur qui Deo dignus erit: dignus erit, qui nihil Deo indignum admittit, ſed cogitat quæ Dei ſunt, & quæ cogitat loquitur, & quæ loquitur, facit.* Pulchra gradatio, & ex vero deprompta. Nemo ſe, ſine Deo, nouit: & in ſe, Deum. Tum amor aſſimilandi, ad cuius imaginem facti ſumus; id niſi per Virtutem non fit: hanc igitur amplectimur, & cũ
Ex Epictet. Diſſert. li. 1. ea Deum & diuina amamus, loquimur, operamur. Facite ô mortales, vos noſcite. *Ecce ad Olympia proficiſcimini, vt Phidiæ ſtatuã videatis: & non magis curã habebitis, vt voſipſos videatis, qui & quales ſitis?*

DISSERT. IIII.

De primo Hominis ortu variantes ſententiæ. Stoicorum approbata & explicata.

EAmus ergo ad Hominem, mi Auditor: vel quia ordo, vel quia vtilitas tanta eo vocat. Et quidem totum videamus, ab ipſo ortu. Vnde enim primus Homo? primariæ hic duæ ſententiæ, Non ortum eſſe, & Ortum. Primi æternum faciunt, cum ipſo Mundo: alteri initium dant, ſed alij aliud: atque iſta omnia Cenſorini vberibus verbis commode proponam. Ait igitur, *Prima, & generalis quæſtio, inter antiquos Sapientiæ ſtudioſos verſata eſt, quod, cum conſtet homines ſingulos ex parentum ſeminibus procreatos, ſucceſſione prolis multa ſæcula propagare, alij ſemper Homines fuiſſe, nec vnquam niſi ex hominibus natos, atque eorum generi caput exordiumque nullum extitiſſe arbitrati ſunt.* Hæc primorum ecce ſententia: quæ magnos auctores habet, vt addit, Pythagoram, Ocellum Lucanum, Archytam Tarentinum, omneſque adeo Pythagoricos: ſed & Platonem cum antiqua Academia: denique Ariſtotelem, Theophraſtum, & Peripateticorum totam ſcholam. Idem de animalibus aliis: ideoque fruſtra quæri, *nec poſſe reperiri, Auesne ante, an Oua generata ſint, cum & Ouum ſine Aue, & Auis ſine Ouo gigni non poſſit. Ita & omnium, quæ in ſempiterno iſto Mundo ſemper fuerunt, futuraque ſunt aiunt Principium fuiſſe nullum:* *De die natali.*

ſed orbem eſſe quemdam generantium naſcentiumque, in quo vniuſcuiuſque generis initium ſimul & finis eſſe videatur. Iſta quidem Æternitatis defenſores, non ſine iniuria illius Æterni: qui, ſi nihil fecit aut condidit, quæ dignitas, poteſtas, bonitas erit? Sed neque facile cogitare eſt, animantes omnes æternas; & vt fragile hoc ac mortale, nulli ortum aut initium ſui inſcribat. Alios igitur audiamus, & in iis Porticum noſtram. *Nam qui homines aliquos primigenios*, ait iterum Cenſorinus, *diuinitus, naturave, factos crederent, multi fuerunt ſed aliter atque aliter in hac exiſtimatione verſati. Nam vt omittam, quod fabulares poetarum hiſtoriæ ferunt, primos Homines aut Promethei molli luto formatos, aut Deucalienis Pyrrhaque duris lapidibus eſſe natos: quidam ex ipſis Sapientiæ profeſſoribus, neſcio an magis monſtruoſas, certe non minus incredibiles rationum ſuarum proferunt opiniones. Anaximander Mileſius, videri ſibi ex Aqua Terraque calefactis, exortos eſſe ſiue piſces, ſiue piſcibus ſimilia animalia. in his Homines cōcreuiſſe, fatusque ad pubertatē intus retentos, tunc demūruptis illis, viros mulieresque, qui ſe iam alere poſſent, proceſſiſſe. Empedocles autem, primo membra ſingula ex terra quaſi prægnante, paſſim edita, deinde coiſſe, & effeciſſe ſolidi Hominis materiā, igni ſimul & humori permixtam. Hac eadem opinio etiam in Parmenide vel*in Ste fuit, pauculis exceptis, ab Empedocle diſſenſis. Democrito vero Abderitæ, ex Aqua limoque, primum viſum eſt Homines*

procreatos. Nec longe ſecus Epicurus. is enim credidit, limo calefacto vteros neſcio quos, radicibus terræ cohærentes, primum increuiſſe: & infantibus ex ſe editis, ingenitum lactis humorem Naturam miniſtrantem præbuiſſe: quos ita educatos & adultos genus hominum propagaſſe. Zeno Cittieus, Stoicæ ſectæ conditor, principium humano generi ex nouo Mundo conſtitutum putauit, primoſque homines ex ſolo adminiculo diuini ignis, id eſt Dei prouidentia, genitos. Denique etiam vulgo creditum eſt quarundam gentium principes terrigenas eſſe, vt in Attica, & Arcadia, Theſſaliaque, eoſque Autochthonas vocari. Septem ſententias hic habes, valde aut leuiter diſſonas: è quibus prima Poëtarum eſt, qui è luto aut lapidibus formant, idque humana opera. Fabellæ notæ. Altera eſt Anaximandri, qui ex Aqua & Limo format: hactenus haud peſſimè: ſed quod in piſces primo, & e piſcibus in homines, id monſtrum aut delirium ſapit. Et vero apud Plutarchum ſ alia eſt Anaximādri ſententia: ἐν ὑγρῷ γεννηθῆναι τὰ πρῶτα ζῶα, φλοιοῖς περιεχόμενα ἀκανθώδεσι *in Humido nata prima animalia, corticibus quibuſdam ſpineis circumdata, iiſque ruptis, cum maturum eſſet, prodiiſſe.* Hoc colorem aliquem magis habeat: & cum ſententia aſſideat, quæ ex arboribus homines educit, mox dicenda. Tertia Empedoclis, qui è Terra, ſed, vt Cenſorinus, ait, membratim, nec ſtatim totos. Varronis fragmentum huc facit: *Empedocles ex terra homines natos facit, vt blitum.*

ſ *de Plac. cap 18.*

Nonius, in Blitum.

Addit Cenſorinus, *eam opinionem etiam in Parmenide, vel* in Stefuiſſe* Corruptũ liquet: an facimus, *vel in Zenone*? Certe Zeno Eleates cenſuit (Laertius auctor) γένεσιν ἀνθρώπων ἐκ γῆς εἶναι: *ortum hominum è Terra eſſe*. Poſſet etiam legi: *Parmenide, & Veliate Zenone*. Quarta ſententia Democriti, ex Aqua & Limo, quæ refert illam Anaximandri, ſed à fronte. Lactantius ſuper ea: *Democritus ait homines, vermiculorum modo, effuſos de terra, nullo auctore, nullaque ratione.*

Lib. 7. ca. 7 Quinta Epicuri, qui ex Limo item, ſiue Terra, Lucretius:

> *Haud, vt opinor, enim mortalia ſæcla ſuperne*
> Lib. 11. *Aurea de cælo demiſit funis in arua.*
> *Sed genuit tellus eadem, quæ nunc alit ex ſe.*

Sed quomodo? ex *Vteris* quibuſdam terræ affixis, ait Cenſorinus. Quod ita etiam Lucretius:

> Lib. 5. *Creſcebant vteri terræ radicibus apti:*
> *Quos vbi tempore maturo patefecerat ætas*
> *Infantum, ſugens humorem aurasque petiſſens,*
> *Conuertebat ibi Natura foramina terræ,*
> *Et ſuccum venis cogebat fundere apertis*
> *Conſimilem lactis.*

Putauit ille & Vteros & Oua ante ani-

mantes fuiſſe : vt eſſet ſcilicet è quo ſurgerent, & in quo creſcerent : ad exemplum fæturæ hodiernæ. Nam & de Auibus canit:

Oua, relinquebant, excluſæ tempore verno,

Folliculos vt nunc teretes æſtate cicadæ 2. cap. 11.

Ad quam opinionem Lactantius reſpexit: *Aiunt certis conuerſionibus, & aſtrorum motibus, maturitatem quamdam exſtitiſſe animantium ſerendorum. itaque terram nouam, ſemen genitale retinentem, folliculos quoſdam ex ſe, in Vterorum ſimilitudinem, protuliſſe.* Etſi primo verba Ciceronis mutuatur & aptat, ſed in alteram & Stoicorum ſententiam prolata, vt dicam. Nam ſexta iam Zenonis noſtri, in Cenſorino erat. qui *ex ſolo adminiculo ignis, id eſt Dei Prouidentia, gignit.* Pia & vera ſententia, Deus ſolus auctor humani generis, conditorque. Cicero vt Stoicus: *Hoc animal prouidum, ſagax, multiplex, quem vocamus Hominem, præclara quadam conditione generatum eſſe à ſummo Deo.* Et crebrum in Stoicis, Deum patrem & genitorem noſtrum eſſe Sed in modo tamen gignendi, aliquid abeunt à libris noſtris Sacris. Nam illi volunt (apud Ciceronem) *Perpetuis curſibus, conuerſionibus cœleſtibus exſtitiſſe quamdam maturitatem ſerendi generis humani: quod ſparſum in terras atque ſatum, diuino auctum ſit animorum munere.* Curſus illi perpetui, referendi ad periodos 1. De Legib.

Ibid. exuſtionis & innouationis mundanæ: ac tum *maturitatem* (alij tamen *materiam* legunt) fuiſſe generis humani noui ſerendi. Id autem *in terras ſparſum ac ſatum*, id eſt in Materia prima comprehenſum? eaque iam craſſiore & animationi parata, animum ab Igne aduenisse, & Deo Ouidius:

Sanctius his animal, mentisque capacius altæ
Deerat adhuc, & quod dominari in cetera poſſet:
Natus homo eſt. ſiue hunc diuino Semine fecit
Ille opifex rerum, mundi melioris origo; 1. Metam.
Siue recens tellus, seductaque nuper ab alto
Æthere, cognati retinebat ſemina cæli.

*Lib. 2. Diſſert. 7. Prior ſententia eſt Stoica. & * ſupra abunde diximus, Ignem velut ſemen eſſe omnium, & in ſe continere ſingulorum rationes ſeminales, Prouidentia educente. Seneca: Epiſt. 10 *Ad initia deinde rerum Sapiens redit, & æternam Rationem* toti inditam, & vim omnium ſeminum, ſingula proprie figurantem.* *Id eſt, Mundo. Cicero iterum ad hanc Stoicorum rationem adſpiciens, & in Cottæ perſona reiiciens: *Semina Deorum decidiſſe de cælo putamus in terras, & ſic homines patrum* 1. De Nat. deor. (id eſt Deorum) *ſimiles exſtitiſſe? Vellem diceretis: Deorum cognationem agnoſcerem non inuitus* Vltima ſententia Vulgi. qui ſponte alibi è Terra exſtitiſſe homines cenſuit, vt in Arcadia, atque alibi. Neque è terra tantum, ſed

arboribus, aut Rupibus ſaxiſque. Homerus aſpexit, cum Penelope ad Vlyſſem:

> Ἀλλὰ καὶ ὥς μοι εἰπὲ τεὸν γένος ὁππόθεν ἐσσί.
> Οὐ γὰρ ἀπὸ δρυός ἐσσι παλαιφάτου, οὐδ' ἀπὸ πέτρης: Odyſſ.
> *At iam tu mi eſſare tuum genus, atque parentes.*
> *Nam neque fatidica quercu ſatus es, neque ſaxo.*

Et vberrime Statius exſequitur:

> *Arcades huic veteres, aſtris lunaque priores,* Lib. 4.
> *Agmina fida datis. nemorum quos ſtirpe rigenti*
> *Fama ſatos, cum prima pedum veſtigia tellus*
> *Admirata tulit. nondum arua, domusque, nec vrbes,*
> *Connubiique modus: Quercus Laurique ferebant*
> *Cruda puerperia, ac populos vmbroſa creauit*
> *Fraxinus, & fata viridis puer excidit orno.*

Vides iam igitur originem noſtri, pro aliorum, & noſtro ſenſu. Avd. Video, aliquid tamen requiro. In iſta origine Stoica, quis aluit infantem natum, quis educauit? Nec enim alius alium, cum omnes opis eiuſdem indigi eſſent. Lips. Negamus eguiſſe: male hoc ſumis. Rationem, ſiue Prouidentiam nonne architectam dedimus? illa ſciuit perfectum

hominem faciendum, aut fruſtra iri factum. Macrobius hoc vere: *Natura* (id eſt Deus) *primum ſingula animalia perfecta formauit: deinde perpetuam Legem dedit, vt continuaretur procreatione ſucceſſio. Perfecta autem in exordio fieri potuiſſe, teſtimonio ſunt nunc quoque non pauca animantia, quæ de terra & imbre perfecta naſcuntur: vt in Ægypto mures, & aliis in locis ranæ, ſerpenteſque.* Similia Plutarchus, à quo Latinus iſte hauſit. Fruſtra igitur Ouum, Vterum, & talia præſtruunt: & fides iam dictis à diuino Moyſe etiam eſto, qui Hominem & Animalia ſic format.

7. Satur. cap. vlt.

2. Quæſt. Conuiual. cap. 4.

DISSERT. V.

Homines primi an maiores, & paullatim deinde minores? atque obiter an Gigantes?

SEd quæri cum cauſſa etiam aliud poteſt. Primi illi homines, in primo & vegeto Mundo, an non ipſi magis vegeti, & membris corporibuſque grandiores? Ratio ſuadere videtur. quia plena omnia tunc virium & ſpirituum, alimenta valida, & e corpore bene habito atque integro illi partus. Videmus in terra, quæ nouatur & ſegeti primum proſcinditur: videmus in tumida virginitate, robuſtiora quæ naſcuntur. Nuper in nouo orbe, cum Hiſpani arbores ſuas & fruges ſeuerunt, incredibile quantum adoleuerint: & poma fructuſque ſupra communem

modum tulerunt. Addo, quod vetus & paſſiua valde hæc opinio, ac Græci, Barbari, ipſæ Sacræ literæ magnos quoſdam homines, ſiue Gigantes adſtruxerunt. Hoc de animo tantum magnis, ſuperbis, impiis interpretantur quidam, ſcimus: ſed teſtimonio profecto aliorſum ire, à pudore abeat, qui neget. Non diffundor, neque extra Porticum meam ſpatior: aliquid tamen in Seneca etiam reperio, quod huc ducat. De primis illis hominibus, negat Sapientes natos: *Non tamen negâuerim*, addit *fuiſſe alti ſpiritus viros, et vt ita dicam, à diis recentes. Neque enim dubium eſt, quin meliora Mundus nondum effœtus ediderit.* Meliora dicit, non maiora: & tamen de robore etiam ſubdit. *Quemadmodum autem omnibus indoles fortior fuit, & ad labores paratior: ita non erant ingenia omnibus conſummata.* Philo Iudæus apertius: Τοιοῦτος μὲν ὁ πρῶτος ἄνθρωπος, κατά τε σῶμα καὶ ψυχὴν γεγενῆσθαι μοι δοκεῖ, τούς τε νῦν ὄντας, καὶ τοὺς πρὸ ἡμῶν, διενεγκὼν ἅπαντας: *Talis mihi primus Homo videtur factus, & corpore & animo reliquos omnes, qui vel nunc ſunt, vel ante fuerunt, excelluiſſe.* Addit rationes duas. *Illum enim Deus condidit, nos ex hominibus gignimur. quanto autem melior maiorque auctor, tanto & opus oportuit. Deinde quidquid viget, ſeneſcente & effœto melius eſt, ſiue animal, ſiue planta, ſiue fructus, ſiue aliud eorum quæ in Natura ſunt. Itaque par eſt, primum illum Hominem, robur & vigorem exſtitiſſe totius noſtri generis:* τοὺς δ' ἔπειτα

Epiſt 90.

De mundi opificio.

μηκέθ' ὁμοίως ἐπακμάσαι, τῶν κατὰ γενεὰν ἀμαυροτέρας ἀεὶ τάς τε μορφὰς καὶ τὰς δυνάμεις λαμβανόντων *at ſecutos deinde haud ita viguiſſe per ætates & ſucceſſiones, deteriores ſemper forma, & viribus factos.* Varro hoc ipſum, *Niſi ſi, vt*
In Agel. No. 3. cap. 10. *Homerus opinatus eſt, vaſtiora prolixioraque fuerint corpora hominum antiquorum: & nunc, quaſi iam Mundo ſeneſcente, rerum atque hominũ decrementa ſunt.* Vbi quod de Homero eſt, liquet ſæpius ab illo vſurpatum:

> Οἷοι νῦν βροτοί εἰσι:
>
> *Qualia nunc hominum producit corpora tellus:*

vt Virgilius vertit. Sed miſſis poetis, Plinius etiam cenſuit, *In plenum cuncto mortalium generi minorem in dies menſuram fieri, raroſque parentibus proceriores: conſumente vbertatem ſeminum Exuſtione, in cuius vices nunc vergat æuum.* Ad ſenium velut Mundi refert: quod Tremellius pariter ad Terram ſterileſcentem aptat, & ſi Columella diſſentiente. *Tremelius*, inquit, *falſo credidit, parentem*
Cap. 1. li. 11. *omnium Terram, ſicut muliebrem ſexum, anili iam ætate confectam, progenerandis eſſe fœtibus inhabilem.* Epicurei in eodem ſenſu. Lucretius:

Lib. II. *Iamque adeo affecta eſt ætas, effætaque tellus,*
Vix animalia parua creat, quæ cuncta creauit
Sæcla, deditque ferarum ingentia corpora partu.

Quando dedit? olim:

----- cum plura coorta,
Et maiora, noua tellure, atque æthere adulto. Lib. 5.

Enimuero & in Hebræorum libris eſt, quod firmet. Eſdras. *Interroga eam quæ parit, & dicet tibi. Dices enim ei Quare quos peperiſti nūc, non ſunt ſimiles his, qui ante te, minores ſtatura? Et dicet tibi ipſa: Alij ſunt, qui in iuuentute virtutis nati ſunt, & alij qui ſub tempore ſenectutis, deficiente matrice, ſunt nati. Conſidera ergo & tu, quoniam minori ſtatura eſtis præ his, qui ante vos: & qui poſt vos: minori quam vos: quod ſeneſcentes creaturæ, & fortitudinem iuuentutis prætereuntes.* Quæ tamen dictio & ratio ſi vera, & ab æuo in æuum Homines minores: quid cauſſæ, quin iam Pygmæi, & minus, ſimus? Atqui conſtat nos à bis terque mille annis: parum aut nil mutaſſe, & populari aliqua præſumptione illa, non veritate ſcripta. Quod ad Gigantes autem, fuiſſe aliquando, & apud varios, omnium fere gentium hiſtoriæ aut traditio teſtantur: & reliquiæ ac monumenta heri & nuper, in Nouo etiam orbe, certiſſime viſa. Neque id ratio abnuat. Lib. 4. ca. 5.

DISSERT. VI.

E Semine Homines propagari, & illud definitum. Viri genitabile habent, non item fœminæ: & de vi Spiritus.

SEd primi igitur homines à Deo & prouidentia conditi: ſecuti, generatione propagati. Generatio autem, per ſemen. Quid igitu ſemen? communiter ita Stoici definiunt: Σπέρμα, τὸ οἷόν τε γεννᾶν τοιαῦτα, ἀφ' οἵου καὶ αὐτὸ ἀπεκρίθη: *Quod potens ſit generare talia à quali & ipſum ſecretum ſit.* Id eſt, quod gignit ſimilia illis, à quibus ipſum genitum & auulſum. Non eſt igitur ipſum ſimile, niſi potentia: & ideo Varro argute deriuat, *Semen, quod non plane idquod inde*: quaſi dicat à *Semi* dictum, quod aliquomodo tale, non prorſus. Et ſi vera puto deriuatio erat à *Sero*, quaſi *Serimen*. Hæc de omni Semine: at de Humano peculiariter, iſta in Zenoniis ſcitis. Ἀνθρώπου σπέρμα, ὃ μετίησιν ὁ ἄνθρωπος, μεθ' ὑγροῦ συγκιρνᾶσθαι τοῖς τῆς ψυχῆς μέρεσι, κατὰ μιγμὸν τοῦ τῶν προγόνων λόγου. Εἶναι δὲ αὐτὸ Χρύσιππός φησι πνεῦμα κατὰ τὴν οὐσίαν, ὡς δῆλον ἐκ τῶν εἰς τὴν γῆν καταβαλλομένων σπερμάτων, ἃ παλαιωθέντα οὐκέτι φύεται, ὡς δῆλον διαπεπνευκυίας αὐτοῖς τῆς δυνάμεως. Καὶ ἀφ' ὅλων τῶν σωμάτων αὐτό φασι καταφέρεσθαι οἱ περὶ τὸν Σφαῖρον. πάντων γοῦν γεννητικὸν εἶναι τῶν τοῦ σώματος μερῶν. τὸ δὲ τῆς θυλείας ἄγονον

Laert. in Zenone.

Laer. ibid.

ἀποφαίνονται ἄτονόν τι εἶναι, καὶ ὀλίγον, καὶ ὑδατῶδες: *Hominis Semen, quod ipſe emitit, cum Humido miſceri Animæ partibus ſecundum mixtionem rationis progenitorum. Eſſe id Chryſippus ait Spiritum, quod ad eſſentiam. idque apparere ex ſeminibus in terram iactis, quæ vetera non gignunt: ſcilicet exſpirata iā illa vi & facultate. A totis corporibus id defluere Sphærus dicit: ideoque & omnes corporis partes gignere. Mulieris autem ſemen infæcundum eſſe, vtpote Spiritu non intenſum, & modicum item, & aquoſum,* Hæc Stoici breuiter: illuſtremus. Ait, *cum Humido mixtum Animæ partibus eſſe.*] Omnibuſne Animæ partibus? non opinor, ex noſtrorum ſenſu: non certe Rationali, quę poſtea, & aliunde, accedit. Mox videbimus. Sed Stoici partes animæ octo faciunt: reliquas licet Semini inſeras, hac excepta. *Secundum mixtionem rationis progenitorum.*] Obſcuriuſcula mihi iſta, nec ſcio an ſincera, aut plena. Numenius quidem in Euſebio, vberius iſta profert, vt Zenonis verba: Σπέρμα φησὶν ὁ Ζήνων εἶναι ὃ μεθίησιν ἄνθρωπος μεθ' ὑγροῦ, ψυχῆς μέρος καὶ ἀπόσπασμα, τοῦ σπέρματος τοῦ τῶν προγόνων κέρασμα καὶ μίγμα τῶν τῆς ψυχῆς μερῶν συνεληλυθός: *Semen ait Zeno eſſe quod vir emittit cum Humido, Animæ partem & auulſionem, ſeminis progenitorum temperiem & mixturam occultam Animæ partium.* Quæ clara ſunt, aut erunt è dicendis: & pergo. Ait, *Eſſe Spiritum.*] Non ſolum quidem: Humor adeſt: ſed

vim & efficaciam gignendi in Spiritu ponit, eumque velut Seminis eſſentiam ac naturam. Argumentum à ſeminibus in terram iactis: an humanis (quia de Homine loquitur) & maſturbatores fæda re & nomine intelligit? an de frugum ſeminibus ſimplicius capi, quæ veteraſcentia pleraque ſcimus non gignere, Spiritu exhauſto aut vaneſcente. Spiritui igitur tribuunt etiam in homine, à ſimili. Seneca:

2. Quæſ. c. 6 *Conſideremus quam ingentem vim per occultum agāt paruula admodum ſemina: & quorum exilitas in commiſſura lapidum vix locum inueniat, in tantum conualeſcunt vt ingentia ſaxa diſtrahant, & monumenta diſſoluant. Hoc quid eſt aliud, quam intenſio ſpiritus, ſine qua nil validum, & contra quam nil validius eſt:* Hoc adſpectu, credo, di-

De Cō. No. cebant (quod Plutarchus miratur, & damnat) τὸ σπέρμα πλεῖον εἶναι καὶ μεῖζον, ἢ τὸ γενόμενον ἐξ αὐτοῦ: *Semen amplius & grandius eſſe, quam quod ex eo gignitur*: non modulo aut quantitate, ſed efficacia. Quanquam & modulo in quibuſdam: vt in Igne, poſt conflagrationem, qui eſt Semen mundi. Ab hac cauſſa (Spiritu, dico) & φύσις dicta videtur Stoicis, ὡς ἐν φύσεσιν οὖσα: *Natura, quod*

5. De Plac. cap. 4. *ſit in Spiritibus & inflationibus, & diffuſio proportionum ac numerorum.* Eſt igitur ſemen *Spiritus*: iſteipſe, *corpus Zenoni* (ait Plutarchus:) Ψυχῆς γὰρ εἶναι ἀπόσπασμα: *Animæ enim particulam auulſam eſſe.* Animæ, non totius: ſed eius partium vt ante. Epicurus non diſſimiliter dixerat: Σπέρμα, τοῦ σώματος καὶ ψυχῆς ἀπόσπασμα: *Semen,*

cor-

poris & animæ detractam partem. Pergit Laertius: *A totis corporibus defluere.*] Et cauſſa additur: nam & tota corpora format, ſed & vitia aut dotes partium, ſæpe effingit. Triſmegiſtus ὅταν ἡ γένεσις ἀποθησαυρίζῃ γόνον, συμβαίνει πῶς εἰσπνέειν ἐκ τοῦ σώματος ὅλου μελῶν οὐσίαν τινὰ κατὰ θείαν ἐνέργειαν, ὡς τοῦ αὐτοῦ ἀνθρώπου γινομένου: *Cum generatio ſemen ſeponit, euenit vt ex omnibus corporis partibus eſſentia quædam influat & inſpiret, diuina operatione, vt in hominis fit ortu.* Inſpirationem ſiue Spiritum etiam ibi notes, & ſapienter additum, de *operatione diuina*, quæ profecto ortui & productioni omni inſerenda eſt. Illa in occulto adminiſtrat pleraque, & diſponit. De Semine autem *à toto corpore*, etiam Polybus in libello περὶ γονῆς, & Hippocrates pluribus locis conſentiunt: itemque Democritus. Ἀφ' ὅλων, inquit, σωμάτων καὶ τῶν κυριωτάτων μερῶν ὁ γόνος: *A totis corporibus, & præcipuis partibus genitura.* Itaque idem *Venerem* (apud Plinium) *damnauit, vt in qua homo alius exſiliret ex homine.* Hinc debilitas & langor ab illo cœtu, etiam animi remiſſio, ſpiritibus ſcilicet exhauſtis. Etſi Tertullianus, qui traduci Animam vult, in argumentum hoc ſibi vertit. *In illo ipſo*, inquit, *vltima voluptatis æſtu, quo genitale virus expellitur, nonne aliquid de Anima quoque ſentimus exire, atque adeo mareſcimus & deuigeſcimus, cum lucis detrimento?* Vertit inquam: de Rationali tamen parte, haud iuſte. Porro Laertius: *Mulieris ſemen infæcundum.*] Quidni? Spiritu enim caret,

In Stob. Phyſ.

Lib. 28. c. 6.

De Anima ca. 27.

& ἄτοκον eſt, vt addit. Cenſorinus hoc ipſum Stoicis quoque adſcribit: *Illud etiam ambiguã inter auctores facit opinionem, vtrumne ex Patris tantummodo ſemine partus naſceretur, vt Diogenes, & Hippon, Stoicique ſcripſerunt: an & id ex Matris, quod Anaxagoræ, & Alcmaoni, necnon Parmenidi, Empedoclique, & Epicuro viſum eſt.* Licebit Pythagoram & Hippocratem his vltimis accenſere. At Stoicis Plutarchus Ariſtotelem adiungit: Ἀριστοτέλης καὶ Ζήνων τὸ θῆλυ ὕλην μὲν ὑγρὰν προΐεσθαι, οἱονεὶ ἀπὸ τῆς συγγυμνασίας ἱδρῶτα, οὐ μὴν σπερματικόν. *Ariſtoteles & Zeno aiunt, mulierem materiam aliquam humidam eiicere, tanquam à colluctatione illa ſudorem, ſed non ſeminalem aut prolificam.* Tamen aliter iterum de Ariſtotele Lactantius: *Varro & Ariſtoteles aiunt non tantum maribus ineſſe ſemen, verum & feminis: et inde plerũq. matribus ſimiles procreari. Sed earum ſemen Sanguinem eſſe purgatum.* Non miror diſtrahi: nam ipſe Ariſtoteles videtur in ſcriptis vacillare. Tamen veritas eſt, quod ipſum Semen non habent, nec donat Ariſtoteles ſed eius vice menſtruum puriorem Sanguinem (quod etiam in Lactantio) fotum virili ſemini & alimentũ. Addit Laertius: *Modicũ & aquoſum.*] Ita, de illo quaſi ſudore, vt Zeno dicebat, ſiue lentoreque in lucta emittunt: nõ itadẽ ſanguine menſurno: Satis de Semine. è quo fætus fit, & tempore figuratur: qua ſerie, aut ordine; *Empedocles*, ait Cenſorinus, *quem in hoc Ariſtoteles ſecutus eſt, ante omnia Cor iudicauit increſcere, quod hominis vitam maxime cõtineat: Hip-*

De opific. c. 3.

pon vero caput, in quo eſt animi Principale: Stoici vna totum infantem figurari dixerunt, vt vna naſcitur aliturque. De Ariſtotele, verum eſt: & *Cor primo* format, & ſi & *Iecur* vna iungat. De capite autem, Lactantius mauult, & cum Hippone ſentit. Stoicos noſtros quis adiuuat? neſcio, & vereor vt inſpectio & experimenta damnent. *3. De Par. Anim c. 4.*

DISSERT. VII.

Semen tamen corpus modo Stoicis producere, & Animæ receptaculum parare. ipſam extrinſecus inſinuari, idque poſt Partionem.

SEmen itaque cauſſa Hominis: an totius? an & Animam ex illo ducimus, haurimuſque? Vetus quæſtio, & ad noſtrum pæne æuum agitata. Quid autem hic Stoici? aliunde, non ab eo petunt. Id verius certiuſque, etiam pro Senecæ mente, quam quod Tertullianus, pertinax traductionis & propaginis defenſor, ipſum Senecam eo trahit. *Concludimus*, inquit, *omnia naturalia Animæ, vt ſubſtantiua eius, ipſi ineſſe, & cum ipſa procedere atque proficere, ex quo ipſa cenſetur. Sicut & Seneca ſæpe noſter: Inſita ſunt nobis omnium artium & ætatum ſemina magiſterque ex occulto Deus producit ingenia. ex ſeminibus ſcilicet inſitis, et occultis per infantiã, quæ ſunt & intellectus.* Sed, o magne vir, vere trahis. Seneca nõ dicit, ab initio inſita, à cõceptu ingenita: ſed inſita à prima natiuitate *De Anima, cap. 20. Exſtant 4. De Benef. c. 6.*

intelligit, cum Anima ipſa. Itaque caute & re-
III. *Quæſ.* ſtricte etiam alibi loquitur, attende. *In Semine*
Cap. 29. *omnis futuri hominis ratio comprehenſa eſt. Et legem barbæ, & canorum, nondum natus infans habet: totius enim corporis & ſequentis ætatis, in paruo occultoque lineamenta ſunt.* Hic ſane de ipſo Semine: ſed quid continet & includit? *legem barbæ, & canorum, & totius corporis lineamenta.* De Ratione & Animo, nullum verbum. Enimuero tuipſe, Stoicos alio diuertiſſe, oſtē-
Cap. 25. *De Anima.* dis palam. *Sunt*, inquis *qui præſumunt, non in vtero concipi Animam, nec cum carnis figulatione compingi atque produci, ſed & effuſo iam partu, nondum viuo infanti, extrinſecus imprimi. Ceterum ſemen ex concubitu, muliebribus locis ſequeſtratum, compingueſcere in ſolam ſubſtantiam carnis: eam editam, & de vteri fornace fumantem, & calore ſolutam, vt ferrum ignitum & ibidem frigidæ immerſum, ita aeris rigore percuſſam, & vim animalem rapere, & vocalem ſonum reddere. Hoc Stoici cum Æneſidemo, & ipſe interdum Plato.* Poteſt clarius edici de Stoico ſenſu? In Vtero *nil niſi carnem* compingi, Animam *extrinſecus imprimi*, idque *effuſo iam partu*, & cetera, minime dubia aut implexa. Quid Lactantius, ſatis diligēs talium?
Lib. III. *cap.* 18. *Pythagorici & Stoici cum timerent argumentum illud, quo colligitur, neceſſe eſſe vt occidant Animã cũ corporibus, quia cũ corporibus naſcuntur: dixerunt, non naſci Animas, ſed inſinuari potius in corpora.* Vtitur Inſinuandi voce appoſita, qua aliquoties Lucretius, in Stoicis refutādis. nam illos maxime intelligit, cum ſtudioſe

hanc ſententiam repellit. Inter alia: *Lib. 3. multis verſibus.*

Præterea ſi immortalis natura Animai
Conſtat, & in corpus naſcentib⁹ inſinuatur;
Cur ſuper anteactam ætatem meminiſſe nequimus?

Iterum:

Quod ſi forte putas extrinſecus inſinuatam
Permanare animā nobis per membra ſolere.

Tertio:

Nec tamen eſt, vt iam perfectis inſinuetur
Corporibus.

Ex quibus liquet, dixiſſe acres Epicureorum hoſtes Stoicos, Animā aliunde aduenire in corpus, nec cum eo igitur perire. Plutarchus item clariſſime: *De Pugnis Stoic.* Τὸ βρέφος ἐν τῇ γαστρὶ φύσει τρέφεσθαι νομίζει (Χρύσιππος) καθάπερ φυτόν. ὅταν δὲ τεχθῇ ψυχούμενον ὑπὸ τοῦ ἀέρος καὶ στομούμενον, τὸ πνεῦμα μεταβάλλειν, καὶ γίνεσθαι ζῶον, ὅθεν οὐκ ἀπὸ τρόπου τὴν ψυχὴν ὠνομάσθαι, παρὰ τὴν ψύξιν *Chryſippus cenſet fætū in vtero ali, vt plantam. Cum autem in lucem editus eſt, frigefactum ex aere & induratum, mutare Spiritum, & fieri Animal.* Imo longius ibant, & partem Vteri faciebant fætum. Idem Plutarchus: Πλάτων ζῶον τὸ ἔμβρυόν φησι. καὶ γὰρ κινεῖσθαι ἐν τῇ γαστρὶ καὶ τρέφεσθαι. Οἱ Στωϊκοὶ, μέρος εἶναι αὐτὸ τῆς γαστρὸς, οὐ ζῶον, ὥσπερ γὰρ τοὺς καρποὺς μέρη τῶν φυτῶν ὄντας πεπαινομένους ἀπορρεῖν, οὕτω καὶ τὸ ἔμβρυον: *Plato ait, Fætum in vtero, Animal eſſe. nam & moueri ibi, & ali. Stoici, partem eſſe ipſius vteri, non animal. & ſi-* *5. De Plac. cap. 15.*

cut fructus arborum partes dicimus, videmusque maturos decidere, ſic & fatum. Liquet igitur de ſententia, non itẽ de veritate. Nã Tertullianus fortiter hæc refutat atq. idẽ Plutarchus. Quid tamen, de aduentu ipſo & inſinuatione, haud falſo, & gaudeo gratulorque hic quoque Chriſtianis accedere: de tempore, ſcio controuerti. Iam olim quidem. nam Hipocrates (in Stobæanis eclogis) *ſtatim à formato ſemine*, Animã admittit: porphyri⁹ (quod mirere in Platonico) prorſus vt noſtri, ἐν τῇ πρώτῃ ἀπογεννήσει τοῦ τικτομένου : *in prima ſtatim editione nati infãtis. Alia etiam eſt opinio, quæ plures ſtatuit facultates aut Naturas animæ, opportuno dein tempore, aliam alias aduenire, prout corpus idoneum aptumque factum. Primum igitur* * *Naturam accipere, deinde Sentientem vim, tum Appetitum, tum Rationalem animam, denique Intellectum.* In poſtrema ſententia ſunt qui Ariſtotelem velint accenſere: neſcio an volentẽ. Sed inter ipſos Theologos olim diſſidium, innata Anima, an ingreſſa. Innatam Tertullianus, vt dixi, vbertim approbat, *& in ipſo, & ex ipſo ſeri homine. & viuum eſſe à primordio Semen.* Multi cum illo Latini: ex ſerte etiam inter Græcos Gregorius Nyſſæ antiſtes. *Poſteriorẽ eſſe,* inquit, *originem animarum, ipſasque recentiores eſſe corporum conſtitutione, nemo ſana mente præditus in animum induxerit. cum manifeſtum ſit, quod nihil ex inanimis vim in ſeſe habeat mouẽdi, itemque creſcendi. At eorũ qui in vtero aluntur, neque augmentum & incrementũ, neq. de loco ad locũ motus cõtrouerſus eſt. Relinquitur ergo vt cenſeamus, vnum & idem Animæ*

** Id eſt, vegetatione. & vitam.*

De Anima & Reſurr.

& Corporis cõſtitutionis principiũ eſſe. Ac quemadmodũ terra ſi ſurculũ ab radice auulsũ acceperit, arborẽ inde efficit, nõ ipſa vim augendi iniiciẽs, ſed incrementi dumtaxat materiã atque ſubſidiũ impartiens: ita dicimus etiam id quod ex homine auellitur (Semen) *ad hominis ſationem ipſum quoque aliquomodo animal eſſe, ex animato animatum.* Plura addit, & omnes Animæ facultates in Semine eſſe, occultas tamen, & in tempore atque ordine educendas. Sententia erat quã tueri poſſes, niſi Eccleſia & puriores Theologi iam aliter credi cõſenſiſſẽt, paream?. Avd. Non lubet in iſta velut adyta penetrare: tamẽ vnum valide poſſit obiici. Si traducitur Anima & propagatur: cur mea parentum melior, ſubtilior, felicior? referre enim eas debebat, vt ſurculus arborem, vt fructus ſemen. Lips. Hippocrates iam olim reſpondit, *Animam non mutari, ſed corporum temperamentum*: & pro eo igitur, atque vt organa ſunt, Animam magis minuſve ſe exſerere, & ſplendere, Tertullianus autem hoc amplius, Deũ, aut miniſtros eius adhibet. & *omnem*, inquit *hominis in vtero ſerendi, ſtruendi, fingendi, paraturã aliqua vtique poteſtas, diuinæ voluntatis miniſtra, modulatur, quamcumque illam rationem agitare ſortita.* Bene, bene. Deus adeſt, diſponit, addit, demit: vtcumque illi viſum. At cõtra Stoicos ſimile obiiciatur; Quomodo liberi mores ſæpe & indolem parentum referant, ſi in ſemine hæc non fuerunt? Chryſippus reſpondit, iſta quoque à temperie ſimili corporum prouenire quibus anima affici aut infici poſſit.

Lib. 1. de Diæta.

Cap. 27.

DISSERT. VIII.

E Cælo & Æthere Animum aduenire, à Stellis, ab ipſo Deo: & pluſcula ſublimiter, ac nimis, à Stoicis dicta.

Epiſt. 88. ITaque aduenire Animam Stoici voluerunt: & quidem ſub ipſum partum. Vnde autem? Hæc & plura ſuper Animo exſequi, animus eſt: ſed qua ſerie aut diſpoſitu melius, quam illo quem Seneca (ei hanc operam damus) præiuit? Nam ſcribit alibi: *Innumerabiles deinde quæſtiones ſunt de Animo. Unde ſit? Qualis ſit? Quando eſſe incipiat? Quandiu ſit? An aliunde alio tranſeat, et domicilium mutet? Vtrum corpus ſit, an non ſit? Quid facturus ſit, cum per nos facere aliquid deſierit? An obliuiſcatur priorũ, & illic noſſe ſe incipiat, poſt quã de corpore abductus in ſublime ſeceſſit?* Ecce tibi octo quæſtiones capitales: & ſub manu aliæ emergent fortaſſe, ſed ad hæc velut ſigna reuocandæ & diſponendæ. Ingens opus: ſed ſtringam, diſputationum fere exſors, & ſententiam Stoicam poſuiſſe atque aperuiſſe contentus. Deus autẽ, & tu° fauor, ille iuuabit, hic adſpirabit. Certe à Deo initium: *Vnde* enim *Animus*? à cælo, ex æterno illo igne, è ſiderum natura, & ſine circuitu à Deo ipſo. O dignitatem noſtram! ſed vereor, imo ſcio, nimis auctã: tamen ipſos audiamus. Seneca: *Animus, ſi primam eius originẽ*

Ad Helu. c. 6. *inſpexeris, non eſt ex terreno grauique cõcreta corpore, ex illo cœleſti Spiritu deſcendit.* Iterũ: *Ani-*

Ibid.

mus humanus ex iiſdem, quibus diuina conſtant, ſeminibus. Diuina, id eſt, ſidera & ſtellæ. Seneca: *Hominem diuini Spiritus eſſe partem ac veluti ſcintillas quaſdam ſacrorum in terras deſiluiſſe, atque alieno loco hæſiſſe.* Ait ſcintillas *ſacrorum*: quin verius, *aſtrorum?* atque ita lege. *De Vit. beat. cap. 32.*
Cicero: *Hominibus Animus datus eſt ex illis ſempiternis ignibus, quæ ſidera & ſtellas vocatis* *In Somnio Scip. 2. c. 26*
Plinius: *Quo nemo magis probauerit cognationem cum homine ſiderum, Animaſque noſtras partem eſſe cæli*. Firmicus: *Quare cum ſimus cum ſtellis quadam cognatione coniuncti, non debemus eas, ſacrilegis diſputationibus, propriis priuare poteſtatibus.* Cognati? ita, ex iiſdem ſeminibus, & eſſentia: atque adeo pars Deorum *Lib. 1.*
Epictetus? Αἱ ψυχαὶ μὲν οὕτως εἰσὶν ἐνδεδεμέναι καὶ συναφεῖς τῷ θεῷ ἅτε αὐτοῦ μόρια οὖσαι καὶ ἀποσπάσματα: *Anima ita illigata & coniuncta Deo ſunt, vt particulæ ſint eius, & decerpta.* Cicero: *A natura Deorum hauſtos animos & delibatos habemus.* Alibi: *Humanus Animus decerptus ex Mente diuina.* Manilius. *1. Diſ. ca. 14.* *1. De Diuin.* *5. Tuſc.* *Lib. 2.*

Quis cælum poſſet, niſi cæli munera noſſet,
Et reperire Deum, niſi qui pars ipſe Deorũ eſt? *Epiſt. 82.*

Inde magnificæ illæ voces Senecæ: *Quid eſt autem, cur non exiſtimes in eo diuini aliquid exiſtere qui Dei pars eſt?* Et Magis: *Miraris hominem ad Deos ire? Deus ad homines venit, imo, quod propius eſt, in homines venit.* Iterumque: *Prope eſt à te Deus, tecum eſt, intus eſt.* Vnde hæc talia? quia perſuaſum iis à Deo, id eſt Mundi anima, animam hanc eſſe. Laertius: τῆς τῶν ὅλων ψυχῆς μέρη εἶναι τὰς ἐν τοῖς ζώοις: *Eipſt. 74.* *Epiſt. 40.* *In Zen.*

Animæ Vniuerſi, partes eſſe animantium Animas. Omnium ne animantium? omnium: ſed aliæ aliis magis participant, vt ſunt corpora & inſtrumenta. Eſt Socraticum: *Mundi animam, fontem animarum omnium eſſe.* Sed illam, quæ Ratione vteretur, cognatam & participem, imo iam partem diuinitatis eſſe. Plutarchus: ἡ δὲ ψυχὴ μετασχοῦσα νοῦ καὶ λογισμοῦ, οὐκ ἔργον ἐστὶ τοῦ θεοῦ μόνον, ἀλλὰ καὶ μέρος. οὐδ᾽ ὑπ᾽ αὐτοῦ, ἀλλ᾽ ἀπ᾽ αὐτοῦ, καὶ ἐξ αὐτοῦ γέγονεν: *Anima mentis & ratiocinationis conſors, non opus ſolum Dei, ſed & pars eſt, neq. ab ipſo ſed ex ipſo eſt facta.* Enimuero etiam aliæ (hac ratione) partes Dei, id eſt Mũdanę animę: ſed iſta ſcilicet eximie, & quæ proxime vim naturamque eius referret. AVD. Abhorreo audire hæc talia. Ante didici Deum conditorem hominum eſſe, Animas aduenire & inſinuari, idque eius opera: nunc cognatas, partes, & Deum ipſum eſſe. iterum abhorreo. LIPS. Gaudeo. & magnitudinem Dei qui libat tantum, & noſtrum iſtud imbecillum & tenue, ridebit profecto & exſibilabit eas voces. Tamen corpus hoc totum Mundi communicare ita antiquis placuit, & nos velut membra eius facere ac partes. Seneca: *Totum hoc quo cõtinemur, & vnũ eſt, & Deus eſt: & ſocij eius ſumus, & membra.* Nec Stoici hæc tantum, aut Platonici: ecce Triſmegiſtus. Ἀπὸ μιᾶς ψυχῆς τοῦ παντὸς πᾶσαι αἱ ψυχαί εἰσιν: *Ab vna Vniuerſi Anima omnes Animæ exſiſtũt & promanant.* Ab ipſa, inquam, Dei eſſentia: & clare idem. Ὁ νοῦς οὐκ ἔστιν ἀποτετμημένος

Apul. De Dogm. Plat.

Quæſt. Platonic.

Epiſt. 92.

Cap. 10.

Cap. 12.

τῆς οὐσιότητος τοῦ θεοῦ. ἀλλ᾽ ὥσπερ ἡ πλωμθύος, καθά περ τὸ τοῦ ἡλίου φῶς: *Animus, ſiue Mens, nõ eſt quidem abſciſus ab eſſentia Dei, ſed quaſi diffuſus & extenſus, ſicuti Solis ſplendor.* Vult, ſicut lumẽ à Sole diffunditur, ſine Solis imminutione aut noxa, ſic Animas ab illa magna, abſque eius intertrimẽto. Diffundi autẽ, vt vaſculum cuiuſque capax & admiſſionale eſt. Ita Philo Iudæus: τὸν νοῦν ἀνθρώπινον εἶναι τῆς θείας καὶ εὐδαίμονος ψυχῆς ἀπόσπασμα οὐ διαιρετόν: *Mentem humanam eſſe diuinæ & beatæ Animæ particulam, ſed indiuiſibilem.* Et addit: οὐ γὰρ τέμνεται οὐδὲν τοῦ θείου κατ᾽ ἀπάρτησιν, ἀλλὰ μόνον ἐκτείνεται: *Non enim reuera, quidquid diuinum eſt, ſcinditur, ſed dumtaxat protenditur ac dilatatur.* Hæc ita ſententia veterũ, & verba fortaſſe ſupra ſententiam elata ac ſuperba: quid tamen eſt? Adeo diuina res Anima & præſtabilis, vt etiam in Chriſtiana luce ac veritate fuerint, qui ſic eam honeſtarint, an dehoneſtarint, Manichæi, Priſcillianiſtæ, Marcionitæ, atque id genus erronum, *de propria Dei ſubſtantia Animam formabant* Quidam Tertullianum eo trahunt, quia ſcripſerit, in illud Lucæ: *Reddite quæ ſunt Dei Deo* Hominem igitur reddi iubet creatori, *in cuius imagine, & ſimilitudine, & nomine, & Materia: expreſſus eſt.* Ecce, *Nomine*: ergo Deus eſt? ecce *Materia*; ergo è Deo? Sed nempe ſermones hi tales, ad normam aliorum reducendi atque examinandi ſunt: & altius aliquid, pro re nata, interdum dicunt, non capiendũ vt dicunt. Ipſe abdicat: *Intelligi*, inquit,

Quod decerpti in ſid.

4. *Aduerſ. Mar. ca. 37.*

adſtatum (ad verba Geneſeos adſpicit) *mino-*
Aduerſ. Mar. 11. c. 9 *rem Spiritu eſſe, etſi de Spiritu accidit: vt auru-*
lam eius, non tamen Spiritum. nam & aura ven-
to rarior eſt, etſi de vento aura, non tamen ven-
tus aura. Capit etiam imaginem Spiritus dicere
flatum. Omnino ita eſt. Deus aliquid Spiritu
inflauit in hominem, non ipſum, ſimilem ſibi,
Lib. de Noe & arca. c. 25 non ſe fecit. Atque ita Ambroſij etiam illa mi-
tiganda: *Anima rationabilis ſubſtantia, diui-*
nus Spiritus eſt. Minime. ſed aliquid vicinum
& multum ab eo trahens. Lactantij verbis vtar,
Animam neſcio quid eſſe Deo ſimile. Quem ip-
ſum tamen calumnioſe, vir multa inſignis, ad-
* vni eſſentiæ. ſpergit hac ſuſpicione * ὁμουσίας : quia ſcri-
pierit: *Ficto corpore, ſpirauit ei Animam de vi-*
tali fonte Spiritus ſui, qui eſt perennis. Sunt
verborum captendulæ; iam docui: abite. Mul-
Epiſt. ad Optat. Mileuit. & ad de De Ciu. 14. cap. vlt. ta hic occulta, aut dubia, fateor: & cum Augu-
ſtino olim, *ſine periculo origo Animæ latet: ha-*
ctenus tamen, vt non eam particulam Dei eſſe cre-
damus, ſed creaturam. Et iam vides, Stoicis *Vn-*
de ſit Anima: è cælo, à Deo, ipſam Deum. E-
lata & vana ſunt: illa modeſtiora, *cognationem*
nobis cum Deo eſſe, & magis, Dei filios eſſe. Ali-
quid, inquam, diuini in nobis: & facti eius in-
ſtar ab illo patre atque etiam adoptati ſumus.
Ego dixi Dij eſtis (in Sacris) *et filij excelſi om-*
nes Quid Seneca? *Inter Deum ac bonum virum*
De Prouid. cap. 1. *neceſſitudo eſt, & ſimilitudo.* itemque: *vir bo-*
Epictet. 1. Diſſert. cap. 3. *nus, vera eius progenies.* O vtilis cogitatio!
Εἴ τις τῷ δόγματι τούτῳ συμπαθῆσαι κατ'
ἀξίαν δύναιτο, ὅτι γεγόναμεν ὑπὸ τοῦ θεοῦ
πάντες προηγουμένως, καὶ ὁ θεὸς πατήρ ἐστι

τῶν τ᾽ ἀνθρώπων καὶ τῶν θεῶν, οἶμαι ὅτι οὐδὲν ἀγεννὲς, οὐδὲ ταπεινὸν, ἐνθυμηθήσεται περὶ ἑαυτοῦ: *Siquis huic doctrinæ affici et inhærere pro dignitate poſſit, quod facti à Deo omnes prima- rio ſimus, et ille ſit pater hominum ſimul ac Geniorum: opinor profectò, quod nihil humile aut abiectum de ſe ipſo homo cogitare aut diſponere poſſet.* Ecce enim ſi Cæſar aut rex te adoptaſſet, quis ſupercilium tuum ferret? cum autem Dei ſis filius, non quæ Deo digna ſunt cogitabis? Hoc faciamus, & ad optimum hunc finem non optime ſemper dicta vertamus.

DISSERT. IX.

Ipſum itaque Animum æthereum Ignem eſſe, ſimul etiam Spiritum.

ET primam Quæſtionem iam expunximus *Vnde eſſet*: altera excipit, *Qualis ſit*? Difficilis. Nam *habere nos Animum, cuius imperio & impellimur, & reuocamur, omnes fatebimur: Quid tamen ſit Animus ille, rector dominuſque noſtri, non magis tibi quiſquam expediet quam Vbi ſit.* Annæum noſtrum audis, ignorantiam profitentem? adde Tullium. *Anima ſit Animus, ignisne, neſcio: nec me pudet, vt iſtos, fateri neſcire, quod neſciam.* Tale Heraclitus, in Laertio: * Λέγει δὲ καὶ ψυχῆς πέρι, ἑαυτόν. ὡς οὐκ ἂν ἐξεύροιο πᾶσαν ἐπιπορευόμενος ὁδόν· οὕτω βαθὺν λόγον ἔχειν: *De Anima, omittendum. quia nemo reperiet, etiamſi omnem viam ineat: adeo profundam eam*

Nat. quæſt. 7. cap. 24.

1. Tuſcul.

Similiali- quo ſenſu hæc reformanda in Græcis.

rationem eſſe O caliginem! ô miſeriam! illud; quo cetera noſcimus, ipſū neſcimus, quod tamen Stoicis viſū videam⁹. Seneca noſter audacter definit: *Quid eſt aliud Anim⁹, quam quodā modo ſe habens Spiritus.* Quod Græcè fuiſſe arbitror, πνεῦμα τὸ ποίον. Eſt *Spiritus:* & Latinis vox hoc inſonat, *Animæ:* παρὰ τὸν ἄνεμον, qui ventus eſt & flatus. Placuit Tertulliano hoc iſtud, & *Stoicos* inquit, *allego*, *qui Spiritum dicunt Animam, pæne nobiſcum: quia proxima ſunt Flatus, & Spiritus.* Nam & Chriſtiani è Moſaicis libris πνοὴν ſiue Spiritum, adfirmant: etſi πνεῦμα Auguſtinus haud velit, & diſtinguit. Eſt igitur Spiritus, ſed talis. Qualis autem, clarius hoc Zeno & Poſidonius, in Laertio: πνεῦμα ἔνθερμον εἶναι τὴν ψυχήν: *Spiritum calidum, eſſe Animam.* In Stobæanis: τὸ γὰρ συμφυὲς πνεῦμα ἡμῖν ἔνθερμον, ψυχὴν ἡγοῦνται: *Congenitum nobis calidum Spiritum, cenſent Animam.* Duo igitur in ea; Spiritus, & Calor: quod etiam Galenus tradit: & Stoicis non aliud Animam eſſe quam κρᾶσιν ἐν συμμετρίᾳ γιγνομένης τῆς ἀερώδους καὶ πυρώδους οὐσίας: *temperiem, cum proportione conſtat aerea & ignea ſubſtantia.* Sane Aërem ibi eſſe, res iis dicebat. quia hunc reciprocamus viuentes: & abſque eo nec eſt vita. Itaque Varro definiebat: *Anima eſt Aer conceptus ore, deferuefactus in pulmone, tepefactus in corde, diffuſus in corpus.* Sed tamen non eſt is propria natura aut præcipua Animæ: ſed eſt velut vehiculum, aut corpus purioris illius Ignis, quo

Epiſt. 50.

De Anima, Cap. 5.

De Ciuit. 14 cap. 24.

Libro, Quod animi mores ſequātur corporis temperiem.

Apud Lactant. De Opifie. Cap. 17.

hæc conſtat. Cicero: *Omnia veſtri* (Stoici) *Balbe ſolent ad Igneam naturam referre, Heraclitum*, *opinor*, *ſecuti*: *quem ipſum non omnes interpretantur vno modo*. *Vos autem ita dicitis, omnem vim eſſe Ignem. itaque & animantes cum calor defecerit, interire, & in omni natura rerũ id viuere, id vigere, quod caleat.* Varro prorſus Stoice: *Animalium ſemen, Ignis: qui Anima, & Mens. qui calor e cælo, quod hic innumerabiles & immortales ignes.* Itaque EpicharmusEnnii de Mente humana dicit: 3. *De Nat. Deor.* 4. L. L.

> *Iſtic eſt de cælo ſumptus ignis, isque*
> * *Mentis eſt.*

Ab hac excellentia Cicero: *Zenoni Stoico Animus Ignis videtur*: non tamen ſolus, ſed cum hac Spiritus velut veſte. Ita Triſmegiſtus appellat, etſi ſubtilius, & alia quadam diſtinctione: Ἔνδυμα εἶναι τοῦ μὲν νοῦ τὴν ψυχήν, τῆς δὲ ψυχῆς τὸ πνεῦμα: *Veſtem eſſe Mentis quidem Animam, Animæ ipſum Spiritum*! Nec plura addo, & de cæleſti iſto Igne, atque *intelligente* è prioribus iam clara. **Antique. pro Mens.* 1. *Tuſcul.* *cap.* 10.

DISSERT. X.

Animam à partu Stoicis venire*: *ſed verius nobis, à formatione fœtus.

TErtia Quæſtio, *Quando eſſe incipiat*? quam tamen opportune iamante, de Semine, profligaui aut affeci. Stoi-

cis quidem à partu eſſe incipit: nec ante Homini animalis illa, vita, quam Græci ζωὴν quoque vocarunt, παρὰ τὸ ζῆν & *à feruore* illo Ignis. Hæc docui: quid tamen Iamblichus monſtra Stoicis affingit, ſi vere ex eo Stobæus.

In Phyſic. Οἱ δὲ Στωϊκοὶ λέγουσιν, οὐκ εὐθὺς ἐμφύεσθαι τὸν λόγον, ὕστερον δὲ συναθροίζεσθαι ἀπὸ τῶν αἰσθήσεων καὶ φαντασιῶν περὶ δεκατέσσαρα ἔτη: *Stoici dicunt, non ſtatim Rationem inſeri, verum poſtea à ſenſibus & imaginationibus colligi, circa annum decimum quartum.* Hæc parum fideliter adſcribi arbitror, ſi de ipſa Ratione capis: ſi de Vſu eius perfectiore, haud negem. Obſcuratur enim in ipſa infantia, & vt ſol quidam, per nubila & nubes ægre perrumpit. Germana eorum ſententia, à partu in-

De Opific. Cap. 18. ſinuari. Tangit, & ſpernit Lactantius: *Anima* (inquit contra Varronis datam finitionem) *non eſt aer ore conceptus: quia multo prius gignitur Anima, quam concipi Aer ore poſſit. Non enim poſt partum inſinuatur in corpus, vt quibuſdam philoſophis*, nempe Stoicis, *videtur, ſed poſt conceptũ protinus, cum fætũ in vtero neceſſitas diuina formauit.* Vides illam poni & reiici, aliam ſupponi, quam probam cenſet, *poſt conceptum inſinuari*: quando? cum *fætum Deus formauit.* Optime. & Theologi noſtri ſic hodie cẽſent, formatis principalibus membris, hepate, corde. cerebro domicilium iam Animæ rationali aptum eſſe, & in id venire. Hieronym[9]:

Aduerſ. Ruf. apol. II *Figurato corpore, ſtatim creari & immitti.* Creari? ita, à Deo: & exemplo Angelorum, de nihilo. In Ruffini verbis, quẽ ille ſãctus vir oppugnat,

gnat, lego pluſculas ſententias, compendio recitatas. *De Anima, fateor me apud quam plurimos tractatorum diuerſa legiſſe. Legi quoſdam, dicentes quod pariter eum corpore, per humani corporis traducem, etiam Anima diffundãtur. quod puto inter Latinos Tertullianũ ſenſiſſe, vel Lactantiũ, fortaſſis & nõ nullos alios. Alij aſſerunt, quod formatis in vtero corporibus, Deus cottidie faciat Animas & infundat. Alij factas iam olim, id eſt tunc cum omnia creauit Deus ex nihilo, nunc eas iudicio ſuo naſci diſpenſet in corpore. Hoc ſentit & Origenes. & nonnulli Græcorum. Ego vero cum hæc ſingula legerim, Deo teſte dico, quia vſque ad præſens certi & definiti aliquid de hac quæſtione non teneo.* Præmittit de traduce Animæ: & Lactantium ibi numerat, falſò. Liquet ex loco, quẽ adduxi: & magis ex iſto: *Vtrum anima ex patre an ex matre, an verò vtroque generetur? Sed ego de meo iure, ab ancipiti vindico: nihil enim ex his tribus verum eſt. Corpus ex corporibus naſci poteſt, quoniã confertur aliquid ex vtroque: de Animis Anima non poteſt, quia ex re tenui & incomprehenſibili nihil poteſt decedere. Itaque ſerendarum Animarum ratio vni ac ſoli deo ſubiacet.* *Ibid.* *De Opi. c.* 19

Denique cæleſti ſumus omnes ſemine oriundi,

Omnibus ille idem pater eſt:

vt ait Lucretius. Nam de mortalibus non poteſt quidquã niſi mortale generari. Falſo igitur Lactãtius accenſetur: de Tertulliano, nimis verũ, & licebat, Pompeium, Apollinarem, alios addere, ac verbis Hieronymi, *maximã partẽ Occi-*

dentalium. Claudamus, cum eodem Lactantio: *Non à parentibus dari Animas, ſed ab vno eodemque omnium Deo Patre, qui legem rationemque naſcendi tenet ſolus, ſiquidem ſolus efficit.*

DISSERT. XI.

Eam longæuam, non Æternam iiſdem: neque omnes etiam, & trepide aut ambigue loqui.

AT nos etiã in tenebris iſtis pergamus, vt ſic dicam, micare. Quarta enim quęſtio, *Quamdiu ſit?* digna quæ tractetur: atque vtinã Stoici in capitali iſta re veraces & recti Tangunt tamen, & diuturnas Animas faciunt, ſi non immortales. Diuturnas. & ideo concepit verba Seneca, *Quamdiu ſint?* Non rogat, an ſemper ſint poſt fatũ, an non ſint ἁπλῶς: ſed *quamdiu.* Hoc ita obſcure Laërtius: *In Zen.* τὴν ψυχὴν μετὰ θάνατον ἐπιμένειν· φθαρτὴν δὲ εἶναι *Animam à morte permanere: mortalem tamen eſſe.* Noſter Seneca ambigue ſæpe hic loquitur, & aliquando ad æternitatem accedit, *Epiſt. 63.* recedit. Accedit. vt: *Cogitemus ergo, cito nos eo peruenturos, quo illum* (mortuum) *perueniſſe mæremus. Et fortaſſe, ſi modo ſapientum vera fama eſt, recipitq. nos locus aliquis, quẽ putam⁹ periſſe, præmiſſus eſt.* Iterum: *Dies iſte, quẽ tanquam extremum reformidas, æterni natalis eſt.* Alibi: *Epiſt. 102.* *Animus æternitatis ſuæ memor, in omne quod fuit, futurumque eſt omnibus ſæculis, vadit.* Plura talia notes, ſed & in quibus recedit. vt *At ego*

mortem diu expertus ſum. Quando? antequam naſcerer: Mors eſt, non eſſe: id quale ſit, iam ſcio. Hoc erit poſt me, quod ante me fuit. Palam ſentit, quod Plinius; *Omnibus à ſupremo die eadem, quæ ante primum: nec magis à morte ſeſus vllus, aut corpori, aut Animæ quã ante natalem.* Quem ſunt, qui hoc argumento Epicureum faciunt: vane. Quidni enim & Seneca talis ſit? nã ille iterum, *Mors nos in illam tranquillitatem, in qua antequam naſceremur iacuimus, reponit.* Euripides hæc ipſa: Lib. 7. c. 55. Ad Mar. cap. 19.

Τὸ μὴ γενέσθαι τῷ θανεῖν ἴσον λέγω: Troadib.

Non eſſe natum, & mortuum eſſe, idem puto.

Denique alibi Seneca conqueritur, *Æternitatem animorũ promitti magis à magnis viris, quã probari.* Audis dicentem, negantem, dubitãtem? Omnia tamen in eandem viam ſententiæ veniunt, à me dictæ, à Cicerone adfirmandæ. 1. Tuſc. *Stoici*, inquit, *vſuram nobis largiuntur, tanquam cornicibus: diu manſuros aiunt Animos, ſẽper negant.* Quamdiu igitur: ad Ecpyroſin illã; ſiue Conflagrationem: cum omnia reſoluuntur, & ad initia ſua reuertuntur. Animæ igitur tunc omnes iterum ad Mundi Animam, id eſt ad Iouem qua mente Æternæ aliquando dicuntur. Seneca Cordum loquentem inducit, mortuum & inter Heroas: *Nos quoque felices Animæ, & æterna ſortitæ, cum Deo viſum erit iterum iſta moliri, labẽtib' cunctis, & ipſi parua ruina ingẽtis acceſſio, in antiqua elementa vertemur.* Tale in Epicteto: *Deus*, inquit, *cum neceſſaria tibi eripit, victũ, ve-* Conſol. ad Mar. c. vlt. 3. Diſ. c. 13.

ſtem, ſenſus iſtos, receptui nempe canit, ianuam aperit, & venire te iubet. ποῦ, εἰς οὐδὲν δεινὸν ἀλλ' ὅθεν ἐγένου, εἰς τὰ φίλα καὶ συγγενῆ, εἰς τὰ στοιχεῖα: *Quo? non ad aliquid graue, ſed ad illa e quibus ortus es, ad amica & cognata, ad elementa.* Cognata illa & amica intelligit maxime aſtra. Et ſane rarus ipſe Epictetus eſt, alias ſublimis, in immortalitate aut & longæuitate animorum adſtruenda: quid adſtruenda? vix tangenda. Nimirum inter Stoicos ipſos controuerſa ea res, nec conſenſu recepta. Panetius apud Ciceronem, *interire Animas* arbitratur:
1. Tuſcul. & Laertius aliam etiam ſententiæ diuiſionem oſtendit. Κλεάνθης μὲν, inquit, πάσας ἐπιδιαμένειν φασὶ, μέχρις ἐκπυρώσεως. Χρύσιππος δὲ τὰς τῶν σοφῶν μόνον. *Cleanthes omnes permanere ait, vſque ad conflagrationem Mundi; Chryſippus, ſolas ſapientum.* Et Seneca, in verbis ſupra, eo inclinare videtur (ad Chryſippum dico) cum ſcribit, *felices Animas æterna ſortitas*: non igitur omnes. Tacitus apertius: *Si, vt ſapientibus placet, non cum corpore exſtinguuntur magnæ Animæ.* Nota magnas:
In Agricol. minutæ igitur & fatuæ pereunt, aut non diu manent. Palam ita Numenius, in Euſebio, de noſtris: Τὴν δὲ ψυχὴν γεννητήν τε, καὶ φθαρτήν. οὐκ εὐθὺς δὲ τοῦ σώματος ἀπαλλαγεῖσαν φθείρεσθαι, ἀλλ' ἐπιμένειν τινὰς χρόνους καθ' ἑαυτήν. τὴν μὲν τῶν σπουδαίων, μέχρι τῆς εἰς πῦρ ἀναλύσεως τῶν πάντων. τῶν δὲ ἀφρόνων, πρὸς πόσους τινὰς χρόνους. *Animam natam, & mortalem eſſe. non ſtatim tamen interire, ſed manere apud ſe ipſam. Sa-*

pientum quidem, vſque ad conflagrationem omnium: ſtultorum, ad breue aliquod tempus. Imo vero genere quodam fati exſtinguuntur etiam meliores: puta: ſi pondere aut mole magna vna cum corpore obruuntur. Seneca: *Quid intereſt, vtrum ſuper aliquē vigiliarium ruat, an mons an turris? Erunt tamen qui hanc ruinam magis timeant, quamuis vtraque æque mortifera ſit. Nunc me putas de Stoicis dicere, qui exiſtimant Animam hominis magno pondere extriti, permeare non poſſe, & ſtatim ſpargi, quia non fuerit illi exitus liber.* Mira ſententia, ſed cui origo & firmamentum à ſcito, quod Anima ſit corpus: itaque pati eadem, quæ corpus, & afligi, ac diſſipari, ſolui. Alibi ſuper hac ſententia legere haud nunc memini: niſi in Statio, qui docte (vt multa) verſibus inſeruit, iſtis. *Epiſt. 57.* *Thebaid. 6.*

----latet intus, monte ſoluto
Obrutus, ac penitus fractum obductumque cadauer
Indignantem Animam propriis non reddidit aſtris.

Loquitur de auri ſcrutatore, qui terras & colles ſubit, earumque ſubito lapſu obruitur: nec Animam poteſt ad ſidera emittere, preſſam ſic & obtritã. Veteres & noui Scholiaſtæ ſilent. An non ſimile autem in Aquis, vbi profundo merſantur? Seruius dicat in Virgilium: cum inſtante naufragio, *Ingemit Æneas: non propter mortem*, inquit, *ſed propter mortis genus. graue eſt enim, ſecundum Homerum, perire naufragio, quia Anima eſt ignea, & ex-* *1. Æn.*

ſtingui videtur in mari. Quod idem Syneſius
3.epiſt. notat, & Homeri verſum adducit:

> Αἴας δ' ἐξαπόλωλεν ἐπεὶ πίεν ἁλμυ-
> ρὸν ὕδωρ:
>
> *Aiax diſperiit, poſtquam bibit æquoris vn-*
> *dam.*

Quaſi plane ab Anima etiam periiſſet: argumento tamen parum firmo. Seneca ipſe eodem adſpexiſſe videtur, vbi ſæuitiam Caij exagitat, qui morituris os pannis conſciſſis farcie-
2. De ira, cap. 19. bat: *Quæ iſta ſæuitia*, inquit, *eſt? liceat vltimum ſpiritum tradere* (ſic lego:) *da exituræ Animæ locum.* Sed populariter ea dicuntur: ipſe diuerſum ſentit, & Stoicos adeo ſuos hic damnat.
Epiſt 57. Nam relata ſentẽtia illa, de Obtritione, addit: *Qui hoc dicunt, videntur mihi errare. Quemadmodum flamma non poteſt opprimi: nam circa id diffugit, quo vrgetur: quemadmodum aer verbere aut ictu non læditur, nec ſcinditur quidem: ſic Animus, qui ex tenuiſſimo conſtat, deprehendi non poteſt, nec intra corpus affligi: ſed beneficia ſubtilitatis ſuæ per ipſa quibus affligitur, erumpit.*
* Ineptiæ, deliria. Hæc veriora, quam priores illæ * ληρήσεις. Sed heus, incidit male omiſſum, ex Dionyſio Alicarnaſſæo: quem, vel hoc argumento, Stoæ vindicabo. Ait ſuper hoc ſcito, in ſua perſona, vbi de Marcio Coriolano infeliciter exſtincto:
Lib. 8 *Si igitur ſoluta corpore Anima etiam interit, haud video quomodo beatos dicam, qui nullo ex Virtute fructu, ob ipſam etiam pereunt.* Tum addit membrum alterum: Εἰ δὲ ἄφθαρτοι μέχρι τοῦ παντὸς τυγχάνουσιν αἱ ψυχαὶ ἡμῶν οὖσαι, καθάπερ οἴονταί τινες, ἢ χρόνον μετὰ

τὴν ἀπαλλαγήν, τινα τῶν σωμάτων, ἐν διαμένουσι, μήκιστον μὲν αἱ τῶν ἀγαθῶν ἀνδρῶν, ἐλάχιστον δὲ αἱ τῶν κακῶν, ἀποχρῶσα τιμὴ φανοῖτ' ἂν τοῖς ἀρετὴν ἀσκοῦσι: *Sin autem incorruptibiles in perpetuum Animæ, vt quidam cenſent, aut tempus aliquod, poſt ſolutionem corporum, permanent: longiſsimum quidem bonorum virorum, breuiſsimum, malorum: ſufficiens honos habetur Virtutis cultoribus.* Stoicis igitur manet ſic Anima, vbi, & quid faciat, mox docebo.

DISSERT. XII.

De migratione Animarum in corpora. Plures ita ſenſiſſe, non tamen Stoicos.

NAm Senecæ ordinem inſiſto, & Quæſtio quinta excipit, *An aliunde alio tranſeat, & domicilium mutet?* Si manet, inquit: an ſi forte, cum Pythagoricis, de corpore in corpus migrat? Eodem ſenſu quærit alibi: *Ego neſciam, vnde deſcenderim? ſemel hæc mihi videnda ſint, an ſæpe?* Sæpe enim, ſi reditus eſt, & vt Tertullianus appellat, *recidiuatus animarum.* Et Pythagoreos, imo & Platonicos ſic ſenſiſſe, decantatum eſt: an & Stoicos addam? Volunt aliqui veterum. vt Lactantius: *Supereſse Animas poſt mortem, Pythagorici & Stoici dixerunt: eaſque non naſci, ſed inſinuari in corpora, & de aliis in alia migrare.* Item Damaſcenus: *Stoici corpus occidere, animum à corpore in corpus migrare volunt.* Tamen hæc aſſertio mihi anceps, & apud idoneos auctores tale nihil, imo, contra lego.

Epiſt. 65.

Lib. 3 ca. 18.

De Hereſ.

Nam Animæ illis ad cælos abeunt, & ſociantur aſtris, mox videndum. De remigratione, nuſquam verbum: niſi ſi hoc intelligunt, ex eadem Vniuerſi Anima iterum alias animas fieri, & ſic orbe quodam immitti: imo eaſdem etiam, poſt Mundi innouationem. Sed longe hæc ab illa Pythagorica μετεμψύχωσις: quæ eſt de corpore in corpus tranſitio, & cur non Latine *Tranſanimatio*? De qua & Platonici multa, vulgata aut obuia: quid veteres noſtri Galli? in eodem ſenſu fuerunt. An à Pythagora Druides hauſerint, neſcio: an

Clem. 1. Strom. L. 6. potius ipſe ab illis: nam auctores habeo, *Gallos eum audiiſſe & Brachmanas*. Gallorum quidem hoc dogma. Cæſar: *Non interire Animas ſed ab aliis poſt mortem tranſire ad alios.* Lucanus ad ipſos Druidas:

Lib. 1.

> *- - - vobis auctoribus, vmbra*
> *Non tacitas Erebi ſedes, Ditiſque profundi*
> *Pallida regna petunt: regit idem ſpiritus artus*
> *Orbe alio, longæ canitis ſi cognita, vitæ.*

Sed & Germanis adſcribit Appianus: τὸ ἦθος

In Celtico. ἄγριοι, καὶ τὴν τόλμαν θρασύτατοι, καὶ θανάτου καταφρονηταὶ, δι' ἐλπίδα ἀναβιώσεως. *Moribus feri, audacia promptiſſimi ſunt, & mortis contemptores, ob ſpem ſecundæ iterum vitæ.* Iulianus Cæſar, etiam Getis: quibus *Xamolxim,*

In Cæſaribus. *qui apud eos colitur, hanc opinionem inſeuiſſe* ſcribit. Itaque iidem vitæ prodigi, οὐκ ἀποθνήσκειν, ἀλλὰ μετοικίζεσθαι νομίζοντες: *non mori, ſed migrare ſe exiſtimantes* Simile nouelli aliquot Indi. Quin Iudæi poſteriores hoc er-

rore perfuſi: quod Iuſtinus Martyr notat, & Thalmudiſtę profitentur. A qua cauſſa in Sacris noſtris libris opinati ſcribuntur, *Chriſtum eſſe aut Ieremiam, aut Eliam.* Ipſi Chriſtiani aliqui ſic dementauerunt, Carpocrates, & Origenes: etſi iſte magis ad Platonicos aſcenſus, & deſcenſus, iuit. Sed non Stoica omittamus, ad illa eamus. *In Dialogo.*

DISSERT. XIII.

Animam corpus Stoicis eſſe, itemque Tertulliano.

QVærebat enim ſexto loco Seneca, *Vtrum corpus ſit, an non ſit?* Omnino eſt ipſi, & Stoicis: eſt enim Spiritus. Laertius: Ψυχὴν πνεῦμα εἶναι, διὸ καὶ σῶμα εἶναι: *Animam Spiritum ergo & corpus eſſe.* Sed, vt Chryſippus ait, ἀραιότερον καὶ λεπτομερέστερον, *rariore & tenuiore filo*: adeo *vt præ ipſa tenuitate* (Tertulliani verba) *de fide corporalitatis periclitetur.* Eſt tamen. & ipſe ille doctus Afer (in multis Stoicus) ita non ſentit ſolum, ſed prodit & propugnat. Ipſum, ſi vis, vide, & Stoicorum, eos nominatim allegat, expoſita argumenta. Hoc ita ſoli Stoici & Epicurei, præter auctores veterum ſectarum, quibus incorporea viſa: etiam Pythagoræ, vt Plutarchus ait, etſi diſcipuli eius, qui *Aereū aliquid* ſtatuebant, corpꝰ fecerunt. Non tamen omnes: & *Sextius pater ac filius*, Senecæ laudati, & Italicæ illius ſectæ, *hanc ſuper omni Anima tulere ſententiam*: *Apud Plut. De pugnis* *Plutarch. 4. De Placit. c. 2. & 3*

Incorporalis, inquiunt, omnis eſt Anima, & illocalis atque indeprehenſa vis quadam, quæ ſine ſpatio capax, corpus haurit & continet. Iſta
Lib.2.ca.9. in Claudiano Mamerto legas, qui tres de Animæ ſtatu libros ſcripſit, dici non poteſt, quam eruditos, elegantes, & ſubtiles. Veteres omnes in hoc tractatu æquat, aut vincit. Et eſt reuera incorporea Anima: Ac Stoicos iamolim refutauit Plotinus, in ſcripto: Ὅτι οὐ δύναται σωματικὴ εἶναι ἡ ψυχή: *Quod non poſſit corporea eſſe Anima*: cuius excerpta pluſcula in Euſebio habes: At dices. Si corpus Stoicis, qua figura igitur aut circumſcriptione? Per ſe quidem ſphærica, opinor, quæ Mundi eſt, & aſtrorum: atque ipſa delibata ex aſtris. In corpore autem, figuram ſcilicet eius ſequitur, cuius membra omnia implet. Ideo Tertullianus vniuerſe Humanam ei formam adſi-
De Anima cap.9. gnat *Effigiem*, inquiens, *Animæ non aliam, præter humanam, & quidem eius corporis, quod vnaquaque circumtulit.* Nota, circumtulit: ergo & poſt mortem talis. Cauſſam etiam addit: *Recogita enim cum Deus ſufflaſſet in faciem hominis flatum vitæ, totum vtique per faciem ſtatim flatum illum in interiora tranſmiſſum, ſimulque diuina aſpiratione denſatum, omni intus linea expreſſum eſſe, quam denſatum impleuerat, & velut in forma gelaſſe. Inde igitur et corpulentia Animæ ex denſatione ſolidata eſt, & effigies expreſſione formata.* Quod ad cauſſam, tota eſt Stoica, & frigus, gelationem, denſationem miſcet, corporeæ Animæ formandæ, & efformandæ.

DISSERT. XIIII.

Vbi Anima ſeparata? & quid agat? In Lunæ orbe, aut circa eſſe, ac contemplari.

SEd illa e * ſuperioribus lucem ſuam, ſi attendiſti, habent: ſi non, actum non ago, & æſtu iſto diſputationum euoluere me pergo. Erat enim ſeptima, *Quid facturus ſit Animus, cum per nos facere aliquid deſierit?* Sententia eſt, Quid faciet Animus, ſolutus & à nobis liber? Duo hic videnda: & Vbi ſit, & Qua ſorte aut occupatione. Vbi? Quærit hoc ipſum alibi Seneca, & auet diſcere: *Neſciam quo hinc iturus ſim? quæ ſedes exſpectet* Animam *ſolutam legibus ſeruitutis humanæ?* Dicam ego hoc tibi, è patris tui libris? Apud eum Arellius Fuſcus: *Animus diuina origine hauſtus, cui nec ſenectus vlla, nec mors, oneroſi corporis vinculis exſolutus, ad ſedes ſuas & cognata ſidera recurrit.* Dicam è tuis? *Reuerti eo vnde veneris, quid graue eſt?* Atqui venimus (ante doctum) è cælo. Ideo Manilius:

* *Lib. 2. Diſſert. 4* · *Epiſt. 65.* · *Suaſor. 6.* · *De Tranquil. cap. 11*

An dubium eſt, habitare Deum ſub pectore noſtro,
In cælumque redire Animas, cæloque venire?

Tamen diſtinctius paullo hoc dicendum eſt, ex Stoicorum ſcitis: quæ Tertulianus propagauit. *Apud Platonem*, inquit, *in Ætherem ſublimantur Animæ ſapientes, apud Arium, in Aerem, apud Stoicos, ſub Lunam.* Vide. Plato altius tollit in ipſum Ætherem, & inter ſidera locat:

De Anima, cap. 54.

Stoici modeſtius, iuxta illum, & proxime à Luna. Ergo cum Ario, in Aere, ſed ſupremo. Iterum Tertullianus: *In Æthere dormitio noſtra, cum Platone, aut circa Lunam, cum Endymionibus Stoicorum.* Ridet ſcite. ſed etiam Cicero hanc ſententiam expreſſit, vt

1. *Tuſc.* Stoicam: *Neceſſe eſt Animus, quo nihil eſt velocius, ita feratur, vt penetret & diuidat omne cælum hoc, in quo nubes, imbres, ventique coguntur. quam regionem cum ſuperauit Animus, naturamque ſui ſimilem contigit, & agnouit: iunctus ex anima tenui, & ex ardore Solis tēperato, ignibus inſiſtit, & finē altius efferendi ſe facit. Cū enim ſui ſimilē & leuitatē, & calorē adeptꝰ eſt, tanquā paribꝰ examinatus ponderibꝰ, nullā in partē mouetur: eaque eidemum naturalis eſt ſedes cū ad ſui ſimile penetrauit. in quo nulla re egēs, aletur & ſuſtentabitur iiſdem rebus, quibus aſtra ſuſtentantur & aluntur.* Palam dicit, regionem turbidam Aëris permeare, in ſuperiore ſiſtere, cum naturæ ſimili, id eſt Aetheri (cuius à Luna initium) appropinquat, aut eſt

Lib. 9. mixtus. Lucanus pariter:

Quodque patet terras inter, cælique meatus,
Semidei manes habitant: quos ignea Virtus
Innocuos vita, patientes ætheris imi
Fecit, & æternos Animam collegit in orbes.

In *Æthere imo* ponit. circa Lunam: nec omnes, ſed virtute præſtantes. Plinius ab hac mente: *Sed & tu pater Traiane, ſi non ſidera*

proximã tamen ſideribus obtines ſedem: Adulatio Principes ipſos, ſed conſecratos ſuperiori cælo, & inter Deos, aſſerebat: at tu, inquit, Principis noſtri pater, inter Heroas agis & Sapientum animas. iuxta ſidera, & in aëre illo ſupremo: aut & ipſo Æthere, ſed imo. Ab hac mente fortaſſe, quod Lunæ populos ſuos quidam etiam è Stoicis dabant: de quo * ante memini dixiſſe. Sed obſerua, de Sapientum Animis hæc dici tantum: de ſtultorum & rudium, alia ſententia eſt, quam Tertulliano item ferimus acceptam. Nam cum in prioribus verbis edidiſſet, *Sapientes Animas* ad Lunam euehi: addit *Quos quidem* (Stoicos) *miror*, quod *Imprudentes Animas circa terram proſternant, cum illas à Sapientibus, multo ſuperioribus, erudiri affirment*. Dogma igitur. Sapientum attolli, vulgarium verſari & volui circa terram donec ab illis Sapientibus edoctæ, & vitiis purgatæ, item ſubuolarent. Non alibi legi, de Stoicis quidem: etſi Platonis ſimiles aſcenſus & gradus ſcio, ſed non cum hac diſciplina. Quam idem ille Afer naſo ſuſpendit: & *Vbi*, inquit, *erit Schola regio, in tanta diſtantia diuerſoriorum? qua ratione diſcipulæ ad magiſtras conuentabunt, tanto diſcrimine inuicem abſtractæ? Quis autem illis poſtumæ eruditionis vſus ac fructus, iamiam conflagratione perituris* In Seneca noſtro hęc diſcrimina non ſic reperio: vnum locum, vbi leuiter tangit. Ait ad Marciam: *Integer ille, nihilque in terris relinquens, paullumque ſupra nos com-*

In Paneg.

Lib 1. ſupra Diſſert. 11.

Cap. 25.

moratus, dum expurgat inhaerentia vitia, ſitumque omnis mortalis æui excutit, deinde ad excelſa ſublatus, inter felices currit Animas: *excipitque illum cætus ſacer, Scipiones, Catonesque. Pater tuus (* Cremutius Cordus) *Marcia, illic nepotem ſuum applicat ſibi, & vicinorum ſiderum meatus docet.* Examinata enim huc faciunt: & purgari in imo aëre, (quippe adhuc adoleſcentem, nec plenæ Sapientiæ) filium oſtendit: tum aſcendere, & *vicinum ſideribus* (non inter ipſa) fieri ac ferri. Alibi non ſic exacte, & Diis ipſis miſcere videatur. Vt in epiſtola quadam: *Cum venerit dies ille, qui mixtum hoc diuini humanique ſecernit, corpus hoc vbi inueni relinquam, ipſe me diis reddam.* Iterumque alibi, indefinite vel ambigue, quod ad locum: *Fruitur nunc* (frater tuus mortuus) *aperto & libero cælo. ex humili atque depraſſo in eum emicuit locum, Quisquis ille eſt, qui ſolutas vinculis Animas beato recipit ſinu: & nunc libere vagatur, & omnia rerum Naturæ bona, cum ſumma voluptate, perſpicit.* Vbi poſtremis etiam verbis vides, quid cenſuerint egiſſe Animas, ſic in excelſo ſitas. Nimirum contemplatione (ſuauiſſimo paſtu Animorum) ſe occupaſſe & oblectaſſe; ac ſupera ex vicino, & ima ex alto, luſtraſſe ac peruidiſſe. Itaque *in arcana Naturæ penetrat* (vt Seneca alibi) *& ſcrutatur cæleſtium cauſſas & in profunda terrarum permittere aciem iuuat.* Sed ibidem profecto, *ſideribus, intermiſcet* & in *cæleſti arce* collocat, ſicut & in epiſtola 102. extrema: quod Platonicum magis, quam Stoicum ſcito. Nam illi pande-

Ad Polyb. cap. 28.

Ad Marciam cap. 25

bant ipſum Æthera ſapientibus: & in via adeo lactea collocabant. Sed & hi ſua diſcrimina ſedium habebant, & quaſdam magis imas: non noſtro inſtituto nunc referendas. Plutarchus: *De facie in orbe Lunæ*, ſub finem, Macrobius in Scipionis Somnium, Stobæanæ vtræque Eclogæ, & ipſe Plato vbertim ſuppeditabunt cupienti. Abſolui hoc Septimum ſpatium, pergo. A v d. Imo ſiſte, & hoc addoce. Sapientum ſi in felicibus altisque locis: quid Inſipientium, nihil iis pœnæ aut mulctæ? Si ſuperi, nulli inferi ſunt? L i p s. Iam dixi, purgari, & erudiri: ſed de Incipientibus aut bonæ ſpei & profectus hoc acceperim: de peſſimis, quæ ratio eſt? Pereant, aut certe vapulent. Tertullianus, de Stoicis, *Reliquas Animas* (non eruditas, aut erudiendas) *ad inferos deiiciunt.* Cap. 54. Lactantius: *Eſſe inferos Zeno Stoicus docuit, & ſedes piorum ab impiis eſſe diſcretas: et illos quidẽ, quietas ac delectabiles incolere regiones, hos vero luere pœnas in tenebroſis locis, atque in cæni voraginibus horrendis.* Lib. 7. ca. 7. Seneca noſter aliquid tangit: *Cum de Animarum immortalitate loquimur non leue momentum apud nos habet Conſenſus hominum, aut timentium inferos, aut colentium. Vtor hac perſuaſione publica.* Epiſt. 117. Publica, ſed non propria tamen: & ipſe abdicat ac ſpernit. Vt ad Marciam: *Illa quæ nobis inferos faciunt terribiles, fabula eſt. Nullas ſcimus imminere mortuis tenebras, nec carcerem, nec flumina flagrantia igne, nec obliuionis amnem, nec tribunalia, nec reos. Luſerunt iſta poetæ, & vanis nos agitauere terroribus. Mors omnium dolorum & ſo-* Cap. 19.

3. Differt. cap. 13. *lutio eſt, & finis: vltra quam mala noſtra non exeunt*. Idem Epictetus: *Nullus Orcus eſt, nullus Acheron, nullus Cocytus, nullus Pyriphlegethon, ſed omnia plena ſunt Deorum & Geniorum*. At cum iſti ſic negant, imo pernegant, an diſſentiunt igitur à capite ſuo Zenone? Non arbitror: neque Zenonem aliud ſenſiſſe, quam circa terram in cæno & ſordibus volutari, contrarium naturæ igneæ, atque hos inferos eſſe. Lactantij verba inſpecta hoc dicent. Tamen mirum, & nobis notandum eſt pleroſque omnes veterum, imo pleraſque omnes gentium, aliquid de Inferis ſcriptione, aut opinatione, libaſſe. Triſmegiſtus aperte, in his quæ exſtant, inſperſit: & de eo Tertulianus.

C. 10. & in Stobæanis. *Mercurius Ægyptius dicit, Animam digreſſam à corpore, non refundi in Animam vniuerſi, ſed manere determinatam, vti rationem, inquit, patri reddat eorum, quæ in corpore geſſerit*. Platonem omitto: res nota eſt: Indos & Brachmanas illi addo, quos Strabo ſcribit eadem fere Platoni, περί τε ἀφθαρσίας ψυχῆς, καὶ τῶν καθ' ᾅδου κρίσεων, *de immortalitate anima, & de iudiciis apud inferos*, ſenſiſſe. Et vere Empiricus, *De inferis, ſicut de Diis, omnes*

Lib. 14. *homines habere communem notionem*.

DIS-

DISSERT. XV.

De Reminiſcentia Animæ, aut Memoria, cum à Corpore abiuit.

MEtam video, imo iam tango. & vltima quæſtio, *An obliuiſcatur priorum, & illic noſſe ſe incipiat, poſtquam de corpore abductus in ſublime ſeceſſit?* Nihil hic de Reminiſcentia Platonis, quæ in terris locum habet: ſed dubitatio eſt de ſublimi iam Anima: an illic memoriam priorum habeat, an in ſe acquieſcat, oblita priorum? Definite ſuper ea re nihil repperi: in Seneca tamen, ad Marciam, *agnitio aliorum* ponitur, & quod *cœtus ſacer, Scipiones Catonesque, Cremutium excipiunt, ipſe ſuum nepotem.* Sed idem alibi, eadẽ omnia fore *quæ ante Natalem,* non ſemel dixit: ergo ignorantia aut obliuio vilium iſtarum rerum, & cura ac meditatio meliorum. Teſtimonia igitur ambigua ſunt, aut deficiunt rationem ſi vides, credam pro aiente parte eſſe, id eſt, reminiſci & ſcire. Si enim ab Anima mundi huc auulſæ venerunt, atque ea omniſcia, retinent in ipſo corpore notiones eas & ſcintillas atque ita Plato μαθήσεις ἀναμνήσεις haud abſurde dixit: *Diſcentias* (cum Tertulliano vertã) *reminiſcentias eſſe.* Quidni igitur eadem diuinitas & ſciẽtia poſt corpus? Nec facit, ſi viles curas dicas: cogitant talia, non iam curant: & ſuis quæque pretiis pendunt. Ad ſũ- *cap. 25.* *De Anima, cap. 23.*

mam, Stoicos non alienos ab hac ſententia fuiſſe, Iulius Firmicus mihi adſuadet, ſidus eorum aſſecla & ſatelles. *Animus*, inquit, *ſua originis ac ſeminis conſtantiam retinens: omnia quæ difficilia atque ardua putantur, facile diuina mentis inueſtigatione conſequitur. Quis in cælo iter maris vidit? quis attritu lapidum ſcintillam latentis ignis excuſſit? quis poteſtates cognouit herbarum? cui ſe tota natura Diuinitatis oſtēdit, & prodidit, niſi* Animo, *qui ex cæleſti eſt igne profectus? Ipſe computos tradidit, ipſe Solis ac Lunæ ac Stellarum curſus, regreſſus, ſtationes ſocietates, augmenta, ortus occaſuſque monſtrauit: & in fragilitate terreni corporis conſtitutus, breui maieſtatis ſuæ recordatione, hac omnia vt traderet, non didicit, ſed agnouit.* Vides Platonica hæc eſſe: nec ego video quid, poſito illo principio originis, poſſit obduci. Meminiſſe igitur priorum concludamus, & ſine ſenſuum aut inſtrumentorum opera ſcire. Dionyſius Halicarnaſſæus etiam curare nos & noſtra Animas facit, atque adeo vota ſuſcipere pro nobis. Εἴ τις ἄρα τὰς ἀνθρωπίνας ψυχὰς, ἀπολυθείσας τοῦ σώματος, ὑποδέξεται τόπος, οὐχ ὁ καταχθόνιος καὶ ἀφεγγὴς ὑποδέξεται τὴν ἐμὴν, οὐδὲ τὸ λεγόμενον τῆς λήθης πεδίον, ἀλλ᾽ ὁ μεθέωρος καὶ καθαρὸς αἰθὴρ, ἐν ᾧ τοὺς ἐκ θεῶν φύντας οἰκεῖν λόγος· οἷς διαγγέλλουσα τὸ σὸν εὐσεβὲς, καὶ τὰς σὰς χάριτας, αἷς αὐτὴν ἐκόσμησας, ἀεί τινας αἰτήσεταί σοι παρὰ θεῶν ἀμοιβὰς καλάς: *Siquis locus Animas corpore ſolutas excipiat, non ille ſubterraneus & caliginoſus meam ca-*

Lib. 1. Aſtron.

piet, nec Obliuionis qui dicitur campus, ſed ille ſublimis & purus Æther, in quo Deorum filios & Heroas ponunt. quibus illa pietatem tuam renunciabit, & gratiam ſibi honoremque habitum proque iis ſemper à Diis petet mercedem tibi & præclara præmia. Quæ poſtrema, quis abnuet ad ſcita religionis noſtræ eſſe? Nec vltra inſiſto quia Senecæ hæc alibi intacta.

DISSERT. XVI.

Diuiſio Animæ Varronis, & ea breuiter explicata.

FIniui etiam Quæſtiones ſuper Animo, quas propoſuit: alia pauca, magis illuſtrando, dicam. Animus etſi vniforme quid & ſimplex eſt, tamen *Partes* (ſic Stoici & Platonici appellant,) ſiue *Facultates*, δυνάμεις Ariſtoteli, ſiue, vt ſcite Varro, quid autem ille non ſcite? *Gradus* diſtinctos quoſdam habet. Hos alij atque alij aliter diuidunt: Varro hoc modo. *De Ciuit. Dei 7. c. 23.* Digna enim verba eius dari, quę Hipponis antiſtes libris ſuis conſignauit & conſeruauit. *Varro in libris, de Diis, ſelectis, tres eſſe affirmat Animæ Gradus, in omni vniuerſaq. Natura. Vnum qui omnes partes corporis, quæ viuũt tranſit: & non habet Senſum, ſed tantum ad Viuendum** *valitudinem.* (*potentiam.) *Hanc vim in noſtro corpore permanare dicit ad oſſa, vngues, capillos: ſicut in Mundo arbores ſine Senſu aluntur, & creſcunt, & modo quodam ſuo viuunt. Secundum Gradum dicit, in quo eſt Senſus.*

hanc vim peruenire in Oculos, Aures, Nares, Os, Tactum. Tertium Gradum Animæ eſſe ſummum, qui vocatur Animus, in quo Intelligentia præeminet: hoc præter Hominem, omnes carere mortales. In qua, quoniam homines Deo videntur eſſe ſimiles, hanc partem Animæ Mundi, dicit Deum, in nobis autem Genium vocari. Sic ergo & in Anima Mundi tres gradus inſtituens, vnam eius partem dicit eſſe. Lapides & Ligna, & hanc Terram quam videmus, quo non permanat Senſus: vt oſſa, & vngues Dei. Solem vero, Lunam, ſtellas, quæ ſentimus, quibuſque ipſe ſentit, Senſus eſſe eius. Æthera porro, Animam eius: cuius vim, quæ peruenit in aſtra, facere Deos. & per eam quod in Terram permanat, Deam Tellurem, quod autem in mare atque Oceanum, Deum eſſe Neptunum. Pulchra iſta, pro veteri philoſophia: & quæ talia merito deſiderium ſuſcitant ſcriptorum Varronis, quæ peſſimo publico perierunt. Sed luſtremus, & adeamus. *Gradus* appellat, à præſtantia, & quia alia facultas aliam, quaſi aſcenſu quodam, excedit. *Partes* qui dicunt, parum proprie loqui videntur. quia *Pars eſt, quæ ſubiecto, forma, & functione ab alia parte differt: at Facultas in eodem ſubiecto eſt, & plures eſſe poſſunt, quantitate tamen non diſcretæ. Sicut pomi facultates omnes in vno cernuntur, partes alia alibi exſiſtunt.* At excuſantur qui ſic locuti, quia & ſi *per ſe quidem Anima partibus careat, tamen corpori partibus conſtanti eſt indita, ac varias eius partes variis functionibus occupat, & eo reſpectu Partes habet, Neque enim eadem*

Porphyr. apud Stob.

Ibid.

functio caput tenet, & pectus. & iecur. Sed his omiſſis, Varro igitur tres Gradus fecit: Peripateticorum etiam ritu. Vnum *Vita* tantum quem θρεπτικὸν Græci, *Alentem* Plinius, hodie *Vegetantem* dicunt. Hunc ipſum *in Mundo* (melius fortaſſe *Mundi*, nempe corpore) ponit: & arbores, plantas, ac talia includit. Nam perſeuerat in hac comparatione Animæ Mundi, cum Anima Hominis, & vtrobique paria oſtendit. Tertius autem Gradus Animæ, inquit, *eſt ſummus, qui Animus vocatur.* Notemus diſcrimen inter Animam, & Animum, quod fere priſcis Latinis fuit. Nam illa eſt, qua viuimus, ac ſentimus: iſte, quo intelligimus ſapimusque. Itaque beſtiis haud temere veteres dabant. Attius apud Nonium:

> *Sapimus Animo, fruimur Anima: ſine Animo*
> *Anima eſt debilis.*

Diſtinguunt & Epicurei, ac Lucretius pulchre Animum velut *pupulam oculi*, id eſt Animæ, facit. Ipſum hoc Philo: Ανθρώπῳ τὸν νοῦν ἐξαίρετον ἐδωρεῖτο, ψυχῆ τινὰ ψυχὴν, καθάπερ κόρην ἐν ὀφθαλμῷ: *Homini Animum eximium dedit. aliam Animæ animam, & velut pupulam in oculo.* Eſt quod Homerus, vt Plato notat, ψυχῆς κέαρ dixit *cor Animæ*: ſicut Latini *Mentem Animi* ſæpe, & ſæpiſſime *Mentem* Græcum illud Νοῦν experimentes. Lactantius, *Non eſt idem Mens et Anima. aliud eſt enim quo viuimus, aliud quo cogitamus.* Sed pergit Varro, iſto Animo om-

Lib. 3.

De Mundi opific.

In Theateto.

Lib. 7.

nes carere mortales: : intellige, brutas Animantes Amplius, hunc Animum in Mundi Anima, Deum eſſe & dici : *in nobis*, *Genium*. De *Genio* iſto in * Manu ductione, ſi memoria tenes, adfatim à nobis dictum, & Varronis hunc locum iunge. Reliqua in Varronianis lucem à ſe habent.

*Lib. 2. Diſſe. 19.

DISSERT. XVII.

Alia Stoicorum diuiſio vberior, itemque Senecæ. vtraque explicata.

AT vero Stoici aliter & plenius multo diuidunt: quorum ſententias (nam & inter ſe leuiter differunt) quia Tertulianus ſummatim retulit, eius verba audies, tum noſtram interpretationem. Ait: *Diuiditur Anima in partes nunc in duas à Platone, nunc in tres à Zenone, nunc in quinque & in ſex à Panætio, & in ſeptem à Sorano, nunc in octo penes Chryſippum, etiam in nouem penes Apollophanem, ſed & in decem apud quoſdam Stoicorum & in duas amplius apud Poſidonium, qui à duobus exorſus titulis, Principali quod aiunt ἡγεμονικὸν, & Rationali quod aiunt λογικὸν, in duodecim exinde proſecuit. Ita in alias ex aliis Species diuidunt Animam. Huiuſmodi autem non tam Partes Animæ ſunt, quam Vires, & Efficaciæ, & Operæ: ſicut de* quibuſdam & Ariſtoteles indicauit.* Semina vides, quæ in multam & vberē meſſem ſurgāt, ſi colere lubeat & euocare. Leui manu fiat, & qua vtile nobis aut opus Primum, *diuiditur à Platone in duas.*] Etiam in tres

De Anima, cap. 14.

*Vegetante Sentiente Rationali.

creberrime: ſed Plutarchus vtrumque dicet, qui fiat. *Pythagoras & Plato, ſummaria quadã ratione Animam ſtatuunt bipertitam, Rationalem & Irrationalem: at preſſius & accuratius, tripertitam. nam Irrationalem illam iterum diuidunt in Iraſcentem & Concupiſcentem.* Addit, *in tres à Zenone.*] Doctiſſimus Pamelius ambigit an non *à Varrone.* nam Stoici, inquit, octo eas fecerunt. Quod verum eſt in Phyſica illa, vt ſic dicam, & pro natura tota Animæ, diuiſione: at vbi Moralis res præ manu, tres etiam partes faciebant cum Platone, *Rationalẽ, Iraſcentem ſiue Animoſam, & Concupiſcentẽ.* E Seneca mox videbis. Porro, *in quinque & in ſex à Panætio.*] Idẽ Pamelius ambigit an nõ vox deſiat, ſcribẽdumque *in quinque ab Ariſtotele.* Et fateor hunc interim ſic diuiſiſſe: ſed quis de Panetio firmiter etiã abnuat, cuius ſcripta non exſtant? Potuit in variis libris variaſſe, & modo quinque, aliquo adſpectu aut cauſſa, modo ſex poſuiſſe. De ſenario numero eſt in Nemeſij Antiſtitis libello De Anima: Zeno *Stoicus,* inquit, *Octonarũ partiũ Animã eſſe cenſet, partiens eam in Principẽ facultatẽ (τὸ ἡγεμονικὸν) in quinque Senſus, & Vocis mittẽdæ, Procreandiq; vim Panætius* (male editur *Panætus*) *philoſophus edendæ Vocis facultatẽ, motionis eius qua per ſe Animalia ciẽtur, partẽ eſſe vult: & quidẽ rectiſſime Procreatricẽ vero, non Animæ, ſed Naturæ partem* Duas ergo de octo tollit, ſex relinquit. Pergit Tertulianus, *in ſeptẽ à Sorano.*] Nihil vltra ſcio aut legi. *In octo penes Chryſippũ.*] Imo & zenoné, vt ſup. Nemeſi⁹, & cõmuniter omnes Stoicos,

4. De Pla. cap. 4.

Cap. 15.

Laertius: Μέρη τῆς ψυχῆς λέγουσιν ὀκτώ. τὰς πέντε αἰσθήσεις, καὶ τοὺς ἐν ἡμῖν σπερματικοὺς λόγους, καὶ τὸ φωνητικὸν, καὶ τὸ λογιστικόν: *Partes Animæ octo dicunt. quinque Senſus, Seminalem in nobis vim, vocalem, & Ratiocinantem.* Varro, vt ſolet, Stoice. *Anima diuiſa in octonas partes. quinque quibus ſentimus, ſextam qua cogitamus, ſeptimam qua progeneramus: octauam qua vocem emittimus.* Cogitandi verbo in λογιστικῇ vtitur quia proprie Latinis *Cogitare* eſt plura in vnum cogere & velut ratiocinari; & *Cogitatio* διάνοια, non ſolum νόημα. Amplius. *In decem apud quoſdam Stoicorum.*] Quos credo addidiſſe, *Alendi & Mouendi vim.* Denique, *in duas amplius apud Poſidonium.*] Quæ iſtæ, neſcio: ſuſpicor tamen addidiſſe. *Iraſcentem, & Concupiſcentem*: atque ita ad eum numerum veniſſe. In Seneca noſtro diuiſio eſt nulli harum conſona, ſed miſcella. Ad Lucilium ſuum: *Inter me teque conueniat, in Animo eſſe partes miniſtras, per quas Mouemur, Alimurq. propter ipſum Principale nobis datas. In hoc principali eſt aliquid Irrationale. & Rationale. Illud huic ſeruit.* Et poſt pauca: *Irrationalis pars Animi duas habet partes. alteram animoſam, ambitioſam, impotentem, poſitam in Affectionibus, alteram humilem, languidam, Voluptatibus deditam.* Ecce ſeptẽ hæ ſunt partes, *Mouendi, Alendi Ratiocinandi: tum Rationalis, Irrationalis*: iterum que ſub iſta *Iraſcens, Cupienſque.* Sed quid ita duas partes miniſtras nominat, *Mouendi, & Alendi*: Non eſt Stoicũ? atque adeo in Octona illa diuiſione

8. De Ling. Lat.

Epiſt. 92.

neutra harum inſerta. Sed credo alios, vt tetigi, feciſſe: & Seneca obiter nunc, & vt in exemplum nominat, aliis omiſſis. Cur autem Stoici non inſeruerint, puto factum, quod Naturæ iſtas & viribus Seminis tribuebant, ab animo abiungebant. *Miniſtra* autem partes bene in bonis libris ſcribuntur, non *miſta:* quia, vt ait, ob ipſum Principale ſunt datæ. Ita Stoici, apud Stobæum: Τὸ ἡγεμονικὸν ἄρχοντος χώραν ἔχειν, τὰ δὲ ἄλλα μέρη ἐν ὑπηρέτου τάξει ἀποδιδόσαν: *Principale imperantis vice fungi, reliquas partes in miniſtri loco quamque ducebant.* Eſt deinde in Seneca, alteram partem, *Affectionibus deditam*: intelligit τὸ θυμικὸν *Animoſum illud & Irritabile*, quod aliter τὸ παθητικὸν Græci dicunt, *in Affectionibus poſitum*, vt noſter expreſſit. Facit & alteram, *Voluptatibus deditam:* τὸ ἐπιθυμητικὸν ſcilicet, quod *Concupiſcens* nominamus. Sed notæ vtriuſque bellæ: vna, inquit, *animoſa, impotens eſt*, altera *humilis, languida.* Philo Iudæus ſcita imagine hoc illuſtret. *In Anima noſtra*, ait, *Equi ſunt, et Auriga vel Adſenſor. Equi duo, Iraſcens et Concupiſcens: ille velut mas, hac femina. Ille geſtiens, ſolutus & liber eſſe vult, iſte ſeruilis, humilis, vafritie gaudens, domi deſidet & paſcitur, ſed & paſcit deuoratque*, Græce hoc argute, οἰκόσιτος, καὶ οἰκοφθόρος. *Auriga autem Animus eſt, ſi Prudentiam quidem & Rationem audit: ſi non audit, Adſcenſor tantum ſiue* ἀναβάτης. Pulchre ſane. Si equos hos duos regimus, & Rationis fræno domamus, Aurigæ ſumus, digni hoc nomine, & per rectam viam ad op- *De Agricultura.*

timum Finem imus: ſin aliter, Adſenſores tantum. ſedemus in vehiculo, ſed imperiti regere, &

Fertur equis auriga, neque audit currus habenas.

DISSERT. XVIII.

Principale Animæ Quid, & Vbi ſit? in Corde Stoicis poni.

ABſolui de Partibus: niſi quod explicatius aliquid de ἡγεμονικῷ dicendum videtur, quod *Principale* Seneca vertit: Cicero autem *Principatum*. Ita enim alibi: *Principatum id dico, quod Græci ἡγεμονικὸν, quo nihil in quoque genere nec poteſt, nec debet eſſe præſtantius.* Prima igitur & præcipua pars, eſt *Principale*: quam lubet & expedit Plutarchi etiam verbis, pro ſenſu Stoico, magis reuelare. Οἱ Στωϊκοὶ φασὶν εἶναι τῆς ψυχῆς τὸ ἀνώτατον μέρος τὸ ἡγεμονικὸν, τὸ ποιοῦν τὰς φαντασίας, καὶ τὰς συγκαταθέσεις, καὶ αἰσθήσεις, καὶ ὁρμάς· καὶ τοῦτο λογισμὸν καλοῦσι· *Stoici inquiunt Animæ ſupremam partem, Principale. id quod facit imaginationes, aſſenſiones, ſenſus, & appetitiones: atque id Ratiocinationem appellant.* Addit (nam Græca non opus conſignare:) *ab iſto Principali ſeptem partes reliquas Animæ enatas eſſe ac protenſas, vt è* polypode cirros. Ex his Viſum, eſſe Spiritum qui à principe parte ad Oculos pertingit:*

1. De Nat. deor.

4. De Plac. cap. 21.

* Piſcis, qui Latinè.

Auditum, Spiritum qui ab eadem ad Aures: ſic de Senſibus reliquis. Seminalem autem partem, *Multipes.* *eſſe Spiritum qui à Principatu ad genitales meatus permeat. Vocalem, Spiritum qui ab eodem ad fauces & linguam*. In iſtis nota de *Spiritu* vbique dici: ſcilicet, quia ipſa Anima *Spiritus* iis eſt: eoque adſpectu & *Vocalem & Seminalem vim*, aliter Panætio viſum, ad Animum pertinere. Nota amplius, λογισμὸν id eſt *Ratiocinationem*, ſiue cum Varrone *Cogitationem*, Principale dici: non autem ipſum λόγον ſiue Rationem. quia illa pars & *Rationale* continet & *Irrationale*. Adſenſus enim in ea & iudicia, ſed non ſemper recta, deprauante opinione & corpore, verum illud rectumque, quod à cœlo habet. Eſt igitur λογικὴ ſiue *Rationalis*, cum recta ratione vtitur, eſt ἄλογος ſiue *Irrationalis*, cum Errore. Vt verbo abſoluam, non aliud ille Stoicorum λογισμὸς, quā aliorū Νοῦς, ſiue *Mens*, ſiue *Animus* cum Varrone. Vbi illic ſedes? nā reliquas etiam partes in corpore vim alibi atque alibi exſerere, & ibi velut incolere ſcimus: vbi igitur primaria, inquam, ſedes? Diſputant: & Stoici noſtri in *Corde* aſſignarunt. Laertius: ἡγεμονικὸν δὲ εἶναι τὸ κυριώτατον τῆς ψυχῆς, ἐν ᾧ αἱ φαντασίαι, καὶ ὁρμαὶ γίγνονται, καὶ ὅθεν ὁ λόγος ἀναπέμπεται· ὅπερ εἶναι ἐν καρδίᾳ: *Principale eſſe, primariam Animæ partem, in qua imaginationes, & appetitus fiunt, & vnde ſermo* (an *Ratio*?) *ſurſum mittitur. Id autem in Corde eſſe*. Idem Tertullianus,

Cap. 15. qui *ſummũ in Anima gradũ* (agnoſcis Varronis
verbũ) *Vitalẽ & Sapientialẽ, quod* ἡγεμονικὸν
appellant, certo in corporis receſſu conſecratum,
ait eũq. in *Corde.* quoniã & *inſpectorem Cordis*
Deum legimus, & Corde credi ad iuſtitiã, et corde
ſuo vnũquemque reprehendi: denique hoc ipſum
Chryſippum etiã ſapere adfirmat. Nec de Chry-
ſippo tantum Plutarchus: ſed, inquit, οἱ Στωϊ-
κοὶ πάντες ἐν ὅλῃ τῇ καρδίᾳ ἢ τῷ περὶ καρ-
4. De Plac. δίαν πνεύματι: *Omnes Stoici in toto corde, aut in*
cap. 4. *Spiritu eo qui circa Cor eſt, Principale ponũt.* Er-
go valde mirum, eumdem eodem libro mox
ſcribere, vbi de Stoicis: Αὐτὸ δὲ τὸ ἡγεμονικὸν
Cap. 21. ὥσπερ ἐν κόσμῳ, κατοικεῖ ἐν τῇ ἡμετέρᾳ
σφαιροειδεῖ κεφαλῇ: *Ipſum Principale, ſicut et*
in Mundo, habitat in noſtro rotũdo Capite. Pro-
fecto non eſt hic Stoicus, ſed Platonicus ſen-
ſus: & pro illo capiendus eſt loqui. Nam iterum
De Com. Not. alibi, vbi Stoicos carpit, miratur illos *Aſſen-*
ſiones, & Viſiones, & Artes, & Memorias in
Cordis puncto ponere, vbi & principem Animæ
partem. Clara ſunt: & mens illorum, fontem vi-
tæ & intelligentiæ in Corde eſſe, loco medio
& digniſſimo: quem ipſa Natura thorace, præ-
cordiis, vndique muniuit: quo læſo, non ita in
aliis partibus, hominem illico perire neceſſum
& exſtingui. Ab eo igitur, vt è caſtello aqua-
rum riui ducuntur, reliquas Animæ facultates
effluere, & ſuis quaſque locis ſe prodere & vſi-
bus ſeruire. Ridet Galenus Chryſippi in hac re
argumentum, quod Natura ipſa doceat & cla-
met Animi vim illic eſſe: quoniã ſpõte homines
cum de ſe aut illo loquuntur, manum Cordi

admouent, Feci, Dixi, Senſi, Non feci, Dixi, Senſi pronunciantes. Rideat: cur non & Hippocratẽ ſuum, qui ita palam? γνώμη γὰρ ἡ τοῦ ἀνθρώπου πέφυκεν ἐν τῇ λαιῇ κοιλίῃ, καὶ ἄρχει τῆς ἄλλης ψυχῆς: *Cogitatio enim ſiue mens hominis in ſiniſtro ventriculo*, Cordis, *inſita eſt, & reliqua Animæ imperat*. Auſonius idem: *De Corde.*

Mens, quæ cæleſti ſenſu rigat emeritum cor: *In Monoſyl. Lib. 3.*
Cor vegetum, Mũdi inſtar habens, Animæ vigor ac vis.

Epicurei pariter, è quibus Lucretius:

Conſiliũ, quod nos Animũ Mentẽq. vocamus
Idque ſitum media regione in pectoris hæret.

Ponunt, inquam, vel in ipſo Corde, aut in Pectore circa. De Stoicis ſenſiſſe etiam Lactantiũ puto, cum Mentem *aut in medulla cerebri hærere* facit quod Plato, *aut in illo ſanguine bipertito, qui eſt incluſus in corde* quod noſtri. *De opi. c. 16.*

DISSERT. XIX.

Aliquid de præſtantia Animi, & ad eius cultum adhortatio.

PRincipem iam partem Quæ ſit, & Vbi, vides: ô quam merito ſic dictam! Animus ille eſt *dux atque imperator vitæ mortalium:* idẽ *rector humani generis, agit, atque habet cuncta, neque ipſe habetur*. Vis præſtantiam, & pæne diuinitatem eius, videre? Omnia momento peruadit, ſideribus velocior, cogitatione velocior, temporibus velocior. Quid dicam? pæne vbiq. eſt. *Corpora*, ait Seneca, *obnoxia ſunt & adſcripta dominis; mens quidem ſui iuris, quæ adeo li-* *Salluſt. Iug.* *De benef. 3. cap. 20.*

bera & vaga eſt, vt nec ab hoc quidem carcere, cui incluſa eſt, teneri queat, quo minus impetu ſuo vtatur, & in infinitum comes cæleſtibus e-
2. De Bene. 129. *xeat.* Quid ais, *comes?* imo anteceſſor: Tuipſe alibi; *Animo nihil non eodẽ, quo intendit, momento peruium eſt, ſideribus velocior, quorum poſt multa ſæcula futuros curſus antecedit.* Addam amplius, Cogitationem ipſam antecedit: quid autem ea celerius? Pulchre Homerus, de Phæacibus:

Odyſſ. H. Τῶν νέες ὠκεῖαι, ὡσεὶ πτερὸν ἠὲ νόημα:

Quorum ſunt celeres naues, velut alituum ala,

Aut breuis in nobis ſenſus.

Quod Claudianus imitari voluit,

Quantum non iaculum Parthi, non impetus Auſtri,

Non leue ſollicitæ Mentis diſcurrit acumẽ.

Denique magis dixi, & dicam, Tempora ipſa antecedit Præſens hoc quod in lapſu eſt, præteritum quod lapſum, futurum quod labetur, totum illud aſſidui motus agmen Animus cõplectitur, & vt Cicero ait, *ſimul trium tempo-*
II. De Fin. *rũ particeps eſt.* Itaque vere Philo: *Sola Mẽs,*
Quod deter. potio ri inſid. *vt omnium ociſſima, etiam Tẽpus ipſum, quo omnia fieri videtur, præcurrit & occupat, viribus occultis, ſine Tẽpore, vniuerſum hoc & partes eius peruagando, pertractando.* Triſmegiſtus hanc celeritatẽ bene ingerit: *Dic,* inquit, *Anima tuæ*
Cap. II. *illo abire, & dicto citius illic erit. Præcipe Oceanũ tranare, celerrime illic erit, non vt è loco in locum delata, ſed tanquã iam ibi exſiſtens. Iube in cælum euolet: alis non egebit, neque vllũ ei obſta-*

culum. Non Solis ardor, non æther, non cæli volutatio, non corpora aſtrorum: quin omnia peruadens ad extremam Naturam peruolet. Imo & extra eam (ſiquid extra eam) intueri tibi licet. Mira & maxima hæc æſtimanti ſunt: quid reliquæ dotes intelligentiæ, inuentionis, memoriæ? Pelagus rerum & laudum: & vere imago ac ſimulacrum Dei. O attende, & *cogita in te, præter Animum, nihil eſſe mirabile: cui magno nihil eſt magnum.* Sen. epiſt 8. Quid iſta vilia, & terrena, & peritura ſunt? fumi. Similitudinem tuam recole, atque item originem: vtraque diuina eſt. Vt igitur *radij Solis contingunt quidem terram, ſed ibi ſunt vnde emittuntur: ſic animus ille magnus & ſacer, & in hoc demiſſus. Vt propius diuina noſſemus, conuerſetur quidem nobiſcum, ſed hæreat origini ſuæ.* Sen. epiſt. 41 Fiat mi Auditor, & hoc fine Phyſica iſta luſtremus: non vt curioſi abditorũ inſpectores, ſed ſeduli Animi cultores: vt dignitate eius cognita, locum ei ſuum decuſque ſeruemus. Quem locum? Senecæ verbis: vt *quem in hoc Mundo locum Deus obtinet, hunc in homine Animus*: id Epiſt. 65. eſt imperet regatque, colatur à nobis, & affectus, cupidines, omnia humana domita habeat ac ſubiecta. Hæc via ad vltimum Finem, ad Felicitatem, quo Porticus tota, & magnus eius tubicen ac tibicen Seneca noſter vocant. Huc tende, hanc & iſtum ama, qua amant Honeſta.

FINIS.

AD LECTOREM.

F*INIO hic Lector : quia reliqua de* Senſibus *non ſingularia ſunt, aut tenebroſa. Finio etiam, quia appoſite ab hac* Rationali parte, *quæ fons eſt & origo* Moralis ſcientiæ, *gradum proferam, Deo duce & vita comite, ad tres in ea libros,* Affectuum, Virtutum, Vitiorum.

APPROBATIO.

Phyſiologica hæc, in quibus multa non Auctoris ſed Stoico ſenſu aſſerta, ad lucem Senecæ vtiliter imprimentur.

Guiliel. Fabricius Nouiomagus, Apoſtolicus ac Archiducalis librorum Cenſor.

Digitized by Google

INDEX DISSERTATIONVM PHYSIOLOGIÆ STOICORVM,

LIBRI PRIMI

DISSERTATIO PRIMA.

ADitus in ſermonem. aliquid de ordine in docenda Philoſophia iuxta Stoicos. Placere quibuſdam, & nobis, à Phyſicis ordiri. 4.a

DISS. II.

Phyſica laudata. Naturam communem & noſtram eo ducere: fructum etiam inuitare. 5.b

DISS. III.

Phyſicæ partitio. & à Principiis ordiendum videri primumque à Deo & diuinis. quæ pars Theologiæ Naturalis dicta. 7.a

DISS. IIII.

Duo rerum Principia Stoicis eſſe, Efficiens & Patiens: illud, Deum, hoc, Materiam. 9.a

DISS. V.

Eaipſa Naturas appellari, ſed eminenter, Deum. Itemque Mundum in hoc nomen venire. 10.b

DISS. VI.

Definitio Communis Naturæ, id eſt Dei. Ignem eſſe, et dici Stoicis, atque etiam priſcis. 12.a

DISS. VII.

Aliæ definitiones Dei, in quibus, Spiritus, Animus, Mens, Ratio dicitur, & per omnia diffundi. 14.a

DISS. VIII.

Mundum ipſum, Deum etiam Stoicis dici, ſed proprie tamen eius Animam. 15.a

DISS. IX.

Obſcura aut impenetrabilis Dei notitia: ſermones ancipites: attribui tamen quadam recte à Stoicis, & primo Unitatem. 18.b

DISS. X.

Eumdem Bonum & Beneficum eſſe, & hanc velut propriam eius notam, & nomen. 21.a

DISS. XI.

Denique Deum prouidum, & curatorem omnium eſſe, atque etiā ſingulorū. Qui aliter, reiecti. 22.b

DISS. XII.

E Prouidentia Fatum conſequi. quid illud? & quomodo libertatem Deo non tollat. 25.a

DISS. XIII.

Obiectiones contra prouidentiam & Bonitatem Dei: quæſitū q; primo, unde naturalia mala? 28.a

DISS. XIV.

Secundo quæſitum, Unde Interna mala, id eſt peccata? Stoicos etiam à Fato & deo remouere: & quomodo? 30.b

DISS. XV.

Alia reſponſio noſtra, & firmior, ſuper iſtis. Diſtincta Mala ſupplicij & delicti: et quibuſque ſuus auctor aſſignatus. 34.a

DISS. XVI.

Tertio quæſitum de Malis Externis: & reſponſum. Videri etiam minima illorū à Deo eſſe. 36.a

DISS. XVII.

Triplex obiectio contra Fatum: ordine ſoluuntur ſingula. 38.b

Diss. xviii.

Genios etiam eſſe, Dei & Prouidentia miniſtros: eorum genera, & ſedes: ac de Heroibus primo, Laribuſque. 41.a

Diss. xix.

De Geniis propriè dictis Bonis Mali, que Singulis eos eſſe, item locis & regionibus: & eorum cura aut opera. 43.b

Diss. xx.

Pluſcula etiam de Geniis. De origine, de malitia, de varietate munerum: et quadam huic rei è Sacris. 49.a

Diss. xxi.

De Loco Dei obiter. qui vbique eſt, ſed conſpicua tamen ſede in Cœlis. 53.a

LIBRI SECVNDI

Dissert. i.

Anteloquium. de Morte aliquid, & eam cogitationem vtilem ad vitã & robur animi eſſe. 56.a

Diss. ii.

Materia prima, alterum Principium, deſcripta Æternã eſſe, nõ augeri, nõ minui, non itẽ pati 57.b

Diss. iii.

An non plura Principia? & de Ideis dictum, eaque aſſerta. 60.a

Diss. iv.

De Corpore, quid Stoicis late accipi, & omnem eſſentiam includere, Quaedam etiam eorum, pro noſtris ſcholis & ſenſis, nugamenta. 62.a

Diss. v.

Deum & Materiam Corpora eſſe Stoicis: & quatuor dumtaxat proprie Incorporea. 64.b

DISS. VI

De Mundo, optimo maximoque corpore. Varia vocis ſignificatio. Differt ab Vniuerſo: quid totum, & [illegible]: itemque de Vacuo. 66.b

DISS. VII.

Definitio mundi. Ciuitatem dici, itemque Templum: eaque imagines explicata. 69.a

DISS. VIII.

Factum eſſe mundum à Deo, cauſſa hominum: & breuiter quomodo ſit factus. 71.a

DISS. IX.

In Vacuo Mundum librari. Vere natum videri: & quare forma eius circitet. 75.a

DISS. X.

Animal eum eſſe, ſenſu & ratione præditum. Partes eius libata. Ipſam Animam, Deum eſſe. 76.b

DISS. XI.

Diuiſio Mundi prima, & ſecunda. Elementa quatuor eſſe, & in ſe inuicem commutare. 79.b

DISS. XII.

De Elemento Ignis, ſiue Æthere. Stoicis Ignem ibi ſtatui: atque illum, aut in illo, Deum. 82.a

DISS. XIII.

Ætheris præſtantiſſimum Solem videri: regem ſiderum: & eſſe Mundana anima ἡγεμονικόν. De Luna additum. 84.a

DISS. XIIII.

De Aſtris in genere. Rotunda eſſe, ex æthere conflata: ideoque ignea, & Vaporibus paſci. Eadem futurorum conſcia. 87.a

DISS. XV.
Aer, & eius diuiſio: primo Frigidum Stoicis eſſe. 91.a

DISS. XVI.
Aqua. & præcipua eius pars Ma[illegible]e. Id [illegible]rrā, circumit, init, ſubit, vinculum ei[illegible] [illegible]iga-tio. 92.a

DISS. XVII.
Duplicem Oceanum eſſe, eumque Terram quadrifariam partiri, ex ſenſu veterum, haud proſus vana. 94.b

DISS. XVIII.
De Terra. Matrem dici, & Animal. vnde ſuſtentetur firmeturque. 97.b

DISS. XIX.
Stabilis ea, an moueatur? itemque de Nouo orbe, ſiue America, an veteres gnari fuerint? 99.b

DISS. XX.
Vnus, an plures Mundi? idem an æternus? eſſe, & non eſſe. 103.a

DISS. XXI.
Dupliciter interit, Aqua & Igne. Primum, de Aqua, ſiue Cataclyſmo. 105.b

DISS. XXII.
De ignis interitu, qui Ecpyroſis dicta. Quando, Quomodo, Qua gratia fiat? 107.a

DISS. XXIII.
Chriſtianos etiam huius ſententiæ, ſed diuiſæ eſſe: item Epicureos & Heraclitum ante omnes: neque omnes tamen Stoicos. 111.b

DISS. XXIV.
De Tempore adtextus. quid, & quam breue, aut nihil, ſit: tenendum vtiliter, & afferendum. 113.a

DISSER. I.

Veſtibulũ & ingreſſus. De occupationibus aliquid & in illis quoque philoſophandum. 116.b

DISS. II.

Hominem paruum mundum eſſe: & breuiter eius præſtantia. 118.a

DISS. III.

Noſce teipſum, hoc fine vtiliter edictum. 119.b

DISS. IIII.

De primo Hominis ortu variantes ſententiæ, Stoicorum approbata & explicata. 122.a

DISS. V.

Homines primi an maiores, & paullatim deinde minores? atque obiter an Gigantes? 125.b

DISS. VI.

E Semine Homines propagari; & illud definitum. Viri genitabile habent, non item fœminæ: & de vi Spiritus. 127.b

DISS. VII.

Semen tamen corpus modo Stoicis producere, & Animæ receptaculum parare. ipſam extrinſecus inſinuari, idque poſt Partionem. 130.a

DISS. VIII.

E Cœlo & Æthere Animum aduenire, à Stellis, ab ipſo Deo: & pluſcula ſublimiter, ac nimis, à Stoicis dicta. 132.b

DISS. IX.

Ipſum itaque Animum æthereum Ignem eſſe, ſimul etiam Spiritum. 135.a

DISS. X.

Animam à partu Stoicis venire: ſed verius nobis, formatione fatus. 136.a

DISS. XI.

Eam longæuã, non Æternam iiſdem: neque omnes etiam, & trepide aut ambigue loqui. 137.b

DISS. XII.

De migratione Animarum in corpora. Plures ita ſenſiſſe, non tamen Stoicos. 140.a

DISS. XIII.

Animam corpus Stoicis eſſe, itemque Tertulliano. 141.a

DISS. XIV.

Vbi Anima ſeparata? & quid agat? in Luna orbe, aut circa eſſe, ac contemplari. 142.a

DISS. XV.

De Reminiſcentia Animæ, aut Memoria, cum à corpore abiuit. 145.a

DISS. XVI.

Diuiſio Animæ Varronis, & ea breuiter explicata. 146.a

DISS. XVII.

Alia Stoicorum diuiſio vberior, itemque Senecæ, vtraque explicata. 147.b

DISS. XVIII.

Principale Animæ Quid, & Vbi ſit? in Corde Stoicis poni. 149.b

DISS. XIX.

Aliquid de præſtantia Animi, & ad eius cultum adhortatio. 151.a

FINIS.